

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)

Hryhorii Skovoroda
University
in Pereiaslav
(Pereiaslav, Ukraine)

Volume 14 – 2021

PROFESSIONAL EDUCATION:

- *methodology,*
- *theory*
and technologies

The collection of scientific papers

Pereiaslav
2021

Founder: Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Certificate of state registration of printed mass media:
Series KB №21232-11032P dated 13.02. 2015.

Founded in 2015

Frequency: semiannual

The collection of scientific papers is included in the category «B» of the List of scientific professional editions of Ukraine in the area of pedagogical sciences (011, 012, 013, 014, 015, 016, 231) (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from March 17, 2020 № 409).

Recommended by the Academic Council of the Hryhorii Skovoroda
University in Pereiaslav
(Record № 4 dated 22.11.2021)

INTERNATIONAL SCIENTIFIC COUNCIL AND EDITORIAL BOARD:

Dr. Scinces, Prof. **O. Zhernovnykova** (*Chief Editor*) (Ukraine); Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **I. Dobrockok** (*Managing Editor, Science Editor*) (Ukraine); Full Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **M. Yevtukh** (*Science Editor*) (Ukraine); Full Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **V. Kotsur** (*Science Editor*) (Ukraine); Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Dr. Scinces, Prof. **O. Topuzov** (*Science Editor*) (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **Cr. Barna** (Romania); Dr, Assoc. Prof. **Z. Breda** (Portugal); Dr. Scinces, Prof. **J. Vveinhardt** (Lithuania); Dr. Scinces, Prof. **V. Lamanaukas** (Lithuania); Dr. Scinces, Prof. **J. Lackowski** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **Cz. Lewicki** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **J. Paško** (Poland); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **M. Skura** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **K. Szmyd** (Poland); Dr. Scinces, Prof. **N. Sedziuviene** (Lithuania); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **N. Aristova** (Ukraine); Dr **L. Basiuk**, Executive Secretary (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **L. Biriuk** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **I. Bohdanova** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **M. Vaintraub** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **H. Vasianovych** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **R. Horbatyuk** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **R. Hryshkova** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. (Ukraine); Technical Secretary **S. Dobrockok** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **I. Drozdova** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **O. Kobernyk** (Ukraine); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **V. Kruhlyk** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **N. Kushnir** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **I. Makarchuk** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **O. Melnykova**, (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **O. Naboka** (Ukraine); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **L. Ovsienko** (Ukraine); Doctor, Assoc. Prof. **K. Osadcha** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **N. Paziura** (Ukraine); Dr **N. Rzhavska**, Responsible Editor (Ukraine); Dr. Scinces, Assoc. Prof. **L. Savchenko** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **N. Serdiuk**, Responsible Editor (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **V. Stepashko** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **L. Tkachuk** (Ukraine); Dr, Assoc. Prof. **N. Kharchenko** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **O. Shapran** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **Yu. Shapran** (Ukraine); Dr. Scinces, Prof. **L. Shtefan** (Ukraine).

P 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології (2021). Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Volume 14. 314 p.

The collection includes the scientific works with the results of theoretical and experimental research on the current problems of professional education in Ukraine and the world.

It is addressed to scholars, young researchers, teachers, and everyone who is interested in national practice and world tendencies and innovations in the field of education.

The authors are responsible for a verity of the information given in the articles, an accuracy of titles, numbers, names and citations.

E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

ISBN 978-617-7747-00-0

<https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14>

© Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 2021

© Authors of articles, 2021

ISSN 2415-3729 (Print)
ISSN 2415-3737 (Online)

Університет Григорія
Сковороди в Переяславі
Міністерства освіти і науки
України

Випуск 14 – 2021

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА:

- *методологія,*
- *теорія*
та технології

Збірник наукових праць

Переяслав
2021

Засновник – Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ №21232-11032Р від 13.02.2015 р.

Видання засновано у 2015 році

Виходить двічі на рік

Збірник наукових праць включено до категорії «Б»
Переліку наукових фахових видань України
(Галузь знань – педагогічні науки, спеціальності – 011, 012, 013, 014, 015, 016, 231)
(Наказ МОН України № 409 від 17.03.2020 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(протокол № 4 від 22 листопада 2021 року)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА РАДА ТА РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Жерновникова О.А., доктор пед. наук, професор (головний редактор) (Україна); **Доброскок І.І.**, член-кореспондент НАПН України, доктор пед. наук, професор, (заступник головного редактора, науковий редактор) (Україна); **Світух М.Б.**, дійсний член НАПН України, доктор пед. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Коцур В.П.**, дійсний член НАПН України, доктор іст. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Топузов О.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор пед. наук, професор (науковий редактор) (Україна); **Барна К.**, PhD, доцент (Румунія); **Бреда З.**, PhD, доцент (Португалія); **Ввайнхардт Й.**, доктор наук, професор (Литва); **Ламанаускас В.**, доктор наук, професор (Литва); **Лацковскі Є.**, PhD, професор (Польща); **Лєвицький Ч.**, доктор наук, професор (Польща); **Пашько Я.**, доктор наук, професор (Польща); **Скура М.**, доктор наук, доцент (Польща); **Шмид К.**, доктор наук, професор (Польща); **Шяджювенє Н.**, доктор наук, професор (Литва); **Арістова Н.О.**, доктор пед. наук, доцент (Україна); **Басюк Л.В.**, кандидат пед. наук, відповідальний секретар (Україна); **Бірюк Л.Я.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Богданова І.М.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Вайнтрауб М.А.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Васянович Г.П.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Горбатюк Р.М.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Гришкова Р.О.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Доброскок С.С.**, технічний секретар (Україна); **Дроздова І.П.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Коберник О.М.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Круглик В.С.**, доктор пед. наук, доцент (Україна); **Кушнір Н.О.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Макарчук І.**, кандидат екон. наук, доцент (Україна); **Мельникова О.М.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Набока О.Г.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Овсієнко Л.М.**, доктор пед. наук, доцент (Україна); **Осадка К.П.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Пазюра Н.В.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Ржевська Н.В.**, кандидат наук, відповідальний редактор (Україна); **Савченко Л.О.**, доктор наук, доцент (Україна); **Сердюк Н.Ю.**, кандидат пед. наук, доцент, відповідальний редактор (Україна); **Степашко В.О.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Ткачук Л.В.**, кандидат пед. наук, доцент (Україна); **Харченко Н.В.**, кандидат наук, доцент (Україна); **Шапран О.І.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Шапран Ю.П.**, доктор пед. наук, професор (Україна); **Штефан Л.А.**, доктор пед. наук, професор (Україна).

П 84

Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології : зб. наук. праць / Університет Григорія Сковороди в Переяславі. – Переяслав : Домбровська Я.М., 2021. – Вип. 14. – 314 с.

Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новіціями в освітній галузі.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

ISBN 978-617-7747-00-0

<https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14>

© Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2021

© Автори статей, 2021

CONTENT

Viktoriiia Barabash, Svitlana Orlyk, Hanna Bondarenko Development of Higher Education Seekers' Soft Skills in the Context of Sociocultural Communication (<i>in Ukrainian</i>).....	9
Liubov Basiuk Features of Creation and Use of Electronic Didactic Games in the Process of Training Bachelors in the Specialty «Vocational Education».....	29
Liliya Batyuk, Oksana Zhernovnykova Formation of the Medical University Student's Professional Competence in the Study of Medical and Biological Disciplines (<i>in Ukrainian</i>).....	51
Olha Bashkir, Oksana Kovalenko Educational Potential of Folk-Stage Dance in Educational Institutions of the People's Republic of China (<i>in Ukrainian</i>).....	90
Tetiana Bykova, Mykola Ivashchenko, Vasyl Kovalchuk Opportunities for Implementing a Cross-Disciplinary Approach in Institutions of Professional Pre-Higher and Higher Education in Ukraine (<i>in Ukrainian</i>).....	108
Valentyna Boichenko Task Approach as a Methodological Basis for the Process of Forming Pedagogical Thinking of Future Teachers (<i>in Ukrainian</i>).....	134
Halyna Janda Use of ICT Tools in Professional Training of Future Primary School Teachers in Studying the Ukrainian Language by Professional Orientation (<i>in Ukrainian</i>)...	157

**Oksana Zhukova, Oleksii Nalyvaiko, Yaroslava Shvedova,
Natalia Nalyvaiko**

Creation of Webquest as a Form of Development of
Students Digital Competence (*in Ukrainian*).....172

Olena Kulyk

Gender Approach to Teaching the Ukrainian Language
in the Aspect of the Education Seekers' Professional
Self-determination / Becoming (*in Ukrainian*).....196

Oksana Mkrtychian

Training of Future Educators for Patriotic Education of
Preschoolers in Ukraine and China (*in Ukrainian*).....217

Oksana Pluzhnyk, Denys Miroschnichenko, Lyudmila Isak

Modern Means of Information Technologies in
Document Communications (*in Ukrainian*).....233

Lidiia Tkachenko

Opportunities for Non-Formal Education for People
With Special Educational Needs (*in Ukrainian*).....251

Larysa Shchevchuk, Borys Shevchuk, Serhii Yashanov

The Use of Network Services Based on Cloud
Technologies in the Virtual Educational Environment
of Higher Education Establishmentm (*in Ukrainian*).....266

**Oksana Shtonda, Oleksii Proskurnia, Tamara Deinichenko,
Gennadii Deynychenko**

Forms and Means of Information and Communication
Support for Students of Mathematics in the Pedagogical
Institution of Higher Education (*in Ukrainian*).....287

ЗМІСТ

Вікторія Барабаш, Світлана Орлик, Ганна Бондаренко Розвиток гнучких навичок здобувачів вищої освіти у контексті соціокультурної комунікації.....	9
Басюк Любов Особливості створення та використання електронних дидактичних ігор в процесі підготовки бакалаврів зі спеціальністю «Професійна освіта» (англ. мовою).....	29
Лілія Батюк, Оксана Жерновникова Формування професійної компетентності студента медичного університету при вивченні медико-біологічних дисциплін.....	51
Ольга Башкір, Оксана Коваленко Виховний потенціал народно-сценічного танцю в закладах освіти Китайської Народної Республіки.....	90
Тетяна Бикова, Микола Іващенко, Василь Ковальчук Можливості реалізації міждисциплінарного підходу у закладах фахової передвищої та вищої освіти України.....	108
Валентина Бойченко Задачний підхід як методологічна основа процесу формування педагогічного мислення майбутніх учителів.....	134
Галина Джанда Використання засобів ІКТ у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів при вивченні української мови за професійним спрямуванням.....	157

**Оксана Жукова, Олексій Наливайко, Ярослава Шведова,
Наталія Наливайко**

Створення Webквестів як засобу розвитку цифрової
компетентності студентів.....172

Олена Кулик

Гендерний підхід до навчання української мови в
аспекті професійного самовизначення / становлення
здобувачів освіти.....196

Оксана Мкртічян

Підготовка майбутніх вихователів до патріотичного
виховання дошкільників в Україні та Китаї.....217

Оксана Плужник, Денис Мірошніченко, Людмила Ісак

Сучасні засоби інформаційних технологій у
документних комунікаціях.....233

Лідія Ткаченко

Можливості неформальної освіти для людей з
особливими освітніми потребами.....251

Лариса Шевчук, Борис Шевчук, Сергій Яшанов

Використання мережевих сервісів на основі хмарних
технологій у віртуальному освітньому середовищі
закладу вищої освіти.....266

**Оксана Штонда, Олексій Проскурня, Тамара Дейніченко,
Геннадій Дейниченко**

Форми та засоби інформаційно-комунікаційної
підтримки студентів-математиків у
педагогічному ЗВО.....287

UDC 378.01./09.023 :316.77

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-9-28>

Development of Higher Education Seekers' Soft Skills in the Context of Sociocultural Communication

Viktoriia Barabash

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Department of History, Archeology, Information and Archival
Affairs, Central Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

✉ 8, Universytetskyi Prospect, Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

E-mail: viktoria-k67@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8560-0851>

Svitlana Orlyk

Doctor of Historical sciences (DSc), Ph.D. in Economy, Professor,
Department of History, Archeology, Information and Archival
Affairs, Central Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

✉ 8, Universytetskyi Prospect, Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

E-mail: svitlana.orlik@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6280-9273>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/C-1033-2019>

Hanna Bondarenko

Senior Lecturer of the Department of History, Archeology, Information
and Archival Affairs,
Central Ukrainian National Technical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

✉ 8, Universytetskyi Prospect, Kropyvnytskyi, Ukraine, 25006

E-mail: anankan.777@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4524-4565>

Date of receipt of the article: September 30, 2021
Article accepted for publication: November 22, 2021

Розвиток гнучких навичок здобувачів вищої освіти у контексті соціокультурної комунікації

Вікторія Анатоліївна Барабаш

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи,
Центральноукраїнський національний технічний університет
✉ проспект Університетський, 8, м. Кропивницький, Україна,
25006

Світлана Владиславівна Орлик

доктор історичних наук, професор,
кафедра історії, археології, інформаційної та архівної справи,
Центральноукраїнський національний технічний університет
✉ проспект Університетський, 8, м. Кропивницький, Україна,
25006

Ганна Семенівна Бондаренко

старший викладач кафедри історії, археології, інформаційної та
архівної справи,
Центральноукраїнський національний технічний університет
✉ проспект Університетський, 8, м. Кропивницький, Україна,
25006

Дата надходження статті: 30 вересня 2021 р.
Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The article is devoted to the question of defining the role of soft skills in the successful professional growth of specialists in information, library and archival affairs in the sociocultural communication context. **The purpose** of the article is to define the role of higher education seeker's soft skills in its professional growth and to offer effective forms and methods of their formation. **The research methods** are the methods of analysis and generalization of scientific and pedagogical, scientific and methodical literature, normative documents; the methods of

synthesis and generalization used with the purpose of theoretical and practical substantiation of the presented forms and methods of soft skills formation for prospective specialists in information, library and archival affairs; the empirical methods, classification and systematization, used for summarizing observations and theoretical positions. **The results.** The importance of specialists' soft skills as important components of their functional literacy in any field of activity is substantiated. Functional literacy is the individual's ability to understand and expediently use the variety of information in new socio-economic conditions in order to carry out successful professional activities. The key components of functional literacy are identified as social behavior, knowledge of language and culture, mastery of modern technologies. The authors considered the essence of the leading feature of a competitive specialist, namely an emotional intellect, which includes perception (at first individuals must recognize their own emotions and be able to manage them), understanding (the ability to identify the causes of emergence of certain emotions), management (involves the ability to manage emotions, direct them for solving the tasks necessary for successful activities), and use (forms the creativity, individuality of a person). The main groups of soft skills are defined: basic communication soft skills; self-management; effective thinking; management skills and relevant general and professional competencies that form these skills in future professionals in information, library and archival affairs. The authors presented the methods necessary for forming soft skills for specialists in information, library and archival affairs and which had been applied in practical classes in special disciplines. Interactive methods, in particular work in pairs, business games, master-classes, case-technologies, trainings, videoconferences, project method, are believed to be productive. **Conclusions.** The authors concluded that the formation of soft skills is crucial in the professional growth of professionals; the offered forms and methods of soft skills formation are based on real life scenarios and the gained experience in the course of

training that causes an effective sociocultural communication in the further professional activity.

Keywords: institution of higher education, sociocultural communication, soft skills, emotional intellect, professional competences, methods of soft skills formation.

References

1. Bacunov, S. N., Derecha I. I., Kungurova I. M. & Slizkova, E. V. (2018). *Sovremennye determinant razvitiia soft skills [Modern determinants of soft skills development]. Nauchno-metodicheskiy elektronnyy zhurnal «Kontsept» - Scientific-methodical electronic journal «Concept», 4, 198–207 [in Russian].*

2. Vysotska, O. E. (2009). *Komunikatsiia yak osnova sotsialnykh peretvoren (u konteksti stanovlennia postmodernoho suspilstva). [Communication as the basis of social transformations (in the context of the formation of postmodern society)]. monohrafiia. Dnipropetrovsk: Innovatsiia [in Ukrainian].*

3. Hlazunova, O. H., Voloshyna, T. V. *Rozvytok Soft Skilz u maibutnykh fakhivtsiv z informatsiinykh tekhnolohii zasobamy hibrydnoho informatsiino-osvitnoho seredovyscha universytetu [Development of Soft Skills in the future specialists in information technologies by means of the hybrid information and educational environment of the University]. Innovatsiini kompiuterni tekhnolohii u vyshchii shkoli : materialy 8-oi Naukovo-praktychnoi konferentsii – Innovative computer technologies in higher education: materials of the 8th Scientific-practical conference. (pp. 61-69). Lviv [in Ukrainian].*

4. Drozdova, J. V. & Dubinina, O. V. (2020). *Konceptualni pidhody do vyznachennia «soft skills» u suchasnyh osvitnih ta profesijnyh modelah [Conceptual approaches to defining soft skills in current educational and professional models]. Kiev [in Ukrainian].*

5. Zinchenko, A. H., Saprykina, M. A. (2016). *Navychky dla Ukrainy 2030: poglad na biznes [Skills for Ukraine 2030: a look at business]. Kiev. [in Ukrainian].*

---

6. Koval, K. O. (2015). Rozvytok «soft skills» u studentiv – odyz z vazhlyvishykh chynnykiv pratsevlashtuvannia. [Development of students' soft skills is one of the important factors of employment]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho universytetu – Bulletin of Vinnitsa Polytechnic Institute*, 2, 162–167 [in Ukrainian].

7. Lobodyns'ka, O. M. & Grydzuk, O. E. (2020). Formuvannia socialnykh navychok studentiv: problemy i perspektyvy [Formation of social skills of students: problems and prospects]. *Naukovyy visnyk NLTU Ukrayiny: zbirnyk naukovykh prats'* – *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine: a collection of scientific works*, 30, 3, 116–121 [in Ukrainian].

8. Orlyk, S. V. & Stezhko, Z. V. (2021). Pablik rileyshnz yak sfera profesiynoyi diyal'nosti v Ukrayini [Public relations as a field of professional activity in Ukraine]. *Sotsium. Dokument. Komunikatsiia – Society. Document. Communication*, 11, 348–367 [in Ukrainian].

9. Prudnykova, O. V. (2013) Sotsiokulturna komunikatsiia v konteksti stanovlennia ta rozvytku informatsiinoi kultury [Socio-cultural communication in the context of formation and development of information culture]. *Politologichnyi visnyk – Political Bulletin*. 2013. Vyp. 70. S. 123–132. [in Ukrainian] Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2013_70_13.

10. Rakityanska, L. (2018). Stanovlenna ta rozvytok ponyattya «emotsiynyi intelekt»: istoryko-filosofskyi analiz. [Formation and development of the concept of «emotional intelligence»: historical and philosophical analysis]. Kiev. [in Ukrainian].

11. Solianyky, A. (2018). Innovatsiini kryterii rezultatyvnosti stupenevoi pidhotovky fakhivtsiv zi spetsialnosti 029 «Informatsiina, bibliotekna ta arkhivna sprava» [Innovative criteria for the effectiveness of degree training of specialists in the specialty 029 «Information, library and archival affairs»]. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk – Ukrainian Journal of Library Science and Information Sciences*, 1, 64–75 [in Ukrainian].

---

12. Standart vyshchoi osvity Ukrainy za spetsialnistiu 029 «Informatsiina, bibliotechna ta arkhivna sprava» haluzi znan 02 «Kultura i mystetstvo» dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny vid 12.12.2018 r. №1376. – Standard of higher education of Ukraine in specialty 029 «Information, library and archival affairs» in the field of knowledge 02 «Culture and Art» for the first (bachelor's) level of higher education: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 12.12.2018 №1376. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.t.a.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf>: [in Ukrainian].

13. Europe Direct is a service to help you find answers to your questions about the European Union. Retrieved from <http://www.britishcouncil.org/sites/britishcouncil.uk2/files/youth-in-action-keycomp-en.pdf> [in English].

14. Yaskevich, Ya. S. (2016). Sotsialnaya kommunikatsiya kak nauka i spetsialnost: stanovlenie, dinamika, status [Social communication as a science and specialty: formation, dynamics, status]. *Filosofiya i sotsialnyie nauki – Philosophy and Social Sciences*, 3, 38-44 [in Russian].

15. Mayer, J. D. & Salovey, P. (1993). The intelligence of emotional intelligence. *Intelligence*, 17(4), 433-442 [in English].

Вступ

Інтенсивне запровадження технологічних процесів у сфері соціокультурної комунікації потребує підготовки висококваліфікованих фахівців, які не тільки володіють фундаментальними та інноваційними знаннями й практичними навичками, а й у нових умовах інформатизації суспільства здатні креативно й конструктивно вирішувати завдання професійного характеру.

Сучасне інформаційне суспільство вимагає активного розвитку та вдосконалення гнучких навичок як важливих чинників високої професійної продуктивності. Моніторинг

ринку праці та вивчення потреби у фахівця зазначеної вище сфери засвідчує високу конкурентоспроможність спеціалістів за умови належного рівня soft skills. Уміння гармонійно комунікувати – важливий фактор професійного вдосконалення.

Як показує досвід, працівники, які на високому рівні володіють соціальними навичками, завжди успішніші й конкурентоспроможніші. Soft skills – корисні й необхідні у будь-якій сфері, оскільки дозволять фахівцеві адаптуватися в нових умовах професійної діяльності, швидко розв'язувати нестандартні завдання, легко перекваліфіковуватися чи змінювати сферу діяльності.

Актуальність і затребуваність розвитку гнучких навичок студентів як ключового фактору професійного зростання засвідчує ряд заходів міжнародного рівня: у 2017 році офіційно прийнята класифікація soft skills – «Європейські навички, компетенції, кваліфікації і види занять» (ESCO). Дана класифікація представляє 1384 навички та вміння, затребувані сучасним ринком праці. Низку директив для європейських університетів, присвячених упровадженню нових методів навчання і викладання soft skills затверджено у 2018 році. З цією ж метою на 26 мовах країн-членів Євросоюзу укладено Європаспорт soft skills. Зазначене підтверджує, що універсальний характер гнучких навичок сприяє як життєвому, так і професійному самовизначенню особистості.

Аналіз наукових джерел свідчить, що формування гнучких навичок у здобувачів вищої освіти є актуальною проблемою педагогіки. Вивчення феномену гнучких навичок в освітній політиці країн світу перебуває в полі зору Ю. Дроздової, О. Дубініної (Дрозова, Дубініна, 2020). Практичний аспект формування гнучких навичок у контексті професійного зростання досліджує К. Коваль, автор, акцентуючи на актуальності формування soft skills у здобувачів вищої освіти пропонує їх класифікацію та

механізми опанування (К. Коваль). У наукових публікаціях Т. Смагіної представлено обґрунтування умов удосконалення soft skills педагогічних працівників та відповідну тематику курсів підвищення кваліфікації вчителів. Перспективи формування соціальних навичок у закладах вищої освіти висвітлюють О. Лободинська, О. Гриджук (Лободинська, Гриджук, 2020). Наукові дослідження С. Бацунова, І. Дереча, І. Кунгурова, Е. Слизькова (Бацунов, Дереч, Кунгурова, Слизькова, 2018) представляють опис кооперативних форм, основні детермінанти розвитку soft skills, технології укладання індивідуального маршруту розвитку бакалавра, методи розвитку гнучких навичок. Важливим аспектом формування гнучких навичок у контексті соціальної комунікації є дослідження Я. Яскевич (Яскевич, 2016), С. Орлик та З. Стежко (Орлик, Стежко, 2021). Зокрема, вивчаючи проблему професійної підготовки фахівців зі зв'язків з громадськістю, С. Орлик та З. Стежко акцентують на важливій місії паблік рілейшнз як системі зв'язків з громадськістю, що застосовується в реальних соціально-економічних процесах і спрямована на прийняття ефективних рішень у сфері інформаційно-комунікаційного простору з метою досягнення взаємопорозуміння та згоди між людьми (зокрема й соціальними групами, націями, державами) на основі правдивого, своєчасного і повного інформування. Автори розглядають соціальну комунікацію як самостійний напрямок соціальних наук, який сприяє активізації й поширенню управлінської, інформаційної та політичної культури та медіаграмотності, що дозволяє виробити ефективну стратегію протидії інформаційній війні (Орлик, Стежко, 2021). Сутність соціокультурної комунікації як важливої складової інформаційної культури досліджено в науковій розвідці О. В. Пруднікової (Пруднікова, 2013).

Широко висвітлено зміст комунікації як основи соціальних перетворень у контексті становлення постмодерного суспільства у монографії О. Є. Висоцької (Висоцька, 2009).

Ґрунтовний аналіз представленого корпусу наукових праць доводить актуальність нашого наукового пошуку.

Матеріал і методи дослідження

У процесі дослідження проблеми розвитку гнучких навичок здобувачів вищої освіти у контексті соціальної комунікації було використано низку загальнонаукових та педагогічних методів, зокрема, методи аналізу та узагальнення науково-педагогічної, науково-методичної літератури, нормативних документів; методи синтезу й узагальнення – з метою теоретичного й практичного обґрунтування представлених форм і методів формування «soft skills» у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи; емпіричні, класифікації та систематизації – задля узагальнення власних спостережень і теоретичних положень.

Результати та їх обговорення

Аналіз наукової літератури стосовно визначення сутності «soft skills» дає можливість називати дані навички, як м'які, гнучкі, надпрофесійні, соціальні, універсальні компетенції, сприймати їх не як вторинні, додаткові до професійних, а як важливі компетенції, що стосуються комунікаційних та організаційних аспектів професійної діяльності і є цінним ключем до кар'єрного зростання.

Гнучкі навички формують функціональну грамотність. Сутність і функціонування самого поняття досліджується у вітчизняній педагогічній науці більше тридцяти років і тлумачиться як здатність особистості розуміти й застосовувати різнопланову інформацію задля успішного функціонування в нових умовах в усіх сферах суспільства. У цьому ключі варто зазначити, що головними показниками функціональної грамотності виступають соціальна поведінка, володіння мовою і культурою, володіння новітніми технологіями. Важливість функціональної грамотності підтверджено документами ЮНЕСКО та Європейської комісії, у яких визначено необхідний мінімум

такої грамотності як важливої складової у процесі професійної самореалізації й гармонійного існування в суспільстві (Europe Direct is a service to help you find answers to your questions about the European Union).

Враховуючи широкий спектр наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, до основних м'яких навичок відносимо комунікабельність; критичне мислення; орієнтація на клієнта; управління (собою, іншими людьми, проектами); наставництво / менторинг (допомога досвідченої особи / ментора у процесі засвоєння професійних компетенцій); емоційний інтелект (сукупність навичок і умінь, таких, як самосвідомість, саморегуляція, емпатія та управління взаєминами, що допомагають визначати емоційний стан людини, розуміти її наміри й мотиви з метою успішної реалізації практичних завдань). Саме поняття «емоційний інтелект» в науковий обіг було введено вченими Єльського університету – Пітером Селовеєм (Mayer, Salovey, 1993) та Джоном Майєром ще у 90-х роках ХХ століття. Даному поняттю передувала теорія соціального інтелекту Торндайка, який тлумачив соціальний інтелект, як здатність мудро розуміти і керувати людьми; вирішення проблем і прийняття рішень; керування набутими знаннями; ненасильницьке спілкування, яке базується на емпатії – здатності співпереживати, емоційно відгукуватися на переживання інших людей; робота в умовах невизначеності; бережливе виробництво; екологічне мислення; самоаналіз і саморефлексія.

Сучасні дослідження емоційного інтелекту, як провідної ознаки конкурентоспроможності фахівця дозволяють виокремити такі основні його складові, як сприйняття (в першу чергу особистість має розпізнавати власні емоції та вміти керувати ними); розуміння – здатність виявляти причини виникнення тих чи інших емоцій; управління передбачає уміння керувати емоціями, спрямовувати їх на вирішення необхідних для успішної

діяльності завдань; використання – ця складова формує креативність, індивідуальність особистості. Як бачимо, емоційний інтелект – одна з найважливіших здатностей фахівця без якої неможливо повноцінно реалізувати гнучкі навички.

На підтвердження нашої думки звернемося до переліку основних навичок, які мають найбільший попит серед українських роботодавців, представлених А. Зінченко та М. Саприкіною: уміння працювати в команді, вирішення комплексних проблем, аналітичне мислення, здатність швидко навчатися, адаптивність/гнучкість, відповідальність, ініціативність, грамотна письмова й усна мова та емоційний інтелект. Автори також слушно зазначають, що на порозі четвертої технологічної революції на перше місце виходять такі навички, як стратегічне мислення, уміння управляти проектами та змінами, ІТ-грамотність (Зінченко, Саприкіна, 2016). За результатами економічного форуму в Давосі до ТОП-10 навичок 2020 учасники віднесли, окрім названих вище й такі навички, як творчі здібності, взаємодія з людьми, уміння формувати власну думку та приймати рішення, уміння вести переговори, уміння швидко переключатися з однієї думки на іншу (Зінченко, Саприкіна, 2016: 3).

У контексті інноваційно-освітніх трансформацій А. Соляник, досліджуючи проблему модернізації підходів до визначення якості підготовки фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, обґрунтовує доцільність використання Дублінських дескрипторів (слова та словосполучення для опису змісту документа), які покладені в основу Європейської рамки кваліфікацій і водночас є ключовими у змісті та структурі Національної рамки кваліфікації України (Соляник, 2018).

У контексті зазначеного Стандартом вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти від 12.12.

2018 р. (Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 2018) передбачається формування гнучких навичок спеціалістів у процесі реалізації загальних і фахових компетентностей. Враховуючи наукові дослідження класифікації гнучких навичок С. Бацунова І Дереча та ін. (Бацунов, Дереч, Кунгурова, Слизькова, 2018), ми умовно розподілили компетентності, які формують необхідні гнучкі навички, на чотири блоки.

I Блок – базові комунікаційні soft skills:

Загальні компетентності: «Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово. Здатність спілкуватись іноземною мовою.

Навички використання інформаційних і комунікативних технологій.

Фахові компетентності: Здатність підтримувати ділову комунікацію з усіма суб'єктами інформаційного ринку, користувачами, партнерами, органами влади та управління, засобами масової інформації. Здатність використовувати PR та інші прикладні соціокомунікаційні технології в умовах сучасної інформаційно-технологічної інфраструктури

II. Блок – self-менеджмент (керування емоціями, вміння рефлексувати, ініціативність):

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми у галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів інформаційної, бібліотечної та архівної справи і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності: Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях. Знання та розуміння предметної області та професійної діяльності.

III Блок – Ефективне мислення:

Загальні компетентності: Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

Фахові компетентності: Здатність здійснювати відбір, аналіз, оцінку, систематизацію, моніторинг, організацію, зберігання, розповсюдження та надання в користування інформації та знань у будь-яких форматах. Здатність впроваджувати інноваційні технології виробництва інформаційних продуктів і послуг, підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів інформаційних, бібліотечних та архівних установ. Здатність проектувати та створювати документно-інформаційні ресурси, продукти та послуги. Здатність створювати, наповнювати та забезпечувати функціонування веб-сайтів та веб-спільнот у мережі Інтернет».

IV Блок – Управлінські навички:

Загальна компетентність. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робі

Фахова компетентність. Здатність адмініструвати соціальні мережі, електронні бібліотеки та архіви». (Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, 2018).

Враховуюче вищезазначене, пропонуємо методи, які можуть реалізовуватися у процесі викладання навчальних дисциплін з метою формування гнучких навичок. «Документна лінгвістика», «Українська мова за професійним спрямуванням» «Етика і психологія ділового спілкування», «Документно-інформаційні комунікації», «PR-технології та реклама в інформаційній сфері», «Модерні мегакультурні центри (бібліотека, архів, музей)», «Бібліотекознавство та бібліографознавство».

Так, на практичних заняттях з документної лінгвістики, української мови (за професійним спрямуванням),

міжнародної комунікації та проєктної діяльності з дисципліни гнучкі навички формуються під час підготовки презентацій, міні-досліджень проблемних тем. Наприклад, з документної лінгвістики – «Значення наукових досліджень мовознавців для формування сучасних уявлень про текст», «Сутність зв'язків документної лінгвістики з іншими галузями знань» та ін. Представлені форми навчання сприяють поглибленому засвоєнню теоретичного матеріалу, активізують пізнавально-спонукальні мотиви студентів, удосконалюють навички ділової комунікації.

Популярними і дієвими залишаються ігрові технології. Як показує досвід, навчальні ігри формують уміння застосовувати набуті знання в конкретних практичних ситуаціях фахового спрямування, обумовлюючи творчий підхід та розвиток особистісного потенціалу. В цьому контексті доцільно схарактеризувати інтерактивні методи навчання, такі як робота в парах (телефонні переговори); аналіз помилок (редагування текстів особистих офіційних документів); рольова гра під час вивчення управлінських документів «Готуємо управлінця»; майстер-клас «Формування папки кар'єри: документний аспект»; ділова гра «Проведення і документування зборів студентського колективу», змагання по складанню анкети для першокурсника відповідного фаху, дискусія із запрошенням спеціалістів галузі, метод інтерв'ю. Ефективною формою є проведення тренінгових занять, зокрема з укладання організаційних та розпорядчих документів, підготовка презентації «Двадцять найбільших новацій українського правопису 2019 року» та інші.

Популярна сьогодні кейс-технологія як навчальний метод використовується з метою задіяти комунікативні та творчі здібності студентів, навчити їх здобувати знання та сформувати фахові компетентності. Цей метод полягає у використанні конкретних ситуацій (кейсів) з метою аналізу чи обговорення й формулювання певних рішень. Кейси

можуть представляти пакети навчально-методичних матеріалів, які необхідно творчо опрацьовувати та підсумкових тестів. Так, на практичних заняттях формуються міні-кейси для опрацювання ключових тем. Актуальними є технології відеоконференцій, які реалізують двосторонній аудіо- та відеозв'язок, інформаційно-компютерні технології, які стосуються комп'ютерного навчання з використанням різноманітних навчальних програм. Розвиткові нових форм соціокультурної комунікації сприяє інформаційно-просвітницька, соціально-педагогічна та культурно-виховна діяльність університетської бібліотеки, що реалізується у залученні майбутніх фахівців до проєктної діяльності. Участь у проєктах стимулює розвиток соціально важливих умінь і навичок, зокрема аналітичних, дослідницьких, комунікативних, організаційних, рефлексивних та інших. Зазначені форми й методи формують високий рівень комунікативної компетенції, сприяють активізації творчого підходу до вирішення професійних завдань, розвивають самостійність та ініціативність, удосконалюючи та розвиваючи гнучкі навички.

Висновки

Дослідження проблеми розвитку гнучких навичок у здобувачів вищої освіти підтверджують її актуальність і затребуваність. Наявні наукові та методичні розробки, доводять, що надпрофесійні навички мають вирішальне значення для забезпечення працевлаштування, тому потребують комплексного дослідження.

Основна мета освітнього процесу закладу вищої освіти полягає у підготовці висококваліфікованих фахівців, організації пізнавальної та практичної активності здобувача вищої освіти, спрямована на саморозвиток та виконання професійних завдань. Тож представлені форми й методи формування гнучких навичок обумовлюють ефективну ділову комунікацію у подальшій професійній діяльності, оскільки ґрунтуються на основі реальних життєвих сценаріях і набутого досвіду у процесі навчання.

Органічна інтеграція інтерактивних методів з проблемним навчанням значно покращить процес формування необхідних фахівцеві умінь, удосконалив його емоційний інтелект, забезпечивши таким чином високий рівень конкурентоздатності спеціаліста з інформаційної, бібліотечної та архівної справи на ринку праці як на регіональному, так і на міжнародному рівні.

Література

1. Бацунов С. Н., Дереча И. И., Кунгурова И. М., Слизкова Е. В. Современные детерминанты развития soft skills. *Научно-методический электронный журнал «Концепт»*. 2018. № 4. С. 198–207.

2. Висоцька О. Є. Комунікація як основа соціальних перетворень (у контексті становлення постмодерного суспільства) : *монографія*. Дніпропетровськ: Інновація, 2009. 316 с.

3. Глазунова О. Г., Волошина Т. В. Розвиток Софт Скілз у майбутніх фахівців з інформаційних технологій засобами гібридного інформаційно-освітнього середовища університету. *Інноваційні комп'ютерні технології у вищій школі : матеріали 8-ої Науково-практичної конференції*, Львів: Видавництво Наукового товариства ім. Шевченка, 2016. С.61-69.

4. Дроздова Ю. В., Дубініна О. В. Концептуальні підходи до визначення «soft skills» у сучасних освітніх та професійних моделях / «Soft skills – невід'ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті». Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т., 2020. 90 с.

5. Зінченко А. Х., Саприкіна М. А. Навички для України 2030: погляд на бізнес. Київ. 2016. 36 с.

6. Коваль К. О. Розвиток «soft skills» у студентів – один з важливіших чинників працевлаштування. *Вісник Вінницького політехнічного університету*. 2015. № 2. С. 162–167.

7. Лободинська О. М., Гридчук О. Є. Формування соціальних навичок студентів: проблеми й перспективи.

Науковий вісник НЛТУ України: збірник наукових праць. Львів, 2020. Т. 30. № 3. С. 116–121.

8. Орлик С. В., Стежко З. В. Зв'язки з громадськістю як сфера професійної діяльності в Україні. *Соціум. Документ. Комунікація*. Серія: Історичні науки. Переяслав-Хмельницький, 2021. Вип. 11. С. 348–367.

9. Прудникова О. В. Соціокультурна комунікація в контексті становлення та розвитку інформаційної культури. *Політологічний вісник*. 2013. Вип. 70. С. 123–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2013_70_13.

10. Ракітянська Л. Становлення та розвиток поняття «емоційний інтелект»: історико-філософський аналіз. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика* (Серія: Педагогічні науки). Київ, 2018. № 3–4 (56–57). С.36–42.

11. Соляник А. Інноваційні критерії результативності ступеневої підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2018. Вип. 1. С. 64–75.

12. Стандарт вищої освіти України за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. №1376. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkhivn.sprava-bakalavr.28.07.doc>.

13. Europe Direct is a service to help you find answers to your questions about the European Union. URL: <http://www.britishcouncil.org/sites/britishcouncil.uk2/files/youth-in-action-keycomp-en.pdf>.

14. Яскевич Я. С. Социальная коммуникация как наука и специальность: становление, динамика, статус. *Философия и социальные науки*. 2016. № 3. С. 38–44.

15. Mayer J. D., Salovey P. The intelligence of Emotional Intelligence. *Intelligence*. 1993. №17(4). Pp.433-442.

Барабаш В. А., Орлик С. В., Бондаренко Г. С.

Розвиток гнучких навичок здобувачів вищої освіти у контексті соціокультурної комунікації

Анотація

Стаття присвячена питанню визначення ролі soft skills у процесі успішного професійного зростання фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи в контексті соціокультурної комунікації.

Мета – дослідити роль гнучких навичок у здобувачів вищої освіти у професійному зростанні та запропонувати ефективні форми і методи їх формування.

Методи дослідження – методи аналізу та узагальнення науково-педагогічної, науково-методичної літератури, нормативних документів; методи синтезу й узагальнення – з метою теоретичного й практичного обґрунтування представлених форм і методів формування «soft skills» у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи; емпіричні, класифікації та систематизації – задля узагальнення власних спостережень і теоретичних положень.

Обґрунтовано значущість гнучких навичок, як важливих складових функціональної грамотності спеціалістів будь-якої сфери діяльності. Функціональна грамотність представляє собою здатність особистості розуміти й доцільно використовувати в нових суспільно-економічних умовах різнопланову інформацію з метою здійснення успішної професійної діяльності.

Визначено ключові складові функціональної грамотності – соціальна поведінка, володіння мовою і культурою, володіння новітніми технологіями.

Розглянуто сутність провідної ознаки конкурентоспроможності фахівця – емоційного інтелекту, що включає в себе сприйняття (в першу чергу особистість має розпізнавати власні емоції та вміти керувати ними); розуміння – здатність виявляти причини виникнення тих чи інших емоцій; управління – передбачає вміння керувати емоціями, спрямовувати їх на вирішення необхідних для успішної діяльності завдань;

використання – формує креативність, індивідуальність особистості.

Визначено основні групи гнучких навичок: базові комунікаційні soft skills; self-менеджмент; ефективне мислення; управлінські навички та відповідні загальні й фахові компетентності, які формують дані навички у майбутніх фахівців з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Представлено методи, необхідні для формування soft skills у спеціалістів з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, застосовані на практичних заняттях зі спеціальних дисциплін. Продуктивними визнано інтерактивні методи, зокрема робота в парах, ділові ігри, майстер-класи, кейс-технології, тренінги, відеоконференції, метод проектів.

Автори дійшли висновку, що формування гнучких навичок має вирішальне значення у професійному зростанні фахівців. Запропоновані форми й методи формування гнучких навичок ґрунтуються на основі реальних життєвих сценаріях і набутого досвіду у процесі навчання, що обумовлює ефективну соціокультурну комунікацію у подальшій професійній діяльності.

Ключові слова: заклад вищої освіти, соціокультурна комунікація, soft skills, гнучкі навички, емоційний інтелект, фахові компетентності, методи формування soft skills.

Барабаш В. А., Орлик С. В., Бондаренко А. С.

Развитие гибких навыков соискателей высшего образования в контексте социокультурной коммуникации

Аннотация

Статья посвящена вопросу определения роли soft skills в процессе успешного профессионального роста специалистов информационного, библиотечного и архивного дела. Обоснована значимость «гибких» навыков, как важной составляющей функциональной грамотности специалистов любой сферы деятельности. Функциональная грамотность представляет собой способность личности понимать и целесообразно использовать в новых общественно-экономических условиях разноплановую

информацию для осуществления успешной профессиональной деятельности.

Определено ключевые компоненты функциональной грамотности – социальное поведение, владение языком и культурой, владение новейшими технологиями.

Рассмотрено ведущего признака конкурентоспособности специалиста, конкурентоспособности специалиста – эмоционального интеллекта, который включает в себя восприятие (в первую очередь личность должна уметь распознавать собственные эмоции и уметь управлять ими) понимание – способность выявлять причины возникновения тех или иных эмоций; управление – предполагает умение управлять эмоциями, направлять их на решение необходимых для успешной деятельности задач; использование – формирует креативность, индивидуальность личности.

Определено основные группы гибких навыков: базовые коммуникационные *soft skills*; *self*-менеджмент, эффективное мышление; управленческие навыки и соответствующие общие и профессиональные компетентности, которые формируют данные навыки у будущих специалистов информационного, библиотечного и архивного дела.

Представлено методы, необходимые для формирования для формирования *soft skills*, применяемые на практических занятиях по специальным дисциплинам. Продуктивными признаны исследовательские и интерактивные методы, в частности работа в парах, деловые игры, мастер-классы, кейс-технологии, тренинги, видеоконференции, метод проектов.

Авторы пришли к выводу, что формирование гибких навыков имеет решающее значение в профессиональном росте специалистов.

Ключевые слова: учреждение высшего образования, социокультурная коммуникация, *soft skills*, гибкие навыки, эмоциональный интеллект, профессиональные компетентности, формы и методы формирования *soft skills*.

UDC 378.147:378.22

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-29-45>

Features of creation and use of electronic didactic games in the process of training bachelors in the speciality «Vocational Education»

Liubov Basiuk

PhD in Pedagogy, Associate Professor
of the Department of Vocational Education,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav,
✉ 30 Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401
E-mail: liubov_basiuk@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0899-8648>

Date of receipt of the article: September 27, 2021
Article accepted for publication: November 22, 2021

Особливості створення та використання електронних дидактичних ігор в процесі підготовки бакалаврів зі спеціальністю «Професійна освіта»

Любов Вікторівна Басюк

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Дата надходження статті: 27 вересня 2021 р.
Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The article is devoted to the problem of electronic didactic games creating and using in the process of training bachelors majoring in «Vocational Education» in higher education institutions. The Professional standard «Teacher of vocational training» and the Standard of Higher Education of Ukraine of the

first (bachelor's) level, fields of knowledge 01 «Education / Pedagogy», specialty 015 «Vocational Education (by specializations)» are analysed. **The aim** of the study is to reveal the features of the creation and use of electronic didactic games in the process of training bachelors majoring in «Vocational Education». **Methods.** The research methods used by the author are the analysis of concepts and scientific sources, government documents, modelling, synthesis and generalization of the obtained data. **Results.** It was found that the general competencies, job functions and vocational competencies (by work action or group of work actions) of the professional standard were clearly correlated with the general and vocational competencies of the Standard of Higher Education. It is proved that the acquisition of competencies provided by the first (bachelor's) level, field of knowledge 01 «Education / Pedagogy», specialty 015 «Vocational education (by specialization)», which meet the Standard of Higher Education, will enable graduates to perform the relevant job functions of vocational education teacher in vocational education institutions. It is argued that, in connection with the digitalization, gamification and distancing of education, it is important to form the «Vocational Education» seeker's ability to use modern information technologies and integrate them into the educational environment. It is noted that the special attention in the forming of the vocational education future teachers' ability to use modern information technologies and integrate them into educational environments should be paid to students' ability to use electronic didactic games in the educational process. It is stated that the ability to create and use electronic didactic games, interactive exercises correspond to the methodological and creative level of the formed ability of vocational education future teachers' to use modern information technologies and integrate them into the educational environment. The list of the most effective, according to the author's opinion, modern web services for the electronic didactic games creation is given; the electronic didactic games

---

developed by students in the course of the discipline «Creative learning technologies» are presented. It is noted that the game is a relevant and effective curricular and extracurricular form in the education system. The content of the concepts «didactic game» and «electronic didactic game» is considered. **Conclusions.** It is proved that the use of electronic didactic games in the educational process can purposefully develop critical thinking and flexibility, the ability to analyse, compare, classify, systematize, structure, generalize etc.

Keywords: didactic game, electronic didactic game, vocational education, teacher of vocational education, professional standard, standard of higher education.

References

1. Basiuk, L.V. & Dobroskok, I.I. (2017). Rozvytok kreatyvnosti yak neobkhidna umova profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia [Development of creativity as a necessary condition for the professional training of future service professionals]. *Humanitarium*, 39(2), 7–16 [in Ukrainian].
2. Instrumentarii dlia zmistovoho napovnennia uroku z vykorystanniam tekhnolohii dystantsiinoho ta zmishanoho navchannia (n.d.) [Tools for content content of the lesson using distance and mixed learning technologies]. Retrieved from <https://cutt.ly/KJxqFjD> [in Ukrainian].
3. Kyrylenko, N.M. (2010). Pedahohichni umovy zastosuvannia komp'uternykh dydaktychnykh ihor u fakhovii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv matematyky y informatyky [Pedagogical conditions for the use of computer didactic games in the professional training of future teachers of mathematics and informatics]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
4. Kulish, I.M. (2001). Dydaktychna hra yak zasib aktyvizatsii navchalnoi diialnosti studentiv universytetu [Didactic game as a means of intensifying the educational activities of university students]. *Candidate's thesis*. Cherkasy: Cherkaskyyi derzh. un-t im. Bohdana Khmelnytskoho [in Ukrainian].

5. Makarenko, A.S. (1998). Yhra: sochynenyia [Game: Essays]. Moskva [in Russian].

6. Profesiyni standart «Pedahoh profesiinoho navchannia» (n.d.). (2020). [Professional standard «Teacher of vocational training»]. Retrieved from https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/109-1182_pedagog_profesijnogo_navcanna.pdf [in Ukrainian].

7. Standart vyshchoi osvity Ukrainy pershoho (bakalavrskoho) rivnia, haluzi znan 01 – «Osvita / Pedahohika», spetsialnist 015 – «Profesiina osvita (za spetsializatsiiamy)» (n.d.). (2019). [Standard of Higher Education of Ukraine of the first (bachelor's) level, fields of knowledge 01 «Education / Pedagogy», specialty 015 «Vocational Education (by specializations)»]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.pdf> [in Ukrainian].

8. Turkot, T.I. (2011). Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of higher education]. Kyiv: Kondor. Retrieved from <https://westudents.com.ua/knigi/352-pedagogka-vischo-shkoli-turkot-ti.html> [in Ukrainian].

9. LearningApps.org. Retrieved from <https://learningapps.org/>.

10. Wordwall. Retrieved from <https://wordwall.net/uk>.

Introduction

The digitization of modern society, forced education distancing requires a revision of didactic forms and methods, especially in higher education institutions (HEI). The modern education seeker is already well acquainted with IT, SMART, STEAM-technologies and their innovations, so it is extremely difficult to keep the attention and interest of such a student. The teacher has to follow the current trends in the IT field, modernize them according to educational needs and implement them in the process of teaching disciplines. Electronic didactic games have proved themselves positively in the practice of higher and vocational (vocational and technical) education.

It is traditionally believed that a game is the leading type of preschool children activity. However, having analyzed a number of researchers' works and taking into account the author's own pedagogical experience, we believe that one of the effective tools for the formation of education seekers' study motivation is the use of game technology, because the gamification of various spheres of human life, especially in adolescence, is an integral part of modern life.

Game, as a kind of activity of the individual, has long been at the center of the study of philosophers (G. Hehel, K. Hroos, I. Ziazun, M. Kahan, G. Spencer, etc.) and psychologists (L. Vyhotskyi, D. Elkonin, O. Zaporozhets, G. Liublinska and others). A significant contribution to the development and implementation of didactic games was made by prominent domestic teachers: A. Makarenko, V. Sukhomlynskyi and K. Ushynskyi.

The problem of introducing didactic games into the educational process is still relevant today. This is evidenced by a number of dissertation research. In particular, I. Kulish researched the didactic game as a means of activating the educational activity of university students in his thesis. In his research, I. Kulish substantiated the technology of didactic games preparation and application, its impact on the activation of students' learning activities, and developed a technological map of didactic games (Kulish, 2001). The thesis by N. Kyrylenko is also devoted to the study of didactic games; it analyzes the features of computer didactic games usage in the educational process of pedagogical institutions of higher education, defines their role in the future teachers training, outlines approaches to classifying computer didactic games, clarifies the directions of their introduction into the educational process, and presents the model of computer didactic games using in professional training of future teachers of mathematics and computer science (Kyrylenko, 2010).

Regarding the problem of electronic didactic games use in the educational processes of higher and vocational education and

the acquisition of the seeker's ability to develop them for future professional activities, it has not been studied enough and needs further consideration.

The aim of the study is to reveal the features of the creation and use of electronic didactic games in the process of training bachelors majoring in «Vocational Education».

Material and research methods

The research is done through the analysis of scientific sources, government documents for theoretical substantiation of the problem, modelling, synthesis and generalization of the obtained data.

Results and discussion

Obtaining higher education in the specialty 015 «Vocational Education (by specialization)», at the end of the educational program, gives the opportunity to conduct various types and kinds of classes (theory and practice) in institutions of vocational (vocational and technical) and professional pre-higher education (vocational schools, colleges and technical schools), in employment services, in retraining and advanced training centers. Graduates of such EPP (Educational Professional Program) can work as a teacher of general disciplines in the complex of working professions (by specialization) in secondary and vocational schools, colleges, lyceums, club leader, master of industrial training and teacher of vocational training in the system of vocational education.

Obtaining higher education by the EPP «Vocational Education (Sphere of Service)» of the first (bachelor's) level of higher education in specialty 015 Vocational Education (Sphere of Service) in the field of knowledge Education / Pedagogy gives graduates the opportunity to obtain the qualification: Bachelor of Vocational Education; teacher of professional training in the field of service; service specialist». The ability to develop and apply electronic didactic games is important for a future specialist who will work as a teacher of vocational training. After all, the teacher of vocational training organizes and conducts theoretical training

in general and special subjects, organizes and conducts educational (curricular, extracurricular) work, carries out organizational and methodological activities in vocational education institutions.

According to the Professional standard «Teacher of vocational training», approved by the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine Order №1182 from 20.06.2020, the teacher of vocational training should have a set of competencies, necessary for professional activity.

Training in educational programs in the specialty «Vocational Education (by specialization)» gives a seeker the opportunity to prepare for the role of teacher of vocational training in vocational (vocational and technical) education institutions. General and professional competencies of the Standard of Higher Education of Ukraine of the first (bachelor's) level, field of knowledge 01 «Education / Pedagogy», specialty 015 «Vocational education (by specializations)», approved and put into effect by order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1460 from 21.11.2019, are clearly correlated with the standard «Teacher of Vocational Training». Table 1 shows the analysis of the correlation of general competencies of the mentioned Standards (Professional Standard, 2020; Standard of Higher Education, 2019).

Table 1

Professional standard «Teacher of vocational training», approved by the order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine №1182 from 20.06.2020	Standard of Higher Education of Ukraine of the first (bachelor's) level, field of knowledge 01 «Education / Pedagogy», specialty 015 «Vocational education (by specializations)», approved and put into effect by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1460 from 21.11.2019
<i>General competencies</i>	
Ability to adapt to the conditions of the educational environment.	IC. Ability to solve complex specialized problems and practical problems in vocational education, which involves the use of certain theories and methods of pedagogical science and other sciences, according to specialization and is characterized by complexity and uncertainty.

Ability for academic and professional mobility.	C 04. Ability to communicate in a foreign language. C 05. Ability to make grounded decisions. C 06. Skills in the use of information and communication technologies. C 08. Ability to work in a team.
Ability to take personal responsibility for the results of professional decisions.	C 01. Ability to realize their rights and responsibilities as a member of society, to realize the values of civil (free democratic) society and the need for its sustainable development, the rule of law, human and civil rights and freedoms in Ukraine. C 02. Ability to preserve and increase moral, cultural, scientific values and achievements of society based on understanding the history and patterns of development of the subject area, its place in the general system of knowledge about nature and society and in the development of society, technique and technology, use different types and forms of physical activity for active recreation and healthy living. C 05. Ability to make grounded decisions.
Ability to communicate within professional activities.	C 03. Ability to communicate in the state language both orally and in writing
Ability to manage working time effectively.	C 07. Ability to study and master modern knowledge, the desire for professional self-improvement.
Ability to show leadership qualities.	C 08. Ability to work in a team.
Ability to perform routine professional actions in a more efficient manner.	C 05. Ability to make grounded decisions.
Ability to act in unusual situations.	Ability to solve complex specialized problems and practical problems in vocational education, which involves the use of certain theories and methods of pedagogical science and other sciences, according to specialization and is characterized by complexity and uncertainty.
Ability to work in a team.	C 08. Ability to work in a team.
Ability to prevent conflict situations.	Ability to solve complex specialized problems and practical problems in vocational education, which involves the use of certain theories and methods of pedagogical science and other sciences, according to specialization and is characterized by complexity and uncertainty. C 08. Ability to work in a team.
Ability to self-develop and self-improve.	C 07. Ability to study and master modern knowledge.

In terms of professional competencies of the Professional standard and Standard of Higher Education, there is also a clear correspondence Professional Standard, 2020; Standard of Higher Education, 2019).

Table 2

	Professional standard «Teacher of vocational training», approved by the order of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine №1182 from 20.06.2020	Standard of Higher Education of Ukraine of the first (bachelor's) level, field of knowledge 01 «Education / Pedagogy», speciality 015 «Vocational education (by specializations)», approved and put into effect by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1460 from 21.11.2019
<i>Labour functions</i>	<i>Professional competencies (by labour action or group of labour actions)</i>	<i>Professional competencies</i>
1. Planning of the educational process	<p>1.1. Ability to study, analyse and apply educational, scientific, legal and other information on the planning of the educational process</p> <p>1.2. Ability to carry out calendar and thematic planning of the content of academic disciplines, to plan educational classes, self-study and individual work of education seekers, extracurricular work in an academic group and individual extracurricular work with students</p>	<p>C 12. Ability to apply educational theories and methodologies in teaching.</p> <p>C 22. Ability to use the basic principles, methods, principles of fundamental and applied sciences in professional activities.</p> <p>C 25. Ability to collect, analyse and interpret information (data) according to specialization</p> <p>C 14. Ability to manage educational/development projects.</p> <p>C 17. Ability to implement learning strategies based on specific criteria for assessing academic achievement.</p>
2. Realisation of the educational process	<p>2.1. Ability to select appropriate methods, forms, tools, technologies of teaching, extracurricular work and development of students in accordance with the defined tasks and individual characteristics of students</p> <p>2.2. Ability to select and structure the learning content of disciplines in accordance with the requirements of educational standards</p> <p>2.3. Ability to realise the vocational training of students according to individual curricula</p> <p>2.4. Ability to carry out the educational process in an inclusive environment</p> <p>2.5. Ability to apply the latest forms, methods, techniques and teaching aids, innovative pedagogical technologies</p>	<p>C 12. Ability to apply educational theories and methodologies in teaching.</p> <p>C 22. Ability to use the basic principles, methods, principles of fundamental and applied sciences in professional activities.</p> <p>C 20. Ability to realise professional activities in compliance according to the requirements of legislation, educational standards and internal regulations of the educational institution.</p> <p>C 15. Ability to direct students to progress and achievement.</p> <p>C 21. Ability to implement effective methods of labour organization in accordance with the requirements of environmental safety, life safety and labour safety and health.</p> <p>C 12. Ability to apply educational theories and methodologies in teaching.</p>

		C 16. Ability to use modern information technologies and specialized software and integrate them into the educational environment
	2.6. Ability to apply the latest production technologies of the professional industry	C 16. Ability to use modern information technologies and specialized software and integrate them into the educational environment
3. Implementation of self-educational activities	3.1. Ability to master innovative pedagogical experience, apply and disseminate it	C 07. Ability to study and master modern knowledge.
	3.2. Ability to design professional self-improvement	C 07. Ability to study and master modern knowledge. C 15. Ability to direct students to progress and achievement.
	3.3. Ability to acquire additional qualifications	C 07. Ability to study and master modern knowledge.

As you can see, the acquisition of competencies provided by EPP of the first (bachelor's) level, field of knowledge 01 «Education / Pedagogy», specialty 015 «Vocational education (by specialization)», which meet the Standard of Higher Education, will enable graduates to perform relevant labour functions of the vocational training teacher in vocational and technical education establishments (VTEE).

Particular attention needs to be paid to the labour function of group №2 and the corresponding competencies such as: ability to select appropriate methods, forms, tools, technologies of teaching, extracurricular work and development of students in accordance with the defined tasks and individual characteristics of students; ability to select and structure the learning content of disciplines in accordance with the requirements of educational standards; ability to apply the latest forms, methods, techniques and teaching aids, innovative pedagogical technologies, etc. And in the current conditions of society in general, and in the period of quarantine restrictions associated with the Covid-19 pandemic in particular, an objective factor that significantly affects not only educational technology but also the content of education is the expansion of information technology into the educational field, as well as of teaching forms and methods related to their use.

Therefore, the issue of forming the future vocational training teachers' ability to use modern information technologies, and especially the ability to integrate them into the educational environment, interact with students of VTEE to create and perform tasks of this nature, is actualised.

The ability to use modern information technologies and integrate them into the educational environment is considered as a manifestation of information and communication competence of future teachers of vocational training.

Based on the research of scientists on the problem of information and communication competence (I. Zymniaia, I. Molodozhenia, N. Kyrylenko, S. Trubacheva, etc.), the information and communication competence of future teachers of vocational training can be interpreted as an integrative, dynamic characteristic of future professionals, that determines their ability to navigate in the information space, receive information, handle it and effectively integrate and use modern information technologies in the educational environment of VTEE.

The ability of education seekers to use electronic didactic games in the educational process deserves special attention in the formation of the future vocational training teachers' ability to use modern information technologies and integrate them into educational environments. The skill to create and apply electronic didactic games, interactive exercises corresponds to the methodological and creative level of formation of the future vocational training teachers' ability to use modern information technologies and integrate them into the educational environment.

The concept of «game» in pedagogy and social psychology has several meanings. Firstly, the game is understood free, not forced, activity, which is a special form of self-expression of the individual, aimed at meeting the need for entertainment, reducing stress, as well as the development of certain knowledge, skills and abilities. Secondly, the game, according to the American sociologist J. Mead, is a social activity in which a child or adult,

copying others, perceives their values, attitudes and learns to play social professional roles. Yu. Surmin and N. Tulienkov distinguish the set of game functions and show the purpose of gaming in modern society (Table 3) (Turkot, 2011).

Table 3

Game functions and characteristics

Function	Characteristics
Cognitive	Persons' recognition of the surrounding world and their abilities by the help of the game
Socializing	Formation of the necessary properties and qualities of personality in the process of the game
Training	Training of skills (communicative, professional, cognitive, etc.)
Communicative	Game is an important means of communication and interaction of individuals
Entertaining	Development of emotions, feelings, restoration of human vitality
Status-role	Play is an important means of achieving a certain social status and fulfilling its corresponding social role
Controlling	Checking the level of development of personality traits, acquired knowledge, skills and abilities

Didactic games were first developed for school education by F. Froebel and M. Montessori, and for primary school by O. Decroli in the early twentieth century. In the middle of the last century, didactic games began to be used in domestic pedagogical practice, first only in primary school, and later in both middle and high school. A feature of didactic games is the combination of a conditional game plan for students with its educational focus. Limited in time, everyone follows certain rules. A. Makarenko and others believed that the didactic game is not only useful but also necessary for use in educational activities. The game provides an opportunity to present educational material in a completely new form. This lesson is unlike ordinary learning: there is a fantasy, an independent search for answers, and a new look at already known facts and phenomena, replenishment and expansion of knowledge, establishing connections, similarities and differences between individual objects, phenomena and events. With age, the need for

the game does not disappear, only the nature changes and the time to complete game tasks decreases (Makarenko, 1998).

As we can see, there are many scientific works that prove that game activities are the leading activities of preschool and, in part, school children, and the leading activities in the student years are learning and, in part, practical activities. However, experience shows that the use of game methods in working with students enhances their cognitive and creative activities (Basiuk & Dobroskok, 2017; Kyrylenko, 2010; Kulish, 2001).

In a higher education institution it is advisable to use didactic game (the purposeful organization of educational-game interaction of a teacher and a student in the process of modelling the holistic structure of professional activity of the future specialist) as a means of intensifying the learning process.

The essence of the didactic game is the relationship of simulation modelling and role behaviour of game participants in the process of solving typical and creative, professional and educational tasks of a sufficiently high level of problem. The game reveals the personal potential of the student, because each participant can demonstrate and analyse their own capabilities, comparing them with the actions of other participants in the game. Transformation of students' personal traits takes place at all levels of preparation and realization of the game, because they need to «get used» to the role of a specialist, whose role they will perform.

A didactic game can be considered as a technology of group psychotherapy, because, with proper organization of the group atmosphere, cooperation and support have a positive effect on each participant. Education seekers learn to overcome psychological, communicative barriers, improve personal qualities. The results of the didactic game largely depend on the authority of the teacher, his/her ability to establish contact with the audience and gain trust. Business and role-playing games are now widely introduced in the higher vocational school, and also electronic didactic games because of the partial transition to distance learning.

An electronic didactic game is an interactive exercise, created with the help of ICT and Internet resources, which activate the process of learning and tests the knowledge creatively.

Future teachers of vocational training, who receive education in HEI in the EPP «Vocational Education (Sphere of Service)», learn to create electronic didactic games in the process of studying the educational component «Creative Learning Technologies», including the theme «Implementation of e-learning elements to form a creative personality» and activity in the scientific problem group «Development of the HEI students' creativity».

The online resources Wordwall and LearningApps.org are used to create electronic didactic games and interactive exercises.

Wordwall and LearningApps.org are multifunctional tools for creating both interactive and printed materials. These are Web 2.0 applications for supporting educational processes in educational institutions of various types, the designers for the development of interactive tasks on various disciplines for using in curricular and extracurricular activities.

Wordwall allows you to create a variety of didactic online games, including: game quizzes, random wheel, inverted tiles, chase the maze, random cards, matching pairs, true or false, missing word, word search, match, and more. There is a library of ready-made games which can be edited according to your own needs. The games can be placed on websites and blogs. The developers are English scientists. It has also the Ukrainian-language interface. The registration required.

LearningApps.org is a service to support learning and teaching processes with the help of small interactive modules. These modules can be used directly as learning resources or for self-study work. The aim of the work is to create a free access library of independent blocks suitable for reuse and modification. The blocks are not included in any specific scenarios or programs, so they are not considered as holistic lessons or tasks, but can be

used in any relevant methodological scenario. With the help of LearningApps.org it is possible to develop interactive tasks that include: finding the right pair, classification, ordering, filling in the blanks, setting the sequence, online games and more. Among the features of the LearningApps.org service are the following: the speed of creating an interactive; possibility to add photo and video content; instant verification of the correctness of the task; the ability to embed tasks on sites, blogs; possibility to exchange interactive tasks; availability of additional tools for collaboration (voting, chat, calendar, notes, and announcement board), etc. In addition, LearningApps.org provides the ability to obtain code to place interactive tasks on the pages of websites or blogs of teachers and education seekers. The developer is Center for IT Resources (Zentrum für Bildungsinformatik) from the Pedagogical College of Bern in partnership with the German universities of Mainz and Zittau. It has simple and accessible interface (Ukrainian is on the list of interface languages). The service supports Cyrillic.

Most templates are available in both online and print versions. The advantage of these resources is the Ukrainian version of the sites. The exercises are created using templates. These templates include familiar classic formats such as quiz and crossword puzzles, as well as arcade games such as maze chase and airplane, and a class (group) management tool such as a seating plan.

To create a new exercise, you must select a template and add content. Wordwall provides access to the following templates (Fig. 1):

- equivalents;
- quizzes;
- random cards;
- open the window;
- random wheel;
- missing word;
- anagram;

- sorting by groups;
- put things in order;
- chart with labels;
- word search, crossword puzzles, etc.

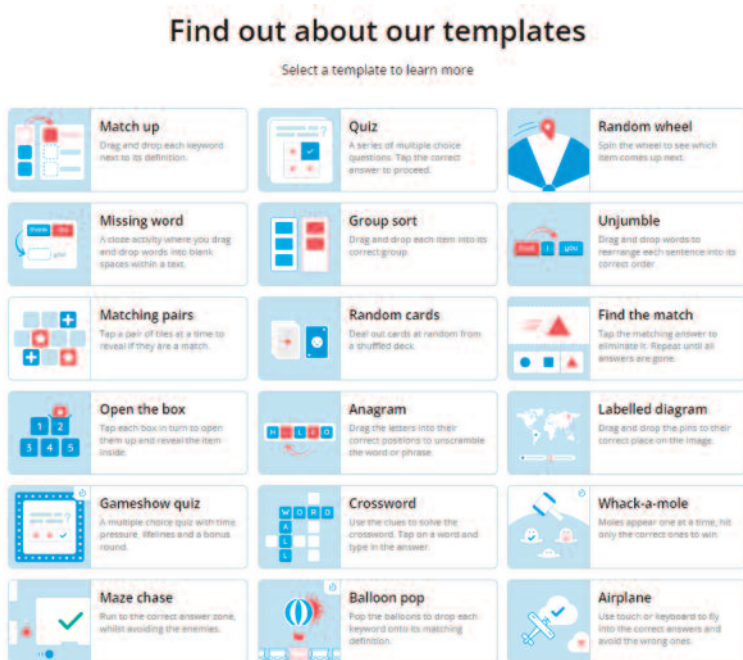

Figure 1. Template of didactic games on the portal Wordwall

The access to the similar templates is also given by LearningApps.org (Fig. 2).

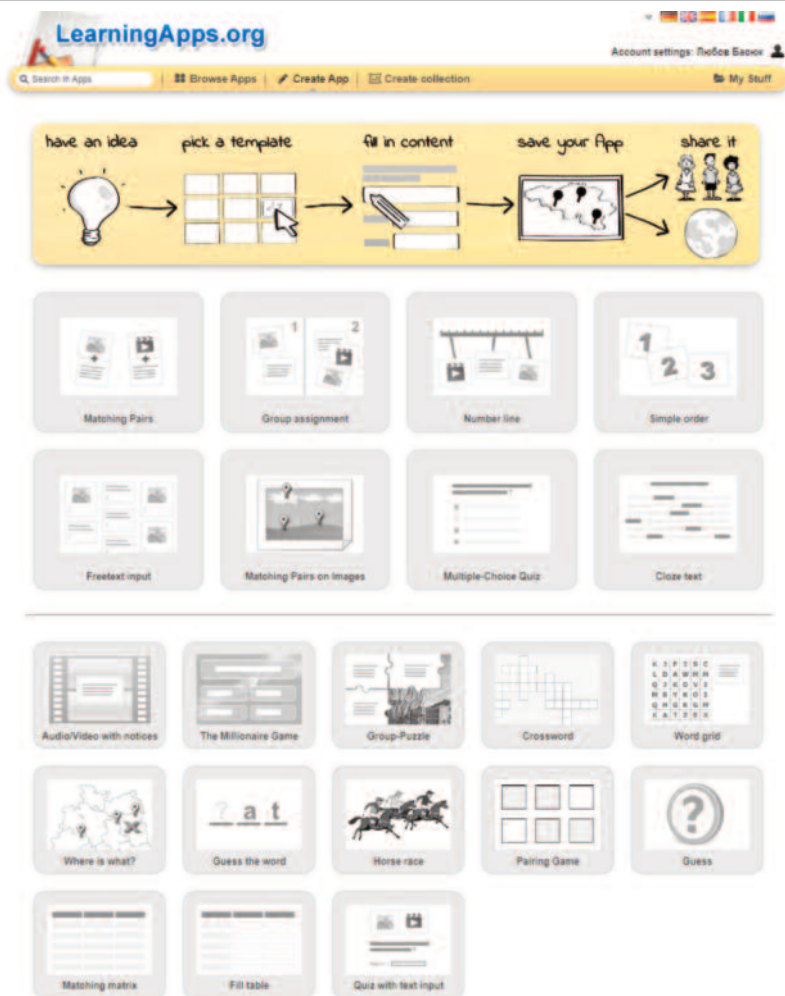

Figure 2. Template of didactic games on the portal LearningApps.org

During the preparation for the practical lesson on «Implementation of e-learning elements for the formation of creative personality» students are given the task to develop didactic games on the topics of the discipline, using the services offered, and demonstrate them at the lesson. Some didactic games

developed by students of the discipline «Creative Learning Technologies» are available at the following links:

<https://learningapps.org/watch?v=ptep6rny522>,
<https://learningapps.org/display?v=p3f4cqj8322>,
<https://learningapps.org/watch?v=pwste6od322>,
<https://learningapps.org/watch?v=p2t6gw7aj22>.

The performing of such assignment solves several tasks at once:

- developing a didactic game, the education seeker has to repeat, analyze, summarize, structure the theoretical material on the topics of the discipline, which will positively affect the level of knowledge of the developer;
- striving to develop an original task that will be different from others, the education seeker will be creative and creative;
- the demonstration of developed tasks, especially during distance learning, will help not only to improve information and communication competence (ability to develop and demonstrate tasks remotely), but also to acquire pedagogical skills (ability to set tasks correctly, ability to guide students in the right direction, ask leading questions);
- the education seekers who will solve such tasks will have to demonstrate knowledge of previous topics, and this will allow the teacher to assess the level of mastery of the topics covered.

Conclusions

Thus, modern realities require the future vocational training teacher's knowledge and skills in creating electronic didactic games. The author's experience has shown that the use of such games in the educational process of HEI is undoubtedly effective; students are happy to participate in game activities and to develop interesting, creative tasks. Curiosity, interest, game passion stimulates their educational and cognitive activities, as a result of which there is the formation of sustainable learning motivation, the desire for self-development, self-improvement, self-education, creativity. In addition, during the didactic games students can purposefully develop critical and flexible thinking,

the ability to analyse, compare, classify, systematize, structure, generalize, etc.

Література

1. Басюк Л.В., Доброскок І.І. Розвиток креативності як необхідна умова професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування. *Humanitarium*, 2017. Том. 39, Вип. 2 : Педагогіка. С. 7-16.
2. Інструментарій для змістового наповнення уроку з використанням технологій дистанційного та змішаного навчання. URL: <https://cutt.ly/KJxqFjD>.
3. Кириленко Н.М. Педагогічні умови застосування комп'ютерних дидактичних ігор у фаховій підготовці майбутніх учителів математики й інформатики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2010. 23 с
4. Куліш І.М. Дидактична гра як засіб активізації навчальної діяльності студентів університету: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Черкаський держ. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2001. 190 с.
5. Макаренко А.С. Игра. соч. Москва, 1998. 389с.
6. Професійний стандарт «Педагог професійного навчання», затверджений Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Наказ №1182 від 20.06.2020 р. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/109-1182_pedagog_profesijnogo_navcanna.pdf
7. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», затверджений і введеної в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 21.11.2019 р. № 1460. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdeni%20standarty/2021/07/28/015-Profosvita-bakalavr.pdf>.
8. Туркот Т.І. Педагогіка вищої школи. Київ: Кондор, 2011. 628 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/352-pedagogka-vischo-shkoli-turkot-ti.html>.

9. LearningApps.org. URL: <https://learningapps.org/>.

10. Wordwall. URL: <https://wordwall.net/uk>.

Басюк Л.В.

Особливості створення та використання електронних дидактичних ігор в процесі підготовки бакалаврів зі спеціальністю «Професійна освіта»

Анотація

Статтю присвячено проблемі створення та використання електронних дидактичних ігор в процесі підготовки бакалаврів зі спеціальністю «Професійна освіта» в закладах вищої освіти. Проаналізовано професійний стандарт «Педагог професійного навчання» та Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)». З'ясовано, що загальні компетентності, трудові функції та професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій) професійного стандарту чітко корелюються із загальними та фаховими компетентностями Стандарту вищої освіти.

Доведено, що набуття компетентностей, передбачених ОП першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 01 – «Освіта / Педагогіка», спеціальність 015 – «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», які відповідають Стандарту вищої освіти, надасть можливість випускникам здійснювати відповідні трудові функції педагога професійного навчання у закладах професійної освіти. Аргументовано, що в зв'язку з цифровізацією, гейміфікацією та дистанціалізацією освіти набуває важливості формування у здобувачів світи за спеціальністю «Професійна освіта» здатності використовувати сучасні інформаційні технології та інтегрувати їх в освітнє середовищі. Зазначено, що особливої уваги у формуванні в майбутніх педагогів професійного навчання здатності використовувати сучасні інформаційні технології та інтегрувати їх в освітнє середовищ заслуговує набуття здатності здобувачами освіти застосовувати електронні дидактичні ігри в

освітньому процесі. З'ясовано, що вміння створювати та застосовувати електронні дидактичні ігри, інтерактивні вправи відповідають методологічно-творчому рівню сформованості у майбутніх педагогів професійного навчання здатності використовувати сучасні інформаційні технології та інтегрувати їх в освітнє середовище. Подано перелік найефективніших, на думку автора, сучасних вебсервісів для створення електронних дидактичних ігор, представлено електронні дидактичні ігри розроблені здобувачами освіти в ході навчальної дисципліни «Креативні технології навчання. Зазначено, що гра – це актуальна й ефективна форма навчання і виховання в системі освіти. Розглянуто зміст понять «дидактична гра» та «електронна дидактична гра». Доведено, що використання в освітньому процесі електронних дидактичних ігор у здобувачів освіти можна цілеспрямовано розвивати критичність та гнучкість мислення, вміння аналізувати, порівнювати, класифікувати, систематизувати, структурувати, узагальнювати тощо.

Ключові слова: дидактична гра, електронна дидактична гра, професійна освіта, педагог професійного навчання, професійний стандарт, стандарт вищої освіти.

Басюк Л.В.

Особенности создания и использования электронных дидактических игр в процессе подготовки бакалавров специальности «Профессиональное образование»

Аннотация

Статья посвящена проблеме создания и использования электронных дидактических игр в процессе подготовки бакалавров со специальностью «Профессиональное образование» в учреждениях высшего образования. Проанализированы профессиональный стандарт «Педагог профессионального обучения» и Стандарт высшего образования Украины первого (бакалаврского) уровня, области знаний 01 – «Образование / Педагогика», специальность 015 – «Профессиональное образование (по специализациям)». Установлено, что общие

компетентности, трудовые функции и профессиональные компетентности (по трудовому действию или группе трудовых действий) профессионального стандарта четко коррелируются с общими и профессиональными компетентностями Стандарта высшего образования. Аргументировано, что в связи с цифровизацией, геймификацией и дистанциализацией образования приобретает важность формирования у соискателей мира по специальности «Профессиональное образование» способности использовать современные информационные технологии и интегрировать их в образовательную среду. Представлен список наиболее эффективных, по мнению автора, современных вебсервисов для создания электронных дидактических игр, представлены электронные дидактические игры, разработанные соискателями образования в ходе учебной дисциплины «Креативные технологии обучения». Рассмотрены содержание понятий «дидактическая игра» и «электронная дидактическая игра». Доказано, что используя в образовательном процессе электронные дидактические игры у соискателей образования можно целенаправленно развивать критичность и гибкость мышления, умение анализировать, сравнивать, классифицировать, систематизировать, структурировать, обобщать и т.д.

Ключевые слова: дидактическая игра, электронная дидактическая игра, профессиональное образование, педагог профессионального обучения, профессиональный стандарт, стандарт высшего образования.

UDC 37:377.12

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-51-89>

Formation of the Medical University Student's Professional Competence in the Study of Medical and Biological Disciplines

Liliya Batyuk

PhD, Associate Professor of the Department of Medical and Biological Physics and Medical Informatics

Kharkiv National Medical University

✉ 4 Nauky Avenue, Kharkiv, Ukraine, 61000

E-mail: lili.batyuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1863-0265>

Oksana Zhernovnykova

Doctor of Pedagogical Science (DSc), Professor,

Head of the Department of Mathematics,

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,

✉ 29, Alchevskykh Str, Kharkiv, Ukraine, 61002

E-mail: oazhernovnykova@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5383-4493>

Date of receipt of the article: September 27, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Формування професійної компетентності студента медичного університету при вивченні медико-біологічних дисциплін

Лілія Василівна Батюк

кандидат біологічних наук, доцент,

доцент каф медичної та біологічної фізики і медичної

інформатики, Харківський національний медичний університет

✉ проспект Науки, 4, Харків, Україна, 61022

Оксана Анатоліївна Жерновникова

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри

математики

Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди,

✉ вул. Валентинівська 2, Харків, Україна, 61002

Дата надходження статті: 27 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The article is devoted to the study of the concept of higher medical education institution students' professional development in the area of professional competencies, on the example of competency-based approach and learning outcomes, the formation of which is facilitated by the discipline «Medical and Biological Physics». The process of forming system of students' knowledge and competencies in the study of medical and biological disciplines, which include basic physical principles and approaches to the study of processes in wildlife, physical and technical principles of medical devices, the use of mathematical methods in biomedical research, form the basis of subject competences and are an integral part of the professional competence of future physicians in the field of health care, as well as the basis for studying professional-oriented natural sciences and clinical disciplines in higher medical educational institutions of Ukraine. To achieve this goal, research methods such as generalization, comparison, systematization and abstraction were used. The structure of the medical institutions future specialists' professional competence is substantiated, that contains the relationship with the normative content of training of higher education seekers, in accordance with the requirements of the standard of the discipline being studied. It is established that the detailization of competences according to the discipline curriculum, structures, forms, methods and conditions for realization of the model of the future physicians' professional competence formation in the process of training in higher education institutions need a further research.

Key words: student, institution of higher education, professional competence, competencies, professional competence of future physicians.

References

1. Вахов, І.С. (2012). Gotovnist do mizhkulturnoyi komunikaciyi yak kryterij sformovanoyi mizhkulturnoyi kompetentnosti studenta universytetu [Readiness for intercultural communication as a criterion of the formed intercultural competence of a university student]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*, 3, 23–30 [in Ukrainian].
2. Berezyuk, O.S. (2015). Formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti majbutnix faxivciv v suchasnomu osvitnomu prostori [Formation of multicultural competence of future specialists in the modern educational space]. In Dubasenyuk O.A. (Ed.) *Profesijna pedagogichna osvita: systemni doslidzhennya*. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I.Franka (pp 193–209) [in Ukrainian].
3. Bibik, N.M. (2015). Perevagy i ryzyky zaprovadzhennya kompetentnysnogo pidxodu v osviti [Advantages and risks of implementing a competency-based approach in education]. *Ukrainian pedagogical journal*, 1, 47–58 [in Ukrainian].
4. Vorotnyak, L.I. (2008). Osoblyvosti formuvannya polikulturnoyi kompetentnosti magistriv u vyshhyx pedagogichnyx navchalnyx zakladax. [Features of the formation of multicultural competence of masters in higher pedagogical educational institutions]. *Bulletin of Zhytomyr State University*, 39, 105–109 [in Ukrainian].
5. Golovan, M.S. 2011. Kompetenciya ta kompetentnist: porivnyalnyj analiz ponyat. [Competency and competence: a comparative analysis of concepts]. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 8(18), 224–234 [in Ukrainian].
6. Dorozhnya karta osvitnoyi reformy [Roadmap for educational reform]. (2015 – 2025) (neoficijnyj tekst). Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/NT1812> [in Ukrainian].

7. Zakon Ukrayiny «Pro vyshhu osvitu» [Law of Ukraine On Higher Education]. (Vidomosti Verxovnoyi Rady (VVR), 2014, 37–38, st.2004). Dokument 1556–VII, chynnyj, potochna redakciya. Redakciya vid 01.01.2022 r., osnova – 1089–IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556–18#Text> [in Ukrainian].

8. Zakon Ukrayiny «Pro vnesennya zmin do deyakyx zakoniv Ukrayiny shhodo vdoskonalennya osvitnoyi diyalnosti u sferi vyshhoyi osvity» [Law of Ukraine On amendments to certain laws of Ukraine on improving educational activities in the area of Higher Education]. (Vidomosti Verxovnoyi Rady (VVR), 2020, 24, st.170). Dokument 392–IX, chynnyj, potochna redakciya. Pryjnyattya vid 18.12.2019. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392–20#n12> [in Ukrainian].

9. Kabinet Ministriv Ukrayiny Postanova vid 10 veresnya 2014 roku 442 «Pro optymizaciyu systemy centralnyx organiv vykonavchoyi vlady» [On optimizing the system of central executive bodies]. (zi zminamy, vnesenymy zgidno z Postanovamy KM), Kyiv. Dokument 442–2014–p., chynnyj, potochna redakciya. Redakciya vid 13.01.2022 r., osnova – 3–2022–p. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442–2014–%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

10. Ovcharuk, O.V. (Ed.). (2004). Kompetentnisnyj pidxid u suchasnij osviti: svitovyj dosvid ta ukrajinski perspektyvy: Biblioteka z osvitnoyi polityky [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives: Library on educational policy]. Kyiv: «K. I.S» [in Ukrainian].

11. Koncepciya rozvytku osvity na 2015–2025 rr. [The concept of education development for 2015-2025]. Retrieved from <http://mon.gov.ua/ua/pr–viddil/1312/1390288033/1414672797/> [in Ukrainian].

12. Lunyachek, V.E. (2012). Teoretyko–metodologichni zasady profesijnoyi pidgotovky kerivnyx kadriv v umovax magistratury do upravlinnya yakisty osvity [Theoretical and methodological principles of professional training of managers in terms of

master's degree in quality management of education]. *Doctor's thesis*. Xarkiv : XNPU imeni G.S. Skovorody [in Ukrainian].

13. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.10.2009 r. 943 «Pro zaprovadzhennya u vyshhnyx navchalnyx zakladax Ukrainy Yevropejskoyi kredytno–transfernoyi systemy» [On the introduction of the European credit transfer system in higher educational institutions of Ukraine]. Retrieved from http://mon.gov.ua/files/normative/newstmp/2009_1/12_11/nakaz_mon_943.pdf [in Ukrainian].

14. Pometun, O. (2005). Kompetentnisnyy pidkhid – nayvazhlyvishyy oriyentyr suchasnoyi osvity [Competence approach – the most important landmark of modern education]. *Native school*, 1. 65–69 [in Ukrainian].

15. Luhovoi, V. (2014). Pravovi zasady realizatsiy Bolons'koho protsesu v Ukraini [Legal principles of implementation of the Bologna process in Ukraine: monograph / for general]. (Luhovoho V. & Kalashnikovoyi S. (Ed.). Kyiv: DP «NVTs» «Priorytety» [in Ukrainian].

16. Pro zatverdzhennya Natsional'noyi ramky kvalifikatsiy [On approval of the National Qualifications Framework]. Dokument 1341–2011–p, chynnyy, potochna redaktsiya – Redaktsiya vid 02.07.2020, pidstava – 519–2020–p. Kabinet Ministriv Ukrainy. Postanova vid 23 lystopada 2011r. 1341. Kyiv. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n37/> [in Ukrainian].

17. Dubasenyuk, O.A. (Ed.). (2011). Profesiyna pedahohichna osvita: kompetentnisnyy pidkhid [Professional pedagogical education: competence approach]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

18. Stratehiya reformuvannya vyshchoyi osvity v Ukraini do 2020 r. [Strategy for reforming higher education in Ukraine until 2020] (proekt). Retrieved from http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/HE%20Reforms%20Strategy%202011_11_2014.pdf [in Ukrainian].

19. Albanese, M., Snow, M., Skochelak, S., Huggett, K. & Farrell, P. (2003). Assessing personal qualities in medical school admissions. *Academic Medicine*, 78(3), 313–321. doi:10.1097/00001888-200303000-00016

20. Al-Abdulrazzaq, D., Al-Fadhli, A. & Arshad, A. (2014). Advanced medical students' experiences and views on professionalism at Kuwait University. *BMC Medical Education*, 14(150), 1–7.

21. Alptekin, C. (2002). Towards intercultural communicative competence in ELT. *ELT Journal*, 56 (1), 57–64. doi:10.1093/elt/56.1.57.

22. Ariyananda, P. (2013). Soft skills for physicians: have we addressed it enough? *Journal of the Ceylon College of Physicians*, 44(1–2), 32–35. doi: [http:// dx.doi.org/10.4038/jccp.v44i1-2.7686](http://dx.doi.org/10.4038/jccp.v44i1-2.7686).

23. Aspegren, K. (1999). BEME guide no. 2: teaching and learning communication skills in medicine – a review with quality grading of articles. *Medical Teacher*, 21(6), 563–570. doi: 10.1080/ 01421599978979

24. Baek, Han Joo. (2012). New Medical Professionalism. *Journal of Rheumatic Diseases*, 19(6), 316–325. doi:10.4078/jrd.2012.19.6.316

25. Berkhof, M., van Rijssen, H., Schellart, A., Anema, J. & van der Beek, A. (2011). Effective training strategies for teaching communication skills to physicians: an overview of systematic reviews. *Patient Education and Counseling*, 84(2), 152–162. doi: 10.1016/j.pec.2010.06.010

26. Bochner, S. (1982). The social psychology of crosscultural relations. *Cultures in contact: Studies in cross-cultural Oxford* (pp. 5–44). UK: Pergamon Press.

27. Carraccio, C. et al. (2016). Advancing competency-based medical education: a charter for clinician-educators. *Academic Medicine*, 91(5), 645–649. doi:10.1097/ACM.00000000001048.

---

28. Castro, S. S., Rowe, M., Andrade, L. F. & Cyrino, E. G. (2018). Desenvolvimento de competências relacionadas ao cuidado das pessoas com deficiência entre estudantes das profissões da saúde: um estudo piloto. *Interface (Botucatu)*, 22(65), 551–63. doi:10.1590/1807–57622016.0684.

29. Catto, G. (2003). Improving professional competence – the way ahead? *International Journal for Quality in Health Care*, 15(5), 375–376. doi:10.1093/intqhc/mzg061.

30. Cheng, X. & Chen, J. (2019). An exploration of medical education in central and southern China: measuring professional competence for future physicians. *The Lancet*, 394, 59. doi:10.1016/S0140–6736(19)32395–5

31. Cumming, A. & Ross, M. (2007). The tuning project for medicine – learning outcomes for undergraduate medical education in Europe. *Medical Teacher*, 29(7), 636–641. doi:10.1080/01421590701721721.

32. De Champlain, A.F., Margolis, M.J., King, A. & Klass, D.J. (1997). Standardized patients' accuracy in recording examinees' behaviors using checklists. *Acad Med*, 72(10), 85–87. doi: 10.1097/00001888–199710001–00029.

33. Delamare Le Deist, F. & Winterton, J. (2007). What Is Competence? *Human Resource Development International*, 8(1), 27–46. doi: 10.1080/1367886042000338227.

34. Du, X. et al. (2019). Identifying essential competencies for medical schools. *J Appl Res High Educ*, 11(3), 352–366. doi:10.1108/JARHE–07–2018–0114.

35. Frank, J.R. et al. (2010). Competency-based medical education: theory to practice. *Med Teach*, 32(8), 638–645. doi: 10.3109/0142159X.2010.501190

36. General Medical Council (2009). Tomorrow's doctors – outcomes and standards for undergraduate medical education. (Code: GMC/TD/0909). Available at: www.gmc-uk.org (accessed January 12, 2022). London Regent's Place, 350 Euston Road, London NW1 3JN.

37. Halász, G. (2018). Measuring innovation in education: The outcomes of a national education sector innovation survey. *European Journal of Education*, 53(4), 557–573. doi: 10.1111/ejed.12299.

38. Halasz, G., Lonney, J., Michel, A. & Sliwka, A. Boosting teacher quality: Pathways to effective policies (2018). Directorate–General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission). Luxemburg: Publication Office of the European Union. doi: 10.2766/069297.

39. Holmboe, E. S. (2017). The journey to competency–based mention–implementing milestones. *Marshall J Med*, 3(1), 1–9. doi:10.18590/mjm.2017.vol3.iss1.2

40. Iesa, M.A.M. (2020). Medical Students' Perception of Their Education and Training to Cope with Future Market Trends. *Advances in Medical Education and Practice*, 11, 237–243. doi:10.2147/amep.s233494

41. Kalén, S. et al. (2017). Medical students' experiences of their own professional development during three clinical terms: a prospective follow–up study. *BMC Medical Education*, 17(1), 2–10. doi:10.1186/s12909–017–0886–3

42. Klamen, D. L., Williams, R. G., Roberts, N. & Cianciolo, A. T. (2016). Competencies, milestones, and EPAs – are those who ignore the past condemned to repeat it? *Med Teach*, 38(9), 904–910. doi: 10.3109/0142159X.2015.1132831.

43. Klass, D. (2000). Reevaluation of clinical competency. *Am J Phys Med Rehabil*, 79(5), 481–486. doi: 10.1097/00002060–200009000–00018.

44. Koenig, T. et al. (2013). Core personal competencies important to entering students' success in medical school: what are they and how could they be assessed early in the admission process? *Academic Medicine*, 88(5), 603–613. doi:10.1097/ACM.0b013e31828b3389.

45. Kopelow, M.L. et al.(1992). Assessing practicing physicians in two settings using standardized patients. *Acad Med*, 67(10), 19–21. doi: 10.1097/00001888–199210000–00026.

---

46. Kwiek, M., (2014). Changing higher education and welfare states in postcommunist Central Europe: New contexts leading to new typologies? *Human Affairs*, 24(1), 48–67. doi: 10.2478/s13374-014-0205-1.

47. Lachman, N. & Pawlina, W. (2006). Integrating professionalism in early medical education: the theory and application of reflective practice in the anatomy curriculum. *Clinical Anatomy*, 19(5), 456–460. doi: 10.1002/ca.20344.

48. LaDuca, A. (1994). Validation of professional licensure examinations: professions theory, test design, and construct validity. *Eval Health Prof*, 17(2), 178–197. doi:10.1177/016327879401700204.

49. Littlejohn, S.W. & Jabusch, D.M. (1982). Communication competence: model and application. *Journal of Applied Communication Research*, 10(1), 29–37. doi:10.1080/00909888209365210

50. Lurie, S. J., Mooney, C. J. & Lyness, J. M. (2009). Measurement of the general competencies of the accreditation council for graduate medical education: a systematic review. *Academic Medicine*, 84(3), 301–309. doi: 10.1097/ACM.0b013e3181971f08.

51. Margolis, M.J., De Champlain, A.F. & Klass, D.J. (1998). Setting examination-level standards for a performance based assessment of physicians' clinical skills. *Acad Med*, 73(10), 114–116. doi: 10.1097/00001888-199810000-00064

52. McGaghie, W.C. (1978). Competency-based curriculum development in medical education. An introduction. Public Health Paper. no. 68. Geneva (Switzerland): World Health Organization.

53. Mohd, F.B.A., Abdul, R.A. & Ahmad, A.S. (2017). Teachers' Competencies in Teaching and Learning History. *Open Journal of Social Sciences*, 5, 220–228. doi: 10.4236/jss.2017.58018.

54. Muchmore, J. & Galvin, K. (1983). A report of the task force on career opportunities in oral communication skills for

---

community college students seeking immediate entry into the workforce. *Communication education*, 32, 207–220. doi:10.1080/03634528309378531

55. Norman, G., Norcini, J. & Bordage, G. (2014). Competency-based education: milestones or millstones? *J Grad Med Educ*, 6(1), 1–6. doi: 10.4300/JGME-D-13-00445.1

56. Papadakis, M. A., Osborn, M. C., Cooke, M., Healy, K. (1999). A strategy for the detection and evaluation of unprofessional behavior in medical students. *Acad Med*, (74), 980–90. doi: 10.1097/00001888-199909000-00009

57. Ten Cate, O., Billett, S. (2014). Competency-based medical education: origins, perspectives and potentialities. *Medical Education*, 48(3), 325–332. doi: 10.1111/medu.12355

58. Raven, J. (1984). *Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release*. Publisher: H.K. Lewis. 251p.

59. Raven, J., & Stephenson, J. (Eds.). (2001). *Competence in the Learning Society*. New York: Peter Lang.

60. Ross, L. P., Clauser, B. E., Margolis, M. J., Orr, N. A., Klass, D. J. (1996). An expert-judgment approach to setting standards for a standardized-patient examination. *Acad Med*, 71(10), 4–6. doi: 10.1097/00001888-199610000-00027

61. Rothwell, W. J., Lindholm, J. E. (1999). Competency identification modeling and assessment in the USA. *International Journal of Training and development*, 3(2), 90–105. doi:10.1111/1468-2419.00069

62. Rychen D. S. (2002). *Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations*. Strategy paper / D. S. Rychen, L. H. Salganik. – Neuchatel, Switzerland: Swiss Federal Statistical Office, 27 p.

63. Rychen, D. S. & Salganik, L. H. (2003). *A holistic model of competence*. D. S. Rychen, L. H. Salganik (eds.). *Key competencies for a successful life and a well-functioning society* (pp.41–62). Cambridge, MA : Hogrefe & Huber Publisher.

---

64. Sampson, F. (1998). Competence or Competency: What's in a Word? *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 71(4), 307–309. doi:10.1177/0032258X9807100404.

65. Skinner, B.F. (1977). *Beyond freedom and dignity*. 8 th print. (Midd'x) : Penguin Books.

66. Tamblyn, R. M., Klass, D. J., Schnabl, G. K. & Kopelow, M. L. (1991). The accuracy of standardized patient presentation. *Med Educ*, 25(2), 100–109. doi: 10.1111/j.1365–2923.1991.tb00035.x.

67. Ten Cate, O. & Billett, S. (2014). Competency-based medical education: origins, perspectives and potentialities. *Medical Education*, 48(3), 325–332. doi: 10.1111/medu.12355.

68. Vispoel, W. P., Morris, C. A. & Kilinc, M. (2018). Applications of generalizability theory and their relations to classical test theory and structural equation modeling. *Psychological Methods*, 23(1), 1–26. doi:10.1037/met0000107

69. Vykhreshch-Oleksyuk, O. A. (2015). The peculiarities of social-psychological distance in multicultural students group. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*, 7–8, 86–89.

70. Whitehead, C.R. & Kuper, A. (2017). Faith-based medical education. *Adv Health Sci Educ Theory Pract*, 22(1), 1–3. doi: 10.1007/s10459–016–9748–8

71. Wiemann, J.M. & Backlund, P. (1980). Current theory and research in communicative competence. *Review of Educational Research*, 50(1), 185–199. doi:10.3102/00346543050001185

72. Witteles, R.M. & Verghese, A. (2016). Accreditation council for graduate medical education (ACGME) milestones—time for a revolt? *JAMA Intern Med*, 176(11), 1599–1600. doi: 10.1001/jamainternmed.2016.5552.

73. Woodruffe, C. (1991). Competent by any other name. *Presental Management*, 9, 30–33.

Вступ

В сучасному суспільстві дедалі більшого значення набуває високоякісна професійна підготовка фахівців різних галузей, що є мировою тенденцією конкурентоспроможності на ринку праці. Цей процес включає в себе формування низькі певних компетентностей згідно з вимогами стандартів дисциплін, що вивчаються студентами, та знаходить відображення як у науково–методичній літературі, так і в діючих нормативно–правових актах. Причиною використання компетентнісного підходу (англ. *competency-based approach*), у навчальному освітньому процесі, є напрям до зменшення відриву між ринком праці та освітою, та необхідність отримання студентами компетенцій, які необхідні для майбутньої успішної діяльності у обраній професії. Існують чіткі відмінності в підготовці студентів до професійного розвитку протягом усього життя та розвитку кар'єри. Професійний розвиток передбачає професійну/соціальну ідентичність, а також професійну компетентність.

Для майбутнього лікаря компетентнісний підхід до мети професійного становлення, в конкретному визначені навчальним закладом компетенцій, якими мають оволодіти студенти медичного університету, є однією з важливих ланок у сфері реформування галузі охорони здоров'я в Україні. Формування професійної компетентності студента медичного університету є складною багаторівневою структурою.

Це дослідження має на меті визначити найважливіші професійні компетенції, які студенти закладів вищої медичної освіти повинні розвивати в процесі вивчення навчальної програми, особливо на ранньому етапі, під час підготовки до майбутньої професійної практики.

Мета статті – проаналізувати сутність та зміст поняття професійна компетентність, її складових, етапи становлення та розвитку в Україні, та країнах Європи та США, як

парадигми освіти, що ідеально відповідає сучасному соціально-політичному контексту. Розглянути надбання професійної компетентності студентами вищих медичних навчальних закладів України, використовуючи як приклад надбання компетентності при вивченні освітнього компоненту «Медична та біологічна фізика». Висвітлити існуючі теоретичні підходи, та структурні компоненти в умовах вивчення навчальної дисципліни.

Матеріал і методи дослідження

В процесі наукового пошуку, результати якого проаналізовано в даній статті, були розглянуті науково-методичні публікації з проблеми дослідження, узагальнені наявні практичні напрацювання та власний педагогічний досвід, щодо особливостей реалізацій компетентнісного підходу в умовах вивчення освітнього компоненту «Медична та біологічна фізика».

Результати та їх обговорення

На цей час, у медичній освіті, крім оволодіння медичними знаннями та навичками, зростає інтерес до розвитку професійних та особистісних компетенцій. Під час перебування у закладах медичної освіти студентів навчають знанням, навичкам і ставленням, необхідним для того, щоб стати компетентними лікарями. Знання та навички ретельно оцінюються за допомогою письмових та усних іспитів, стандартизованих сценаріїв та набраних балів. Майбутнє політики України щодо реформування освіти, залежить від двох основних факторів: відносин між громадою та виконавчою владою, з одного боку, та спроможності громади впливати на формування політики в секторі освіти та інших секторах, з другого (Кабінет Міністрів України Постанова від 10 вересня 2014 року № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»). Протягом останніх десятиліть в сфері освіти України спостерігалися дві ключові тенденції. Одна з них – це постійно зростаюча роль ЄС в освітній політиці та його зростаюча здатність корегувати

розвиток освіти в інших Європейських країнах, зокрема в Україні. Друга тенденція – це проникність кордонів між освітньою політикою та іншими сферами політики та постійна можливість інших секторів впливати на розвиток освіти (Kwiek, 2014).

Хоча заклики до компетентнісного підходу в освіті, можна простежити з 1950-х років, ця практика вийшла на перший план лише за останні два десятиліття (Закон України «Про вищу освіту», 2014, № 37–38, ст. 2004), (Ten Cate, 2014; Carraccio, 2016; Halasz, 2018). На міжнародному рівні широке коло установ доклало багато зусиль, щоб досягти згоди щодо очікуваних результатів для випускників медицини, включаючи перелік компетенцій, які студенти мають продемонструвати під час закінчення навчання (Aspegren, 1999; Papadakis, 1999; Berkhof, 2011; Ariyananda, 2013; Ten Cate, 2014; Carraccio, 2016; Halasz, 2018; Vispoel, 2018; Du, 2019; Hamdy, 2019). Ці зусилля включають такі дослідження як *Tomorrow's Doctors* (General Medical Council, 2009), яке описує результати та стандарти бакалаврату в медичній освіті; *Tuning Project* (Cumming, 2007) – проект-ініціатива, тісно пов'язаний з Болонською декларацією, який фінансувався Європейською комісією розвитку результатів навчання/компетенцій для отримання медичного ступеня в Європі, та був направлений на сприяння гармонізації у секторі вищої медичної освіти під егідою MEDINE Thematic Network for Medical Education in Europe; та підсумковий проект Ради з питань Акредитації Вищої Медичної Освіти (ACGME) (Lurie, 2009), який відповідає за акредитацію всіх клінічних ординатур США та стипендіальних програм, і визначає шість загальних професійних компетенції (догляд за пацієнтами, медичні знання, практичне навчання та вдосконалення, міжособистісний і комунікативні навички, професіоналізм та системно-орієнтована практика), спільних для підготовки лікарів всіх спеціальностей. Підсумком проекту є розробка нової моделі акредитації на основі

визначення результатів, пов'язаних із шістьма загальними компетенціями. Крім того, автори описують виконання навчальних програм, ціль яких, допомогти студентам досягти професійної компетентності, включаючи спеціальні інструменти для формування професійної/соціальної ідентичності та розпізнавання несвідомих упереджень, необхідних для особистісного зростання, психологічного здоров'я та успішної кар'єри майбутніх лікарів. Висвітлюють відмінності між академічними та кар'єрними консультаціями та консультиванням, а також описують поетапний підхід до медичних навчальних років, щоб допомогти студентам спрямувати їх на кінцевий кар'єрний шлях, вивчаючи кар'єрні спеціальності, щоб вибрати одну та, зрештою, підготуватися до ординатури. Однак тривають дискусії відносно питання, які компетенції важливі при вступі до медичного університету (Albanese, 2003; Koenig, 2013), які важливі при випуску з медичного університету (Margolis, 1998; Catto, 2003; Baek, 2012; Al-Abdulrazzaq, 2014; Iesa, 2020), а на які слід звертати увагу на етапах навчальних програм (Lurie, 2009; Albanese, 2003; Koenig, 2013; Catto, 2003; Lachman, 2006; Baek, 2012; Al-Abdulrazzaq, 2014; Kalén, 2017; Castro, 2018; Cheng, 2019; Iesa, 2020).

Методологія компетентнісного підходу в освіті покладена в основу всіх нормативно-правових документів, які регламентують діяльність вихователів, викладачів, науковців та інших громадян України, причетних до виховного, образотворчого, навчально-виховного, навчально-виробничого та навчально-професійного процесу у навчальних закладах державній, комунальній чи приватній формі власності дошкільної, середньої, вищої та професійної освіти (Луначек, 2012). У сфері вищої освіти України – це Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. № 1556–VII, який скасував попередній закон «Про вищу освіту», що діяв з 2002 року; проект «Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 р.»; проект МОН України «Концепції

розвитку освіти на період 2015–2025 рр.» покладений в основу проекту «Дорожня карта освітніх реформ (2021–2025)»; Національна рамка кваліфікацій України та ін. (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти», 2020, № 24, ст.170). Метою Законів є узгодити структуру освіти з потребами сучасної економіки, особистісного розвитку громадян та завданнями інтеграції України в європейський економічний і культурний простір. Це план та заходи реалізації освітньої реформи, програма дій, що розрахована щонайменше на одне десятиліття. «Дорожня карта освітніх реформ (2021–2025)» складається з 4 розділів: структура освіти; зміст освіти; кадри, професійний розвиток, умови праці; управління і фінансування. Загальна кількість системних дій і заходів, запропонованих у Дорожній карті, – 216. Частина з них вже реалізується в поточній діяльності МОН України та інших органів державного управління і місцевого самоврядування. Вони включають в себе методологію, систему дій та нормативно-правові заходи, які широко використовуються у сфері вищої освіти в європейських університетах, зокрема, такі аспекти, як: 1) запровадження електронного врядування на всіх рівнях освітньої системи; 2) запровадження нової системи освітньої статистики, збору та опрацювання даних, сумісних з міжнародними системами (Eurostat, EMIS, Education at a Glance); 3) створення системи моніторингу якості освіти, базованої на критеріях якості, сумісних з міжнародними запровадження нової системи професійної кваліфікації, професійного зростання та оплати праці в освітньому секторі, та ін.

Наприкінці 80-х–90-х років було здійснено спробу визначити компетентнісний підхід як такий, що орієнтує освіту на досягнення певного освітнього результату (LaDusa A. 1994; Rothwell, 1999). У Законі України «Про вищу освіту», який встановлює основні правові,

---

організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з закладами вищої освіти на принципах автономії закладів вищої освіти, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях, компетентність визначена як «здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися та здійснювати професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей та інших особистих якостей» (Пункт 13 частини першої статті 1 в редакції Закону № 392–ІХ від 18.12.2019).

Компетентнісний підхід в освіті розглядають як наукову концепцію, що покладена в основу для визначення мети, актуалізації змісту, стандартизації методів та організації навчання, діагностики рівнів готовності і відповідності особистості до ефективної діяльності на відповідній посаді або у конкретній професійній фаховій сфері (Raven, 2001; Korelow, 2002; Воротняк, 2008; Бахов, 2012; Бібік, 2015; Березюк, 2015). Унікальність формування професійної освіти студента медичного університету полягає в перетворенні неспеціаліста в лікаря. Студент, не кажучи вже про його майбутніх пацієнтів, має право очікувати, що його освіта дасть йому, принаймні початкові знання, необхідні для досягнення максимальної професійної компетентності та задоволення громадських потреб. Тому вона повинна бути побудована на передумові необхідності визначення потреб учнів, пацієнтів, та системи охорони здоров'я, що знаходить відображення в навчальних програмах медичної освіти, які можуть визначати та вимірювати результати освіти, необхідні для задоволення цих потреб. Більшість міжнародних організацій, підтримують процеси модернізації сучасної

освіти. У програмному документі ЮНЕСКО записано, що «нові умови у сфері праці впливають на цілі викладання та підготовки в галузі вищої освіти. Просте розширення змісту навчальних програм і збільшення робочого навантаження на студентів не можуть бути реалістичним рішенням цієї проблеми. Тому перевагу слід надавати предметам, які розвивають інтелектуальні здібності студентів, дозволяють розумно підходити до технічних, економічних, культурних змін та дають можливість отримувати та розвивати в процесі навчання такі якості, як ініціативність, дух підприємництва й пристосованість, а також дозволяють їм більш упевнено працювати в сучасному виробничому середовищі» (Raven, 2001; Alptekin, 2002; Пометун, 2005).

Поняття компетентнісного підходу в освіті, яке трактувалося як сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь та навичок учня стосовно визначеного кола предметів, необхідних для здійснення особистісно та соціально значущої продуктивної діяльності було широко розглянуто ще в 60–70-х роках ХХ століття американськими вченими в роботах, присвячених компетентнісній освіті в коледжах та університетах США. Розгляд цього питання став можливим завдяки Департаменту освіти США, який профінансував розвиток дослідних тренувальних програм для вчителів початкової школи, які включали точну специфікацію компетенцій (Littlejohn, 1982; Alptekin, 2002; Овчарук, 2004; Holmboe, 2017). Департамент освіти США наголошував, що «компетентнісні стратегії забезпечують студентів персоналізованими можливостями навчання»; дозволяють студентам продемонструвати та підтвердити свою компетентність, незалежно від витраченого часу, місця чи швидкості навчання. Ці стратегії включають он–лайн та змішане навчання, навчання у двох навчальних закладах одночасно, особисту відповідальність студентів за навчання. Компетентність має складовий елемент готовності до виконання поставленої задачі, а також включає в своє

поняття елементи особистісних характеристик людини (мобільності, ініціативності тощо). В межах сфери освіти використовуються поняття «компетенція» і «компетентність», що пов'язано з перекладом слова «competence», вжитого англійським вченим Джоном Равеном, у 1980-х рр., який побудував модель компетентнісного підходу із 143 елементів (Raven, 1984). В понятійно-категоріальному значенні виділяють два напрямки розгляду цього питання. Представники першого підходу акцентують увагу на практичній спрямованості компетенцій, не розділяючи слова за смисловим поняттям. Науковці–представники другого підходу розмежовують дані поняття, розглядаючи компетентність як первинну категорію (Sampson, 1998; Rychen, 2002; Mohd, 2017; Овчарук, 2004; Дубасенюк, 2011; Головань, 2011). Вважають, що компетенція включає сукупність взаємозв'язаних навичок і особистісних якостей людини, а також набір знань, умінь, та певних засобів діяльності щодо предметів і процесів, що задаються, по відношенню до певного круга цілей, необхідних для якісної продуктивної діяльності відносно до них, а також здатність використовувати їх у конкретній ситуації і включатися в діяльність. Отже, відмінність компетенції від компетентності полягає в тому, що компетенція є інституційним поняттям, що визначає коло питань, в яких людина добре обізнана та стосується сфери професійної діяльності, в якій працівник компетентний. А компетентність є поняттям функціональним, яке визначається державою, установами, або громадянами, які уповноважені організовувати відповідний вид діяльності. Компетентність набувається особою у процесі опанування знань, вмінь, навичок, набуття досвіду і вказує на здатність і нахил індивіда до виконання певного виду діяльності. На її формування впливає саме компетенція та особистісні риси суб'єкта (Головань, 2011).

Науковці наголошують, що в історії компетентнісного підходу можна виділити три етапи: 1–й етап – 1950–1970 рр. (Skinner, 1977), коли в науковий обіг ввійшов термін «компетенція», та було створено передумови для розмежування понять компетенція/компетентність; 2–й етап – 1970–1990 рр. (Wiemann, 1980; Littlejohn, 1982), який характеризується використанням категорії компетенція/компетентність в теорії і практиці навчання у закладах освіти, професіоналізму в управлінні, менеджменті, навчанні спілкуванню. В Європі спостерігався «компетентнісний рух», що охарактеризувався детальним аналізом різноманітних соціально-поведінкових аспектів виконання професійних задач (Bochner, 1982; Muchmore, 1983; Galvin, 1983; Vykhreshch-Oleksyuk, 2015); у США в цей період компетентнісні програми стали важливими освітніми моделями для студентів старшого віку, результати яких оцінювались виконанням поставлених завдань, а не відвідуваністю навчального закладу (Rothwell, 1999). В цей період, терміни «компетентність» і «компетенція» як у наукових дослідженнях, так і в практиці освіти та роботи служб персоналу використовувалися як синоніми. Однак, результати дослідних програм показували, що слід розрізняти зазначені поняття: компетентність – це поняття стосується людини, воно передбачає аспекти поведінки, що стоїть за компетентним виконанням роботи; компетенція – це поняття стосується роботи, сфери професійної діяльності, в якій людина є компетентною (Woodruffe, 1991; Delamare Le Deist, 2007). У США, Великобританії та Австралії компетентнісний підхід став важливою частиною національної освітньої реформи, хоча дещо відрізнявся від початково впровадженої моделі. Досягнення ефективності управління компетентністю менеджерів, зокрема у сфері охорони здоров'я, реалізація ефективної стратегії та політики охорони здоров'я в країнах, досягнення ефективного управління наданням якісних медичних послуг,

вмотивованість лікарів до інноваційної діяльності, забезпечення законності та етичності в системі охорони здоров'я, згодом привели до того, що інші країни, Мексика, Коста-Рика, Нова Зеландія, Франція та також стали використовувати цей підхід. Окремо, слід зазначити, що з часу свого «вторгнення в освіту» компетентнісний підхід в освіті мав як прибічників, так і противників. У сучасній літературі він розглядається з боку загальноприйнятого холистичного підходу. На думку вчених, термін «компетентність», по-перше, корисний для опису того типу поведінки (тих його аспектів), який потрібен організації для досягнення високого рівня ефективності (Rychen, 2003; Salganik, 2003). Це поняття допомагає сконцентрувати увагу на ключових питаннях поведінки, що впливають на результати. По-друге, поняття «компетентність» можна використовувати для опису тих знань і вмінь, які очікуються від учня або працівника для ефективного виконання його обов'язків. Отже, вже на початку 1990рр., поняття компетентність трактувалось як здатність особи вирішувати виробничі конкретні завдання, а компетенція як стандарти поведінки, які забезпечують цю здатність. У матеріалах Ради Європи (1990 р.), один із розробників компетентнісного підходу Г. Галажа визначив п'ять ключових компетенцій, якими повинні володіти молоді європейці: політичні і соціальні; міжкультурні, комунікативні, ІКТ-компетенції та компетенції до самоосвіти (Halász, 2018).

3-й етап компетентнісного підходу в світовій освітній системі, та у сфері вищої освіти в Україні, починається після 1990р., який в значній мірі обумовлений розвитком надання освіти у межах Болонського процесу (Sampson, 1998; Бугрова, 2014) та становленням в Україні Європейської кредитної трансферної-накопичувальної системи (Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.10.2009 р. № 943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи»).

Формування професійної компетентності студента медичного закладу освіти залежить від контексту. Компетентність – це твердження про взаємозв'язок між здібностями (в людині), завданням та системою охорони здоров'я та клінічних контекстів, у яких ці завдання виникають. Цей погляд відрізняється від абстрактного набору атрибутів, якими володіє лікар – знання, навички та ставлення, які, як передбачається, добре служать лікарю в усіх ситуаціях, з якими він або вона стикається. Наприклад, замість того, щоб оцінювати компетенцію студента в діагностиці та лікуванні захворювань серця, поділивши процес на компетенції (фізичний огляд, інтерпретація електрокардіограми, аналіз, висновок), компетентність визначається взаємодією завдання (конкретний процес діагностики та лікування грудної клітки), здібностей студента як майбутнього клініциста (отримання інформації, формування терапевтичних стосунків, виконання діагностичних маневрів та ухвалення рішень щодо лікування) та системи охорони здоров'я (страховка та легкий доступ до допомоги).

Існують суперечки про те, які аспекти компетенції слід набути на кожному етапі навчання в медичному університеті. Наприклад, ранній клінічний досвід і формати проблемного навчання заохочують навички клінічного міркування, які раніше були віднесені до останніх років навчання на медичних факультетах. Але студенти, як правило, використовують одну й ту саму когнітивну стратегію для вирішення всіх проблем, тоді як експерти-лікарі спираються на декілька стратегій, що виникає питання, чи має оцінка практикуючих лікарів якісно відрізнитися від оцінки студента. Визначення того, як і на якому рівні підготовки складаються відносини пацієнт–лікар дуже важко оцінити. Наприклад, незрозуміло, коли стажерів слід оцінювати за цим навиком. Хоча можна очікувати, що студент п'ятого курсу, який консультує хворого на цукровий діабет, який

налякався, почувши про необхідність введення інсуліну, буде відрізнятись від студента третього курсу, тому що він виявить не лише професійні знання, але зможе дати відклик на емоції та очікування пацієнта. Зміни в медичній практиці та контексті надання допомоги викликають перевизначення компетенції; наприклад, використання електронних засобів комунікації та зміни очікувань пацієнтів. Оцінювання має ґрунтуватися на певному фундаменті, повинно враховувати те, що оцінюється, як воно оцінюється, а також корисність оцінювання для сприяння подальшому навчанню. При обговоренні обґрунтованості мір компетентності, спираючись на розроблені надійні оцінки основних знань, розв'язання абстрактних проблем і базових клінічних навичок, необхідно враховувати, чи охоплюють вони якості, які визначають хорошого лікаря: когнітивний, технічний, інтегративний, контекстуальний, реляційний, рефлексивний, афективний та моральний аспекти компетентності (Tamblyn, 1991; Kopelow, 1992; LaDuca, 1994; Ross, 1996; De Champlain, 1997; Margolis, 1998; Klass, 2000). В Національній рамці кваліфікацій України використані такі терміни компетентності:

– інтегральна компетентність – узагальнений опис кваліфікаційного рівня, який виражає основні компетентнісні характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності;

– компетентність/компетентності – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості;

– результати навчання – компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання за певною освітньою, професійною, освітньою-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти.

Посилаючись на низьку кореляцію між тим, що викладають у медичних вузах, і тим, що необхідно для медичної практики, як основу для змін, McGaghie W.C. ще у 1978р. стверджував, що загальна мета компетентнісного підходу у медичній освіті полягала в тому, щоб узгодити медичні навчальні програми та потреби в галузі охорони здоров'я населення з навчальними програмами студентів у медичних закладах. Застосовуючи принцип соціальної відповідальності, Frank J.R. та ін. у 2010р. уточнив: «Кінцева мета (професійної освіти в галузі охорони здоров'я) полягає в тому, щоб забезпечити загальне охоплення високоякісними комплексними послугами населення, які є важливими для розширення можливостей у сфері охорони здоров'я в межах і між країнами». Хоча кількість літератури, що оцінює результати компетентнісного підходу у медичній освіті, зростає, ще не продемонстровано, що ці цілі досягаються. Деякі науковці відзначають, що значні ресурси були витрачені на розробку та впровадження компетентнісного підходу у медичній освіті, до того, як було отриманні відповіді на питання (Norman, 2014; Klamen, 2016; Witteles, 2016; Whitehead, 2017).

У традиційних медичних навчальних програмах, заснованих на медичних дисциплінах, студенти зазвичай витрачають три роки на вивчення фундаментальних наук і ще три-чотири роки на клінічну освіту. У цій моделі розвиток професійних компетенцій затримується і в першу чергу полегшується клінічна освіта. Зі збільшенням інтегрованих навчальних програм, таких як проблемне навчання, командне навчання та самонавчання, студентів заохочують до взаємодії з пацієнтами (реальними, змодельованими та віртуальними) вже на першому курсі. Тому рекомендується на ранньому етапі акцентувати увагу на вивчені більш загальних професійно-спрямованих компетентностей. Тим не менш, нинішні зусилля щодо розвитку професійних компетентностей в медичній освіті, в основному,

здійснюються на пізніх етапах медичних навчальних програм (Lachman, 2006; Whitehead 2017). Більшість опублікованих досліджень професійних компетенцій зосереджується на посадах службовців, інтернів, ординаторів та лікарів, тоді як дослідження про те, як сприяти розвитку цих компетенцій у студентів на перших курсах навчання та оцінити їх на ранньому етапі, залишаються рідкісними. Вважається, що недоліки професійних навичок, виявлені на посаді (або на двох курсах у перші два роки), відображають модель недоліків у професійній поведінці (McGaghie, 1978; Catto, 2003; Witteles, Verghese, 2016). Програми, зазвичай, розробляються спеціалістами галузі, які визначають компетенції, необхідні для студентів. Звичним є написання робіт, виконання тестів і завдань, проте система фокусується не на кількості кредитних годин, а на отриманих компетенціях при вивченні дисципліни. Якщо студент має необхідні знання чи досвід у певній галузі, у нього/неї існують певні переваги саме завдяки компетентнісному підходу: спостерігається успішне виконання всіх поставлених завдань, що гарантує можливість більш швидкого отримання ступеня (не лише закінчити курс навчання), осмислення освітніх і кар'єрних цілей, економія грошей та інш.

Метою вивчення навчальної дисципліни є формування у студентів системи знань і нових компетентностей про базові фізичні поняття, закони, принципи та підходи до дослідження процесів живої природи, фізико-технічні принципи функціонування медичних пристроїв, вміння аналізувати та проводити статистичний аналіз отриманих даних, вміння використовувати математичні методи в біологічних та медичних дослідженнях, які складають основу предметних компетентностей з медичної та біологічної фізики і є невід'ємною складовою професійної компетентності майбутнього лікаря, а також підґрунтям для вивчення фахово орієнтованих природничих та клінічних

дисциплін у вищих медичних навчальних закладах України. Дисципліна «Медична та біологічна фізика» пропонується для вивчення студентам 1-го курсу і є нормативною. Вивчення дисципліни «Медична та біологічна фізика» передбачає попереднє або одночасне засвоєння кредитів з дисциплін «Медична хімія», «Медична біологія». Основні положення навчальної дисципліни мають застосовуватися при вивченні таких дисциплін, як «Соціальна медицина», «Гігієна та екологія», «Нормальна фізіологія», «Фізіотерапія», «Медична радіологія (променева діагностика та променева терапія)», «Біологічна хімія», «Офтальмологія».

Модель фахівця в галузі дисципліни повинна базуватися на трьохосновних групах компетентностей: інтегральних, загальних та спеціальних. Якщо провести детальний розгляд даної групи компетенцій, розглядаючи взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, сформульованим у термінах результатів навчання у Стандарті вищої освіти України, компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна «Медична та біологічна фізика» повинні входити такі вміння і навички, як (табл.1):

Таблиця 1.
Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна «Медична та біологічна фізика».

Компетентності	Результати навчання
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати прості, типові та складні загальні і спеціалізовані задачі та практичні проблеми у професійній діяльності у галузі охорони здоров'я та/або у процесі подальшого навчання із застосуванням сучасних медико-біологічних та фізичних теорій та методів дослідження біологічних об'єктів, біологічних процесів та живих організмів, з використанням комплексу міждисциплінарних знань.
Загальні компетентності	1. Мати загальні концептуальні зв'язки, набуті в процесі навчання з фахового предмету медична та біологічна фізика. 2. Здатність застосовувати знання з медичної та біологічної фізики при вирішенні практичних питань.

Продовження таблиці 1.

	<ol style="list-style-type: none"> 3. Здатність розуміти принципи та методи візуального, графічного та аналітичного подання наукової інформації з фахового предмету медична та біологічна фізика. 4. Здатність до використання цифрових та інформаційних технологій для дослідження медичних та біологічних процесів. 5. Здатність до стратегічного та інтерактивного планування подальшого отримання нових знань з фахово орієнтованих природничих та клінічних дисциплін; бути сучасно освіченими, усвідомлювати можливість навчання впродовж життя. 6. Здатність нести відповідальність за розвиток подальших професійних знань та умінь. 7. Здатність до вибору стратегії спілкування у сфері медицини; здатність працювати в команді; навички міжособистісної взаємодії. 8. Навички забезпечення безпеки життєдіяльності у навчанні/ професійній роботі. 9. Здатність відповідати за прийняття рішень у складних умовах. 10. Здатність нести відповідальність за біоетичні та моральні аспекти медичних/наукових досліджень. Вміти нести відповідальність за визнання необхідності інтелектуальної доброчесності, а також професійних кодексів поведінки.
Спеціальні (фахові) компетентності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність поповнювати знання і розуміння основних фізичних характеристик медичних та біологічних систем, біологічних та фізичних основ процесів, що відбуваються у живих організмах . 2. Здатність інтегрувати базові знання з фізики, хімії, біології, математики, інформаційних технологій для створення підґрунтя професійних компетентностей в сфері надбання медичної освіти. 3. Здатність збирати, реєструвати і аналізувати дані медичних та біологічних досліджень за допомогою відповідних методів, статистичного аналізу та технологічних засобів. 4. Здатність трактувати загальні фізичні та біологічні закономірності/процеси, що лежать в основі функціонування організму людини. 5. Уміння пояснювати фізичні основи функціонування та застосування сучасних медичних та біологічних пристроїв. 6. Здатність аналізувати склад і фізичні принципи дії медичних пристроїв та обладнання. 7. Здатність проводити лабораторні дослідження, спостереження та загальний аналіз отриманих результатів. 8. Здатність пояснювати фізичні основи та біофізичні механізми і ефекти взаємодії фізичних полів з організмом людини. 9. Мати уявлення про сучасні методи біостатистичного моделювання і можливості використання при дослідженні медико-біологічних процесів. 9. Здатність використання фахових для біологічної та медичної фізики теорій, парадигм, концепцій та принципів. 10. Здатність до планування, організації, проведення медико-біологічних досліджень. Здатність до формування висновків на підставі аналізу та статистичної обробки отриманої інформації і підготовки звітності.

Стратегія розвитку компетентностей при вивченні навчальної дисципліни «Медична та біологічна фізика» в галузі знань «Охорона здоров'я» забезпечує набуття студентами наступних програмних результатів навчання:

1) знання та розуміння сукупностей загальних фізичних та біофізичних закономірностей, з точки зору статичної та динамічної складової, що лежать в основі процесів, які відбуваються в організмі людини,

2) знання та розуміння характеристик зовнішніх фізичних явищ та факторів, що можуть впливати на організм людини, біологічні та фізичні механізми цих впливів;

3) знання та розуміння біологічних, фізичних та медичних основ функціонування, принципів роботи, основних характеристик та призначення медичної електронної апаратури, техніки безпеки при роботі з нею.

Наше дослідження використовує інтегрований підхід, який визнає складну та залежну від контексту природу компетенції, поєднуючи знання, ставлення, навички та особисті цінності та властивості студентів в медичному освітньому закладі. Для отримання даних, що відображають наявність компетенцій за визначеними областями компетентності, були сформовані критерії оцінювання успішності навчання здобувачів освіти, що містять оцінювання поточної навчальної діяльності (ПНД), індивідуальні завдання здобувачів (ІЗЗ) освіти, та оцінювання диференційного заліку (ДЗ). Таким чином, компетентність студентів при вивченні навчальної дисципліни «Медична та біологічна фізика» формується на основі блоків компетенцій, та шляхом експертного оцінювання, та визначається сумою балів за ПНД, ІЗЗ та ДЗ як оцінка з дисципліни.

Висновки

Отже, можемо стверджувати, що формування професійної компетентності студентів, в тому числі, студентів медичних закладів освіти, є основним критерієм

освітньої політики в Україні. Освіта розглядається як ключовий фактор соціального та економічного розвитку в нашій країні, вона стала більш конкурентоспроможною в новітній глобальній економіці знань, зберігаючи цінності, необхідні для розвитку освітньої політики в Україні, як країни в сегменті європейського континенту. Професійний розвиток майбутнього лікаря передбачає формування професійної компетентності, а саме розумного використання комунікацій, базових та фахових знань, технічних навичок, клінічних підходів та міркувань, цінностей та емоцій у повсякденній практиці на благо особи та суспільства. Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Медична та біологічна фізика» на 1 курсі є набуття знань та вмінь з основ медичної та біологічної фізики; знань фізичних факторів, що можуть впливати на організм людини, та біофізичних механізмів цих впливів; знань та розуміння призначення, принципів роботи, основних характеристик медичної електронної апаратури, техніки безпеки при роботі з нею; знань з медико-біологічних аспектів організму людини.

Стратегії поділу фахових компетентностей в галузі вивчаємо дисципліни в медичному закладі повинна враховувати не тільки вимоги, пов'язані зі специфікою навчальних завдань студента вищого медичного навчального закладу України, але і вимоги, пов'язані зі ступенем базової освіти студента, з профілем студента, де визначається його/її ефективність професійної діяльності в майбутньому. Дуже важливо, щоб заклади медичної освіти надали студентам можливість діяти та мислити як професіонали, а це передбачає надання студентам інструментів для формування їхньої професійної компетентності.

Література

1. Бахов І.С. Готовність до міжкультурної комунікації як критерій сформованої міжкультурної компетентності

студента університету. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 3. С. 23–30.

2. Березюк О.С. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 193–209.

3. Бібік Н. М. Переваги і ризики запровадження компетентнісного підходу в освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 47–58.

4. Воротняк Л.І. Особливості формування полікультурної компетентності магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах. *Вісник Житомирського державного університету*. 2008. № 39. С. 105–109.

5. Головань, М. С. Компетенція та компетентність: порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. № 8(18). С. 224–234.

6. Дорожня карта освітньої реформи (2015 – 2025) (неофіційний текст). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/NT1812>.

7. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37–38, ст.2004). Документ 1556–VII, чинний, поточна редакція. Редакція від 01.01.2022 р., основа – 1089–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.

8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення освітньої діяльності у сфері вищої освіти» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2020, № 24, ст.170). Документ 392–IX, чинний, поточна редакція. Прийняття від 18.12.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#n12>

9. Кабінет Міністрів України Постанова від 10 вересня 2014 року № 442 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ), Київ. Документ 442–2014–п., чинний,

---

поточна редакція. Редакція від 13.01.2022 р., основа – 3–2022–п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>.

10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / за ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.

11. Концепція розвитку освіти на 2015–2025 рр. (проект) URL: <http://mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/>.

12. Лунячек В.Е. Теоретико–методологічні засади професійної підготовки керівних кадрів в умовах магістратури до управління якістю освіти : дис ... д–ра пед. наук: 13.00.04. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2012. 572 с.

13. Наказ Міністерства освіти і науки України від 16.10.2009 р. № 943 «Про запровадження у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно–трансферної системи. URL: http://mon.gov.ua/files/normative/newstmp/2009_1/12_11/nakaz_mon_943.pdf.

14. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир сучасної освіти. *Рідна школа*. 2005. № 1. С. 65–69.

15. Правові засади реалізації Болонського процесу в Україні: монографія / за заг. ред. В. Лугового, С. Калашнікової. Київ: ДП «НВЦ» «Пріоритети», 2014. 156 с.

16. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Документ 1341–2011–п, чинний, поточна редакція – Редакція від 02.07.2020, підстава – 519–2020–п. Кабінет Міністрів України. Постанова від 23 листопада 2011р. №1341. Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#n37>.

17. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О.А. Дубасенюк. Житомир: Вид–во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 412 с.

18. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 р. (проект). URL: http://www.mon.gov.ua/img/zstored/files/NE%20Reforms%20Strategy%2011_11_2014.pdf.

---

19. Al-Abdulrazzaq D., Al-Fadhli A., Arshad A. Advanced medical students' experiences and views on professionalism at Kuwait University. *BMC Medical Education*. 2014. 14(150). 1–7.
20. Albanese M., Snow M., Skochelak S., Huggett K., Farrell P. Assessing personal qualities in medical school admissions. *Academic Medicine*. 2003. 78(3). 313–321. doi:10.1097/00001888-200303000-00016.
21. Alptekin C. Towards intercultural communicative competence in ELT. *ELT Journal*. 2002. 56 (1), 57–64. doi:10.1093/elt/56.1.57.
22. Ariyananda P. Soft skills for physicians: have we addressed it enough? *Journal of the Ceylon College of Physicians*. 2013. 44(1–2) 32–35. doi: <http://dx.doi.org/10.4038/jccp.v44i1-2.7686>.
23. Aspegren K. BEME guide no. 2: teaching and learning communication skills in medicine – a review with quality grading of articles. *Medical Teacher*. 1999. 21(6). 563–570. doi: 10.1080/01421599978979.
24. Baek Han Joo. New Medical Professionalism. *Journal of Rheumatic Diseases*. 2012. 19(6). 316–325. doi:10.4078/jrd.2012.19.6.316.
25. Berkhof M., van Rijssen H., Schellart A., Anema J., van der Beek A. Effective training strategies for teaching communication skills to physicians: an overview of systematic reviews. *Patient Education and Counseling*. 2011. 84(2). 152–162. doi: 10.1016/j.pec.2010.06.010.
26. Bochner S. The social psychology of crosscultural relations. *Cultures in contact: Studies in cross-cultural Oxford* (pp. 5–44). 1982. UK : Pergamon Press.
27. Carraccio C., Englander R., Van Melle E., ten Cate O., Lockyer J., Chan M.,... Snell L. Advancing competency-based medical education: a charter for clinician-educators. *Academic Medicine*. 2016. 91(5). 645–649. doi:10.1097/ACM.0000000000001048.
28. Castro S.S., Rowe M, Andrade L.F., Cyrino E.G. Desenvolvimento de competências relacionadas ao cuidado das

peessoas com deficiência entre estudantes das profissões da saúde: um estudo piloto. *Interface (Botucatu)*. 2018. 22(65). 551–63. doi:10.1590/1807–57622016.0684

29. Catto G. Improving professional competence – the way ahead? *International Journal for Quality in Health Care*. 2003. 15(5). 375–376. doi:10.1093/intqhc/mzg061

30. Cheng X., Chen J. An exploration of medical education in central and southern China: measuring professional competence for future physicians. *The Lancet*. 2019. 394. 59. doi:10.1016/S0140–6736(19)32395–5

31. Cumming A., Ross M. The tuning project for medicine – learning outcomes for undergraduate medical education in Europe. *Medical Teacher*. 2007. 29(7). 636–641. doi:10.1080/01421590701721721

32. De Champlain A.F., Margolis M.J., King A., Klass D.J. Standardized patients' accuracy in recording examinees' behaviors using checklists. *Acad Med*. 1997. 72(10). 85–87. doi:10.1097/00001888–199710001–00029

33. Delamare Le Deist F., Winterton J. What Is Competence? *Human Resource Development International*. 2007. 8(1). 27–46. doi:10.1080/1367886042000338227

34. Du X., Cyprian F. S., Kassab S., Al–Moslih A., Abu–Hijleh M. F., Hamdy H. Identifying essential competencies for medical schools. *J Appl Res High Educ*. 2019. 11(3). 352–366. doi:10.1108/JARHE–07–2018–0114

35. Frank J.R., Snell L.S., Cate O.T., Holmboe E.S., Carraccio C., Swing S.R. ... Harris K.A. Competency–based medical education: theory to practice. *Med Teach*. (2010). 32(8). 638–645. doi:10.3109/0142159X.2010.501190

36. General Medical Council. Tomorrow's doctors – outcomes and standards for undergraduate medical education. (Code: GMC/TD/0909). Available at: www.gmc-uk.org (accessed January 12, 2022). (2009). London Regent's Place, 350 Euston Road, London NW1 3JN.

37. Halász G. Measuring innovation in education: The outcomes of a national education sector innovation survey. *European Journal of Education*. 2018. 53(4). 557–573. doi: 10.1111/ejed.12299

38. Halasz G., Lonney J., Michel A., Sliwka A. Boosting teacher quality: Pathways to effective policies Directorate–General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission). Luxembourg: Publication Office of the European Union. 2018. doi: 10.2766/069297

39. Holmboe E. S. The journey to competency–based mention–implementing milestones. *Marshall J Med*. 2017. 3(1). 1–9. doi:10.18590/mjm.2017.vol3.iss1.2

40. Iesa M. A. M. Medical Students' Perception of Their Education and Training to Cope with Future Market Trends. *Advances in Medical Education and Practice*. 2020. 11. 237–243. doi:10.2147/amep.s233494

41. Kalén S., Lachmann H., Vartinen M., Möller R., Bexelius T. S., Ponzer S. Medical students' experiences of their own professional development during three clinical terms: a prospective follow–up study. *BMC Medical Education*. 2017. 17(1). 2–10. doi:10.1186/s12909–017–0886–3

42. Klamen D. L., Williams R. G., Roberts N., Cianciolo A. T. Competencies, milestones, and EPAs – are those who ignore the past condemned to repeat it? *Med Teach*. 2016. 38(9). 904–910. doi: 10.3109/0142159X.2015.1132831

43. Klass D. Reevaluation of clinical competency. *Am J Phys Med Rehabil*. 2000. 79(5). 481–486. doi: 10.1097/00002060–200009000–00018

44. Koenig T., Parrish S., Terregino C., Williams J., Dunleavy D., Volsch J. Core personal competencies important to entering students' success in medical school: what are they and how could they be assessed early in the admission process? *Academic Medicine*. (2013). 88(5). 603–613. doi:10.1097/ACM.0b013e31828b3389

---

45. Kopelow M. L., Schnabl G. K., Hassard T. H., Tamblyn R. M., Klass D. J., Beazley G. ... Grott M. Assessing practicing physicians in two settings using standardized patients. *Acad Med.* 1992. 67(10). 19–21. doi: 10.1097/00001888-199210000-00026

46. Kwiek M., (2014). Changing higher education and welfare states in postcommunist Central Europe: New contexts leading to new typologies? *Human Affairs*, 24(1), 48–67. doi: 10.2478/s13374-014-0205-1

47. Lachman N., Pawlina W. Integrating professionalism in early medical education: the theory and application of reflective practice in the anatomy curriculum. *Clinical Anatomy*. 2006. 19(5). 456–460. doi: 10.1002/ca.20344

48. LaDuca A. Validation of professional licensure examinations: professions theory, test design, and construct validity. *Eval Health Prof.* 1994. 17(2). 178–197. doi: 10.1177/016327879401700204

49. Littlejohn S. W., Jabusch D. M. Communication competence: model and application. *Journal of Applied Communication Research*. 1982. 10(1). 29–37. doi:10.1080/00909888209365210

50. Lurie S. J., Mooney C. J., Lyness J. M. Measurement of the general competencies of the accreditation council for graduate medical education: a systematic review. *Academic Medicine*. 2009. 84(3). 301–309. doi: 10.1097/ACM.0b013e3181971f08

51. Margolis M. J., De Champlain A. F., Klass D. J. Setting examination-level standards for a performance based assessment of physicians' clinical skills. *Acad Med.* 1998. 73(10). 114–116. doi: 10.1097/00001888-199810000-00064

52. McGaghie W. C. Competency-based curriculum development in medical education. An introduction. Public Health Paper. no. 68. Geneva (Switzerland): World Health Organization. 1978.

53. Mohd F. B. A., Abdul R. A., Ahmad A. S. Teachers' Competencies in Teaching and Learning History. *Open Journal*

of *Social Sciences*. 2017. 5. 220–228. doi: 10.4236/jss.2017.58018

54. Muchmore J., Galvin K. A report of the task force on career opportunities in oral communication skills for community college students seeking immediate entry into the workforce. *Communication education*. 1983. 32. 207–220. doi:10.1080/03634528309378531

55. Norman G., Norcini J., Bordage G. Competency-based education: milestones or millstones? *J Grad Med Educ*. 2014. 6(1). 1–6. doi: 10.4300/JGME-D-13-00445.1

56. Papadakis M.A., Osborn M.C., Cooke M., Healy K. A strategy for the detection and evaluation of unprofessional behavior in medical students. *Acad Med*. 1999. (74). 980–990. doi: 10.1097/00001888-199909000-00009

57. Ten Cate O., Billett S. Competency-based medical education: origins, perspectives and potentialities. *Medical Education*. 2014. 48(3). 325–332. doi: 10.1111/medu.12355

58. Rave J. *Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release*. Publisher: H.K. Lewis. 1984. 251p.

59. Raven J., & Stephenson J. (Eds.). *Competence in the Learning Society*. New York: Peter Lang. 2001.

60. Ross L.P., Clauser B.E., Margolis M.J., Orr N.A., Klass D.J. An expert-judgment approach to setting standards for a standardized-patient examination. *Acad Med*. 1996. 71(10). 4–6. doi: 10.1097/00001888-199610000-00027

61. Rothwell, W.J., Lindholm, J.E. (1999). Competency identification modeling and assessment in the USA. *International Journal of Training and development*, 3(2), 90–105. doi:10.1111/1468-2419.00069

62. Rychen D.S. & Salganik L.H. (2002). Definition and Selection of Competencies (DESECO): Theoretical and Conceptual Foundations. Strategy paper. Switzerland: Swiss Federal Statistical Office, 27 p.

63. Rychen, D.S. & Salganik, L.H. (Eds.) (2003). *A holistic model of competence*. Key competencies for a successful life and

---

a well-functioning society (pp.41–62). Cambridge, MA : Hogrefe & Huber Publisher.

64. Sampson, F. (1998). Competence or Competency: What's in a Word? *The Police Journal: Theory, Practice and Principles*, 71(4), 307–309. doi:10.1177/0032258X9807100404 .

65. Skinner, B.F. (1977). *Beyond freedom and dignity*. 8 th print / B.F. Skinner. Harm. (Midd'x) : Penguin Books. 218 p.

66. Tamblyn, R.M., Klass, D.J., Schnabl, G.K. & Kopelow, M.L. (1991). The accuracy of standardized patient presentation. *Med Educ*, 25(2), 100–109. doi: 10.1111/j.1365–2923.1991.tb00035.x.

67. Ten Cate, O. & Billett, S. (2014). Competency-based medical education: origins, perspectives and potentialities. *Medical Education*, 48(3), 325–332. doi: 10.1111/medu.12355

68. Vispoel W.P., Morris C.A. & Kilinc M. Applications of generalizability theory and their relations to classical test theory and structural equation modeling. *Psychological Methods*. 2018. 23(1). 1–26. doi:10.1037/met0000107.

69. Vykhreshch-Oleksyuk O.A. The peculiarities of social-psychological distance in multicultural students group. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2015. 7–8. 86–89.

70. Whitehead C.R. & Kuper A. Faith-based medical education. *Adv Health Sci Educ Theory Pract*. 2017. 22(1). 1–3. doi: 10.1007/s10459–016–9748–8.

71. Wiemann J.M. & Backlund P. Current theory and research in communicative competence. *Review of Educational Research*. 1980. 50(1). 185–199. doi:10.3102/00346543050001185.

72. Witteles R.M. & Verghese A. Accreditation council for graduate medical education (ACGME) milestones–time for a revolt? *JAMA Intern Med*. 2016. 176(11). 1599–1600. doi: 10.1001/jamainternmed.2016.5552.

73. Woodruffe C. Competent by any other name. *Presental Management*. 1991. 9. 30–33.

Батюк Л.В., Жерновникова О.А.

Формування професійної компетентності студента медичного університету при вивченні медико-біологічних дисциплін

Анотація

Статтю присвячено дослідженню поняття професійний розвиток студентів закладів вищої медичної освіти у сфері професійних компетентностей, на прикладі компетентностей та результатів навчання, формуванню яких сприяє дисципліна «Медична та біологічна фізика». Розглядається процес формування у студентів системи знань і компетентностей при вивченні медико-біологічних дисциплін, які включають в себе базові фізичні принципи та підходи до дослідження процесів у живій природі, фізико-технічні принципи функціонування медичних пристроїв, використання математичних методів в біомедичних дослідженнях, складають основу предметних компетентностей та є невід'ємною складовою професійної компетентності майбутнього лікаря в галузі охорони здоров'я, а також підґрунтям для вивчення фахово-орієнтовних природничих та клінічних дисциплін у вищих медичних навчальних закладах України. Для досягнення окресленої цілі використанні такі методи дослідження, як узагальнення, порівняння, систематизація й абстрагування. Обґрунтовано структуру професійної компетентності майбутніх фахівців медичних закладів, яка містить взаємозв'язок з нормативним змістом підготовки здобувачів вищої освіти, згідно з вимогами стандарту дисципліни, яка вивчається. Встановлено, що деталізація компетентностей згідно програми навчальної дисципліни, структури, форми, методів і умов реалізації моделі формування професійної компетентності майбутніх лікарів в процесі навчання в закладах вищої освіти потребують подальшого дослідження.

Ключові слова: студент, заклад вищої освіти, професійна компетентність, компетенції, професійна компетентність майбутнього лікаря.

Батюк Л.В., Жерновникова О.А.

Формирование профессиональной компетентности студента медицинского университета при изучении медико-биологических дисциплин

Аннотация

Статья посвящена исследованию понятия профессиональное развитие студентов учреждений высшего медицинского образования в сфере профессиональных компетентностей, на примере компетентностей и результатов обучения, формированию которых способствует дисциплина «Медицинская и биологическая физика». Рассматривается процесс формирования у студентов системы знаний и компетентностей при изучении медико-биологических дисциплин, которые включают в себя базовые физические принципы и подходы к исследованию процессов в живой природе, физико-технические принципы функционирования медицинских устройств, использование математических методов в биомедицинских исследованиях; составляют основу предметных компетентностей, и являются неотъемлемой составляющей профессиональной компетентности будущего врача в области здравоохранения, а также основой для изучения профессионально-ориентированных естественных и клинических дисциплин в высших медицинских учебных заведениях Украины. Для достижения поставленной задачи были использованы такие методы исследования, как обобщение, сравнение, систематизация и абстрагирование. Обоснована структура профессиональной компетентности будущих специалистов медицинских учреждений, содержащая взаимосвязь с нормативным содержанием подготовки соискателей высшего образования, согласно требованиям стандарта изучаемой дисциплины. Установлено, что детализация компетентностей согласно программе учебной дисциплины, структуры, формы, методов и условий реализации модели формирования профессиональной компетентности будущих врачей, в процессе обучения, в высших учебных заведениях требует дальнейшего исследования.

Ключевые слова: студент, высшее образование, профессиональная компетентность, компетенции, профессиональная компетентность будущего врача.

UDC 371.486

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-90-107>

Educational Potential of Folk-Stage Dance in Educational Institutions of the People's Republic of China

Olha Bashkir

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor,
Professor of the Department of Education and Innovative Pedagogy,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.

E-mail: olga.bashkir@hnpu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5237-9778>

Oksana Kovalenko

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor,
Head of the Department of Practice of Oral and Written English,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.

E-mail: 04.08.1975@hnpu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6131-253X>

Date of receipt of the article: September 27, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Виховний потенціал народно-сценічного танцю в закладах освіти Китайської Народної Республіки

Ольга Іванівна Башкір

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри освітології
та інноваційної педагогіки

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

✉ вул. Валентинівська 2, Харків, Україна, 61022.

Оксана Анатоліївна Коваленко

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри практики англійського усного і писемного
мовлення

✉ вул. Валентинівська 2, Харків, Україна, 61022.

Дата надходження статті: 27 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The article is devoted to the educational potential of folk dance stage adaptation in educational institutions of the People's Republic of China. **The purpose** of the article is to identify and analyze the educational potential of folk-stage dance in educational institutions of the People's Republic of China. In the article, on the basis of *theoretical* (study, analysis and generalization of pedagogical literature for comparing and contrasting different views on the selected problem, consideration of theoretical issues in order to determine the basic concepts) and *systemic* (abstraction and concretization for mentally highlighting a certain property or feature of the subject of research with the aim of more deep study of it and the provision of the subject of concrete expression) **research methods** the educational potential of folk dance stage adaptation in educational institutions of the People's Republic of China (PRC) was identified and analyzed. **The results.** Teaching choreographic art in the PRC involves the implementation of students' own potentials in folk art and communication, the formation of needs for positive self-realization. In this regard, the author presents four stages of educating the student's personality in folk-stage dance classes in educational institutions of the PRC:

– the formation of schoolchildren value orientation in the process of their awareness of the goals of folk stage dance adaptation (during choreography classes, namely artistic and stage dance, children values are formed reflecting the value

attitude to themselves, to the country in which they live and to other nationalities and states, to labor, history and traditions);

– the assimilation of social experience, knowledge, values of universal and national culture through folk-stage dancing classes (Chinese folk-stage dances are valued all over the world because of the exemplary imitation of national traditions and experience, which makes them identical with authentic, folklore and folk dances);

– the formation of individual's views, beliefs, attitudes to the norms, rules of behavior in the process of preparing and performing folk dance stage adaptation (the traditions laid down in the folk stage dances of the PRC presuppose strict adherence to the norms and rules of behavior that form young dancers' feelings like respect, honor, devotion, which are traditional for Chinese people);

– the stimulation of students to self-improvement by means of folk-stage dance (through folk-stage dances, the individual's self-knowledge of both its physical endurance and moral stamina is realized contributing to constant self-improvement).

The authors **concluded** that folk-stage dance is bright, expressive and attractive event that arouses the interest of people of all ages, and due to its deep philosophical content it is considered to be effective means of educating students.

Keywords: folk-stage, dance, education, potential, People's Republic of China.

Вступ

Людство як соціальне об'єднання може функціонувати та розвиватися лише за цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання кожної особистості. Зупинення цього процесу – катастрофа для суспільства, внаслідок якої людина не змогла б піднятися до рівня особистості. Ще Я.-А. Коменський зауважував, що зневага до виховання є кроком до загибелі людей, сімей, держав і всього світу. Тому виховання з погляду суспільного розвитку

є провідною сферою діяльності як окремої людини, так і людської спільноти. Завдяки йому людство забезпечує свою безсмертність у соціальному розвитку.

Виховання – соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості. Основними специфічними особливостями виховного процесу за С.Г. Мельничуком є такі:

- виховання – це багатофакторний процес, він здійснюється не лише у школі, але й сім'ї і позашкільних закладах;
- виховання – тривалий процес, який розпочинається ще до вступу дітей до школи і продовжується після її закінчення;
- виховання має ступінчастий характер і його можна поділити умовно на низку етапів:
  - а) на першому ступені діти засвоюють початкові уявлення про поведінку у школі, на вулиці, в сім'ї, у них пробуджуються певні почуття, формуються найпростіші навички поведінки;
  - б) на другому ступені на основі початкових уявлень про норми і правила поведінки в учнів формуються етичні поняття, виробляються вміння і навички поведінки в певних ситуаціях, потреба дотримуватись етичних норм тощо;
  - с) третій ступінь характеризується формуванням переконань, вироблення стійких звичок поведінки, учні глибше усвідомлюють мотиви своєї діяльності, керуючись певними ідейними та моральними принципами;
    - виховання має концентричний характер. Це означає, що в процесі виховання до одних і тих якостей особистості доводиться повертатися неодноразово, але вже в ускладненому вигляді на наступному етапі;
    - виховання – це двобічний (суб'єкт-суб'єктний) та активний процес;
    - організаційна робота у процесі виховання займає велике місце з дитячим колективом;

- специфіка процесу виховання полягає в тому, що його результати мало помітні для зовнішнього сприйняття;
- виховання – це діяльність, що спрямована на майбутнє (О.І. Башкір, 2016; С.Г. Мельничук, 2012).

Останнім часом значної уваги в науково-педагогічних дослідженнях приділяється питанням виховання засобами хореографії, яка спрямована на формування гармонійного розвитку особистості, котра займається танцями, її духовних цінностей та ставлень до себе, суспільства та оточення, праці та природи, культурного надбання та державності рідної країни та світу. Об'єктивні передумови всебічного гармонійного розвитку особистості як мети (ідеалу) сучасного виховання закладені в народно-сценічному танці, який передбачає фізичний, розумовий, моральний, естетичний, трудовий, екологічний, духовний розвиток людини, виховання громадянина, його національної самосвідомості.

Особливо актуальними з боку розвитку особистості засобами танцювального мистецтва є культурні надбання Китайської народної республіки, у системі освіти якої збереженню традицій народного танцю приділяється особлива увага, тому що він входить до числа найбільш значущих компонентів традиційної китайської культури. Серед сучасних китайських теоретиків танцю можна назвати Сянлін Цуй, Су Веньмін, Чжан Юйтун, Сюй Вань Лін, Цзо Цзячжень, Вэй Лі Лі, Люй Ін, які досліджували питання впливу народного танцю на розвиток особистості танцівника. Однак поза увагою дослідників зашилися питання виховного потенціалу народно-сценічного танцю.

Мета статті – виявити та проаналізувати виховний потенціал народно-сценічного танцю в закладах освіти Китайської народної республіки.

Матеріал і методи дослідження

Для досягнення поставленої мети були використані такі методи науково-педагогічного дослідження: *теоретичні*

(вивчення, аналіз та узагальнення педагогічної літератури для порівняння та зіставлення різних поглядів на обрану проблему, розгляд теоретичних питань з метою визначення основних понять) та *системні* (абстрагування та конкретизація для уявного виокремлення певної властивості або ознаки предмета дослідження з метою глибшого його вивчення та надання предмету конкретного вираження).

Результати та їх обговорення

Найважливішою ознакою будь-якого народу, як відомо, є його національний характер. Національна специфіка є результатом впливу цілої низки чинників. До головних із них треба віднести історичний шлях розвитку даного народу, природно-кліматичні умови, в яких він живе та основну спрямованість його трудовій діяльності. Ці чинники найактивніше впливають на національне мистецтво, додаючи йому специфічні риси. Національний характер виявлявся і в різних сферах життя народу, у тому числі і в народних танцювальних традиціях, у хореографії (Куценко С., 2015).

Хореографія вирізняється серед усіх форм художнього виховання дітей. Важко знайти інший такий вид занять, який би так всебічно розвивав дитину. Танці підтримують фізичну форму дитини, формують пластику тіла, впливають на емоційний стан, вчать образному мисленню, стимулюють до фантазій. На думку багатьох фахівців, танці найкраще розвивають слухові, рухові та зорові форми емоційного сприйняття навколишнього світу, вони знімають розумову втому та дають потужний імпульс до розвитку мисленнєвої діяльності. Серед виховних функцій народно-сценічного танцю можна назвати такі: формування естетичного смаку; формування моральних аспектів; формування почуття колективізму; формування поваги до своїх традицій та традицій інших народів.

З огляду на ключовий термін дослідження – народно-сценічний танець – варто вдатися до тлумачення схожих дефініцій. Фольклорний танець – це стихійний прояв

почуттів, настрою, емоцій, виконують в насамперед для себе, а потім – для глядача (суспільства, групи). Термін «народний танець» іноді застосовується до танців, які мають історичне значення в європейській культурі та історії. Для інших культур терміни «етнічний танець», або «традиційний танець», іноді використовують, хоча («традиційний танець») може містити умови церемоніального танцю. Існує низка таких сучасних танців, як хіп-хоп, що розвиваються спонтанно, але термін «народний танець», зазвичай, не застосовують до них, замість нього використовують термін «вуличні танці». Термін «народний танець» призначений для танців, які значною мірою пов'язані з традицією та зародились у ті часи, коли існували відмінності між танцями «простого народу» і танцями «вищого суспільства» (Шариков Д., 2014). *Народно-сценічний танець* – фольклорний танець, який виконують у штучно створеному середовищі (на сцені) і має певні традиційні для цієї місцевості рухи, ритми, костюми тощо.

Основні завдання народно-сценічного танцю в КНР покликані формувати особистість учня відповідно до етапів виховного процесу в цілому.

I етап. Формування ціннісних орієнтирів школярів у процесі усвідомлення ними мети народно-сценічного танцю

Сьогодні хореографічна освіта КНР, як і в будь-який інший складний час змін, схильна спиратися у вирішенні проблем виключно на власний історичний досвід. Народне мистецтво Китаю є оригінальним, цілісним представлення історичного розвитку країни, що складалася упродовж багатьох сторіч із різноманітних етнічних джерел, оскільки Китай є багатоетнічною країною. Менталітет та світовідчуття китайського народу дуже відрізняється від європейського. У Китаї не було лінійного розвитку і змін художніх напрямів і стилів, як у європейців. Художні напрями не йдуть один за одним, а «стилі» та «школи» пов'язуються не з відмінностями творчих методів, а з

технічними прийомами та матеріалами (Чжан Юйтун, Сюй Вань Линь, 2017; Люй Инь, 2011).

У китайському мистецтві народний танець є не лише відображенням індивідуальних емоцій та почуттів танцюриста, а й несе яскраво виражений національний характер (Цзо Цзячжень, 2017; Вэй Ли Ли, 2017). Тому хореографія й танець активно використовуються як потужний засіб морального виховання особистості молодого китайця, формування його ціннісних орієнтацій. Виховання молоді в контексті хореографічної освіти є сукупністю:

1) міжособистісних відносин у процесі навчання й виконавської діяльності, з безпосередньою взаємозалежністю;

2) стандартів поведінки як сукупності міжособистісних відносин, опосередкованих змістом колективної діяльності та її цінностями;

3) морального досвіду виконавця, який приймає моральні рішення, його художньої діяльності в процесі творчості (Максименко А.І., 2014).

II етап. Засвоєння соціального досвіду, знань, цінностей загальнолюдської і національної культури через заняття народно-сценічними танцями

Сьогодні в КНР проживає 56 етнічних груп, кожна з яких має свою унікальну культуру, в якій важливу роль займає танцювальне мистецтво. У хореографії кожної з цих етнічних груп відбиваються загальнолюдські теми любові, ревності, суперництва, пробачення, прощання тощо, а також особливості побуту, культури та історії цієї народності (Чжан Юйтун, Сюй Вань Линь., 2017).

Танець відіграє важливу роль у житті китайського народу, оскільки є невід'ємною частиною його багатовікової культури. Народне хореографічне мистецтво супроводжувало людей протягом багатьох століть. У його бездонній скарбниці таїться великий досвід, покликаний виховувати в людині найвищі цінності. Характер і змістовність народно-

сценічного танцю обумовлені його призначенням у житті, тим, що він виражається і стверджується в емоційно-образній формі, сприяючи всебічному, гармонійному, творчому вихованню (Куценко С., 2015).

Танець виник з появою первісного суспільства, коли життя людини тісно перепліталось з природою і залежало від її прихильності. Він за своєю суттю є вираженням абсолютно всіх почуттів та емоцій, які відомі людині. Еволюція народного танцювального мистецтва, від ритуально-прикладних форм у стародавньому суспільстві до високих мистецьких зразків сучасності, відповідає закономірностям соціокультурного, духовного перетворення етносу (Куценко С., 2015).

Традиційна система освіти Китаю сформувалася на основі епістолярного спадку мудреців та «П'ятикнижжя Конфуція», який вимагав від кожного жителя країни дотримуватися Трьох добродієностей: відвертість, чуйність, синівська повага; підкорятися Трьом практикам: синівська любов, дружба, почуття поваги до майстра (Троєльнікова Л., 2010).

Для передання традицій від одного покоління до іншого, з чим пов'язані цілі естетичного виховання у КНР, існує ієрархічна система соціалізації особистості. У Китаї панує переконання щодо взаємозв'язку мистецтва з усіма категоріями добра. Визнається, що освіта розвиває людину як одне ціле: тіло, інтелект, почуття краси, висока моральність. Причому випадання з цього ланцюжка одного компоненту зводить нанівець усі результати педагогічних зусиль (Троєльнікова Л., 2010).

III етап. Формування поглядів, переконань, ставлення особистості до норм, правил поведінки в процесі підготовки та виконання народно-сценічного танцю

Ознайомившись із практикою естетичного виховання в Китаї, що базується на світоглядних настановах нації, Л. Троєльнікова виявила п'ять основних його характеристик:

- 1) життя повинно будуватись як спектакль, із послідовним осмисленням та розподілом ролей;
- 2) мистецтво повинно бути красивим і сприяти моральному вдосконаленню людини;
- 3) контроль по-вертикалі є необхідним та важливим;
- 4) освіта та навчання повинні здійснюватися шляхом неперервного формування дитини відповідно до національного еталону особистості;
- 5) майстерність має першочергове значення, відповідно - технічним навичкам повинен передувати розвиток творчих здібностей (Троєльнікова Л., 2010).

У процесі виховання особливо важливими є такі закономірності.

1. Органічний зв'язок виховання із суспільними потребами та умовами виховання. Розвиток суспільства зумовлює зміни, диктує нові потреби і в його виховній системі. Наприклад, у зв'язку з розбудовою незалежної Української держави виникла потреба формування в підростаючого покоління української національної свідомості, любові до свого народу, його традицій, історії, культури.

2. Взаємодія у виховному процесі всієї сукупності різноманітних чинників. Виховує все: люди, речі, явища. Серед виховних чинників найвагомим є людський (роль батьків, педагогів).

3. Опора у виховному процесі на позитивні якості дитини, стимуляцію активності особистості, позитивні емоції від досягнутих успіхів.

4. Результати виховання залежать від виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовну, емоційну сфери. Виховний процес має постійно трансформувати зовнішні виховні впливи у внутрішні, духовні процеси особистості (її мотиви, установки, орієнтації, ставлення).

5. Визначальними у вихованні є діяльність і спілкування. Діяльність – головний фактор єдності свідомості й поведінки,

коли учень зайнятий певним видом діяльності (навчальною, трудовою, ігровою, спортивною та ін.), що забезпечує всебічний розвиток особистості.

IV етап. Стимулювання учнів до самовдосконалення засобами народно-сценічного танцю

У вихованні закономірності виявляються в усьому різноманітті взаємозв'язків і взаємоперетворень. Їх необхідно враховувати під час створення будь-якої виховної ситуації та постановки танцю, що стимулює до самовдосконалення.

У народному мистецтві Китаю відбувається не відображення життя, а як би її продовження в русі кисті та мазках фарби. У цьому «самотипізація» китайського народного мистецтва, предметом якого стає не образ людини-героя і не духовні ідеї, а життя природи. Звідси особливий естетичний смак та художній такт народного китайського мистецтва. У китайському мистецтві, народний танець є не тільки відображенням індивідуальних емоцій та почуттів танцюриста, а яскравим вираженням національного характеру. Хореографія через образ танцюючого, відображає його світовідчуття, що й пояснює, чому комбінація форм і рухів тіла сприяє самовдосконалення танцівника. У свою чергу техніка тіла та духовний світ танцівника впливають на внутрішнє значення танцю. Китайський танець є поезією душі та тіла, що допомагає людям висловити свої почуття, переживання, сприяє прояву щирості (Чжан Юйтун, Сюй Вань Линь, 2017).

У різних культурах спочатку формувалися свої національні традиції танцю – структура, зміст, типологія, ритміка. Китайці роблять акцент на ідеальну координацію кожної частини тіла, на широкому використанні реквізиту, стилізованих кроках і жестах, унікальному акценті на русі під музику. Китайці створили хореографію рухів рук і ніг, щоб висловити свою відданість небесам і земним духам, відобразити повсякденне життя і розділити з духами і

людьми почуття радості і задоволення. Танець в Китаї має міцні зв'язки з театром і бойовими мистецтвами. Китайські танці бувають парадні (які використовувалися для молитов богам), драматичні (для передачі переказів та історичних подій), бойові (для демонстрації бойових прийомів), сільськогосподарські (для святкування природних явищ і закінчення роботи) (Башкір О.І., 2020; Разуменко Т. О., 2016). Усі ці показники сучасного китайського танцю сприяють постійній роботі учнів над собою задля відповідного результату.

Висновки

Отже, народно-сценічні китайські танці є яскравою, виразною і привабливою подією, котра викликає інтерес людей різного віку. Вони насичені глибоким філософським змістом і є ефективними засобами виховання учнів, оскільки забезпечують формування в них ціннісних орієнтирів; засвоєння соціального досвіду, знань, цінностей загальнолюдської і національної культури; формування поглядів, переконань, ставлення до норм, правил поведінки; стимулюють їх до самовдосконалення.

Література

1. Башкір О.І. Теорія виховання: навчально-методичний посібник. Харків. ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2016. 96с.
2. Мельничук С.Г. Педагогіка (Теорія виховання): навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 288с.
3. Куценко С. Народно-сценічний танець як засіб формування творчого потенціалу майбутнього вчителя хореографії. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2015. № 12. С.168-177.
4. Шариков Д. Стилiстичні різновиди народного танцю в світі. *Вісник Львівського університету*. Серія мист-во, 2014. Вип. 14. С. 110–119.
5. Чжан Юйтун, Сюй Вань Линь. Китайский народный танец как средство приобщения к великой китайской

культуре. *Мир науки, культуры, образования*, 2017. №5 (66). С.206-207.

6. Люй Инь. Характерные черты китайских народных танцев. *Наука и современность*, 2011. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/harakternye-cherty-kitayskih-narodnyh-tantsev/viewer>.

7. Цзо Цзячжень. Эмоциональная выразительность в китайском народном танце. *Мир науки, культуры, образования*, 2017. №5 (66). С.201-204.

8. Вэй Ли Ли. (2017) Формирование патриотизма школьников средствами хореографического искусства в Китае. *Мир науки, культуры, образования*. №5 (66). С.185-186.

9. Максименко А.І. Хореографічна освіта в Китаї: традиції та сучасність. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*, 2014. № 1–2 (3–4). С.105-113.

10. Троєльнікова Л. Художнє виховання в Японії та Китаї: національні традиції та сучасна специфіка. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 2010. №1. С.79-84.

11. Башкір О.І. Інформатизація як вимога розвитку освіти КНР. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 2020. Вип. 72. Том 1. Київ : Видавничий дім «Гельветика». С. 60-64. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/29901>.

12. Разуменко Т.О. Роль танцювальних традицій у патріотичному вихованні молоді на прикладі України та КНР. *Педагогіка та психологія*, 2016. Вип. 54. С. 107-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2016_54_14.

References

1. Bashkir, O.I. (2016). *Teoriia vykhovannia* [Theory of education]. Kharkiv. KhNPU named after H.S. Skovoroda [in Ukrainian].

2. Melnichuk, S.G. (2012). Pedahohika (Teoriia vykhovannia) [Pedagogy (Theory of education)]. Kyiv: Slovo Publishing House [in Ukrainian].
3. Kutsenko, S. (2015). Narodno-stsenichni tanets yak zasib formuvannia tvorchoho potentsialu maibutnoho vchytelia khoreohrafiï [Folk-stage dance as a means of forming the creative potential of the future teacher of choreography]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia – Problems of modern teacher training*, 12, 168-177 [in Ukrainian].
4. Sharykov, D. (2014) Stylistychni riznovydy narodnoho tantsiu v sviiti. [Stylistic varieties of folk dance in the world]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiï mystetstvo – Bulletin of Lviv University. A series of art*, 14, 110–119 [in Ukrainian].
5. Zhang Yutong, Xu Wan Lin. (2017). Kitajskij narodnyj tanec kak sredstvo priobshcheniya k velikoj kitajskoj kul'ture [Chinese folk dance as a means of joining the great Chinese culture]. *Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya – The world of science, culture, education*, 5(66), 206-207 [in Russian].
6. Liu, Yin. (2011). Harakternye cherty kitajskih narodnyh tancev [Characteristic features of Chinese folk dances]. *Nauka i sovremennost' – Science and modernity*. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/harakternye-cherty-kitajskih-narodnyh-tantsev/viewer> [in Russian].
7. Zuo, Jiazhen. (2017). Emocional'naya vyrazitel'nost' v kitajskom narodnom tance [Emotional expressiveness in Chinese folk dance] *Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya – The world of science, culture, education*, 5 (66), 201-204 [in Russian].
8. Wei, Li Li. (2017). Formirovanie patriotizma shkol'nikov sredstvami horeograficheskogo iskusstva v Kitae [Formation of patriotism of schoolchildren by means of choreographic art in China]. *Mir nauki, kul'tury, obrazovaniya – The world of science, culture, education*, 5 (66), 185-186 [in Russian].
9. Maksymenko, A.I. (2014). Khoreorafichna osvita v Kytai: tradytsii ta suchasnist[Choreographic education in China: traditions and modernity]. Aktualni pytannia mystetskoï osvity ta

vykhovannia – *Current issues of art education and upbringing*, 1–2 (3–4), 105-113 [in Ukrainian].

10. Troielnikova, L. (2010). Khudozhnie vykhovannia v Yaponii ta Kytai: natsionalni tradytsii ta suchasna spetsyfika [Art education in Japan and China: national traditions and modern specifics]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts*, 1, 79-84 [in Ukrainian].

11. Bashkir, O.I. (2020). Informatyzatsiia yak vymoha rozvytku osvity KNR [Informatization as a requirement for the development of education in China]. *Naukovyi chasopys natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of M.P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 5. Pedagogical sciences: Realities and Perspectives*, 72(1), 60-64. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/29901> [in Ukrainian].

12. Razumenko T.O. (2016) Rol tantsiuvalnykh tradytsii u patriotychnomu vykhovanni molodi na prykladi Ukrainy ta KNR [The role of dance traditions in the patriotic education of youth on the example of Ukraine and China]. *Pedahohika ta psykhohohiia – Pedagogy and psychology*, 54, 107-118. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2016_54_14 [in Ukrainian].

Башкір О.І., Коваленко О.А.

Виховний потенціал народно-сценічного танцю в закладах освіти китайської народної республіки

Анотація

У статті на підставі *теоретичних* (вивчення, аналіз та узагальнення педагогічної літератури для порівняння та зіставлення різних поглядів на обрану проблему, розгляд теоретичних питань з метою визначення основних понять) та

системних (абстрагування та конкретизація для уявного виокремлення певної властивості або ознаки предмета дослідження з метою глибшого його вивчення та надання предмету конкретного вираження) методів дослідження виявлено та проаналізовано виховний потенціал народно-сценічного танцю в закладах освіти Китайської народної республіки.

Навчання хореографічному мистецтву в КНР передбачає реалізацію в народній творчості та спілкуванні власних потенціалів учнів, формування в них потреби у позитивній самореалізації. У зв'язку з цим автором представлено чотири етапи виховання особистості школяра під час занять народно-сценічним танцем у закладах освіти КНР:

- формування ціннісних орієнтирів школярів у процесі усвідомлення ними мети народно-сценічного танцю (під час заняття хореографією, а саме художньо-сценічним танцем, у дітей формуються ціннісні орієнтири, які відображають ціннісне ставлення до себе, країни, у якій вони проживають та до інших народностей та держав, до праці, історії та традицій);

- засвоєння соціального досвіду, знань, цінностей загальнолюдської і національної культури через заняття народно-сценічними танцями (китайські народно-сценічні танці цінуються у всьому світі через зразковість наслідувань національних традицій та досвіду, що робить їх тотожними з автентичними, фольклорними та народними танцями);

- формування поглядів, переконань, ставлення особистості до норм, правил поведінки в процесі підготовки та виконання народно-сценічного танцю (традиції, закладені в народно-сценічних танцях КНР, передбачають чітке дотримання норм, правил поведінки, які формують у юних танцівників такі традиційні китайському народові почуття, як повага, честь, відданість);

- стимулювання учнів до самовдосконалення засобами народно-сценічного танцю (через народно-сценічні танці відбувається самопізнання особистості як своєї фізичної витривалості, так і моральної стійкості, що сприяє постійній роботі над собою).

Ключові слова: народно-сценічний, танець, виховання, потенціал, Китайська народна республіка

Башкир О.И., Коваленко О.А.

Воспитательный потенциал народно-сценического танца в образовательных учреждениях китайской народной республики

Аннотация

В статье на основании теоретических (изучение, анализ и обобщение педагогической литературы для сравнения и сопоставления разных взглядов на выбранную проблему, рассмотрение теоретических вопросов с целью определения основных понятий) и системных (абстрагирование и конкретизация для мысленного выделения определенного свойства или признака предмета исследования с целью более глубокого его изучение и предоставление предмета конкретного выражения) методов исследования выявлен и проанализирован воспитательный потенциал народно-сценического танца в учебных заведениях Китайской народной республики.

Обучение хореографическому искусству в КНР предполагает реализацию в народном творчестве и общении собственных потенциалов учащихся, формирование потребностей в положительной самореализации. В связи с этим автором представлены четыре этапа воспитания личности школьника на занятиях народно-сценическим танцем в учебных заведениях КНР:

– формирование ценностных ориентиров школьников в процессе осознания ими целей народно-сценического танца (во время занятия хореографией, а именно художественно-сценическим танцем, у детей формируются ценностные ориентиры, отражающие ценностное отношение к себе, стране, в которой они проживают и к другим народностям и государствам, к труду, истории и традициям);

– усвоение социального опыта, знаний, ценностей общечеловеческой и национальной культуры через занятия народно-сценическими танцами (китайские народно-сценические танцы ценятся во всем мире из-за образцовости подражаний национальным традициям и опыту, что делает их тождественными с аутентичными, фольклорными и народными танцами);

– формирование взглядов, убеждений, отношение личности к нормам, правилам поведения в процессе подготовки и выполнения народно-сценического танца (традиции, заложенные в народно-сценических танцах КНР, предусматривают четкое соблюдение норм, правил поведения, которые формируют у юных танцовщиков такие традиционные для китайского народа чувства, как уважение, честь, преданность);

– стимулирование учащихся к самосовершенствованию средствами народно-сценического танца (через народно-сценические танцы происходит самопознание личности как своей физической выносливости, так и моральной стойкости, что способствует постоянной работе над собой).

Ключевые слова: народно-сценический, танец, воспитание, потенциал, Китайская народная республика.

UDC 378.1:377

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-108-133>

Opportunities for Implementing a Cross-Disciplinary Approach in Institutions of Professional Pre-Higher and Higher Education in Ukraine

Tetiana Bykova

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D)

Detached Structural Unit «Professional Pedagogical Specialty College of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University»

✉ 51, Kyiv-Moscow Str., Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400

E-mail: profpedkoledg@gmail.com

ORCID : <https://orcid.org/0000-0001-7347-7713>

Mykola Ivashchenko

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

✉ 24, Kyiv-Moscow Str., Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400

E-mail: in22@ukr.net

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-7006-5999>

Vasyl Kovalchuk

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor,

Head of the Department of Vocational Education and Technologies of Agricultural Production,

Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University

✉ 24, Kyiv-Moscow Str., Hlukhiv, Sumy region, Ukraine, 41400

E-mail: v.i_kovalchuk@ukr.net

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-5006-573X>

Date of receipt of the article: September 25, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Можливості реалізації міждисциплінарного підходу у зкладах фахової передвищої та вищої освіти України

Тетяна Борисівна Бикова

доктор філософії з галузі знань 01 Освіта/педагогіка
ВСП «Професійно-педагогічний фаховий коледж Глухівського
національного педагогічного університету
імені Олександра Довженка»

✉ вул. Києво-Московська, 51, м. Глухів, Сумська обл., Україна,
41400

Микола Володимирович Іващенко

кандидат педагогічних наук, доцент
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

✉ вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., Україна,
41400

Василь Іванович Ковальчук

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної освіти та технологій
сільськогосподарського виробництва
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

✉ вул. Києво-Московська, 24, м. Глухів, Сумська обл., Україна,
41400

Дата надходження статті: 25 вересня 2021 р.
Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The paper highlights the opportunities for implementing an cross-disciplinary approach in institutions of professional pre-higher and higher education in Ukraine under conditions of decentralization. **The paper aims** to identify the status and prospects of implementing the cross-disciplinary approach in institutions of professional pre-higher and higher education under

conditions of guaranteed academic autonomy. The following theoretical **methods** are used in research: analysis of scientific literature and legislative acts; synthesis, systematization and generalization of the obtained results; surveys; statistical processing of empirical data. **The results.** It is found out that the academic autonomy of vocational schools and higher education institutions in Ukraine is declared at the state level through the right to introduce specialties, develop and implement educational programs, independently determine forms of education and forms of organizing educational process, determine the content and curricular, provide publishing activities. The results of the survey among both vocational schools teachers and higher education institutions teachers show that the realization of the right to academic autonomy for different participants of educational process is not equal. They are most implemented for the education institutions administration, then for teachers and only then for students. It is substantiated that implementing the principle of autonomy of pre-higher and higher education institutions under the conditions of increased influence of the global labour market on education and growing qualification gap actualizes the need to introduce the cross-disciplinary approach. A survey aimed at introducing forms of cross-disciplinary education shows their above-average use in vocational schools and higher education institutions, mostly in cross-disciplinary links, combining knowledge, methods from different specialties while studying individual subjects and between disciplines in the curriculum. The direction of development of cross-disciplinary programs is the least realized in practice. **Conclusions.** Positive developments in terms of efficiency, productivity, quality and affordability are possible only if all the stakeholders unite their efforts as well as the staff of vocational schools and higher education institutions start to work together. The research provides the basis to assert that the strategic directions for developing educational sector in Ukraine aimed at decentralization and autonomy identified at the state level are relevant. The autonomy of educational institutions

---

improves the quality of vocational education through the development and implementation of new specialties and specializations, the integration of educational programs within individual specialties, strengthening cross-disciplinary links at the level of content and teaching methodology.

Keywords: decentralization, academic autonomy, cross-disciplinary approach, cross-disciplinary connections, cross-disciplinary educational programs, higher education, pre-higher education.

References

1. Vanina, N. (2021) Mizhdystyplinarnist v pidhotovtsi fakhovykh molodshykh bakalavriv [Interdisciplinarity in the training of professional junior bachelors]. *Fakhova peredvyshcha osvita: suchasni vyklyky ta perspektyvy rozvytku: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi* (pp. 28-30). Zhytomyr: «Polissia». Retrieved from <http://stlnau.in.ua/samoosvita/item/2021/ivet210422.pdf> [in Ukrainian].

2. Verdenkhofa, O., Kaleniuk, I., Tsymbal, L. (2018). Parametry ta modeli avtonomii universytetiv. [*Parameters and models of university autonomy*]. *Mizhnarodna ekonomichna polityka – International economic policy*, 1 (28), 109–127. Retrieved from <http://journals.uran.ua/jiep/article/view/169411> [in Ukrainian].

3. Vlasova, I. (2018). Avtonomiia zakladiv vyshchoi osvity: analiz kliuchovykh yevropeiskykh i mizhnarodnykh dokumentiv [Autonomy of higher education institutions: analysis of the key European and International documents]. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 1(5), 62–71. Retrieved from <https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/74> [in Ukrainian].

4. Vozniak, H., Zherybylo, I. (2020). Detsentralizatsiia osvity: vitchyzniani realii ta napriamy reformuvannia. [Decentralization of education: domestic realities and areas of reform]. *Svit finansiv – The world of finance*. 1(62). 128–139. Retrieved from <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38176/1/%D0%92>

%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf [in Ukrainian].

5. Dobroskok, I.I., Melnyk, T.A. (2019). Pidhotovka maibutnix pedahohiv profesiinoho navchannia v umovakh studentotsentrovanoho navchannia i vykladannia. [Training of the Future Vocational Education Teachers in the Conditions of Student-Centred Learning and Teaching]. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. 10, 143–157 Retrieved from <http://176.105.99.114/bitstream/handle/8989898989/5948/11.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].

6. Zaskalieta, S., Shcherbakova, O. (2020). Zastosuvannia pryntsyviv mizhpredmetnykh zviazkiv u vyshchii shkoli: zarubizhnyi dosvid. [General trends of professional training of teachers in the context of implementation of interdisciplinary relations (foreign experience)]. *Educological discourse*. 2 (29). 121–131. Retrieved from <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/692> [in Ukrainian].

7. Kovalchuk, V.I. (2021). Shliakhy podolannia kvalifikatsiinoho rozryvu v pidhotovtsi maibutnix fakhivtsiv. [Ways to bridge the qualification gap in the training of future professionals]. *Profesiine stanovlennia osobystosti: problemy i perspektyvy : materialy XI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii – Professional development of personality: problems and prospects: materials of the XI International scientific-practical conference* (pp. 27-38). Khmelnytskyi : KhNU [in Ukrainian].

8. Kolot, A. M. (2014). Mizhdystyplinarnyi pidkhid yak dominanta rozvytku ekonomichnoi nauky ta osvithoi diialnosti. [Interdisciplinary approach as a dominant development of economic science and educational activities]. *Sotsialna ekonomika – Social economy*. 1-2, 76–83. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2014_1-2_15 [in Ukrainian].

9. Pokudina, L. (2017). Vykorystannia potentsialu mizhdystyplinarnoi intehratsii u formuvanni hotovnosti do

profesiinoi diialnosti maibutnikh fakhivtsiv finansovo-ekonomichnoi sfery [Using the Potential of Interdisciplinary Integration in Preparing Future Financiers for Professional Activities]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of vocational education*. 1, 76–83 Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2017_1_8 [in Ukrainian].

10. Law of Ukraine “On Higher Education” № 1556-VII. (2014, July 01) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].

11. Order of the Ministry of Education and Science “On the Approval of the Requirements for Interdisciplinary Educational (Scientific) Programs” № 128. (2021, February 01) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-21#Text> [in Ukrainian].

12. Law of Ukraine “On Professional Higher Education” № 2745-VIII. (2021, December 05) Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19> [in Ukrainian].

13. Semeniuk, Yu., Kolisnichenko, N. (2019). Vyznachennia ta osnovni poniattia detsentralizatsii osvity: publichnoupravlinskyi kontekst. [Definitions and basic concepts of the decentralization in education: public-administration context]. *Public Administration and Local Government*. 3(42), 111–120. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_03\(42\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_03(42)/15.pdf) [in Ukrainian].

14. Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031. Retrieved from https://reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf [in Ukrainian].

15. Filipenko, A.S. (2018). Mizhdystsyplinarna metodolohiia: bazovi pryntsypy [Interdisciplinary methodology: basic principles]. *International relations, part «Economic sciences»*. 13, 7–13. Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/viewFile/3283/2959 [in Ukrainian].

16. Sheremet, I.I. (2018). Do istorii avtonomii universytetiv [To the history of university autonomy]. *Bulletin of Odessa*

National University. Sociology and political science. vol. 23, 1(30), 89–97. Retrieved from <http://heraldiss.onu.edu.ua/index.php/2304-1439/article/view/145405> [in Ukrainian].

17. Shkura, I., Shulyk, Yu. (2020). Zarubizhnyi dosvid uprovdzhennia mizhdystsyplinarykh osvitynykh prohram ta mozhlyvosti yoho zastosuvannia v Ukraini [Foreign experience of implementation of interdisciplinary educational programs and possibility of its application in Ukraine]. *Naukovi zapysky BDPU. Serii: Pedagogichni nauky – Scientific notes of the Belarusian State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences.* Vol. 2, 114–127. Retrieved from <https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2020/11/14.pdf> [in Ukrainian].

Вступ

Процеси децентралізації в Україні значною мірою впливають на освітню сферу, стимулюючи досягнення її відповідності сучасним запитам суспільства та потребам економіки. Зважаючи на те, що децентралізація стосується перерозподілу повноважень та функцій між центральним керівництвом та регіональними органами влади [13, с. 111], позитивні наслідки для освіти базуються на зрушеннях в бік ефективності, продуктивності, якості та доступності [13, с. 113].

Важливим поступом в означеному напрямі є законодавче закріплення автономії закладів освіти як права на самоврядування, що виявляється в самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень з встановленням державних гарантій у чотирьох її вимірах: академічному, організаційному, фінансовому і кадровому. Особливого значення у напрямі забезпечення затребуваної суспільством якості професійної підготовки майбутніх фахівців набуває академічна автономія закладів фахової передвищої (ФПО) та вищої освіти (ВО), що реалізується через право запроваджувати спеціалізації, розробляти та реалізовувати в межах ліцензованої спеціальності освітні

(наукові) програми – у закладах вищої освіти, освітньо-професійні програми – у закладах фахової передвищої освіти; самостійно визначати форми здобуття освіти та форми організації освітнього процесу; самостійно визначати зміст і програми навчальних дисциплін; видавати підручники, навчальні посібники тощо [10; 12].

Натомість реалізація принципу автономії закладів ФПО та ВО в умовах мінливості актуалізує використання кросдисциплінарного підходу.

Метою статті є виявлення стану та перспектив реалізації кросдисциплінарного підходу у закладах ФПО та ВО в умовах гарантованої академічної автономії.

Матеріали і методи досліджень

Окреслена тематика, знаходиться на перетині таких напрямів досліджень: децентралізація вітчизняної освіти, реалізація принципу автономії, потенціал кросдисциплінарного підходу. Проблематику децентралізації в освіті представлено у працях Г. Возняк, А. Гижка, Д. Дзвінчука, І. Жеребило, І. Застрожнікової, Н. Колісніченко, Л. Юрчук, Ю. Семенюка та ін. Теоретичні та практичні аспекти автономії закладів освіти потрапили в коло наукових інтересів О. Верденхофи, І. Власової, Н. Давидової, І. Каленюк, О. Линовицької, А. Павленка, Л. Цимбал, І. Шеремет та інших. Міждисциплінарність реалізації освітньої діяльності актуалізована в дослідженнях Г. Бевз, С. Заскалети, А. Колота, Л. Покудіної, Л. Токарчук, А. Філіпенка, Т. Фінікова, І. Шкури, Ю. Шулик, О. Щербакової, та інших.

З огляду на результати вивчення наукових праць за окресленими напрямками ми дійшли висновку, що процеси децентралізації можна вважати однією з першопричин розширення прав закладів ФПО та ВО у напрямі надання їм чотирьохвимірної автономії. Так само вбачаємо широкі можливості впровадження кросдисциплінарного підходу у процесі освітньої діяльності закладів освіти, академічна автономія яких гарантована на рівні держави.

У дослідженні використані теоретичні методи: аналіз наукових публікацій та законодавчих актів – для порівняння та зіставлення різних поглядів на проблему, що досліджується, розгляду теоретичних питань, встановлення відповідності теорії та практики діючому законодавству в галузі освіти; синтез, систематизація та узагальнення – для обґрунтування основних положень дослідження та формулювання висновків.

Основним емпіричним методом було обрано опитування, що надало можливість виявити вагомість досліджуваної проблематики, стан та перспективи розвитку закладів ФПО та ВО у напрямі реалізації прав автономії та запровадження міждисциплінарного підходу. Статистична обробка емпіричних даних, отриманих у процесі опитування, дозволила описати їх з використанням кількісного та якісного аналізу.

Результати та їх обговорення

Поширення процесів децентралізації на освітню галузь спричинили зміни у розподілі повноважень в управлінні освітою та спрямуванні ресурсів із центрального рівня на базовий, змістили акценти діяльності органів місцевого самоврядування у секторі освіти у бік виконання наглядових функцій [4, с. 131].

Досліджуючи тенденції децентралізації управління освітою в Україні, Ю. Семенюк та Н. Колісніченко зазначають, що вона сприяє ефективному використанню ресурсів, покращенню якості освіти, задоволенню освітніх потреб громадян за умов чіткого розподілу повноважень і відповідальності органів управління та прозорих механізмів контролю [13, с. 112]. Очевидно, що децентралізація не віднімає центральний контроль, а залежить від рівнів його реалізації, від виду передачі повноважень і відповідальності та може виявлятися як: деконцентрація (функція ухвалення рішень залишається за центральним органом, проте основне навантаження зміщується на нижчий рівень; автономію

децентралізованих одиниць не передбачено), делегування (передача управлінської відповідальності за конкретні функції місцевим одиницям без безпосереднього контролю центральних органів влади; ухвалення рішень, не передбачає схвалення на вищому рівні, хоча відповідні повноваження можуть бути відкликани в будь-який час), деволуція (передбачена автономія та незалежність на місцях; непрямої, наглядовий контроль з боку центральних органів) і приватизація (відмова уряду від відповідальності за певні реалізовані функції на місцях; утворення приватних закладів та установ).

З огляду на законодавчі акти [10; 12] заклади ФПО та ВО мають право самостійно ухвалювати рішення з будь-яких питань у межах своєї автономії, однак, державну політику у сфері фахової передвищої та вищої освіти визначає Верховна Рада України, а формують і реалізують Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки, інші державні органи та органи місцевого самоврядування. Тому діяльність закладів ФПО та ВО знаходиться на межі делегування та деволуції, зміщеної у бік деволуції. Зауважимо, що деволуційний вид передачі повноважень і відповідальності чітко виражений в академічній автономії закладів освіти.

І. Власова, досліджуючи ключові європейські і міжнародні документи, що встановлюють норми управління у галузі вищої освіти, наводить параметри складових автономії (організаційного, фінансового кадрового, академічного), за якими в країнах Європи визначають рівень університетської автономії. На основі аналізу відповідних параметрів у країнах ЄС встановлено, що університети є найбільш незалежними щодо вирішення питань кадрової, далі академічної, організаційної та фінансової автономії [3, с. 67].

Зауважимо, що аналогічна структура автономії у чотирьох її вимірах визначена законодавчими актами в сфері вітчизняної освіти. Шляхом анонімного опитування 64

викладачів закладів ФПО та ВО України (з використанням хмарного сервісу Гугл Форми) було виявлено стан реалізованості автономії їхніх закладів освіти за наведеними вимірами.

Встановлено, що вітчизняні заклади ВО є найбільш незалежними в академічній автономії (54,5% викладачів констатують рівень її реалізації як вищий за середній), вслід в фінансовій та кадровій (36,3%) і найменш – в організаційній (27,3%). Натомість викладачі закладів ФПО схиляються до того, що на рівні фінансової та кадрової автономії їх права реалізовані краще (про вищий за середній рівень їх реалізації стверджують 33,3% викладачів), а стан реалізації академічної та організаційної автономії виявляється гіршим за середній (зазначено 28,6% викладачів).

Зосередимо увагу на означених європейських показниках академічної автономії, порівнявши їх із законодавчо закріпленими правами вітчизняних закладів ФПО та ВО (табл.1).

Таблиця 1

Параметри академічної автономії

Європейських університетів	Задекларовані законом права вітчизняних закладів	
	ФПО	ВО
Можливість визначати загальну кількість студентів	Відповідно до ліцензійного обсягу за кожною освітньо-професійною програмою та спеціальністю	
Можливість обирати студентів	Відповідно до Умов прийому, затверджених центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки та Правил прийому, затверджених на їх основі	на певному рівні вищої освіти або для певної освітньої програми
Можливість впроваджувати програми	вченою радою закладу вищої освіти, до складу якого входить заклад ФПО	
Можливість припиняти програми	В межах ліцензованої спеціальності	
Можливість обирати мову викладання	Заява закладу освіти про анулювання власної ліцензії	
	Мовою освітнього процесу є державна мова	
	Відповідно до освітньо-професійної програми можуть викладатися одна або декілька дисциплін двома чи більше мовами	ЗВО має право прийняти рішення про викладання однієї, кількох або всіх

Продовження таблиці 1

	- державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу. Перелік іноземних мов, якими здійснюється викладання навчальних дисциплін, визначається закладом ФПО. Заклади ФПО приватної форми власності мають право вільного вибору мови навчання	дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою
Можливість обирати механізми забезпечення якості вищої освіти	Якість ФПО забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості освіти. Педагогічна рада визначає систему та затверджує процедури внутрішнього забезпечення якості освіти	Передбачено функціонування систем внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості. Внутрішня система діє в межах Стандарту ВО для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності
Можливість розробляти зміст освітніх програм	Заклад ФПО розробляє та затверджує освітньо-професійні програми відповідно до стандартів ФПО за відповідною спеціальністю (за наявності)	Самостійно розробляють і затверджують освітні програми з урахуванням вимог до відповідного рівня ВО, встановлених законодавством та стандартами ВО

Проведений нами аналіз результатів співставлення дозволяє стверджувати, що підходи до визначення академічної автономії в Україні та країнах ЄС є подібними. Однак, заклади ФПО та ВО не володіють повною академічною свободою в ухваленні рішень.

Так само І. Шеремет, досліджуючи історичний аспект автономії університетів, робить висновок, що академічна автономія хоча і передбачає безумовне на перший погляд право професорсько-викладацького складу самостійно визначати структуру та зміст навчання, однак ця складова автономії також знаходиться під впливом держави і роботодавців [16, с. 94].

Досліджуючи параметри та моделі автономії університетів (мінімальну, часткову й повну) [2, с. 123], О. Верденхофа, І. Каленюк та Л. Цимбал зауважують, що

завдання визначення виду автономії закладу освіти є досить непростим. Так, наприклад, для визначення індексу автономії в рамках дослідження, проведеного Центром досліджень та інновацій в сфері освіти організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) взято за основу можливості ухвалювати рішення за 20 ключовими напрямками.

Натомість, проведене нами опитування викладачів вітчизняних закладів ФПО та ВО для виявлення особливостей реалізації академічної автономії, було проведене за переліком прав задекларованих Законами України «Про вищу освіту» та «Про фахову передвищу освіту» [10; 12]:

- право розробляти та реалізовувати освітні (наукові, освітньо-професійні) програми;
- право самостійно визначати форми здобуття освіти;
- право самостійно визначати форми організації освітнього процесу;
- право самостійно визначати зміст і програми навчальних дисциплін;
- право видавати підручники, навчальні посібники.

З цією метою педагогам було запропоновано висловити свою думку стосовно того, на скільки балів (від 0 до 5) реалізовані зазначені права для студентів, викладачів та адміністрації у їхньому закладі освіти.

Якщо порівнювати відповіді респондентів стосовно того, для кого з учасників освітнього процесу найбільш повно реалізовані права академічної свободи загалом за шести показниками, безумовне лідерство належить адміністрації закладів як ФПО так і ВО (про це свідчать відповіді 77,8% викладачів ФПО та 90,9 % викладачів ВО). Наступне місце за рівнем реалізації прав на автономію посіли викладачі (підтверджують такий стан 48,4% викладачів ФПО та 71,2% викладачів ВО). Найнижчу позицію стосовно реалізації прав на автономію займають студенти. Хоча,

підтримка їх автономності формує «...такі риси як сумлінність, самодисципліна, вміння ефективно керувати власним часом, брати на себе відповідальність та демонструвати освітню ініціативу», що сприяє розвитку свідомості та готовності до подальшої професійної самореалізації [5, с.152]. Про реалізацію академічних прав студентів на рівні вищим за середній у закладах ФПО стверджують лише 23, 8% опитаних, а у закладах ВО – 62,1%. Аналіз результатів опитування за окремими показниками має наступний вигляд:

1. Права адміністрації закладів ВО реалізовані найбільш повно однаково за усіма шести показниками (підтверджено 90,9% викладачів ВО).

2. Права адміністрації закладів ФПО реалізовані за чотирма останніми показниками більш повно (про рівень реалізації прав вище за середній твердить 81% викладачів ФПО), а за першими двома – дещо нижче (71,4% викладачів ФПО).

3. Права викладачів закладів ВО найбільш повно реалізовані за показниками самостійно визначати форми здобуття освіти у закладі та займатись видавничою діяльністю (вище за середній рівень підтверджують 81,8% викладачів ВО); наступною позицією є реалізація права визначати зміст дисциплін (про вищий за середній рівень висловились 72,7 % викладачів ВО); решта показників за рівнем вище ніж посередньо засвідчена 63,6% викладачів.

4. Права викладачів закладів ФПО найбільш повно реалізовані за правом займатись видавничою діяльністю (вище за середній рівень підтверджують 76,2% викладачів ФПО); наступною позицією є реалізація права визначати зміст і програми навчальних дисциплін (про вищий за середній рівень висловились майже 50 % викладачів ВО); право визначати форму освіти у закладі ФПО, на думку викладачів, є найменш реалізованим (про рівень вище середнього висловились лише 28,6% викладачів ФПО).

5. Реалізація академічних прав студентів закладів ВО на рівні більшим за середній розподілилась відповідно до відповідей викладачів наступним чином: впливати на процес розроблення та реалізації освітніх (наукових) програм та самостійно визначати форми здобуття освіти (підтверджено 72,7% особами); впливати на вибір та визначати форми організації освітнього процесу та бути співавторами підручників, навчальних посібників тощо (підтверджено 63,6% викладачів ВО); впливати на запровадження спеціалізацій та зміст і програми навчальних дисциплін (стверджують близько 50% респондентів).

6. Найбільш повно для студентів закладів ФПО реалізовано право самостійно визначати форми здобуття освіти (підтверджено 38,1% викладачів ФПО); на рівні вище за середній реалізовані права студентів впливати на вибір та визначати форми організації освітнього процесу, зміст і програми навчальних дисциплін та бути співавторами підручників, навчальних посібників тощо (стверджують від 15 до 20% викладачів ФПО); про реалізацію прав студентів закладів ФПО впливати на запровадження спеціалізацій та освітньо-професійних програм висловилося менше 10% опитаних.

З-поміж наведених шести параметрів академічної автономії, на нашу думку, найбільш важливими у напрямі вибору стратегії розвитку закладу освіти є можливість припиняти освітню діяльність за неактуальними спеціальностями та програмами, замість них впроваджувати нові, розробляючи їх зміст та форми реалізації з урахуванням «...глобальних викликів, які виникли перед світовою економікою на сьогодні, посиленням впливу глобального ринку праці й освітніх послуг, ризиків і загроз, які повстали перед економікою країни в останні роки, а найбільше – розвитком технологій нового покоління, загостренням демографічних і соціальних проблем тощо» [14, с .3]. З-поміж зазначеного, у зв'язку із загостренням проблеми

кваліфікаційного розриву між очікуваннями роботодавців та фактичними кваліфікаційними навичками випускників вітчизняних закладів освіти, її вирішення потребує спільного із стейкхолдерами удосконалення механізмів професійної підготовки, коригування змісту освітніх компонентів [7, с. 27-28].

У зв'язку з цим наше дослідження фокусується на важливості посилення закладами ФПО та ВО міждисциплінарності. Поняття міждисциплінарності розглядається науковцями з урахуванням специфіки спрямованості їхніх досліджень. Однак, у кожному з них виявляються як спільні ознаки досліджуваного феномену, так і унікальні підходи, що дозволяють глибше зрозуміти його сутнісні характеристики.

С. Заскалета та О. Щербакова, аналізуючи мовну конструкцію терміну «міждисциплінарний» (interdiscipline) або «крос-дисциплінарний» (cross-discipline), розглядають його «як організаційний підрозділ, який включає дві або більше навчальні дисципліни» з опорою на положення концепції міжлісциплінарних досліджень, що стверджує про неможливість вивчення понять і фактів ізольовано один від одного. Посилаючись на працю закордонних дослідниць С. Дрейк та Р. Бернс, авторками акцентовано увагу на трьох підходах: мультидисциплінарному (multidisciplinary), міждисциплінарному (interdisciplinary), трансдисциплінарному (transdisciplinary) [6, с. 122].

Натомість А. Філіпенко, розглядаючи історію зародження крос-дисциплінарних (міждисциплінарних) досліджень стверджує, що мультидисциплінарність та трансдисциплінарність відповідають широкому значенню досліджуваного поняття, а власне міждисциплінарність – вузькому. Зазначаючи спільність основних принципів філософії у методологічному плані, науковець трактує три головні підходи кросдисциплінарності:

– мультидисциплінарність – підхід, за якого точки зору на спільну проблему двох дисциплін розглядаються одночасно, однак не інтегруються (зв'язок між дисциплінами ситуативний);

– міждисциплінарність – підхід, що передбачає взаємну інтеграцію двох дисциплін (їх організаційних концепцій, методологічних процедур, термінології, тощо) для отримання більш узагальненого розуміння спільної для дисциплін проблеми;

– трансдисциплінарність – підхід, що дозволяє підійти до вивчення сучасного світу з опорою на єдність знання та спільність проблем різних дисциплін, що може спричинити зародження нового наукового напрямку чи наукової дисципліни [15, с. 8-9].

А. Колот, у процесі комплексного аналізу характеристик міждисциплінарного підходу наводить дев'ять визначень міждисциплінарності. Переважно у них наголошується на використанні методів та інструментарію інших наук (дисциплін), можливості їх інтеграції під час міждисциплінарного проектування об'єктів та предметів [8, с. 76-77].

Л. Покудіна, розглядаючи проблему використання потенціалу міждисциплінарної інтеграції («взаємопроникнення змісту різних навчальних дисциплін і створення єдиного освітнього потенціалу шляхом використання інноваційних педагогічних методів, засобів і організаційних форм навчання» [9, с. 57] у професійній освіті, відмічає, що міждисциплінарність втілюється на рівнях: загальнодидактичних принципів, цілей і завдань навчання, змістових зв'язків у межах однієї дисципліни чи між спорідненими дисциплінами, обґрунтування та застосування педагогічного інструментарію. Нею констатовано важливість організації міждисциплінарних курсів, інтегрованих занять, міждисциплінарних модулів, іспитів, науково-дослідної діяльності [9, с. 58-60].

Зауважимо, що із внесенням змін до Закону України «Про вищу освіту» від 18 грудня 2019 року в Україні стартувала робота у напрямі запровадження міждисциплінарних освітніх програм. Зокрема, на початковому рівні (короткому циклі) вищої освіти можуть створюватися освітні програми за галуззю знань або групою спеціальностей, а на другому (магістерському) рівні вищої освіти можуть створюватися міждисциплінарні освітньо-наукові програми [4].

До того ж у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки виголошено, що міждисциплінарність з точки зору змісту освітніх програм надає фахівцям можливість всебічно, цілісно та більш глибоко дослідити об'єкт, розвиває навички критичного мислення, актуалізуючи свободу і відповідальність студентів у формуванні індивідуальної освітньої траєкторії [14, с. 30].

Важливим кроком на шляху розроблення та запровадження міждисциплінарних освітніх програм є затвердження Наказом Міністерства освіти і науки № 128 у лютому 2021 року вимог до відповідних освітніх (наукових) програм [11]. Документ визначає мету, зміст та основні особливості міждисциплінарних (розширених) освітніх програм початкового рівня (короткого циклу) та міждисциплінарних освітньо-наукових програм другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти.

Нажаль, ситуація з упровадженням міждисциплінарного підходу у закладах ФПО ускладнена. З часів появи ФПО як принципово нового складника системи освіти України, жоден нормативний документ, що врегульовує функціонування відповідних закладів освіти на державному рівні не розглядає механізми реалізації у них міждисциплінарності. До того ж, як зазначає Н. Ваніна, реалізації міждисциплінарного підходу у системі фахової передвищої освіти перешкоджають організаційні та культурні бар'єри: дисциплінарний підхід в

навчальних планах, система заохочення на основі оцінки ефективності окремих структурних підрозділів тощо [1, с. 29].

Вивчаючи результати дослідження зарубіжного досвіду впровадження міждисциплінарних освітніх програм, виконаного І. Шкурою та Ю. Шулик [17], у фокус нашого дослідження потрапили виділені вищезгаданими науковцями форми проведення міждисциплінарного навчання: вивчення окремих дисциплін на основні поєднання знань, методів з різних спеціальностей, міждисциплінарні зв'язки між навчальними дисциплінами в освітній програмі, навчання здобувача освіти за двома освітніми програмами одночасно, міждисциплінарні програми [17, с. 118].

Для виявлення стану та перспектив упровадження міждисциплінарності у закладах ФПО та ВО до розробленого нами опитувальника було додано два питання, що стосуються рівнів реалізації аналогічних форм міждисциплінарного навчання та форм, які виявляються найбільш перспективними для використання в закладах освіти, де працюють респонденти.

Рівень застосування вище середнього у закладах ВО було означено за міжпредметними зв'язками, поєднанням знань, методів з різних спеціальностей під час вивчення окремих дисциплін та між предметами в освітній (науковій) програмі. Відповідне зазначено у відповідях 81,8% опитаних викладачів закладів ВО. Наступними, менш реалізованими, є навчання за двома спеціальностями (зазначили 72,7% викладачів закладів ВО) та впровадження міждисциплінарних програм (вказали 63,6% респондентів).

Характерними формами міждисциплінарного навчання з рівнем упровадження у закладах ФПО вище за середній є: міждисциплінарні зв'язки (підтверджено 66,7% викладачів ФПО), поєднанням знань, методів з різних спеціальностей під час вивчення окремих дисциплін та міждисциплінарні зв'язки між предметами в освітньо-професійній програмі (42,9%). Навчання за двома програмами у закладах фахової

передвищої освіти не є популярним, а розроблення міждисциплінарних програм на сьогодні не передбачено законом.

Розподіл думок серед викладачів ФПО та ВО щодо перспективності використання форм міждисциплінарного навчання у подальшій освітній діяльності представлено на діаграмі (рис. 1).

Рис.1 Перспективність до використання форм міждисциплінарного навчання

Отже, найбільш перспективними на думку переважної більшості викладачів закладів ФПО та ВО є вже реалізовані на рівні вище за середній міжпредметні зв'язки (фактичні зв'язки, що встановлюються в процесі навчання або в свідомості здобувача освіти між різними навчальними предметами) та міждисциплінарні зв'язки між предметами в освітній (науковій) чи освітньо-професійній програмі.

Незначна популярність серед викладачів запровадження міждисциплінарних програм, на нашу думку, пояснюється тим, що цей напрям є недостатньо апробованим на практиці у вітчизняних закладах освіти.

Висновки

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що визначені на рівні держави стратегічні напрями розвитку освітньої галузі у напрямі децентралізації та надання закладам ФПО та ВО автономії є на часі актуальними. Реалізація прав автономії для всіх учасників освітнього процесу надає можливості впливати на якість надання освітніх послуг, урахувувати запити держави та суспільства щодо професійної підготовки майбутніх фахівців шляхом розроблення й упровадження нових спеціальностей та спеціалізацій, інтеграції освітніх програм у межах окремих спеціальностей, посилення міждисциплінарних зв'язків на рівні змісту та методології викладання дисциплін. Однак, позитивні наслідки реформ для освіти у напрямі зрушень у бік ефективності, продуктивності, якості та доступності можливі лише за умов об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін та згуртованої роботи колективів закладів ФПО та ВО.

Література

1. Ваніна Н. Міждисциплінарність в підготовці фахових молодших бакалаврів. *Фахова передвища освіта: сучасні виклики та перспективи розвитку*: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 квітня 2021 р.) / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. Житомир: «Полісся», 2021. С. 28–30. URL: <http://stlnau.in.ua/samoosvita/item/2021/ivet210422.pdf> (дата звернення: 5.09.2021).

2. Верденхофа О., Каленюк І., Цимбал Л. Параметри та моделі автономії університетів. *Міжнародна економічна політика*. 2018, №1 (28). С. 109–127. URL: <http://journals.uran.ua/jiep/article/view/169411> (дата звернення: 5.09.2021).

3. Власова І. Автономія закладів вищої освіти: аналіз ключових європейських і міжнародних документів. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2018. № 1(5). С. 62–71. URL: <https://ul-journal.org/index.php/journal/article/view/74> (дата звернення: 5.09.2021).

4. Возняк Г., Жеребило І. Децентралізація освіти: вітчизняні реалії та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2020. № 1(62). С. 128–139. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38176/1/%D0%92%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D1%8F%D0%BA.pdf> (дата звернення: 5.09.2021).

5. Доброскок І.І., Мельник Т.А. Підготовка майбутніх педагогів професійного навчання в умовах студентоцентрованого навчання і викладання. *Professional Education: Methodology, Theory and Technologies*. 2019. № 10, С. 143–157 URL: <http://176.105.99.114/bitstream/handle/8989898989/5948/11.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 5.09.2021).

6. Заскалета С., Щербаківа О. Застосування принципів міжпредметних зв'язків у вищій школі: зарубіжний досвід. *Educological discourse*. 2020. № 2 (29). С. 121–131. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/692> (дата звернення: 5.09.2021).

7. Ковальчук В.І. Шляхи подолання кваліфікаційного розриву в підготовці майбутніх фахівців. *Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи* : матеріали XI міжнар. наук.-практ. конференції (м. Хмельницький, 25–26 листоп. 2021 р.). Хмельницький : ХНУ, 2021. С. 27–28

8. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Соціальна економіка*. 2014. № 1-2. С. 76–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/se_2014_1-2_15 (дата звернення: 5.09.2021).

9. Покудіна Л.. Використання потенціалу міждисциплінарної інтеграції у формуванні готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців фінансово-економічної сфери. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2017. № 1. С. 76–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2017_1_8 (дата звернення: 5.09.2021).

---

10. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 5.09.2021).

11. Про затвердження Вимог до міждисциплінарних освітніх (наукових) програм. Наказ МОН від 01.02.2021 р. № 128 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0454-21#Text> (дата звернення: 5.09.2021).

12. Про фахову передвищу освіту: Закон України від 06.06.2019 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19> (дата звернення: 5.09.2021).

13. Семенюк Ю., Колісніченко Н. Визначення та основні поняття децентралізації освіти: публічноуправлінський контекст. *Public Administration and Local Government*. 2019. № 3(42). С. 111–120. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_03\(42\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik_dums/2019/2019_03(42)/15.pdf) (дата звернення: 5.09.2021).

14. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: https://reform.org.ua/proj_edu_strategy_2021-2031.pdf (дата звернення: 5.09.2021).

15. Філіпенко А.С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *International relations, part «Economic sciences»*. 2018. №13. С. 7–13. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/viewFile/3283/2959 (дата звернення: 5.09.2021).

16. Шеремет І.І. До історії автономії університетів. *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*. 2018, т. 23. № 1(30). С. 89–97. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/index.php/2304-1439/article/view/145405> (дата звернення: 5.09.2021).

17. Шкура І., Шулик Ю. Зарубіжний досвід упровадження міждисциплінарних освітніх програм та можливості його застосування в Україні. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип.2. Бердянськ : БДПУ. С. 114–127. URL: <https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2020/11/14.pdf> (дата звернення: 5.09.2021).

Бикова Т.Б., Івашенко М.В., Ковальчук В.І.

Можливості реалізації міждисциплінарного підходу у закладах фахової передвищої та вищої освіти України

Анотація

У статті висвітлено можливості реалізації міждисциплінарного підходу у закладах фахової передвищої та вищої освіти в умовах децентралізації. Встановлено аналогічність структури автономії вітчизняних закладів освіти та європейських. Обґрунтовано важливість академічної автономії закладів освіти у напрямі забезпечення затребуваної суспільством якості професійної підготовки майбутніх фахівців.

Через порівняння основних положень законів України «Про фахову передвищу освіту» та «Про вищу освіту» з параметрами академічної автономії університетів Європи, відмічена подібність підходів до її визначення.

У процесі опитування викладачів закладів фахової передвищої та вищої освіти виявлено стан реалізації прав академічної автономії для студентів, викладачів, адміністрації та стан упровадження міждисциплінарного підходу за такими формами як: вивчення окремих дисциплін на основні поєднання знань, методів з різних спеціальностей; міждисциплінарні зв'язки між навчальними дисциплінами в освітній програмі; навчання здобувача освіти за двома освітніми програмами одночасно; міждисциплінарні програми. З огляду на результати опитування встановлено, що найбільш перспективними є реалізовані у закладах фахової передвищої та вищої освіти міжпредметні та міждисциплінарні зв'язки. Не висока популярність розроблення та впровадження міждисциплінарних програм у вітчизняних закладах вищої освіти пов'язана з недостатньою їх апробацією за часом, а у закладах фахової передвищої освіти – через відсутність відповідного нормативно-правового підґрунтя.

Зроблено висновок: задекларовані на рівні держави права академічної автономії забезпечують можливості розроблення й упровадження нових спеціальностей та спеціалізацій, інтеграцію освітніх програм, посилення міждисциплінарних зв'язків та сприяють зростанню ефективності, продуктивності, якості та доступності професійної освіти.

Ключові слова: децентралізація, академічна автономія, кросдисциплінарний підхід, міжпредметні зв'язки, міждисциплінарні зв'язки, міждисциплінарні освітні програми, вища освіта, фахова передвища освіта.

Быкова Т.Б., Иващенко Н.В., Ковальчук В.И.

Возможности реализации междисциплинарного подхода в учреждениях профессионального высшего и высшего образования Украины

Аннотация

В статье отражены возможности реализации междисциплинарного подхода в учреждениях профессионального высшего и высшего образования в условиях децентрализации. Установлена аналогичность структуры автономии отечественных учебных заведений и европейских. Обоснована важность академической автономии учебных заведений в направлении обеспечения востребованного обществом качества профессиональной подготовки будущих специалистов.

Способом сравнения основных положений законов Украины «О профессиональном высшем образовании» и «О высшем образовании» с параметрами академической автономии университетов Европы отмечено сходство подходов к ее определению.

В процессе опроса преподавателей учреждений профессионального высшего и высшего образования выявлено состояние реализации прав академической автономии для студентов, преподавателей, администрации а также состояние внедрения междисциплинарного подхода по таким формам: изучение отдельных дисциплин на основные сочетания знаний, методов различных специальностей; междисциплинарные связи между учебными дисциплинами в образовательной программе; обучение обучающегося по двум образовательным программам одновременно; междисциплинарные программы. Учитывая результаты опроса установлено, что наиболее перспективными являются реализованные в учреждениях профессионального высшего и высшего образования межпредметные и

междисциплинарные связи. Не высокая популярность разработки и внедрения междисциплинарных программ в отечественных учреждениях высшего образования связана с недостаточной их апробацией по времени, а в учреждениях профессионального высшего образования – с отсутствием соответствующей нормативно-правовой основы.

Сделаны выводы: задекларированные на уровне государства права академической автономии обеспечивают возможности разработки и внедрения новых специальностей и специализаций, интеграцию образовательных программ, усиление междисциплинарных связей и способствуют росту эффективности, производительности, качества и доступности профессионального образования.

Ключевые слова: децентрализация, академическая автономия, кроссдисциплинарный подход, межпредметные связи, междисциплинарные связи, междисциплинарные образовательные программы, высшее образование, профессиональное высшее образование.

UDC 159.955:37]:[378.018.8:373.5.011.3-051]:303.1

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-134-156>

Task Approach as a Methodological Basis for the Process of Forming Pedagogical Thinking of Future Teachers

Valentyna Boichenko

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D.), Associate Professor,

Department of Pedagogy and Education Management

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

✉ 2 Sadova Str., Uman, Cherkassy region, Ukraine, 20300

E-mail: boichenko.v@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2232-9128>

Дата надходження статті: 30 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Задачний підхід як методологічна основа процесу формування педагогічного мислення майбутніх учителів

Валентина Василівна Бойченко

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

✉ вул. Садова 2, Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

Date of receipt of the article: September 30, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Abstract

The article considers the problem of formation of new pedagogical thinking of future teachers in the context of the task approach as a methodological basis of the professional training process in the institution of higher pedagogical education. **The**

purpose of the article is to reveal the essential characteristics of the problem approach in the formation of professional pedagogical thinking of future teachers. In the process of work **methods** of analysis, synthesis, observation, conversation, etc. were used. **The results.** The interpretation of the category «pedagogical thinking of future teachers» is analyzed, the essence of the concepts «task», «task approach», «professional activity» in modern research is revealed. It is proved that the developed pedagogical thinking is the basis of the teacher's professional competence and the key to its successful professional activity. Pedagogical thinking is crucial in shaping the readiness of students as future teachers to: qualified reasoning in a particular subject area; qualified decision-making and solving professional tasks; qualified analysis and evaluation of their activities, emotions, values; qualified effective interaction in interpersonal relationships. The author proposes a task-solving approach to the study of pedagogical disciplines in higher education. Emphasis is placed on providing a task-based, heuristic type of learning. The main provisions for determining the essence of professional pedagogical thinking are identified: 1) pedagogical thinking is a defining component of the future teacher's professional competence; 2) pedagogical thinking, together with other professional competencies is extremely important for the successful professional activity of a teacher; 3) teacher's pedagogical thinking consists of a system of professional psychological and pedagogical knowledge and skills to identify pedagogical facts, situations, phenomena, to penetrate into their nature, to design or predict possible results, etc.; 4) the formation of future teacher's pedagogical thinking carried out in the process of mastering professional knowledge, skills and abilities, while solving problem situations and solving selected tasks. **Conclusions.** The author defined that the problem of forming a new pedagogical thinking of future teachers is extremely relevant today; only a teacher with developed thinking is able to solve the

---

problems of a modern school, be able to interact with students effectively and create an interesting educational environment.

Keywords: professional thinking of the teacher, pedagogical activity, problem task, soft skills.

References

1. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu za profesiiamy «Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity», «Vchytel z pochatkovoio osvity (z diplomom molodshoho spetsialista)» [On approval of the professional standard for the professions «Primary school teacher of general secondary education», «Teacher of general secondary education», «Primary teacher (with a diploma of junior specialist)»]. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> [in Ukraine].
2. Gegel, G.V.F. (1971). *Filosofskaya propedeutika* [Philosophical propaedeutics]. Moskva, Vol. 2 [in Russian].
3. Teplov, E.M. (1990). *Um polkovodtsa* [The mind of the commander]. Moskva [in Russian].
4. Tamarin, V.E. & Yakovleva, D.S. (1971). *Vospitanie u studentov pedagogicheskoy napravlenosti myishleniya* [Education of students of pedagogical orientation of thinking]. *Sovetskaya pedagogika – Soviet pedagogy*, 12, 56-67.
5. Chubukov, V.P. (1970). *Ovladenie studentami osnovami teoreticheskogo analiza pri izuchenii pedagogiki kak uslovie razvitiya pedagogicheskogo myishleniya* [Scientific notes of the MEPI named after N Krupskaya]. *Uchenyie zapiski MOPI im. N.K. Krupskoy – Scientific notes of the MEPI named after N Krupskaya*, 274(19), 53-56 [in Russian].
6. Zagvyazinskiy, V.I. (1987). *Pedagogicheskoe tvorchestvo uchitelya* [Pedagogical creativity of the teacher]. Moskva: *Pedagogika* [in Russian].
7. Pasichnyk, I.D. et al (2015) *Psykhologhiia myslennia* [Psychology of thinking]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» [in Ukraine].

8. Haselberger, D. et al. (2012). *Mediating Soft Skills at Higher Education Institutions: Guidelines for the design of learning situations supporting soft skills achievement*. California: Modes.

9. O'Brien, M. (2012). *Portraits of Pedagogical Thinking*. In: *Whisperings from the Corridors*. SensePublishers, Rotterdam, pp. 35-51. DOI: 10.1007/978-94-6209-164-1_4.

10. In P. Kansanen (Ed.). *Discussions on Some Educational Issues IV* (pp. 51-65). Research Report 121. Department of Teacher Education, University of Helsinki. Retrieved from <http://perrtikansanen.fi/articles/an-outline-for-a-model-of-teachers-pedagogical-thinking/>.

11. Dubaseniuk, O.A. (2005). *Teoriia i praktyka profesiinoi vykhovnoi diialnosti pedahoha* [Theory and practice of professional educational activity of a teacher]. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. Ivana Franka [in Ukraine].

12. Lutsenko, V.V. (2005). *Zadachnyi pidkhid yak providnyi zasib formuvannia tvorchoi aktyvnosti maibutnoho vchytelia muzyky* [Task approach as a leading means of forming the creative activity of the future music teacher]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*, 181–183 [in Ukraine].

13. Sliusarenko, M.A. (2011). *Zadachnyi pidkhid v navchanni studentiv v ramkakh vyshchoi pedahohichnoi shkoly* [Task approach in teaching students in the higher pedagogical school]. *Teoriia ta metodyka elektronnoho navchannia – Theory and methods of e-learning*, 2, 152–158. Retrieved from https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=o6WTr48AAAAJ&citation_for_view=o6WTr48AAAAJ:WF5omc3nYNoC [in Ukraine].

14. Ball, G.A. (1990). *Teoriya uchebnyih zadach: psihologo-pedagogicheskii aspekt* [Theory of educational problems: psychological and pedagogical aspect]. Moskva: Pedagogika [in Russian].

15. Spirin, O.F., Stepinskiy, M.A. & Frumkin, M.L. (1974). Analiz uchebno-vospitatelnyih situatsiy i reshenie pedagogicheskikh zadach [Analysis of educational situations and the solution of pedagogical problems]. Yaroslavl: GPI im. K. D. Ushinskogo [in Russian].

16. Kondrashova, L.V. (2007). Protsess obucheniya v vysshey shkole [The process of learning in higher education]. Krivoy Rog : KGPU [in Russian].

17. Novikov, A.M. (2005). Metodologiya uchebnoy deyatelnosti [Methodology of educational activity]. Moskva : Egves [in Russian].

18. Lopanova E.V. & Donskaya L.B. K probleme professionalizatsii myishleniya budushego pedagoga [On the problem of professionalization of thinking of the future teacher]. Retrieved from https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/22745/1/lrpo_2006_6_1_031.pdf [in Russian].

19. Markova, A.K. (1993). Psihologiya truda uchitelya: Kn. dlya uchitelya [Psychology of teacher work: Teacher's Book]. Moskva: Prosvescheni [in Russian].

20. Slastenin, V.A., Isaev, I.F., Shiyanov, E.N. (2002). Pedagogika [Pedagogy]. Moskva: Izdatelskiy tsentr «Akademiya» [in Russian].

21. Milto, L.O. (2013). Teoriia i tekhnolohiia rozv'iazannia pedahohichnykh zadach [Theory and technology of solving pedagogical problems]. Kirovohrad: Imeks-LTD [in Ukraine].

22. Kulyutkin, Yu.N. (1990). Psihologicheskie osobennosti deyatelnosti uchitelya : myishlenie uchitelya [Psychological features of the teacher's activity: the teacher's thinking]. Moskva: Pedagogika, 7–26 [in Russian].

23. Godnik, S.M., Spirin, L.F. & Frumkin, M.L. (1985). Pedagogicheskie situatsii v vospitanii shkolnikov [Pedagogical situations in the education of schoolchildren]. Voronezh : Izd-vo VGU [in Russian].

24. Akimova, O.V. (2017). Pedahohichni zadachi yak zasib formuvannia tvorchoho myslennia maibutnoho vchytelia

[Pedagogical tasks as a means of forming creative thinking of the future teacher]. *Fizyko-matematychna osvita – Physical and mathematical education: a scientific journal*, 4(14), 8–12 [in Ukraine].

25. Boichenko, V., Yovenko, L., Remekh, T., Tsyhanok O., Kyrychenko, V. & Huba, B. (2021). Formation of Pedagogical Thinking of Future Teachers». *Estudios de Economia Aplicada*, 39(5). Retrieved from <http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/issue/view/309>.

Вступ

Сучасна освіта перебуває в стані революційних змін, здійснюється переосмислення на рівні ідей, маємо змогу обирати школу та форму навчання – традиційну, альтернативну, перейти на домашнє навчання або відмовитись від традиційної форми навчання; поширюються ідеї виховання свободою тощо. На рівні організації освітнього процесу змінюється і простір навколо – діти у класі мають змогу вільно рухатися, обирають як сидіти, мають тематичні простори для руху та відпочинку. Трансформації відбуваються і на рівні понять. Сьогодні «помилка» розглядається як цінний досвід, без якого важко обійтись у світі експериментів і винаходів у швидкозмінному, невизначеному, невідомому майбутньому. У епоху інформаційного засилля актуалізується проблема подолання надмірного споживання інформації та її відбір і фільтрація. Разом з тим значної ваги набувають уміння осмисленого оцінювання ситуації, ефективної взаємодії з оточуючим, відсіювання зайвого, прийняття усвідомленого рішення тощо.

А отже, завданням закладу вищої педагогічної освіти сьогодні є підготувати вчителя нового покоління, що зможе працювати для майбутнього в умовах невизначеності, стрімких змін, які обумовлені розвитком інформаційного суспільства та пов'язаних із цим глобальних процесів.

У новому професійному стандарті вчителя визначено мету його професійної діяльності, яка полягає «в організації навчання та виховання учнів... шляхом формування у них ключових компетентностей і світогляду на основі загальнолюдських і національних цінностей». Також у стандарті наголошується на вимогах до підготовки вчителя, яка передбачає наявність у нього «загальних і професійних компетентностей, необхідних для виконання всіх трудових функцій» (Стандарт, 2020). 1.

Майбутні вчителі у процесі професійного розвитку мають усвідомлювати, що педагогічне мислення є не просто однією з багатьох освітніх цілей, а тим чинником, який забезпечує здійснення власної діяльності (викладання та навчання) на високому рівні ефективності. Усвідомлення необхідності педагогічного мислення впливає на те, як учитель думає, приймає професійні рішення, розв'язує проблемні ситуації, вирішує професійні задачі. Педагогічне мислення є визначальним у формуванні готовності студентів – майбутніх учителів до:

- кваліфікованого міркування в конкретній предметній області;
- кваліфікованого прийняття рішень і розв'язання професійних задач;
- кваліфікованого аналізу та оцінки своєї діяльності, емоцій, цінностей;
- кваліфікованої ефективної взаємодії у міжособистісних стосунках.

Іншими словами, саме розвинене педагогічне мислення є основою фахової компетентності вчителя і, як результат, запорукою його успіху у професійній діяльності.

За таких умов не менш революційні зміни мають відбутися і в переосмисленні ролі та функцій учителя, в його професійному мисленні загалом.

Проблеми розвитку педагогічного мислення у контексті нашого дослідження представлені в працях Д. Вилькеєва,

---

М. Кашапова, Ю. Кулюткіна, А. Маркової, А. Орлова, Е. Осипової, Л. Спіріна, Г. Сухобської, В. Тамарин, Д. Яковлева, В. Чубуков, В. Загвязинский, І. Пасічник, Р. Каламаж, О. Матласевич, У. Нітчук, О'Брайен, Е. Лопанової, Іn Р. Кансенен.

Грунтовний матеріал з проблеми розв'язання педагогічних задач відображено в працях радянських та вітчизняних науковців: М. Слюсаренко, Г. Балла, О. Спіріна, Л. Кондрашової О. Новікова, В. Сластенина, А Мільто, Ю. Кулюткіна, С. Годника, О. Акімової та ін

Вказані дослідження присвячено теорії і практиці підготовки студентів до педагогічної діяльності. Водночас у загальному огляді наукових джерел про професійну підготовку здобувачів освіти не виявлено спеціальних праць, з проблеми задачного підходу щодо формування нового педагогічного мислення майбутніх учителів на сучасному етапі розвитку освіти.

Метою статті є розкриття істотних характеристик задачного підходу у формуванні професійного педагогічного мислення майбутніх учителів.

Матеріали і методи досліджень

У процесі дослідження використовувалися методи аналізу, синтезу, спостереження, розмови і т.д.

Результати та їх обговорення

У складних умовах, в яких перебуває сьогодні Україна, педагог як особистість має бути носієм цінностей вітчизняної культури. Освіта у всі часи високо цінувалася у суспільстві як надбання культури. Ототожнюючи освіту з духовністю, Гегель висловив таку думку : «Тут кожен індивід має можливість піднятися до духовності і через неї повернутися до себе на вищому рівні» (Гегель, 1971).

Важливо зауважити, проблема полягає в тому, що ми маємо підготувати студентів для роботи в майбутньому, яке буде за кілька років, тоді як самі великою мірою живемо минулим. А сьогодні потрібно готувати майбутніх учителів

дивитися вперед, моделювати їхню професійну діяльність для взаємодії з новим (наступним) поколінням, з урахуванням перспективи стрімкого розвитку технологій; з урахуванням постійного нагромадження інформації та вільного доступу до неї з боку здобувачів освіти. Складність сучасної освіти полягає в тому, щоб знайти відповіді на одвічні питання педагогіки: «що вчити?», «кого вчити?» і «як вчити?» підростаюче покоління в умовах невизначеності. Якою має бути роль учителя та його функції?

Зрозуміло, що в епоху інтернету вчитель втрачає функцію джерела інформації та ретранслятора знань. А відтак, учитель дедалі більше має виконувати роль «провідника», який разом із учнем занурюється у світ культури і духовності. Такий погляд на діяльність учителя передбачає зміну підходів щодо його становлення як фахівця.

В умовах засилля інтернетного «трешу» актуалізується проблема формування загальнолюдських, національних, особистих ціннісних орієнтацій, що вимагає від майбутнього вчителя володіння відповідним інструментарієм – інноваційними освітніми технологіями, сучасними методами навчання. У зв'язку із зміщенням акцентів щодо ролі вчителя, висуваються нові вимоги до його професійної підготовки. Насамперед – це сформованість нового педагогічного мислення, яке базується на професійній компетентності, що передбачає готовність до розв'язання педагогічних задач та ефективність у прийнятті професійних рішень. Підтвердженням цієї думки є слова Аристотеля, який у своїх міркуваннях підкреслював, що саме в освіті відбувається перехід людини до її буття, заснованого на розумі.

Метою та умовою якісної освіти є розвиток інтелекту, що в свою чергу вимагає побудови ефективного навчання, а це зумовлює потребу у підготовці педагогічних кадрів – учителів із розвиненим професійним мисленням.

У відомій роботі Е. Теплова «Розум полководця» підкреслено, що «інтелект у людини єдиний і єдині основні

механізми мислення, але різними є форми мисленнєвої діяльності, оскільки різняться задачі, що стоять у тому та іншому випадку перед розумом людини» (Теплов, 1990).

Задачі, які вирішує інженер відрізняються від задач, які щодня доводиться вирішувати учителям. У процесі його професійної діяльності і формується професійне педагогічне мислення.

У дослідженнях педагогічне мислення визначають як «особливий склад розуму, його специфічна спрямованість, адекватна сутності виховної діяльності. Педагогічне мислення має низку ознак, якостей і властивостей, що дозволяють говорити про педагогічне бачення світу, властиве справжньому вчителю» (Тамарін & Яковлева, 1971:55).

У визначенні педагогічного мислення В. Чубукова вказується на загальні професійні ознаки. Він пише: «Педагогічне мислення – особливість професійного розумового відображення дійсності, що проявляється в умінні виявляти педагогічні факти, ситуації, явища, проникати у їх природу, в сутність, створювати моделі таких фактів і ситуацій, проектувати чи прогнозувати можливі результати у їх прояві чи перебігу і розуміти свою роль у всьому цьому процесі» (Чубуков, 1970:53).

Розглядаючи педагогічне мислення як якість і процес, який є основою педагогічної діяльності, погоджуємося із думкою В. Загвязинського, що «...педагогічне мислення вчителя виявляється в умінні проектувати та здійснювати навчальний процес стосовно даних умов з урахуванням цілей, законів та принципів навчання, вносячи при цьому власні ідеї, своє бачення проблем, оригінальні способи вирішення поставлених задач» (Загвязинский, 1987:31).

Важливим ресурсом, який сприяє засвоєнню навичок, необхідних для розвитку нового педагогічного мислення, можуть бути дисципліни психолого-педагогічного циклу. У психологічному описі мислення часто характеризують як «діяльність із розв'язання задач, яка зазвичай визначається

як ціль, що задана в певних умовах, цілепокладання ж є одним із найважливіших проявів діяльності мислення. З іншого боку, умови, в яких поставлена задача, не завжди є визначеними, їх ще необхідно виділити...» (Пасічник, Каламаж & Матласевич, Нітчук, 2015: 71).

Таким чином, для розвитку професійного мислення майбутніх учителів окрім фахових мають бути сформованими ще і так звані м'які навички, зокрема: поєднання позитивного ставлення до робочих і академічних завдань; здатність знаходити рішення, найбільш вигідне в кожній конкретній ситуації; відповідальність; рішучість; здатність працювати в стресових ситуаціях; гнучкість; навички спілкування; емоційний інтелект; емпатійність; вміння висловлюватися і бути зрозумілим; уміння чути; лідерські якості; спроможність працювати в команді тощо.

Викладач має виділити такі задачі, вирішення яких сприятиме розвитку педагогічного мислення здобувачів освіти, та забезпечить усвідомлений добір доцільних форм і методів у процесі викладання дисципліни. Насамперед маємо визначити:

- Які навички потрібно розвинути у майбутніх учителів?
- Як саме, в який спосіб вони формуються у студентів?
- Як спроектувати навчальний процес і навчальну ситуацію, щоб у студентів сформувати відповідні навички?

(Haselberger, 2012). Із зарубіжного досвіду дізнаємося, що за результатами дослідження викладачі університетів визначають проблемні аспекти саме педагогічного мислення. «З багатьох завдань, які виконують вчителі, аналіз предмета навчання тягне за собою найскладнішу педагогічну діяльність. Сприйняття вчителями того, що є складним і важким для навчання студентам, є центральним у викладанні та навчанні, але недостатньо акцентовано в сучасних теоретичних структурах педагогічних знань і досвіду. У цьому дослідженні педагогічного мислення та міркувань викладачів університетів із різних дисциплін було

запропоновано окреслити порогову концепцію, яка була характерна для їхнього курсу, та описати потенційно проблемні аспекти для навчання студентів. Аналіз цих звітів дає деяке уявлення про природу «теорій труднощів» вчителів» (О'Брайен, 2012).

Основними положеннями щодо визначення сутності професійного педагогічного мислення виділяємо такі:

1) педагогічне мислення є визначальною складовою професійної компетентності майбутнього вчителя;

2) педагогічне мислення, разом з іншими фаховими компетентностями має надзвичайну значущість для успішної професійної діяльності вчителя;

3) педагогічне мислення учителя складається із системи професійних психологічних і педагогічних знань та умінь виявляти педагогічні факти, ситуації, явища, проникати у їх природу, проектувати чи прогнозувати можливі результати тощо;

4) формування педагогічного мислення майбутніх учителів здійснюється у процесі оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, під час вирішення проблемних ситуацій і розв'язання виділених задач.

На думку Кансенена «Характерним для мислення вчителя є те, що прийняття рішень під час взаємодії одночасно спрямоване у двох різних напрямках: воно має своє підґрунтя у витоках його цілей і майбутнє в його результатах. У цьому процесі важливим непрямим фактором є час. Навчальний процес складається з циклів епізодів, де планування й оцінка завжди передують взаємодії. Практичні моменти природно спрямовуються шляхом безперервного прийняття рішень на різних фазах взаємодії.

Наміри вчителя стають тотожними цілям навчальної програми. Педагог дотримується певних правил та адміністративних приписів як самоочевидна дія, але не без критики. Розвиток професійного мислення в процесі навчання супроводжується цим виміром свідомого мислення

про позицію цінностей у всьому процесі навчання. Цілеспрямованість може бути ідеалістичною характеристикою мислення та дії вчителя, але в будь-якому випадку вона є стрижнем педагогічного мислення вчителя... є певна різниця між цілями та намірами. Автор використовує термін мета в контексті навчальної програми, де вона розглядається як цілі та завдання. Наміри, навпаки, в голові вчителя. У студентів теж є наміри. Однак саме наміри вчителя визначають інтенційну ситуацію у процесі навчання. ... Важливо намагатися поєднувати наміри вчителя з цілями навчальної програми. Якщо цей процес проходить успішно, мислення можна назвати цілеспрямованим... Прийняття рішень відбувається весь час на різних рівнях мислення відповідно до готовності вчителя обміркувати свої проблеми, які виникають під час навчального процесу» (Kansenen, 1993).

Розглянемо сутнісну характеристику поняття «задача». Під час висунення задачі іншому суб'єкту вона набуває характеру логіко-психологічної категорії. Суб'єкт осмислює, переформулює, доповнює задачу, шукає спосіб її розв'язання і так залучається у процес мислення. Поняття «задача» набуло широкого розповсюдження у психології мислення. Сьогодні це поняття широко використовується і в дидактиці. У системології (теорії систем) задача описується як особлива система з обов'язковими компонентами, а саме:

- а) предмет задачі, що перебуває в стані пошуку;
- б) модель потрібного стану предмета задачі.

О. Дубасенюк розглядає задачу як своєрідну систему і для її позначення пропонує термін «задачна ситуаційна система» (Дубасенюк, 2005).

Розглядаючи задачу, зазначають, що вона складається із вимоги (мети), умови (відомого) і шуканого невідомого, яке формулюється у запитанні. Ці елементи перебувають у певних зв'язках та взаємозалежностях, за допомогою яких здійснюється пошук і виявлення невідомих елементів через задані (Луценко, 2005).

М. Слюсаренко аналізує дидактичні умови використання задачного підходу у процесі вивчення природничих дисциплін здобувачами освіти в педагогічному університеті. Задачний підхід, на її думку, передбачає специфічне структурування навчальної інформації у формі «мисленнєвої задачі», яка потребує пошуку способів її розв'язання. Автор вказує на те, що реалізація задачного підходу має великі можливості для розвитку креативності і рефлексії майбутніх педагогів.

Також наголошується, що в процесі реалізації задачного підходу, знання не просто заучуються і відтворюються, а моделюються. З чого автор робить висновок про те, що такий підхід стимулює пізнавальну активність студентів та сприяє розвитку в них раціональних розумових дій. (Слюсаренко, 2011).

Г. Балл, описує задачний підхід, що реалізується через навчальну задачу як специфічний вид навчального завдання. На думку автора, задачний підхід полягає в тому, що всю діяльність учнів і вчителів доцільно будувати як систему розв'язання різнопланових задач. Сутність задачного підходу він вбачає в тому, щоб у кожній ситуації, виділяти системи, які забезпечують розв'язування спеціально дібраних задач, а також, важливими є способи їх розв'язування (Балл, 1990).

О. Спірін вважає, що задачний підхід спрямовує на визначення сутності й змісту об'єктів дослідження у конкретній ситуації, а також завдяки реалізації задачного підходу розкривається джерело виникнення знання, явища, процесу, функціональна залежність, відображувальний характер. Дослідник вказує на складність і динамічність задачного підходу, в ході реалізації якого здійснюється аналіз явищ з погляду дії принципів, законів і категорій та діалектичної логіки. (Спірін, 1974). Л. Кондрашова надає важливого значення для розвитку мислення студентів введення задач у освітній процес і стверджує, що «задачний підхід у навчанні передбачає введення до змісту навчальної

інформації таких задач, які активізують мислительні процеси студентів, закріплюють у них уміння оперувати теоретичними знаннями в практичних ситуаціях, користуватись ними при розв'язуванні навчальних задач, осмислювати і бачити їх застосовність у професійній діяльності» (Кондрашова, 2007с.107).

О. Новіков реалізацію задачного підходу в навчанні вбачає у вигляді організації поетапної постановки навчальних задач, у виборі способів їх розв'язування тощо. Сутністю задачного підходу, на думку автора, є побудова навчального процесу як системи задач. (Новіков, 2005 с.109).

На думку вчених професійно-педагогічне мислення пов'язане з вирішенням різноманітних задач стратегічного, тактичного чи оперативного рівня. Так, пізнавальна функція професійно-педагогічного мислення забезпечує зв'язок між зовнішнім середовищем, інтелектом, емоціями, діями через визначення необхідного і достатнього обсягу інформації, на основі чого складається оцінка ситуації, прийняття рішення, самооцінка, виконання професійних дій (Лопанова, Донська, 2006).

Реалізація завдань щодо розвитку професійного педагогічного мислення майбутніх учителів здійснюється через розв'язання професійних (навчальних, виховних задач) шляхом добору відповідних форм і методів навчання, серед яких: проблемна лекція, бесіди, дискусії, «мозковий штурм», професійна ділова гра, проблемні ситуації, самостійна пошукова та творча робота тощо.

Як уміння мислити визначають успіх у житті людини, так навички педагогічного мислення визначають успішне виконання професійних задач, зокрема: розробляти плани, вирішувати проблеми, брати ініціативу на себе, контролювати діяльність свою і учнів тощо.

Умовою та метою повноцінної освіти є розвиток інтелекту, що вимагає проведення навчання на підвищеному рівні складності. А отже, можна стверджувати, що для

педагогіки і психології ідея задачного підходу є центральною в теорії розвивального навчання, її методологія була закладена в працях Л. Виготського, Е. Ільєнкова, В. Давидова, Л. Занкова та ін. Її основу становить діяльність.

Якщо методологію розглядати як вчення про організацію діяльності, то необхідно звернутися до сутності поняття «діяльність». За визначеннями вчених діяльність тлумачиться як активна взаємодія людини з оточуючою дійсністю, у процесі якої людина виступає як суб'єкт, що цілеспрямовано діє на об'єкт і задовольняє таким чином свої потреби.

З огляду на проблему нашого дослідження, розглядаємо дефініцію «педагогічна діяльність». Відповідно педагогічна діяльність – це професійна активність учителя, під час якої за допомогою різних засобів взаємодії з учнями вирішуються задачі навчання та виховання. Виділяють різні види педагогічної діяльності: навчальна, виховна, організаційна пропагандистська, управлінська консультативно-діагностична, діяльність із самоосвіти (Маркова, 1993).

Теоретичним підґрунтям задачного підходу до навчального процесу у вищій школі виступають дослідження Г. Балла, О. Акімової, Н. Борисової, В. Сімонова, Л. Вовк, Л. Кондрашової, О. Спіріна, М. Фрумкіна та ін.

Найбільш повно з урахуванням особливостей педагогічної діяльності сутність задачного підходу розкриває В. Сластьонін. Він вказує на те, що професійне становлення вчителя, відбувається за умови оволодіння закономірностями та механізмами педагогічного процесу; автор пояснює, що це дозволить учителеві педагогічно мислити і діяти, тобто самостійно аналізувати педагогічні явища, розкласти їх на елементи, правильно їх діагностувати, знаходити основну педагогічну задачу (проблему) та способи її оптимального вирішення (Сластьонін, 2013 с.337) Він розглядає педагогічну діяльність як систему процесів послідовного розв'язування задач.

Л. Мільто визначає педагогічну задачу, як «результат усвідомлення суб'єктом виховання необхідності розробки системи професійних дій і прийняття їх до виконання». Далі авторка пояснює, що «усвідомлення педагогічної задачі відбувається за допомогою аналізу конкретних умов, що виникли у відповідній педагогічній ситуації і сприяють виявленню проблеми» (Мільто, 2013 с.24)

Різноманітними є критерії класифікації педагогічних задач. Так, Ю. Кулюткін класифікує педагогічні задачі за основними аспектами організації освітньої діяльності, він виділяє задачі аналітичного характеру; задачі проектувального характеру та комунікативні задачі. (Кулюткін, 1990).

Л. Спірін класифікує педагогічні задачі відповідно до дидактичної мети й поділяє їх таким чином: задачі, що виконують функцію формування методології й оволодіння теоретичними знаннями; задачі на формовання педагогічної техніки (інструментальні); задачі, що виконують функцію розвитку оперативного мислення; задачі, що виконують функцію формування професійно-педагогічних умінь. Педагог поділяє на стратегічні (що виділяють як загальні цілі освіти), тактичні (спрямовані на реалізацію окремих етапів стратегічних задач) та оперативні задачі виховання, які у свою чергу класифікуються як: 1) задачі педагогічної діагностики; 2) задачі педагогічного ціле покладання; 3) задачі педагогічного прогнозування та планування; 4) задачі практичної реалізації визначеного плану; 5) задачі аналізу результатів виконаної роботи. (Спірін,1974). С. Годнік вважає, що вчитель формулює і вирішує професійні задачі у процесі аналізу конкретної ситуації, під час прояву особистих якостей учнів, та проблемності їхньої взаємодії з учителями. (Годнік,1985)

О. Акімова висловлює думку про розвиток творчого мислення у студентів: «Якщо виходити з того, що творча індивідуальність реалізується в творчій діяльності, то лише

вона і наділена формуючими можливостями. Провідна діяльність студентів – навчання, йому і потрібно надавати творчого характеру». Авторка робить висновок, що творчому мисленню відповідає лише активно-творчий тип засвоєння знань (Акімова, 2017 с.11).

Раніше було схарактеризовано модель організації процесу розвитку педагогічного мислення студентів – майбутніх педагогів на основі задачного підходу, де визначення дидактичної мети конкретизується через ієрархізовану систему задач, розв'язання яких передбачає засвоєння навчального матеріалу починаючи із початкового, репродуктивного рівня і піднімаючись до творчого рівня засвоєння. До кожної задачі дібрано відповідні завдання, а саме:

- інформаційно-аналітичні (завдання, спрямовані на формування знань студентів у сфері стратегії педагогічної діяльності);
- аналітико-синтетичні (завдання, пов'язані з формуванням знань і вмінь майбутніх учителів виділяти, аналізувати та досліджувати властивості компонентів педагогічних систем);
- проектно-конструкторські (завдання, пов'язані з формуванням у студентів умінь розробляти індивідуальний проект процесу педагогічної діяльності);
- організаційно-підготовчі (завдання, спрямовані на формування розумових операцій, пов'язаних із плануванням і організацією індивідуальної та колективної навчальної діяльності);
- оперативно-практичні (завдання, спрямовані на формування ціннісних суджень, корекцію процесу та результату педагогічної діяльності (Бойченко та ін., 2021).

Висновок

У наслідок стрімкого розвитку науки, політики, інформатизації всіх сфер суспільства радикальних змін потребує і освіта. Реформи в освіті мають відбуватися не

лише на законодавчому рівні, але і на рівні свідомості. Від ефективності освіти сьогодні, залежить успіх держави у майбутньому. В умовах стрімких змін, в умовах невизначеності втрачається запит на сьогоднішні знання. Актуальності набувають уміння навчатися протягом життя, бути готовим до змін, відкритим до сприйняття нового. А отже, проблема формування нового педагогічного мислення майбутніх учителів сьогодні є надзвичайно актуальною. Лише учитель з розвиненим мисленням здатен вирішити задачі сучасної школи, зможе здійснювати ефективну взаємодію з учнями та створити цікаве освітнє середовище.

Література

1. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41-b1bf-288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv> (дата звернення 18.09.2021).

2. Гегель Г. В.Ф. *Философская пропедевтика*. Работы разных лет : в 2 т. Москва, 1971. Т. 2. С. 32.

3. Теплов Е.М. Ум полководца. Москва, 1990. 203 с.

4. Тамарин В.Э., Яковлева Д.С. Воспитание у студентов педагогической направленности мышления. *Сов. педагогика*. 1971. № 12. С. 56-67.

5. Чубуков В.П. Овладение студентами основами теоретического анализа при изучении педагогики как условие развития педагогического мышления. *Ученые записки МОПИ им. Н.К. Крупской*. Москва, 1970. Т. 274, Вып. 19. С. 53-56.

6. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. Москва: Педагогика, 1987. 159 с.

7. Психологія мислення: підручник / Пасічник І.Д. та ін.; за ред. Пасічника І.Д. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. 560 с.

8. Haselberger D. et al. *Mediating Soft Skills at Higher Education Institutions: Guidelines for the design of learning situations supporting soft skills achievement*. California: Modes, 2012. 133p.

9. O'Brien M. *Portraits of Pedagogical Thinking*. In: *Whisperings from the Corridors*. SensePublishers, Rotterdam, 2012, pp. 35-51 DOI: 10.1007/978-94-6209-164-1_4.

10. In P. Kansanen (Ed.), *Discussions on Some Educational Issues IV* (pp. 51-65). Research Report 121. Department of Teacher Education, University of Helsinki. (ED366562) <http://perrtikansanen.fi/articles/an-outline-for-a-model-of-teachers-pedagogical-thinking/> (дата звернення 18.09.2021).

11. Дубасенюк О.А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. 367 с.

12. Луценко В.В. Задачний підхід як провідний засіб формування творчої активності майбутнього вчителя музики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2005, С.181-183.

13. Слюсаренко М.А. Задачний підхід в навчанні студентів в рамках вищої педагогічної школи *Theory and methods of e-learning* 2011. С.152-158. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=o6WTr48AAAAAJ&citation_for_view=o6WTr48AAAAAJ:WF5omc3nYNoC (дата звернення 18.09.2021).

14. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект. Москва : Педагогика, 1990. 184 с.

15. Спирин О.Ф., Степинский М.А., Фрумкин М.Л. Анализ учебно-воспитательных ситуаций и решение педагогических задач. Ярославль : ГПИ им. К. Д. Ушинского, 1974. 129 с.

16. Кондрашова Л.В. Процесс обучения в высшей школе. Кривой Рог : КГПУ, 2007. 318 с.

17. Новиков А.М. Методология учебной деятельности. Москва : Эгвес, 2005. 176 с.

18. Лопанова Е. В., Донская Л. В. К проблеме профессионализации мышления будущего педагога https://elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/22745/1/lrpo_2006_6_1_031.pdf (дата звернення 18.09.2021).

19. Маркова А.К. Психология труда учителя: Кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1993. 192 с.

20. Слостенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика: учебн. пособ. для студентов высших пед. учеб. заведений. Москва: Издательский центр «Академия», 2002. 576 с.

21. Мільто Л.О. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач : навч. посіб. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 156 с.

22. Кулюткин Ю.Н. Психологические особенности деятельности учителя : мышление учителя. Москва : Педагогика, 1990. С. 7-26.

23. Годник С.М., Спирин Л.Ф., Фрумкин М.Л. Педагогические ситуации в воспитании школьников. Воронеж : Изд-во ВГУ, 1985. 143с.

24. Акімова О.В. Педагогічні задачі як засіб формування творчого мислення майбутнього вчителя. *Фізико-математична освіта* : науковий журнал. 2017. Випуск 4(14). С. 8-12.

25. Boichenko V., Yovenko L., Remekh T., Tsyhanok O., Kyrychenko V., Huba B. Formation of Pedagogical Thinking of Future Teachers». *Estudios de Economia Aplicada*, 2021, Volume 39, No.5. URL:<http://ojs.ual.es/ojs/index.php/eea/issue/view/309> (дата звернення 18.09.2021).

Бойченко В.В.

Задачний підхід як методологічна основа процесу формування педагогічного мислення майбутніх учителів

Анотація

У статті розглядається проблема формування нового педагогічного мислення майбутніх учителів у контексті задачного

підходу як методологічної основи процесу професійної підготовки у закладі вищої педагогічної освіти. **Метою статті** було розкриття істотних характеристик задачного підходу у формуванні професійного педагогічного мислення майбутніх учителів. Проаналізовано тлумачення категорії «педагогічне мислення майбутніх учителів», розкрито сутність понять «задача», «задачний підхід», «професійна діяльність», у сучасних дослідженнях. Доведено, що саме розвинене педагогічне мислення є основою фахової компетентності вчителя і запорукою його успішної професійної діяльності. Педагогічне мислення є визначальним у формуванні готовності студентів – майбутніх учителів до: кваліфікованого міркування в конкретній предметній області; кваліфікованого прийняття рішень і розв'язання професійних задач; кваліфікованого аналізу та оцінки своєї діяльності, емоцій, цінностей; кваліфікованої ефективної взаємодії у міжособистісних стосунках. Автором запропонований проблемно-задачний підхід до вивчення педагогічних дисциплін у закладі вищої освіти. Робиться акцент на забезпеченні проблемного, евристичного типу навчання. Визначено основні положення щодо визначення сутності професійного педагогічного мислення: 1) педагогічне мислення є визначальною складовою професійної компетентності майбутнього вчителя; 2) педагогічне мислення, разом з іншими фаховими компетентностями має надзвичайну значущість для успішної професійної діяльності вчителя; 3) педагогічне мислення учителя складається із системи професійних психологічних і педагогічних знань та умінь виявляти педагогічні факти, ситуації, явища, проникати у їх природу, проектувати чи прогнозувати можливі результати тощо; 5) формування педагогічного мислення майбутніх учителів здійснюється у процесі оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, під час вирішення проблемних ситуацій і розв'язання виділених задач. У процесі роботи було використано методи аналізу, синтезу, спостереження, бесіди та ін. Проблема формування нового педагогічного мислення майбутніх учителів сьогодні є надзвичайно актуальною. Лише учитель з розвиненим мисленням здатен вирішити задачі сучасної школи, зможе здійснювати ефективну взаємодію з учнями та створити цікаве освітнє середовище.

Ключові слова: професійне мислення вчителя, педагогічна діяльність, проблемна задача, м'які навички.

Бойченко В.В.

Задачный подход как методологическая основа процесса формирования педагогического мышления будущих учителей

Аннотация

В статье рассматривается проблема формирования нового педагогического мышления будущих учителей в контексте задачного подхода как методологической основы процесса профессиональной подготовки в высшем педагогическом образовании. Целью статьи являлось раскрытие существенных характеристик задачного подхода в формировании профессионального педагогического мышления будущих учителей. Проанализировано понимание категории «педагогическое мышление будущих учителей», раскрыта сущность понятий «задача», «задачный подход», «профессиональная деятельность» в современных исследованиях. Доказано, что сформированное педагогическое мышление является основой профессиональной компетентности учителя и залогом его успешной профессиональной деятельности. В процессе работы были использованы методы анализа, синтеза, наблюдения, беседы и т.д. Проблема формирования нового педагогического мышления будущих учителей сегодня чрезвычайно актуальна. Только учитель с развитым мышлением способен решить задачи современной школы, сможет осуществлять эффективное взаимодействие с учащимися и создать интересную познавательную среду.

Ключевые слова: профессиональное мышление учителя, педагогическая деятельность, проблемная задача, мягкие навыки.

UDC 378.091.33:373.3.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-157-171>

Use of ICT Tools in Professional Training of Future Primary School Teachers in Studying the Ukrainian Language by Professional Orientation

Halyna Janda

Deputy Director for Educational and Methodological Work,
College of the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute,
Postgraduate student by specialty 015 «Professional education»,
Mukachevo State University

✉ 30 Leva Str., Berehove, Ukraine, 90202

E-mail: dzsandag@gmail.com

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-4261-5332>

Date of receipt of the article: September 26, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Використання засобів ІКТ у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів при вивченні української мови за професійним спрямуванням

Галина Богданівна Джанда

заступник директора з навчально-методичної роботи Коледжу
Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II,
аспірантка спеціальності 015 «Професійна освіта»,
Мукачівський державний університет

✉ вул. Лева, 30, м. Берегове, Україна, 90202

Дата надходження статті: 26 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The article considers ICT tools used in the educational process of training future primary school teachers at the Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian Institute and Mukachevo

State University in teaching the disciplines «Ukrainian language for professional purposes». **The purpose** of the article is to consider the benefits of using ICT in the educational process and give examples of their use for the training of future primary school teachers. **Methods.** In the process of experimental work the following research methods were used: theoretical: analysis, comparison, systematization, generalization; empirical: observations, surveys. **The results.** Means and forms of computer use in classes are defined as following: use of media resources as a source of information; computer support of the teacher's activity at different stages of the lesson; organization of students' project activities. The advantages of using ICT are highlighted, namely: individualization of education; intensification of students' self-study work; increasing the volume of tasks performed in the classroom, expanding information flows when using the Internet; increase of motivation and cognitive activity due to the variety of forms of work, the possibility of including the game moment. Emphasis is placed on using the LearningApps.org program, which is designed to support learning and teaching through small public interactive exercises. Using the Learning Apps interactive task designer, a number of tasks that are used in Ukrainian language classes for professional purposes have been developed. The authors noted that both teachers and students can create interactive modules based on ready-made templates. The application for creating educational projects Kahoot is considered. With its help you can create a test, survey, educational game or arrange a marathon of knowledge. The application works both in the desktop version and on smartphones. It is proposed to use different types of Kahoot. The classic version of Kahoot (Classic Kahoot) is a quiz-competition between individual students of the group. Team Kahoot is a team game (the group is divided into several teams, and each team gives their answers after discussing them). Blind Kahoot allows us to submit new material in an unusual way, this forces students not to be passive participants in the process. Connected Kahoot is a game mode

---

where groups from different educational institutions participate. Ghost Kahoot allows students to once again take part in the same quiz and compete with themselves. The next Learner to Leaders Kahoot mode is an option for the most gifted and active students who want to demonstrate their knowledge and skills. Research activities on this topic were carried out through the analysis of scientific and pedagogical literature and the results of research on the training of future primary school teachers. **Conclusions.** The use of ICT in the educational process of future primary school teachers contributes to the development of motivation and interest of students to study the discipline «Ukrainian language for professional purposes».

Keywords: information and communication technologies, future primary school teachers, Kahoot platform, LearningApps.org, interactive tasks, forms, methods.

References

1. Aman, I. S. (2019) Internet-servis multymediinykh dydaktychnykh vprav LearningApps [Online service of multimedia didactic exercises LearningApps]. Retrieved from <https://youtu.be/KgPwXHux7jQ> [in Ukrainian].
2. Herasymchuk, O.O. & Rud, V.D. (2007). Osoblyvosti stvorennia elektronnoho posibnyka po rozmirnomu analizu [Features of creating an electronic manual for dimensional analysis.] *Naukovi notatk – Scientific notes*, Lutsk, 20, 86–88. [in Ukrainian].
3. Hurevych, R.S. Kademiia, M.Yu. & Shevchenko L. S. (2012). Informatiini tekhnolohii navchannia: innovatsiinyi pidkhid [Information learning technologies: an innovative approach]. *Navchalnyi Posibnyk Vinnytsia : TOV firma «Planer»* [in Ukrainian].
4. Horokhova T. O. (2017) Formyrovanye hrammatycheskoi kompetentnosti studentov sredstvamy tekhnolohyi Web 2.0 [Formation of grammatical competence of students by means of Web 2.0 technologies] *European Journal of Education and Applied Psychology* (1), 23-26 [in Russian].

5. Kahoot! Retrieved from <https://getkahoot.com//>.

6. Komarnytska, O.M. (2016). Osoblyvosti zastosuvannya mobilnykh tekhnolohii u navchanni [Features of application of mobile technologies in training] *Novitni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii v navchalnomu protsesi: aktualni problemy* [The latest information and communication technologies in the educational process: current issues]: materialy naukovo-metodychnoi konferentsii, 30 lystopada 2016 r., Ternopil, TOKIPPO, 3 – 8. [in Ukrainian].

Вступ

У час розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (КІТ) відбувається стрімке впровадження їх в освітній процес підготовки фахівців. Наявність сучасних гаджетів забезпечує легкий доступ до необхідної інформації, дає можливість зацікавити і умотивувати сучасну молодь до здобуття нових знань. Тому перед викладачем постає питання розробки та впровадження нових методик навчання з використанням засобів ІКТ.

У сучасній педагогічній науці проблемою впровадження ІКТ у сучасний освітній процес займалося багато вітчизняних науковців. Зокрема, застосування інформаційних технологій в освітньому процесі теоретичні та методологічні засади розкрито в дисертаційних дослідженнях Р. Горбатюка, Р. Гуревич, І. Захарової, М. Кадемія, О. Меньяйленко, Л. Шевченко проблеми використання освітніх ІКТ у сучасній вітчизняній вищій освіті подано в наукових здобутках Л. Гризун, Г. Монастирної, О. Романишиної та ін. Використання ІКТ у межах літературної освіти розглядають Т. Бабійчук, О. Ісаєва, О. Куцевол, Г. Островська, О. Петрович, В. Уліщенко, В. Шуляр та ін.. Окремим аспектам мовної освіти присвячено праці В. Бадер, Т. Горохової, Л. Златів, К. Климової, Т. Путій, О. Семеног, Н. Сороко, Л. Струганець та ін.

Українські науковці Р. Гуревич, М. Кадемія, Л. Шевченко трактують інформаційно-комунікаційні технології, як узагальнююче поняття, що описує різні методи, способи та алгоритми збирання, зберігання, оброблення, представлення і передавання інформації. До них також відносять способи і засоби збирання, обробки та передавання інформації з метою одержання нових відомостей про об'єкт, що вивчається, або – сукупність знань про способи і засоби роботи з інформаційними ресурсами (Гуревич & Кадемія & Шевченко, 2012).

У своїй діяльності вбачаємо за доцільне використання ІКТ при вивченні української мови за професійним спрямуванням.

В результаті дослідження були визначені форми застосування комп'ютера на заняттях української мови:

- використання медіа-ресурсів як джерела інформації;
- комп'ютерна підтримка діяльності викладача на різних етапах заняття;
- організація проектної діяльності студентів.

В ході педагогічної діяльності було визначено, що використання медіа-ресурсів, як джерела інформації, підвищує інтерес студентів до предмета, дозволяє використовувати на занятті різні засоби для здійснення контролю та організації самостійної роботи.

Метою статті є розглянути переваги використання ІКТ в освітньому процесі та подати приклади використання їх для професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Матеріал та методи дослідження

Дослідницька діяльність із зазначеної теми здійснювалась через аналіз науково-педагогічної літератури та результатів проведених пошуків щодо підготовки майбутніх учителів початкових класів. У процесі експериментальної роботи використовували наступні методи дослідження: *теоретичні*: аналіз, порівняння,

---

систематизація, узагальнення; *емпіричні*: спостереження, опитування.

Результати та їх обговорення

Аналіз теоретичних досліджень у сфері інформатизації освіти, вивчення досвіду застосування в освіті інформаційних технологій, дозволяє відзначити, що використання ІКТ змінює структуру освітнього процесу, а це, в свою чергу, суттєво впливає на роль засобів навчання, які використовуються при викладанні української мови за професійним спрямуванням.

Використання ІКТ у викладанні української мови за професійним спрямування надає нові можливості для організації освітнього процесу. Зокрема, вирішувати такі педагогічні завдання, як навчання у співпраці, активізація пізнавальної діяльності, здійснення диференційованого, індивідуалізованого, особистісно-орієнтованого підходу, розв'язувати проблеми різнорівневої та групового навчання і т.д. Оптимальне поєднання індивідуальної та групової роботи сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу. До того ж можливості використання комп'ютера на занятті створюють атмосферу психологічного комфорту, ведуть до успішності. Домінантою впровадження комп'ютера в освіту є різке розширення сектора самостійної навчальної роботи, і відноситься це, зрозуміло, до всіх навчальних предметів. Принципове нововведення, що вноситься комп'ютером в освітній процес – інтерактивність, що дозволяє розвивати активно-діяльні форми навчання. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на заняттях української мови за професійним, перш за все «дозволяє активізувати задачу формування навичок самостійної пізнавальної і практичної діяльності студентів» (Горохова, 2017).

ІКТ орієнтовано на «підтримку традиційного курсу навчання, і в цьому випадку вона не тільки не відвертає студента від предмета, але і служить розвитку у нього

підвищеного інтересу до заняття» (Комарницька, 2016). Використання ІКТ дозволяє урізноманітнити форми роботи, діяльність студентів, активізувати увагу, підвищує творчий потенціал особистості.

Ряд науковців (Герасимчук & Рудь, 2007: 87) виділяють такі переваги використання ІКТ:

- індивідуалізація навчання;
- інтенсифікація самостійної роботи студентів;
- зростання обсягу виконаних на занятті завдань;
- розширення інформаційних потоків при використанні internet;
- підвищення мотивації та пізнавальної активності шляхом різноманітності форм роботи, можливості включення ігрового моменту.

У своїй роботі ми використовуємо програму LearningApps.org (рис.1). Вона призначена для навчання та викладання завдяки використанню інтерактивних модулів з відкритим доступом. Інструментарій середовища надає можливість створювати вправи онлайн. З цією метою на сайті подано велику кількість різноманітних шаблонів (це вправи на одиничний або множинний вибір, вправи на відповідність та ін. Запропоновані об'єкти не є завершеними навчальними одиницями і при їх доопрацюванні можуть бути долучені в організацію навчання (Аман, 2019).

Рис.1. Інтерфейс програми Learning Apps

Використовуючи конструктор інтерактивних завдань Learning Apps, призначений для підтримки процесу навчання, за допомогою інтерактивних модулів (вправ) ми розробили ряд завдань, що використовуються на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Зауважимо, що створювати інтерактивні модулі за готовими шаблонами може як викладач, так і студент. Сервіс Learning Apps є додатком Web 2.0 і розробляється як науково-дослідний проект Центру Педагогічного коледжу інформатики освіти РН Верн в співробітництво з університетом г.Майнц і Університетом міста Ціттау / Герліц (Німеччина). Основна ідея інтерактивних завдань, які можуть бути створені завдяки даного сервісу, полягає в тому, що студенти можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу до певної навчальної дисципліни.

Можемо стверджувати, що запропонований сервіс є універсальним. Це ґрунтується на багатьох причинах. Виділимо основні з них:

1. Доступний та зручний інтерфейс середовища.
2. Дозволяє обрати мову якою володієш.
3. Дає змогу створювати інтерактивні завдання самостійно, завдяки підказкам до шаблонів.
4. На сайті достатня кількість прикладів, щоб ознайомитися, виконати і побачити результат.
5. Запропоновано використовувати велику бібліотеку вправ створену колегами, що знаходяться у вільному доступі без реєстрації.
6. Сприяє роботі і простий привабливий дизайн.

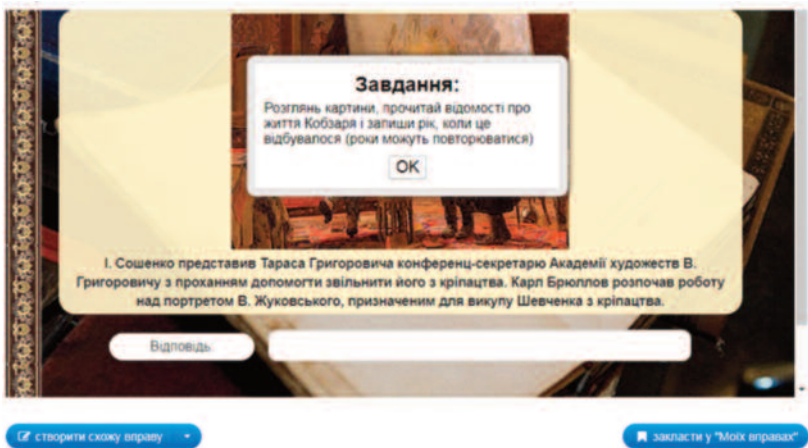

Рис.2. Приклад завдання з розгорнутою відповіддю

Розглянемо ще один ресурс, що використовується на заняттях з української мови за професійним спрямуванням є платформа Kahoot. Її можна використовувати для фронтального опитування групи в ігровій формі. Це дає можливість отримати інформацію про готовність групи до заняття та використати мобільні телефони для зацікавлення студентів.

Kahoot – додаток для освітніх проєктів. З його допомогою можна створити тест, опитування, навчальну гру

або влаштувати марафон знань. Додаток працює як в настільній версії, так і на смартфонах (Kahoot! URL: <https://getkahoot.com/>).

Kahoot! можна використовувати безплатно, але з платним тарифом доступні інші форми питань: відкриті питання, опитування тощо. Однак, безплатної версії цілком достатньо, щоб зробити заняття інтерактивним.

Класичний варіант Kahoot (Classic Kahoot) – це вікторина-змагання між окремими студентами групи. Цей варіант зручний для швидкого опитування, щоб перевірити, наскільки добре студенти орієнтуються у вивченому матеріалі з теми.

Командний Kahoot (Team Kahoot) – гра в командах. Група поділяється на кілька команд, і кожна команда, дає свої відповіді попередньо обговоривши їх. Перевагою такого варіанту є те, що вимагається невелика кількість техніки на занятті тому що кожна групка використовує лише один спільний пристрій.

Сліпий Kahoot (Blind Kahoot) дозволяє нам незвично подавати новий матеріал. Це змушує студентів не бути пасивними учасниками процесу.

Пов'язаний Kahoot (Connected Kahoot) – це режим гри, коли беруть участь гурти з різних класів або шкіл. Причому ці школи можуть знаходитися в різних куточках світу. Головне – домовитися, вийти в один час в мережу і, використовуючи режим «Поділитися екраном», позмагатися в знаннях і швидкості реакції. Цей варіант дуже сильно підіймає мотивацію студентів.

Kahoot привидів (Ghost Kahoot) дозволяє студентам ще раз взяти участь в одній і тій самій вікторині і позмагатися з самим собою. Цей варіант доречно використовувати для домашнього завдання. В цьому режимі запускається вже пройдена вікторина, вона йде як би в запису з тими ж гравцями і їх відповідями, але в неї долучаються гравці-клони самих себе. І тут завдання опрацювати питання ще раз намагаючись покращити свій власний результат.

Наступний режим учень – учитель (Learners to Leaders Kahoot) – це варіант для самих обдарованих і активних студентів, які хочуть продемонструвати свої знання та вміння. Як домашнє завдання вони повинні створити свій власний Kahoot на задану тему і провести вікторину в класі.

Так, для впровадження елементів гри на парах організовуємо перевірку знань використовуючи вікторину. До прикладу, створена гра і для доручення в неї студенти заходять на адресу Kahoot.it і вводять код гри, що дає викладач на своїх мобільних телефонах (рис.3).

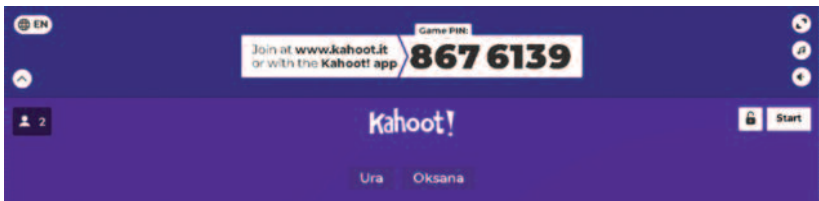

Рис.3. Приклад входу у вікторину

Викладач транслює запитання на великий екран проектора чи монітора де на чотирьох кольорах подаються варіанти відповідей. Студенти ознайомлюються з ними та в себе на пристроях натискають фігуру на кольорі з правильною відповіддю.

Рис.4. Зразок виведення питання на екран

Рис.5. Аналіз відповідей

Такий спосіб організації перевірки набутих знань зацікавлює студентів до вивчення навчального матеріалу і мотивує їх роботу з предмету.

Висновки. Таким чином використання ІКТ в освітньому процесі майбутніх вчителів початкових класі сприяє розвитку мотивації та зацікавленості студентів до вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Література

1. Аман І.С. Інтернет-сервіс мультимедійних дидактичних вправ LearningApps. URL: <http://internet-servisi.blogspot.com/p/learning-apps.html>.

2. Герасимчук О.О., Рудь В.Д. Особливості створення електронного посібника по розмірному аналізу. Наукові нотатки, вип. 20. Луцьк, 2007. С. 86-88.

3. Гуревич Р.С. Кадемія М.Ю., Шевченко Л.С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід : навчальний посібник Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012., 348 с.

4. Горохова, Т. О. *Формирование грамматической компетентности студентов средствами технологий Web 2.0* European Journal of Education and Applied Psychology (1). 2017. С. 23-26. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20663/>

5. Kahoot! URL: <https://getkahoot.com/>

6. Комарницька О.М. Особливості застосування мобільних технологій у навчанні. *Новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі: актуальні проблеми* : матеріали науково-методичної конференції, 30 листопада 2016 р., Тернопіль, ТОКШПО, 2016., С. 3 – 8.

Джанда Г.Б.

Використання засобів ІКТ у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів при вивченні української мови за професійним спрямуванням

Анотація

У статті розглянуто засоби ІКТ, що використовуються в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів у Закарпатському угорському інституті імені Ференца Ракоці II та Мукачівському державному університеті при викладанні дисциплін «Українська мова за професійним спрямуванням». Визначено засоби і форми використання комп'ютера на заняттях. Виділено переваги використанні ІКТ. Акцентовано увагу на використанні програми LearningApps.org, що призначена для підтримки навчання і викладання за допомогою невеликих загальнодоступних інтерактивних вправ. Використовуючи конструктор інтерактивних завдань Learning Apps, ми розробили ряд завдань, що використовуються на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Зауважимо, що створювати інтерактивні модулі за готовими шаблонами може як викладач, так і студент.

Розглянуто додаток для створення освітніх проєктів Kahoot. З його допомогою можна створити тест, опитування, навчальну гру або влаштувати марафон знань. Додаток працює як в настільній версії, так і на смартфонах. Запропоновано використовувати різні види

Дослідницька діяльність із зазначеної теми здійснювалась через аналіз науково-педагогічної літератури та результатів проведених пошуків щодо підготовки майбутніх учителів

початкових класів. У процесі експериментальної роботи використовували наступні методи дослідження: *теоретичні*: аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення; *емпіричні*: спостереження, опитування.

Таким чином використання ІКТ в освітньому процесі майбутніх вчителів початкових класів сприяє розвитку мотивації та зацікавленості студентів до вивчення навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням».

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, майбутні учителя початкових класів, платформа Kahoot, LearningApps.org, інтерактивні завдання, форми, методи.

Джанда Г.Б.

Использование средств икт в профессиональной подготовке будущих учителей начальных классов при изучении украинского языка профессиональной направленности

Аннотация

В статье рассмотрены средства ИКТ, используемых в образовательном процессе подготовки будущих учителей начальных классов в Закарпатском венгерском институте имени Ференца Ракоци II и Мукачевском государственном университете при преподавании дисциплин «Украинский язык по профессиональному направлению». Определены средства и формы использования компьютера на занятиях. Выделены преимущества использования ИКТ. Акцентировано внимание на использовании программы LearningApps.org, предназначенной для поддержки обучения и преподавания с помощью небольших общедоступных интерактивных упражнений. Используя конструктор интерактивных заданий Learning Apps, мы разработали задания, используемых на занятиях по украинскому языку по профессиональному направлению. Заметим, что создавать интерактивные модули по готовым шаблонам может как преподаватель, так и студент. Рассмотрено приложение для создания образовательных проектов Kahoot. С его помощью можно создать тест, опрос, обучающую игру или устроить

марафон знаній. Приложение работает как в настольной версии, так и на смартфонах. Предложено использовать его различные виды Исследовательская деятельность по указанной теме осуществлялась через анализ научно-педагогической литературы и результатов проведенных поисков по подготовке будущих учителей начальных классов. В процессе экспериментальной работы использовали следующие методы исследования: анализ, сравнение, систематизация, обобщение; наблюдение, опрос. Таким образом, использование ИКТ в образовательном процессе будущих учителей начальных классе способствует развитию мотивации и заинтересованности студентов к изучению учебной дисциплины «Украинский язык по профессиональному направлению».

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, будущие учителя начальных классов, платформа Kahoot, LearningApps.org, интерактивные задачи, формы, методы.

UDC 378.147.091.33-027.22:793.7:004.774

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-172-195>

Creation of Webquest as a Form of Development of Students Digital Competence

Oksana Zhukova

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor,
Head of the Department of Pedagogy,

V.N. Karazin Kharkiv National University,

✉ 6 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022

E-mail: edu.pedagogika@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9724-9598>

Oleksii Nalyvaiko

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D),

Associate Professor of Pedagogy Department,

V. N. Karazin Kharkiv National University,

✉ 6 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022

E-mail: nalyvaiko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7094-1047>

Yaroslava Shvedova,

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D),

Associate Professor of Pedagogy Department,

V. N. Karazin Kharkiv National University,

✉ 6 Svobody Sq., Kharkiv, Ukraine, 61022

E-mail: shvedova@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9592-3032>

Natalia Nalyvaiko,

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Lecturer at the Department
of Ukrainian Language, Fundamentals of Psychology and Pedagogy,
Kharkiv National Medical University,

✉ 4 Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61022

E-mail: na.nalyvaiko@knmu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7622-0411>

Date of receipt of the article: September 29, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Створення Webквестів як засобу розвитку цифрової компетентності студентів

Оксана Анатоліївна Жукова

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
✉ майдан Свободи 6, Харків, Україна, 61022

Олексій Олексійович Наливайко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
✉ майдан Свободи 6, Харків, Україна, 61022

Ярослава Василівна Шведова

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
✉ майдан Свободи 6, Харків, Україна, 61022

Наталія Анатоліївна Наливайко

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри української мови,
основ психології та педагогіки, Харківський національний
медичний університет,
✉ проспект Науки, 4, 61022, Харків, Україна, 61022

Дата надходження статті: 29 вересня 2021 р.
Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The introduction to the article analyzes the current state of implementation of digital learning tools, including web quests. **The main purpose** of the study was the theoretical justification and practical process of introduction of digital learning tools (webquests) in the process of higher education seekers training. **The research methods.** In the process of fulfilling the research objective, theoretical and practical methods of data search and processing were applied. Statistical methods were also used at all

stages of the pedagogical experiment: in the general assessment of the formation of digital project activities of students; when creating web pages by students of the Faculty of Foreign Languages and the Faculty of History of V.N. Karazin Kharkiv National University; when creating web-quests by each group of students while studying content modules. **The results.** The means of digital content in the implementation of project-digital activities by students were presented and analyzed, they are creating a website, using mobile-digital applications, developing multimedia materials for the educational process, developing and presenting digital pedagogical content. During the study, students created a website and developed a webquest «Non-standard lessons» for students and young teachers (creating a mental map «Characteristics of varieties of non-standard lessons»; identifying the main differences between standard and non-standard lessons using Euler-Venn's diagram; creating «Daily rules of effective pedagogy» and placing them on the online board). The formation of students' digital competence by means of project-digital activity was checked at three levels (high, medium, low) and by the following criteria: motivational, semantic, activity and reflection. It was stated that the experimental verification of the formation of digital competence of humanities students by means of project-digital activities showed a positive dynamics in all criteria. **Conclusions.** The authors concluded that a project-digital activity served as an effective way to improve the digital competence of higher education students, this practice in the educational process would help their future professional activities as teachers. It was also emphasized that the role of digital technologies will continue to grow and higher education seekers should understand how to use them for educational purposes.

Key words: webquests, digital teaching aids, digital competence, project-digital activity, students, university.

References

1. Buzan, T., Buzan, B. (2003). *Supermyshleniye [Supermind]*, Minsk: LLC «Potpourri» [in Russian].

2. Veb-kvest z pedahohiky «Nestandardni uroky»[Web-quest on pedagogy «Non-standard lessons»], (2020). Retrieved from [https:// sites.google.com/ view/ veb-kvest-nestandardni-urori/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0](https://sites.google.com/view/veb-kvest-nestandardni-urori/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0) [in Ukrainian].

3. Vechtomov, E. M. (2018). Matematika: logika, teoriya mnozhestv i kombinatorika [Mathematics: logic, set theory and combinatorics]. Moscow: Yurayt Publishing House [in Russian].

4. Zhernovnykova, O. A., Peretiaha, L. Y., Kovtun, A. V., Korduban, M. V., Nalyvaiko, O. O., & Nalyvaiko, N. A. (2020). Tekhnolohiia formuvannia tsyfrovoyi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv zasobamy heimifikatsii [The Technology of Prospective Teachers' Digital Competence Formation by Means of Gamification]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*, 75(1), 170-185. <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3036> [in Ukrainian].

5. Zhukova, O. A. (2010). Ihrovyi proekt yak netradytsiina forma provedennia praktychnykh zaniat u VNZ [Game project as a non-traditional form of conducting practical classes at the university]. *Taras Shevchenko Kyiv National University Military Institute Collection of scientific works*, 25, 231-237 [in Ukrainian].

6. Zhukova, O. A. (2012). Pidhotovka studentiv VNZ do innovatsiynoyi diyal'nosti zasobamy ihrovykh tekhnolohiy [Training students of higher education establishments for innovative activities by means of game technologies]. *Scientific Notes of the Pedagogical Department*, 29. 44-51[in Ukrainian].

7. Kirilenko, N. M. (2007). Kompiuterna dydaktychna hra yak komponent osvithnoho prostoru [Computer didactic game as a component of educational space]. *Collection of scientific works «Pedagogical Sciences»*, (46), 396-399.

8. Machynska, N. I. (2011). Vprovadzhennia ihrovykh tekhnolohii navchannia u praktyku pidhotovky maibutnikh mahistriv [Introduction of game learning technologies in the practice of training future masters]. *Scientific works [Petro*

Mohyla Black Sea State University of Kyiv-Mohyla Academy]. Series: *Pedagogy*, 158(146), 18-22 [in Ukrainian].

9. Nalyvaiko, O. (2021). Model proektnoi diialnosti zdobuvachiv osvity v tsyfrovomu prostori na prykladi dystsyplin pedahohichnoho tsykladu [Model of Students' Project Activity in the Digital Space on the Example of Disciplines of the Pedagogical Cycle]. *Electronic Scientific Professional Journal «Open Educational E-Environment of Modern University»*, (10), 166-179. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1014> [in Ukrainian].

10. Nalyvaiko, O. (2019). Stop motion proekty yak zasib formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti zdobuvacha osvity [Stop motion projects as a means of the formation students digital competence]. *Scientific Notes of the Pedagogical Department*, 1(45), 13-20. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2019-45-02> [in Ukrainian].

11. Khomiuk, I. V., Petruk, V. A., & Khomiuk, V. V. (2013). Vprovadzhennia interaktyvnykh tekhnolohii u protses vykladannia fundamentalnykh dystsyplin u tekhnichnomu VNZ [Introduction of interactive technologies in the process of teaching fundamental disciplines in technical universities]. *Taras Shevchenko Kyiv National University Military Institute Collection of scientific works*, (41), 81-85 [in Ukrainian].

12. Bardus, I., Herasymenko, Y., Nalyvaiko, O., Rozumna, T., Vaseiko, Y., & Pozdniakova, V. (2021). Organization of Foreign Languages Blended Learning in COVID-19 Conditions by Means of Mobile Applications. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 13(2), 268-287. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/421>

13. Brown, H.J. (2008). *Videogames and Education (1st ed.)*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315698373>

14. Farrand, P., Fearzana, H. & Hennessy, E. (2002). The Efficacy of the «Mindmap» Study Technique. *Medical Education*. 36, 426-431.

15. Harris, C., Ravenswood, K., & Myers, B. (2014). The quest games: A tale of career advancement. *Journal of Corporate Citizenship*, (54), 61-74.

16. Hillmayr, D., Ziernwald, L., Reinhold, F., Hofer, S. I., & Reiss, K. M. (2020). The potential of digital tools to enhance mathematics and science learning in secondary schools: A context-specific meta-analysis. *Computers & Education*, 153, 103897.

17. Small, S., Stromer-Galley, J., & Strzalkowski, T. (2011, June). Multi-modal annotation of quest games in Second Life. In *Proceedings of the 49th annual meeting of the association for computational linguistics: human language technologies* (pp. 171-179).

18. Sousa, M. J., Cruz, R., & Martins, J. M. (2017). Digital learning methodologies and tools—a literature review. *Edulearn17 Proceedings*, 5185-5192.

19. The check list for teachers (2018). Retrieved from http://osnova.com.ua/news/803-%D0%9F%D0%B0%D0%BC%E2%80%99%D1%8F%D1%82%D0%BA%D0%B8_%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B0

20. Udovychenko, O., Chkana, Ya., Yurchenko, A., Khvorostina Yu. (2019). Introduction of didactic games in the educational process. *Physical and Mathematical Education*, 4(22). Part 2. 7-11.

21. Zakirova, F., & Karshiyeva, D. (2020) The Importance of Quest Technology and its Application in Education. *JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, 1318-1321.

Вступ

Гуманізація та цифровізація освітнього середовища це два потужних тренди освітньої думки ХХІ століття. Створення дієвих умов для реалізації цих трендів є одним з основних завдань сучасного освітнього процесу. Тому змістовна підготовка майбутніх фахівців на засадах

гуманізму та обізнаності у цифрових технологіях і особливо у цифрових засобах навчання є важливим фактором їх подальшої успішності та реалізації.

Сучасні здобувачі з ранніх літ вже пристосовуються до використання цифрових технологій та різноманітних гаджетів у своїй повсякденній діяльності, завдання викладача постає у зацікавленні здобувачів новими знаннями та їх імплементацією у реальні життєві ситуації. Наприклад, студенти часто використовують технологію «Stopmotion» для створення контенту у свої соціальні мережі. Ця технологія дозволяє показувати динаміку руху окремих фото та перетворює їх у динамічний ролик. Викладач у рамках вивчення своєї дисципліни може запропонувати студентам створити вже власний навчальний контент для більшої наочності отриманих знань та навичок (Наливайко, 2019). Так само викладач може використовувати і інші цифрові технології для того, щоб збудити інтерес у здобувачів та пазати їм, що все необхідне для поживавлення навчального процесу у них вже є. Одним з таких навчальних засобів може стати створення вебквестів у рамках вивчення дисциплін педагогічного циклу для здобувачів закладів вищої освіти.

Питання імплементації цифрових технологій у навчальний процес має багато різних аспектів та шляхів застосування різні вчені досліджували ці питання. Серед них можна виділити: впровадження дидактичних ігор у навчальний процес (Жукова, 2012; Мачинська, 2011; Хом'юк, Петрук & Хом'юк, 2013; Udovychenko et al., 2019 та інші); використання цифрових засобів навчання у процесі підготовки здобувачів освіти закладів вищої освіти (Жерновникова та ін., 2020; Кириленко, 2007; Sousa, Cruz & Martins, 2017; Hillmayr et al., 2020); вивченню впливу вебквестів на навчальний процес присвятили свої праці Brown, 2008; Zakirova & Karshiyeva, 2020; Harris, Ravenswood & Myers, 2014; Small, Stromer-Galley & Strzalkowski, 2011).

Мета статті – теоретично обґрунтувати та висвітлити впровадження цифрових засобів навчання (webквестів) у процес підготовки здобувачів закладів вищої освіти.

Матеріал і методи досліджень

Серед використаних методів дослідження визначальними були такі: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел задля теоретичного обґрунтування висвітлюваної проблеми, моделювання, синтез отриманих даних. Попередні дослідження показали (Жерновникова та ін., 2020; Наливайко, 2021), що проєктна цифрова діяльність дозволяє систематизувати знання студентів, сприяючи при цьому формуванню цифрової компетентності, зауважуємо на доцільності створення webсторінок як складової проєктної цифрової діяльності здобувачів освіти. Слід зазначити, що розробка webквестів вчить студентів гуманітарних спеціальностей орієнтуватись у цифровому освітньому просторі при вивченні дисциплін педагогічного циклу підготовки.

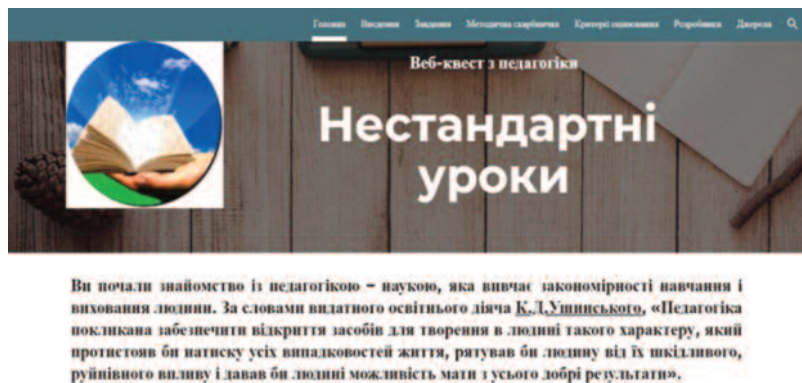
Статистичні методи використовувалися на всіх етапах педагогічного експерименту: при загальній оцінці сформованості цифрової проєктної діяльності студентів; при створенні webсторінок студентами факультету іноземних мов та історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; при створенні webквестів кожною групою студентів при вивченні змістових модулів. Загалом у педагогічному експерименті взяли участь 156 студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

Результати та їх обговорення

Створення цифрового освітнього контенту потребує значний зусиль від здобувачів та чіткої послідовності дій у його створенні (Жукова, 2010; Наливайко, 2021). Урізноманітнення завдань значно підвищують зацікавленість здобувачів у виконанні поставлених викладачем завдань,

тому студентам пропонується низка завдань які можна виконувати як індивідуально, так і колективно. Основною метою таких проєктів є підвищення обізнаності у дисципліни які вивчають студенти, розвиток проєктно-практичних навичок та розвиток цифрових навичок, а саме цифрової компетентності як здатності діяти у різних обставинах. Важливо відзначити, що вибір створення або відмова від створення цифрового проєкту є вибором самих здобувачів про. Що вони попереджаються на початку кусу. Крім того, для більш чіткої координації та підвищення ефективності проєктів організовується комунікація у вигляді телеграм каналу, де здобувачі можуть обмінюватися досвідом та ставити запитання викладачу або іншим студентам.

У контексті дослідження наведемо приклад цифрового проєкту, який розробили студенти історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при вивченні дисципліни «Педагогіка». Студентами було створено webсторінку та розроблено webквест (рис. 1).

Рис. 1. Фрагмент головної сторінки webквесту «Нестандартні уроки», який розробили студенти історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна при вивченні дисципліни «Педагогіка»

Темою вебквесту було обрано «Нестандартні уроки» (Веб-квест з педагогіки «Нестандартні уроки, 2020). Метою вебквесту стало дослідження особливостей нестандартних уроків як особливої форми організації навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Проаналізуємо основні ідеї та вимоги щодо проходження вебквесту. Так, у табл. 1 наведено опис критеріїв і параметрів оцінювання вебквесту за високим, середнім та низьким рівнями. Важливо підкреслити, що критерії та оцінки залежать від типу навчальних завдань, які вирішуються у вебквесті.

Таблиця 1

Критерії та параметри оцінювання вебквесту

Критерії оцінювання	Параметри	Бали
Розуміння завдання	Точне розуміння завдання	5 б.
	Розміщені матеріали, що безпосередньо стосуються теми, і зайві	4 б.
	Розміщені матеріали не стосуються теми безпосередньо, зібрана інформація не аналізується	3 б.
Виконання завдання	Висновки аргументовані, безпосередньо стосуються теми, використано сучасні засоби візуалізації інформації	5 б.
	Частина інформації не систематизована, поверхова, не стосується теми	4 б.
	Випадковий набір інформації, неповні відповіді, відсутність аналізу інформації	3 б.
Результат роботи	Чіткий і логічний виклад інформації, структурованість, відредагованість, критичність аналізу, привабливий вигляд	5 б.
	Точність, структурованість, недостатньо виявлена власна оцінка інформації	4 б.
	Матеріал логічно не вибудований, непривабливо оформлений, суть питання розкрито не повністю, проблемні питання залишилися поза увагою	3 б.
Творчий підхід	Робота відрізняється яскравою індивідуальністю і висловлює точку зору групи	5 б.
	Демонструється одна точка зору на проблему; проводяться порівняння, але не робляться висновки	4 б.
	Учасник копіює інформацію із запропонованих джерел, немає критичного погляду на проблему	3 б.
Максимальна кількість балів		20 б.

Розглянемо детальніше основні етапи вебквесту: підготовчо-організаційний, рольовий та заключно-підсумковий.

Підготовчо-організаційний етап

Характерною рисою підготовчого етапу роботи над вебквестом є правильно організований алгоритм дій, який містить надання заздалегідь підготовлених інструкцій виконання підготовчої роботи та мотивацію студентів. До цих дій можна додати: визначення часового проміжку виконання завдань, рекомендації до використання цифрових джерел та питання, пов'язані з налаштуванням на роботу в цифровому середовищі тощо. На цьому етапі учасники ознайомлюються з основним понятійним апаратом з обраної теми та матеріалами, які мають антологічний алгоритм виконання проєктів. Надалі розподіляються ролі в команді (від однієї до чотирьох осіб на одну представлену роль), наприклад: *теоретик* - створює ментальну карту та аналізує її, *дослідник* - аналізує основні відмінності стандартних і нестандартних уроків, використовуючи діаграму Ейлера-Венна, *практик* - створює щоденні правила ефективної педагогіки та розміщує їх на онлайн дошці. Підкреслимо, що кожен із членів команди, які у віртуальному просторі називаються «тіммейтами», повинні допомагати один одному при роботі з цифровими носіями інформації для більш плідної взаємодії для реалізації проєкту.

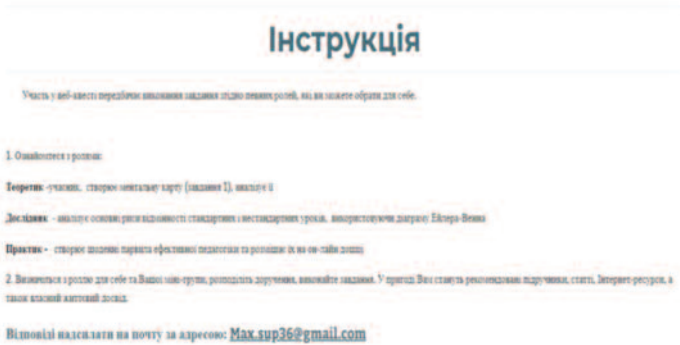

Рис. 2. Фрагмент вебсторінки квесту з інструкцією щодо вибору ролей учасників проєкту

Учась у вебквесті передбачає виконання завдання згідно з певними ролями, які обираються членами команди (рис. 2). Паралельно з вибором ролей відбувається розподіл доручень та завдань у команді.

Рольовий етап

Для цього етапу характерна індивідуальна робота в команді, яка спрямована на загальний результат. Відповідно до обраних ролей учасники виконують поставлені завдання. Важливо відзначити, що робота над проєктом не повинна мати елементів змагання для того, аби в процесі роботи над вебквестом атмосфера в колективі залишалася дружньою та була спрямована на взаємодопомогу. Однією з головних цілей командної роботи на цьому етапі є спільне підбиття підсумків виконання кожного завдання задля поглиблення взаємодії та порозуміння. Цьому сприяє обмін матеріалами для досягнення спільної мети – створення цифрового контенту. Відповідно до мети визначаються завдання:

- пошук корисної інформації з визначеної теми;
- створення унікального контенту;
- усунення недоліків та робота над кінцевим результатом.

Заклучно-підсумковий етап

На заключно-підсумковому етапі команда працює спільно під керівництвом викладача. Важливо відзначити, що колектив відчуває свою відповідальність за опубліковані результати проведеної роботи в мережі Інтернет. Відповідно до проведеної роботи формуються висновки й пропозиції щодо подальшого вдосконалення отриманих результатів. Позитивним фактором формування цифрової компетентності здобувачів освіти є проведення публічної презентації виконаних робіт, де оцінюється розуміння поставленого завдання, академічна добросесність, критичний аналіз інформації в цифровому середовищі, логічність і системність у роботі, структурованість інформації, визначеність позицій членів команди, нестандартність підходів у вирішенні проблеми, роль кожного учасника вебквесту в загальному результаті, унікальність цифрового контенту та його представлення, різноманітність використання цифрових інструментів. Важливим елементом формування позитивного ставлення до виконаної роботи й об'єктивності оцінювання є залучення до цієї процедури як викладачів, так і здобувачів освіти в процесі взаємної комунікації. Розміщення вебквестів (по закінченню роботи) у цифровому середовищі (вебсайти, соціальні мережі тощо) дає змогу значно підвищити мотивацію учасників для досягнення найкращих навчальних результатів.

Окресливши етапи роботи над вебквестом, вважаємо за потрібне зосередити увагу на розкритті таких важливих елементах цієї проєктно-цифрової діяльності, як вибір завдань. Так, у розділі «завдання» студентам пропонується три види роботи (рис. 3):

- створіть ментальну карту «Характеристика різновидів нестандартних уроків»;
- використовуючи діаграму Ейлера-Венна, покажіть основні спільні риси та відмінності стандартних і нестандартних уроків;

- створіть «Щоденні правила ефективної педагогіки» та розмістіть їх на онлайн дошці [https:// www.classroomscreen.com](https://www.classroomscreen.com).

Рис. 3. Фрагмент вебсторінки квесту з його завданнями

Стисло схарактеризуємо кожний вид роботи, щоб зрозуміти їх мету та завдання. *Перше завдання* полягає у створенні ментальної карти. Ментальні карти – це розробка британського вченого-психолога Т. Бьюзена (1974 р.). Учений розуміє ментальну карту (англ., mind map) як прояв радіантного мислення, яке, своєю чергою, є функцією людського мозку (Бьюзен, 2003). У своїх дослідженнях Т. Бьюзен акцентував увагу на особливостях роботи різних півкуль головного мозку людини та дійшов висновку, що найефективнішим засобом стимулювання роботи обох півкуль головного мозку є запис у вигляді асоціативних діаграм. Автор назвав цей процес «радіальним мисленням», що походить від терміну «радіан» (спрямований, розташований по радіусу, променевиий). За схожою схемою створюються ментальні карти. Відповідно у центрі кожної з них представлено центральний об'єкт, по радіусу якого додаються асоціативні зв'язки, що, своєю чергою, стимулюють розвиток творчості й глибинного засвоєння та запам'ятовування отриманої інформації. Підтримують таку думку і такі вчені, як-от: Р. Farrand, Н. Fearzana, Е. Hennessy

(2002), які наголошують на тому, що ментальні карти сприяють процесам більш глибокого запам'ятовування інформації та підвищують ефективність навчання шляхом індивідуалізації сприйняття нової інформації (Farrand, Fearzana, & Hennessy, 2002).

У другому завданні увага зосереджена на використанні діаграми Ейлера-Венна, що показує всі можливі логічні відношення для скінченного набору множин. Особливістю цих діаграм є наявність множин, які на площині прийнято позначати колами (кругами Ейлера), які перетинаються, де внутрішня частина кола символічно виступає як елементи множини, а зовнішня – як елементи, що не є членами множини (Вечтомов, 2018). Так, у вебквесті, потрібно виділити характерні елементи стандартних і нестандартних уроків у вигляді двох кругів, де спільне з цих двох видів занять залишиться у внутрішній частині кола, а відмінне – у зовнішній. Як наслідок ми отримуємо просту та зрозумілу діаграму з питань, які нас цікавлять.

Третє спрямоване на створення щоденних правил «ефективної педагогіки» та їх розміщення в цифровому просторі. При створенні цього виду завдань вебквесту можна використовувати надбання вітчизняних учителів-практиків (рис. 4) (The check list for teachers, 2020).

Щоденні правила ефективної педагогіки № 1

- Я не джерело знань на уроці — я організатор уроку й помічник дітей.
- Дитина повинна знати, навіщо їй це, тобто мету заняття обов'язково формулюйте на уроці разом із учнями, вона має цікавити дітей.
- Позбавтеся у словесу лексиконі слів: «помилкова відповідь»; «неправильно». Замість цього постійно звертайтеся до всіх: «Пропоную обговорити...», «А як ви вважаєте?», «Я вважаю, що... але, можливо, я помиляюсь...».
- Жодних монологів на уроці! Тільки живий діалог, у якому беруть участь усі.
- На кожному уроці — робота в групах, парах, четвірках, великих групах. Учням слідкуватися, сперечатися, обстоювати свою думку, просити про допомогу або пропонувати її.
- Найголовніше — має емоційне налаштування: «Я вмію володіти своїми емоціями і навчаю цього дітей».
- Якщо після мого уроку в дитини не залишилися жодних питань, їй нема про що поговорити з товаришами або зі мною, вона нічого не прагне розповісти тим, хто не був присутнім на уроці, — отже, навіть якщо урок і був гарним на мою думку, то в дитини він не залишив сліду.

Рис. 4. Фрагмент вебсторінки квесту з прикладами правил ефективної педагогіки

Важливим засобом ефективного проходження webквесту та виконання його завдань є використання в процесі підготовки на заявлених етапах методичної скарбнички проекту, де можна знайти всю необхідну інформацію, завітавши на відповідний розділ сайту (рис. 5). Так, у цьому розділі представлено базові поняття та визначення з теми «Нестандартні уроки та особливості педагогічної діяльності», які сприяють ефективній організації освітнього процесу. Через посилання можна також знайти інформацію та відео, пов'язані зі створенням і застосуванням ментальних карт та діаграми Венна.

При підведенні підсумків проходження webквесту з обраної теми особлива увага приділяється аналізу отриманого досвіду під час виконання самостійної роботи над webквестом. Дієвим цифровим засобом перевірки виконання webквесту було використання Google додатку Loom. Це значно підвищило продуктивність роботи та допомогло в подальшому аналізі помилок, які траплялись під час виконання завдання.

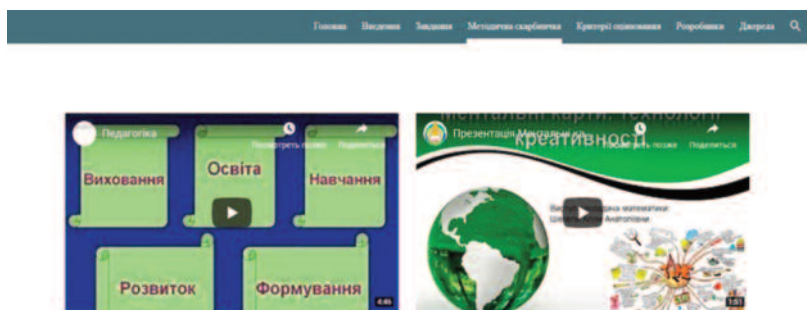

Рис. 5. Фрагмент вебсторінки квесту з допоміжною інформацією.

На етапі захисту та підбиття підсумків проектно-цифрової діяльності студенти зазначили, що: спільна

проектна діяльність сприяла досягненню порозуміння в студентському освітньому середовищі, покращенню комунікаційних якостей, розвинула вміння знаходити потрібну інформацію в цифровому просторі з її подальшим застосуванням для досягнення спільної мети.

До критеріїв оцінювання сформованості цифрової компетентності студентів засобами проектно-цифрової діяльності зарахували: мотиваційний, змістовий, діяльнісний та рефлексійний. За визначеними критеріями і оцінювалися студенти (див. табл. 2).

Таблиця 2

Узагальнені результати експериментальної роботи (у %)

Критерії	Рівні	156 осіб		
		На початок експерименту	На кінець експерименту	Приріст
Мотиваційний	В	–	17,6	+ 17,6
	С	34,2	55,3	+ 21,1
	Н	65,8	27,1	– 38,7
Змістовий	В	-	32,1	+32,1
	С	26,8	64,1	+37,2
	Н	73,2	3,8	-69,3
Діяльнісний	В	-	32,1	+32,1
	С	26,8	64,1	+37,3
	Н	73,2	3,8	-69,4
Рефлексійний	В	11,0	76,0	+65,0
	С	42,0	21,0	-21,0
	Н	47,0	3,0	-44,0

Отже, на основі отриманих результатів, зазначимо, що дані за *мотиваційним критерієм* змінилися: на початок експерименту високий рівень мотивації у студентів був відсутній, на кінець експерименту він склав 17,6%, середній рівень зріс з 34,2% до 55,3%, низький рівень зменшився з 65,8% до 27,1%. Ці зміни відбулись у зв'язку зі зростанням розуміння студентами цілей формування цифрової

компетентності та переконанням у важливості застосування ІКТ у навчальному процесі. За *змістовним критерієм* відсоток студентів, які показали високий рівень, зріс на 32,1%, середній рівень на початок експерименту був 26,8%, на кінець експерименту – 64,1%, низький рівень зменшився з 73,2% до 3,8% відповідно. Зміни обумовлені впровадженням нових підходів до організації освітньої діяльності через проєктно-цифрову діяльність. Дані за *діяльнісним критерієм* також мали значні зміни: високий рівень зріс на 32,1%, середній рівень діагностувався у 26,8% на початку експерименту та 64,1% на кінець експерименту, низький рівень зменшився з 73,2% до 3,8%. Позитивні зміни вказують на налагодження спільної роботи над проєктом та характеризуються поглибленням співпраці та порозумінням серед студентів і викладачів. За *рефлексійним критерієм* динаміка сформованості проявлялась у здатності до адекватної самооцінки, умінні брати відповідальність на себе та працювати над помилками в команді. Так, високий рівень зріс з 11,0% до 76%, середній рівень зменшився з 42,0% до 21,0%, низький зменшився з 47,0% до 3,0%.

Отже, експериментальна перевірка сформованості цифрової компетентності студентів гуманітарних дисциплін засобами проєктно-цифрової діяльності показала позитивну динаміку за всіма критеріями.

Висновки

Таким чином, можна констатувати, що проєктно-цифрова діяльність слугує дієвим шляхом поліпшення цифрової компетентності здобувачів вищої освіти. Така практика у навчальному процесі допоможе здобувачам у майбутній професійній діяльності як педагогам. Доцільно підкреслити, що роль цифрових технологій буде зростати і далі і здобувачі повинні розуміти як їх використовувати в освітніх цілях. Зауважимо, що подальшого розгляду потребують питання створення цифрового освітнього контенту в умовах змішаного навчання та карантинних

обмежень (Bardus et al., 2021). Як показав 2020/2021 навчальний рік здобувачам потрібна більш змістовна підтримка, тому що знаходячись у постійному стресі через зміну навколишніх обставин студенти втрачають цінний час на адаптацію до цих умов і завдання викладачів своїми прорахованими кроками створити атмосферу довіри та порозуміння. Вбачаємо одним зі шляхів подолання цих стресових ситуацій в умовах карантинних обмежень застосування у навчальному процесі проєктно-цифрової діяльності з акцентом на мобільні пристрої які у більшості здобувачів дозволяють виконувати проєкти на високому рівні.

Література

1. Бьюзен Т., Бьюзен Б. Супермышление. Минск: ООО «Попурри», 2003. 304 с.
2. Веб-квест з педагогіки «Нестандартні уроки. URL: [https:// sites.google.com/ view/ veb-kvest-nestandardni-urori/ %D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0% B2% D0% BD %D0%B0](https://sites.google.com/view/veb-kvest-nestandardni-urori/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0). Дата звернення: Лют., 2021.
3. Вечтомов Е. М. *Математика: логика, теория множеств и комбинаторика*. Москва : Издательство Юрайт, 2018.
4. Жерновникова О. А., Перетяга Л. Є., Ковтун А. В., Кордубан М. В., Наливайко О. О., Наливайко Н. А. Технологія формування цифрової компетентності майбутніх учителів засобами гейміфікації. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. № 75(1). С. 170-185. <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.3036>.
5. Жукова О. А., «Ігровий проєкт як нетрадиційна форма проведення практичних занять у ВНЗ», *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2010. Вип. 25. С. 231-237.
6. Жукова О. А., «Підготовка студентів ВНЗ до інноваційної діяльності засобами ігрових технологій». *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2012. Вип. 29. С. 44-51.

7. Кириленко Н. М. Комп'ютерна дидактична гра як компонент освітнього простору. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2007. (46). С. 396-399.

8. Мачинська Н. І. Впровадження ігрових технологій навчання у практику підготовки майбутніх магістрів. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу Києво-Могилянська академія]*. Сер.: Педагогіка. 2011. 158(146). С. 18-22.

9. Наливайко О. О. Модель проектної діяльності здобувачів освіти в цифровому просторі на прикладі дисциплін педагогічного циклу. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*. 2021. (10), С. 166-179. <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2021.1014>.

10. Наливайко О. О. Stop motion проекти як засіб формування цифрової компетентності здобувача освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки*. (2019). 1(45). С. 13-20. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2019-45-02>.

11. Хом'юк І. В., Петрук В. А., та Хом'юк В. В. Впровадження інтерактивних технологій у процес викладання фундаментальних дисциплін у технічному ВНЗ. *Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2013. (41). С. 81-85.

12. Bardus, I., Herasymenko, Y., Nalyvaiko, O., Rozumna, T., Vaseiko, Y., & Pozdniakova, V. Organization of Foreign Languages Blended Learning in COVID-19 Conditions by Means of Mobile Applications. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. 13(2). С. 268-287. <https://doi.org/10.18662/rrem/13.2/421>.

13. Brown H. J. Videogames and Education (1st ed.). Routledge. 2008. <https://doi.org/10.4324/9781315698373>.

14. Farrand, P., Fearzana, H., Hennessy, E. The Efficacy of the «Mindmap» Study Technique. *Medical Education*. Issue 36, pp. 426-431, 2002.

15. Harris C., Ravenswood K., & Myers B. The quest games: A tale of career advancement. *Journal of Corporate Citizenship*. 2014. (54). pp. 61-74.

16. Hillmayr, D., Ziernwald, L., Reinhold, F., Hofer, S. I., & Reiss, K. M. The potential of digital tools to enhance mathematics and science learning in secondary schools: A context-specific meta-analysis. *Computers & Education*. (2020). № 153, 103897.

17. Small, S., Stromer-Galley, J., & Strzalkowski, T. Multi-modal annotation of quest games in Second Life. In *Proceedings of the 49th annual meeting of the association for computational linguistics: human language technologies*. (2011, June). (pp. 171-179).

18. Sousa, M. J., Cruz, R., & Martins, J. M. Digital learning methodologies and tools—a literature review. *Edulearn17 Proceedings*. 2017. 5185-5192. doi: 10.21125/edulearn.2017.2158.

19. The check list for teachers». URL: http://osnova.com.ua/news/803-%D0%9F%D0%B0%D0%BC%E2%80%99%D1%8F%D1%82%D0%BA%D0%B8_%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%B0 Accessed on: Feb 11, 2021.

20. Udovychenko O., Chkana Ya., Yurchenko A., Khvorostina Yu. Introduction of didactic games in the educational process. *Physical and Mathematical Education*. 2019. 4(22). Part 2. pp. 7-11.

21. Zakirova, F., & Karshiyeva, D. (June 18-19, 2020) The Importance of Quest Technology and its Application in Education. *JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal*, pp.1318-1321.

Жукова О.А., Наливайко О. О., Шведова Я.В., Наливайко Н.А.

Створення webквестів як засобу розвитку цифрової компетентності студентів

Анотація

У вступі статті проаналізовано сучасний стан впровадження цифрових засобів навчання, зокрема webквестів. Основною метою дослідження було теоретичне обґрунтування та практичний процес впровадження цифрових засобів навчання (webквестів) у процес підготовки здобувачів закладів вищої освіти. У процесі виконання мети були застосовані теоретичні та практичні методи пошуку та обробки даних. Також були використані статистичні методи на всіх етапах педагогічного експерименту: при загальній оцінці сформованості цифрової проектної діяльності студентів; при створенні вебсторінок студентами факультету іноземних мов та історичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; при створенні webквестів кожною групою студентів при вивченні змістових модулів. Загалом у педагогічному експерименті взяли участь 156 студентів Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Представлено та проаналізовано засоби цифрового контенту при виконанні проектно-цифрової діяльності здобувачами освіти: створення вебсайту, використання мобільно-цифрових додатків, розроблення мультимедійних матеріалів для освітнього процесу, розроблення та представлення цифрового педагогічного контенту. Під час дослідження студенти створили вебсайт та розробили webквест «Нестандартні уроки» для студентів і молодих викладачів (створення ментальної карти «Характеристика різновидів нестандартних уроків»; виявлення основних відмінностей стандартних і нестандартних уроків за допомогою діаграми Ейлера-Венна; створення «Щоденних правил ефективної педагогіки» та розміщення їх на онлайн-дошці). Сформованість цифрової компетентності студентів засобами проектно-цифрової діяльності перевірялася за трьома рівнями (високий, середній, низький) і за такими критеріями: мотиваційний, змістовий, діяльнісний та рефлексійний.

Ключові слова: вебквести, цифрові засоби навчання, цифрова компетентність, проектно-цифрова діяльність студенти, університет.

Жукова О.А., Наливайко А.А., Шведова Я.В., Наливайко Н.А.

Создание вебквестов как средства развития цифровой компетентности студентов

Аннотация

Во вступлении статьи проанализировано современное состояние внедрения цифровых средств обучения, в частности вебквестов. Основной целью исследования было теоретическое обоснование и практический процесс внедрения цифровых средств обучения (вебквестов) в процесс подготовки студентов высших учебных заведений. В процессе выполнения цели были применены теоретические и практические методы поиска и обработки данных. Также были использованы статистические методы на всех этапах педагогического эксперимента: при общей оценке сформированности цифровой проектно деятельности студентов; при создании вебстраниц студентами факультета иностранных языков и исторического факультета Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина; при создании вебквестов каждой группой студентов при изучении содержательных модулей. Всего в педагогическом эксперименте приняли участие 156 студентов Харьковского национального университете имени В.Н. Каразина. Представлены и проанализированы средства цифрового контента при выполнении проектно-цифровой деятельности соискателями образования: создание вебсайта, использование мобильно-цифровых приложений, разработка мультимедийных материалов для образовательного процесса, разработка и представление цифрового педагогического контента. В ходе исследования студенты создали вебсайт и разработали вебквест «Нестандартные уроки» для студентов и молодых преподавателей (создание ментальной карты «Характеристика разновидностей нестандартных уроков», выявление основных отличий

стандартных и нестандартных уроков с помощью диаграммы Эйлера-Венна, создание «Ежедневных правил эффективной педагогики» и размещения их на онлайн-доске). Сформированность цифровой компетентности студентов средствами проектно-цифровой деятельности проверялась по трем уровням (высокий, средний, низкий) и по следующим критериям: мотивационный, содержательный, деятельностный и рефлексивный.

Ключевые слова: webквесты, цифровые средства обучения, цифровая компетентность, проектно-цифровая деятельность, студенты, университет.

UDC 37.091.64:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-196-216>

Gender Approach to Teaching the Ukrainian Language in the Aspect of the Education Seekers' Professional Self-determination / Becoming

Olena Kulyk

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Ukrainian linguistics and Methods of Education;

Associate Professor of the Department of Professional Education
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

✉ 30 Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv region,
Ukraine, 08401

E-mail: olenakulyk@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9116-4403>

Web of Science Researcher ID: AAF-6921-2019

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=5721319118>

Date of receipt of the article: September 30, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Гендерний підхід до навчання української мови в аспекті професійного самовизначення / становлення здобувачів освіти

Олена Дмитрівна Кулик

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри української лінгвістики і методики навчання;
доцент кафедри професійної освіти

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Дата надходження статті: 30 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

The article focuses attention on the gender approach, which is relevant to modern education, applied to teaching education seekers, in particular teaching the Ukrainian language in terms of their professional self-determination / becoming. **The research goal** of the article is to analyse the problems of the gender approach in teaching basing on normative documents that govern its implementation in education; to illustrate the gender approach practical implementation to teaching the Ukrainian language in Institutions of General Secondary Education (GSE) and General Vocational and Technical Education (GVTE) in the aspect of education seekers' professional self-determination / becoming. **Methods.** The research methods used by the author were observation, abstraction, analysis, synthesis, induction, deduction, systematization, generalization and modeling. **The results.** The gender approach in teaching is declared by a number of normative documents, but in the content of education, unfortunately, it is at the initial stage of implementation. With this in mind, gender-competent teachers are looking for their own ways, directions, ways, methods and techniques to solve the problem of implementing a gender approach to teaching in Ukrainian language lessons. **Conclusions.** The author of the article stated that it is possible to apply the gender approach in teaching the Ukrainian language only with purposeful, thoughtful, systematic and regular application of text exercises and tasks to them, which directly and covertly affirm gender equality in Ukrainian society. The author added that, in particular, this could be facilitated by adding some units such as «Introducing to the World of Professions» to Ukrainian language textbooks. Moreover the texts from the units could be used by teachers for dictations, translations or exercises to each section of the school curriculum, and for stimulating schoolboys' and schoolgirls' interest in independent choosing a future profession, the ways of further training, in turn it will help to overcome gender stereotypes, avoid gender asymmetry, achieve gender equality in general, be aware

of gender-neutral assessment of professions, gender partnership, modernize a career guidance in General Secondary Education and General Vocational and Technical Education. The proposed article contains the examples of such texts.

Keywords: gender approach to teaching, textbooks, Ukrainian language, education seekers, texts, tasks, professional self-determination / becoming.

References

1. Kikinezhdi, O., Vlasov, V., Mahdiuk, L. et al. (2010). *Henderni standarty suchasnoi osvity* [Gender standards of modern education]: zbirka rekomendatsii. Chastyna 1. Kyiv: Prohrama rozvytku OON v Ukraini [in Ukraine].
2. Kulyk, O. D. (2021). *Henderna asyetriia v pidruchnykakh z ukrainskoi movy: poshuky harmonii* [Gender asymmetry in Ukrainian language textbooks: the search for harmony]. *Trends in the Development of Practice and Science. Abstracts of XV International Scientific and Practical Conference*. Oslo, Norway. December, 28–31 [in Ukrainian].
3. Nakaz MON Ukrainy № 839 «Pro vprovadzhennia pryntsyviv gendernoi rivnosti v osvitu» vid 10. 09. 2009 r. [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 839 «On the Implementation of the Principles of Gender Equality in Education» from 10. 09. 2009]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0839290-09#Text> [in Ukrainian].
4. *Slovyk ukrainskoi movy online* [Ukrainian Dictionary online]. (n. d.). *services.ulif.org.ua*. Retrieved from <http://services.ulif.org.ua/expl> [in Ukrainian].
5. Topuzov, O. & Viatkinoi, N. (Ed). (2016). *Ekspertyza shkilnykh pidruchnykiv: instruktyvno-metodychni materialy dlia ekspertyzy elektronnykh versii proektiv pidruchnykiv dlia uchniv 8 klasu zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv* [Examination of school textbooks: instructional and methodical materials for examination of electronic versions of textbook projects for 8th

grade secondary schools students]: posibnyk. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

6. Zakon Ukrainy №2866-IV «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» [Law of Ukraine №2866-IV «On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men»]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua* Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> [in Ukrainian].

7. Zmina № 9 do klasyfikatora profesii DK 003:2010 vid 18.08.2020 [Change № 9 to the Classifier of Professions DK 003: 2010 from 18.08.2020.]. (n. d.). *www.genderculturecentre.org* Retrieved from https://www.genderculturecentre.org/wp-content/uploads/2020/08/Nakaz_1574-1.pdf [in Ukrainian].

Вступ

У свідомості повсякдення мовці мають стійкі уявлення про розподіл професій за ознакою статі. Саме назва професії часто приховано містить її гендерну ідентифікацію. Наприклад, частіше вживають слово «няня», а не «нянь», «пілот», а не «пілотеса», «автор», а не «авторка». У новій редакції «Українського правопису»-2019 вперше було унормовано вживання фемінітивів. Але... По-перше, й до сьогодні законодавчо в переліку професій все залишилося без змін: незважаючи на те, що 18.08.2020 Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України затвердило наказ про зміну № 9 до класифікатора професій, у класифікаторі спостерігаємо лише «вкраплення» гендерно нейтральної лексики на позначення професій – лише *письменник*, але не *письменниця*, *автор*, але не *авторка*, *керівник*, але не *керівниця*, *заступник*, але не *заступниця* й т.д. (Зміна №9 до класифікатора). По-друге, те саме спостерігаємо й у словниках, як-от: *брокер*, а, ч., *фін.* Особа чи фірма, які виступають посередниками у біржових операціях (Словник української мови онлайн), жодної вказівки на можливість нормативного вживання фемінітиву *брокерка*.

В основі такої навмисної чи ненавмисної неуваги до гендерно-нейтральних маркерів назв професій – традиційні уявлення про гендерні ролі й «природний» поділ праці за статевою ознакою, що включають відмінності між жіночою низькооплачуваною працею і чоловічою високооплачуваною. Така нерівність існує в мові більшості націй, але її вияви й ступені диференціації різні, соціально та історично зумовлені.

Упровадження засад гендерної рівності та недискримінації (що передбачає, зокрема, й важливість подолати сформовані культурою та поширені в ній узагальнені традиційні уявлення про гендерні ролі й «природний» поділ праці за статевою ознакою) набуває пріоритетного значення й у сучасній освіті. Це можливо за умови впровадження гендерного підходу до навчання. Попри те, що дослідники (зокрема О. Андрєєва, Т. Вінник, М. Голубєва, Т. Деділова, Л. Дух, Л. Єлісеєва, А. Заїкін, О. Ільченко, Т. Круцевич, Я. Лелюк, Р. Ліончук, О. Марченко, В. Мельник, А. Могильник, І. Мунтян, О. Петренко, О. Петренко, І. Пілецька, Н. Приходькіна, Н. Руденко, Н. Самойленко, Г. Сидорова, І. Токар, І. Хрипко, М. Чаленко, О. Юр'єва й ін.) активно студіювали питання «гендерного підходу в освіті», «гендерного підходу в педагогіці», «гендерного підходу до навчання», «гендерного підходу до виховання», «гендерної компетентності» (причому зчаста ототожнювали означені термінні сполучення, що, на нашу думку, невиправдано), обґрунтовували передумови виникнення, проблеми інтеграції, шукали шляхи впровадження гендерного підходу в освітній процес закладів освіти різних рівнів тощо, глибинно таких праць замало для того, щоб вповні висвітлити проблему гендерного підходу до навчання.

До того ж, ми звернули увагу, що наукових рецепцій, у яких віддзеркалено гендерний підхід в аспекті методик навчання зовсім мало та й то, переважно, на матеріалі

предмета «Фізичне виховання». Студій, у якій досліджено гендерний підхід до навчання української мови, не зафіксували жодної. На наше переконання, означений підхід у поєднанні з текстоцентричним не лише є плідним підґрунтям для здобуття очікуваних результатів навчання з предмета «Українська мова», а й уможливорює подолати гендерні стереотипи у сприйнятті професій, що, своєю чергою, сприяє професійному самовизначенню здобувачів середньої й професійному становленню здобувачів професійно-технічної. Саме це визначає актуальність теми наукової рецепції.

Мета статті – полягає в аналізі проблеми гендерного підходу до навчання з опертям на нормативні документи, що регламентують його впровадження в освіті; унаочненні практичного втілення гендерного підходу до навчання української мови з ЗСО та ЗПТО в аспекті професійного самовизначення / становлення здобувачів освіти.

Завдання – проаналізувати нормативні документи, що регламентують впровадження гендерного підходу в освіті; довести, що означений підхід не завжди зреалізовано в підручниках з української мови; окреслити шляхи роботи вчителя на уроках української мови з текстами, скерованими на гендерно-нейтральну оцінку професій; переконати, що означені тексти сприятимуть усвідомленому професійному самовизначенню здобувачів освіти в ЗСО та професійному становленню їх в ЗПТО.

Матеріал і методи досліджень

Матеріалом для наукової рецепції слугували особисті спостереження, результати критичного опрацювання нормативних документів, наукових, навчальних, методичних, довідкових джерел стосовно проблеми впровадження гендерного підходу до навчання. Це дало змогу дати практичні рекомендації про змістове наповнення текстів і завдань до вправ (з якими працюватимуть здобувачі освіти на уроках української мови), що прямо й приховано

утверджуватиме гендерну рівність в українському суспільстві. Робота здобувачів освіти з текстами, скерованими на гендерно-нейтральну оцінку професій, уможливить подолати гендерні стереотипи, гендерну асиметрію, сприятиме гендерному паритету та партнерству.

У дослідженні було використано методи спостереження, абстрагування, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, систематизації, узагальнення, моделювання.

Результати та їхнє обговорення

Виникнення гендерних досліджень, зокрема й у галузі педагогічної науки, є одним з найбільш значущих досягнень гуманітарної думки останньої чверті ХХ століття, яка стала активно розвиватися на початку століття ХХІ. На сьогодні застосування гендерних знань під час організації освітнього процесу є вже неодмінною педагогічною умовою, зафіксованою в низці документів. Й хоча Закон України №2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» був прийняти ще у 2005 році й оновлений (нова редакція) 07.01.2018 року, Наказ МОН України № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» виданий 10. 09. 2009 р., Гендерні стандарти сучасної освіти розроблені у 2010-2011 рр., гендерний аспект у навчальних матеріалах для учнів / учениць закладів середньої й професійно-технічної освіти, зокрема в програмах і підручниках з української мови, й до сьогодні залишається не вповні зреалізованим. Гендерні стереотипи, які існують в нашій системі освіти, вимагають на часі ґрунтового коригування.

«Проблема впровадження гендерного підходу в освіту є однією з найменш розроблених в українських гендерних психолого-педагогічних дослідженнях. Труднощі пов'язані передусім з відносно недавнім долученням гендерного підходу до освітніх практик, неоднозначним трактуванням як гендерної термінології, так і її змістовного наповнення.

Усунення гендерної різниці в початковій та середній освіті до 2015 року було проголошено на Саміті тисячоліття ООН (2000 р.) одним з найважливіших завдань та цілей розвитку громадянського суспільства. Проведення гендерного аналізу стандартів дошкільної та початкової освіти дасть можливість інтегрувати гендерний підхід в освітню практику, для того щоб дотримуватися принципів гендерної рівності, уникати будь-яких проявів упередженості та дискримінації дітей за статевою ознакою, диференціювати вимоги щодо їхнього розвитку, навчання та поведінки на підставі належності до певної статі, створювати умови для максимального розкриття здібностей та інтересів дівчаток і хлопчиків під час педагогічної взаємодії» (Гендерні стандарти, 2010, Ч. 1, с. 8–9).

Хоча усунення гендерної різниці в різних ланках освіти мало відбутися до 2015 року, на часі воно лише задеклароване низкою нормативних документів, але саме в змістові освіти перебуває на стадії впровадження. Причину вбачаємо в тому, що в українському суспільстві допоки залишаються проблеми з реалізацією гендерної рівності – і жінки, і чоловіки стикаються з дискримінацією в багатьох сферах життя, а отже, й освітня та професійна сфери не виняток.

Прикладом може слугувати змістове наповнення підручників з української мови. Хоча всі вони проходять, зокрема, гендерну експертизу (Експертиза шкільних підручників, 2016: 48–49), на жаль, й до сьогодні спостерігаємо гендерну асиметрію, що, своєю чергою, свідчить про те, що автори / авторки / авторські колективи не вповні врахували гендерний підхід до навчання української мови. На цьому ми вже зауважували у деяких своїх працях (Кулик, 2021).

Помічена нами недоречність – через зміст підручників з української мови закладається певна «маскулінність»: у текстах вправ головні герої в основному – хлопці, чоловіки, йдеться про такі якості як мужність, сила волі й характеру,

хоробрість тощо, які *нібито* властиві, переважно, чоловікам. Таким чином, через навчання, зокрема й навчання української мови, гендерні стереотипи соціуму здійснюють вплив на особистість учня. А учениць таким чином «змушують» долати, стримувати природні задатки, часто провокуючи відмовлятися від повноцінного, вільного психічного та інтелектуального розвитку.

Учителі української мови мають шукати власні шляхи, напрями, способи, методи і прийоми розв'язання проблемного питання реалізації гендерного підходу до навчання на уроках української мови. Це можуть бути як основні, так і допоміжні **методи, форми і засоби навчання під час застосування яких здобувачі освіти звертатимуть увагу на гендерний аспект мовлення, зміну гендерних позицій, імплементацію крапцх гендерних практик** й ін.

Уважаємо, що вчителі української мови під час моделювання уроків не можуть керуватися власними переконаннями та усталеними в суспільстві гендерними стереотипами. **Модель ефективного уроку української мови в аспекті гендерного підходу до навчання має урахувувати перебіг кількох його можливих варіантів (зі зміною змісту навчальних завдань, методів, прийомів й ін.), що враховують гнучкість гендерних ролей в аспекті фемінності-маскулінності.**

У випадку, коли в підручникові є текст, у якому наявний недогляд авторів щодо дотримання гендерної рівності, вчитель / вчителька має скорегувати цей недогляд, урізноманітнивши завдання до тексту. Як **тексти, так і завдання до вправ мають унаочнювати гендерні стереотипи** (сформовані культурою узагальнені штучні уявлення, переконання про те, як поведуться чоловіки і жінки) **та, на противагу їм, гендерний паритет** (симетричне і рівноважне включення чоловіків і жінок у всі сфери суспільного життя). Такі ніби «терези» (на одному «важелі») яких тексти, що унаочнюють гендерні стереотипи,

---

на іншому – гендерний паритет) уможливають ознайомити здобувачів освіти про історичні зміни, що відбулися в культурі, акцентувати увагу на тому, що **запорукою сучасного цивілізованого суспільства є гендерна рівність**. Відомі форми роботи, якщо їм надати потрібного напрямку, можуть відповідати і запитам часу, формуючи у свідомості здобувачів освіти соціокультурні взаємозв'язки мови і суспільства, й водночас формувати їхнє гендерне мислення.

Окрім гендерної асиметрії, зафіксованої нами в підручниках з української мови, ми звернули увагу й не те, що автори / авторки / авторські колективи не приділяють належної уваги текстам, що сприяли б професійному самовизначенню / становленню здобувачів освіти. Уважаємо, що цей недогляд можна виправити, увівши рубрику на кшталт «Ознайомлення зі світом професій». Оскільки учні / учениці 8–9 класів, 10–11 класів розмірковують про вибір майбутньої професії, а здобувачі професійно-технічної освіти усвідомлюють привабливість, перспективність обраної професії, окреслюють шляхи подальшого навчання (з підручниками з української мови для учнів / учениць 10–11 класів для ЗСО працюють і здобувачі професійно-технічної освіти ЗПТО), тексти з означеної рубрики вчителі могли б використати як для диктантів, переказів чи вправ із кожного розділу шкільної програми, так і для активізації інтересу учнів / учениць до самостійного вибору майбутньої професії, шляхи подальшого навчання.

З інтернетних видань ЗМІ ми дібрали тексти й адаптували їх для учнів в аспекті гендерно-нейтральної оцінки професій. Уважаємо, що (з огляду на гендерний підхід в освіті в цілому та навчанні української мови зокрема) тексти такого скерування будуть доцільними в підручниках з української мови й сприятимуть: 1) подоланню гендерних стереотипів; 2) уникненню гендерної асиметрії; 3) досягненню гендерної рівності в цілому; 4) усвідомленню гендерно-нейтральної оцінки професій; 5) гендерному

партнерству; 6) осучаснять профорієнтаційну роботу в ЗСО та ЗПТО.

Шиття – моя суперсила

П'ять років тому я закінчив навчання в університеті за спеціальністю «Товарознавство». Працював якийсь час у сфері маркетингу, але швидко зрозумів, що цей вид професійної діяльності мене не цікавить. Коли звільнився з роботи, мама, яка має власне ательє, запропонувала мені стати підмайстром (до того часу я вже трохи «бавився» шиттям). Через пів року виникла ідея шити лише чоловічий одяг. Спочатку навчала мама, а коли я все засвоїв, поїхав до столиці на курси. Моїм учителем був модельєр-практик – знавець своєї справи і приголомшливий чоловік із відчуттям смаку.

Починати було складно. Ставив собі питання: куди і навіщо я йду? До того ж, у суспільстві існує закріплений за професією стереотип, тому, коли я говорив людям, що крою чоловічий одяг, мене часто називали «швачкою». Я зіштовхувався з нерозумінням, відвертим несприйняттям і подивом... Це пригнічувало. Знайомі запитували: «Якщо ти справжній чоловік, чому обрав жіночу професію?».

Подолати сумніви допомогла дружина й друзі. Вони бачили, як довго я навчався й розвивався, а шиття стало частиною життя. Перші зішиті мною речі були не найвищої якості, а сьогодні знайомі приходять до майстерні, бачать готові вироби і щиро захоплюються. Дружина, здається, уболіває за моє захоплення більше ніж я сам. Її батьки також мене підтримали.

Наразі в нас із мамою одне ательє на двох, де я професійно шию класичний чоловічий одяг. Іноді роблю й авангардні речі, але більш прибутковим є шитво костюмів. Переважно замовляють весільний та діловий одяг, є клієнти з нестандартними фігурами.

Я пишаюся тим, що створюю готовий продукт – виріб,

який тривалий час даруватиме людині радість у житті. Але більше люблю емоції, що їх дарують клієнти. Коли клієнт одягає готовий костюм, я бачу, як сяють його очі, як щиро тисне мою руку.

Я не вважаю, що професія має стать. Я проти стереотипів. Надзвичайно нерозумно диктувати іншим, як їм працювати, будувати стосунки, жити... Кожна людина має бути щасливою, а отже, прожити життя так, як вважає за потрібне!

Зварювання – це красиво

Діана – єдина дівчина-зварниця, яка брала участь у чемпіонаті робочих професій WorldSkills. Вона виявилася вправнішою, ніж інші учасники, й стала переможницею. Конкурсний виріб дівчини був рекордно міцним: він витримав тиск більший ніж визначено регламентом змагання.

Діана має п'ятий розряд, якого багато професійних зварників прагнуть досягти не одnorіч. При цьому зварює всього лише три роки і не має спеціальної освіти. Тепер у дівчини є можливість вибороти титул найкрутішої зварниці планети.

Ось що розповіла про себе Діана.

«У дитинстві навчалася у звичайній школі. Після дев'ятого класу вступила до коледжу архітектури та будівництва. Спеціальність, яку здобувала, зовсім не пов'язана зі зварюванням – монтаж і проектування систем вентиляції, опалення та кондиціонування. Як я захопилася зварюванням? На практиці. Коли дали електрод і сказали запалити, зовсім несподівано ... сподобалося! Майстер зауважив, що в мене «тверда рука», порадив тренуватися і розповів про чемпіонат WorldSkills (конкурс робітничих професій, вік учасників – від 18 до 22 років).

У коледжі є своя зварювальна майстерня, там і розпочала тренування. Зазвичай приходжу, відпрацьовую шви, положення різних видів сварок, що неохайно виходять,

або ті, які поки не вмію робити. Початкова мета – стати найкращою в коледжі. Далі (коли подивилася на шви тих, хто зварював на світовому чемпіонаті) – стати переможницею *WorldSkills*. Ця мета допомогла мені працювати старанніше.

До першого *WorldSkills* я наполегливо готувалася, тренувалася влітку щодня з ранку до вечора. Я хвилювалася, тому що ні в змаганнях, ні в шкільних олімпіадах ніколи не брала участі. Як наслідок – посіла третє місце в позаконкурсній програмі. Розпочався навчальний рік, я й далі продовжила практикуватися у зварюванні, а наступного літа посіла на *WorldSkills* перше місце в основній програмі. Цього року також.

Зі звичайного хобі зварювання стало справою професійною: цього літа я вступила до університету за фахом «теплоенергетика і теплотехніка». Ми будемо вивчати парові і газові котли, принципи їхньої роботи, але працювати планую майстром виробничого навчання зі зварювання у своєму коледжі. Буду здобувати освіту на заочній формі навчання і працювати».

У квітів немає статі, але є емоції

Усе моє свідоме життя пов'язане з квітами. Я народився в Кишиневі, де сім'я продавала рослини. Термін «флорист» ще мало хто знав, а салонів взагалі не було – звичайні кіоски на базарі. У 20 років я сам пішов підмайстром до досвідченого фахівця: два роки підмітав підлогу, мив вази.

Бути флористом фізично дуже складно: важкі вази, порізи на руках. У класичному розумінні це людина, що робить букети та композиції, але професія флориста «вбирає» в себе й багато інших: маркетолога, блогера, художника, столяра. У мене в бюро є зварювальний апарат, компресори, пилки, лобзики – все це потрібно сучасному флористові.

Зараз працюю в Києві, до цього шість років у Баку, де мені запропонували відкрити великий квітковий магазин у торговельному центрі. Коли я став добирати персонал, виявилось, що в Азербайджані флористами працюють лише фізично сильні чоловіки. До мене ж прийшли молоді хлопці і дівчата. Розпочали навчання. Так, за шість років, я надав флористиці Азербайджану нового вигляду, іншого характеру. Зараз у цій сфері багато дівчат, що неймовірно! Вони говорили: «Нарешті ми маємо можливість працювати флористками!».

П'ять років тому в Баку відбулися Перші європейські ігри. На відкритті їх співала всесвітньо відома зарубіжна співачка. Мене запросили оформити рояль за півтора дні до виступу. Умови були нереальні: літо, спека, а використовувати воду для підтримки життя рослин було категорично заборонено – музичний інструмент занадто дорогий. Кожну квітку ми поставили ... в пробірку. Їх було більше двох тисяч!!! Результат – вражаючий! Усі були захоплені не лише виступом співачки, але й оформленням роялю.

На сьогодні я активно розвиваюся професійно: беру участь у фестивалях, конкурсах, світових чемпіонатах. Але найцінніше – школа флористики з очним і онлайнним відділеннями. Коли в ній з'являється хлопець – це свято, тому що 99,9% – жіноча аудиторія. Цікаво, що світові лідери флористи завжди чоловіки, як і кухарі. Моя мрія – відкрити школу флористики для дітей, де зможу розвивати в молодого покоління естетику, дбайливість, бажання зростати і практичні навички.

Рятуємо життя разом

Оксана переконана, що кожна людина має власне призначення. «Спочатку я обрала інший професійний фах – педагогічний, юридичний. Але потім познайомилася з хлопцями з МНС, «захворіла» цією справою і в результаті вповні себе їй присвятила», – розповідає дівчина.

«МНС має три центри: авіаційний, пожежно-рятувальний і службу на водоймах. «Вода мені ближча, я з дитинства у воді, так і потрапила до “рідного” середовища», – додає Оксана.

«Наша робота полягає в тому, щоб шукати предмети або людей, – пояснює Оксана. – Переважно очищати акваторії дна перед пляжним сезоном. Упродовж попередніх трьох років у зоні, за яку ми відповідаємо, випадків із трагічними наслідками не було, хіба через дурниці. Наприклад, взимку минулого року люди каталися вночі на машині й потрапили під лід. Наше завдання – врятувати людей, дістати машину.

У нас час – золото: є максимум 6–8 хвилин, щоб дістати людину, яка тоне, й повернути її до життя. Найчастіше водночас робиш три речі: бачиш ситуацію, пірнаєш і подаєш сигнал хлопцям на станції».

У водній службі, окрім мене, жінок немає, – говорить Оксана. – Коли я тільки-но прийшла на службу, хлопці поставилися скептично. Але з часом це минуло. Насамперед, ми – команда. Звісно, коли я беру балон, хлопці підхоплюють його автоматично, допомагають нести. А в мені більше «м'якої емоційності», тому можу в будь-який момент замінити хлопців, наприклад, у спілкуванні з постраждалими. Ми взаємозамінні, і кожний знає, чого він вартий».

До таких текстів можна пропонувати різні завдання, на кшталт:

***

- Прочитайте текст. Скажіть, як ви розумієте його зміст. Станьте співавтором та усно продовжте текст 2–3 реченнями.
- Спишіть, уставляючи пропущені орфограми, прокоментуйте їх.
- Визначте дієвідміну всіх дієслів, а також спосіб та особу.

- Підкреслені слова запишіть фонетичною транскрипцією, зробіть висновок про співвідношення звуків та букв.

- Проаналізуйте синтаксичну організацію тексту (загальна характеристика речень та види їхніх частин). Чи можна такі речення вважати періодами і чому?

***

- Спишіть текст, вставляючи пропущені орфограми. Поясніть вживання розділових знаків у першому та другому реченнях. Укажіть самостійні й службові частини мови.

- Розставте розділові знаки у виділеному реченні; виконайте його повний синтаксичний розбір.

- Випишіть з тексту синоніми, доповніть синонімічний ряд іншими словами.

- Складіть твір за таким початком: **«Професія** визначає долю... Правильно обраний трудовий шлях робить людину щасливою».

***

- Спишіть виділений фрагмент тексту, знімаючи ризик. Прокоментуйте орфограми. Назвіть службові частини мови, вжиті в уривку, проаналізуйте частки.

- До якої групи лексики належать підкреслені фрази? Поясніть їхнє значення.

- Продовжте асоціативні ряди до слів, позначених напівжирним шрифтом. Прокоментуйте написання.

- Придумайте ще одне завдання за текстом, запропонуйте його однокласникам.

- Напишіть твір-мініатюру **«Професії майбутнього...»** (5 речень). Використайте частки різних розрядів.

***

- Прочитайте текст вголос; визначте тип і стиль мовлення.

- Випишіть окремо словосполучення з іменниками – назвами істот та неістот. Позначте рід іменників та відмінок.

- Поясніть лексичне значення виділених курсивом слів, доберіть до них синоніми.
- До підкресленого слова доберіть його форми та спільнокореневі слова. Поясніть, яка між ними різниця.
- Вичленуйте з тексту шість слів з ненаголошеними голосними в значущих частинах; прокоментуйте написання.
- Слово **професію** запишіть фонетичною транскрипцією, зробіть висновок про співвідношення звуків і букв.
- Поміркуйте, чому **професія людини робить її щасливою чи нещасливою**. Свої думки запишіть у формі простого роздуму (I група), подайте у вигляді «Дерева рішень» (II група) чи запропонуйте у формі відкритого мікрофона «Я так вважаю» (III група). У своїх відповідях використовуйте назви істот і неістот, абстрактні, конкретні та збірні іменники.

Завдання можуть і мають бути різними, однак, на наше переконання, необхідно звертати увагу учнів і учениць на вживання фемінітивів і фіксування їх у словниках, отже, доцільним буде уведення хоча б 1–2 завдань, що скеровують увагу учнів на зазначене вище. Наприклад:

Завдання

- Перевірте за словником значення слова «флорист» – «флористка», «зварник» – «зварниця», «нянь» – «няня», «коваль» – «ковальчиня», «водолаз» – «водолазка», «швець» – «швачка».
  - Чому, на вашу думку, не всі слова зафіксовані у словнику?
  - Чи правильно ви вживаєте їх у мовленні? Доведіть.
  - Чи вважаєте, що професії бувають «чоловічі» і «жіночі»? Обґрунтуйте думку.
  - Поділіться на групи: I – ті, хто вважають, що професії є «чоловічі» і «жіночі», II – ті, хто вважають усі професії гендерно-нейтральними. Доберіть аргументи, щоб переконати опонентів у правильності власної думки і влаштуйте дискусію.
-

Знайдіть слова на позначення професій, що подані у словнику лише в чоловічому роді. Утворіть від них іменники-назви жіночого роду. Скористайтеся Українським правописом-2019.

Підготуйте презентацію на тему «**Моя професія**». Під час усного виступу на презентації використайте іменники-назви професій і чоловічого, і жіночого родів.

І таких завдань може бути значна кількість.

Уважаємо, що зреалізувати гендерний підхід під час навчання української мови в ЗЗСО та ЗПТО, подолати гендерні стереотипи, гендерну асиметрію, досягти гендерної рівності в цілому та гендерно-нейтральної оцінки професій зокрема, сприяти гендерному партнерству можливо лише за цілеспрямованого, вдумливого, системного й систематичного впровадження вправ і завдань, що прямо й приховано утверджують гендерну рівність в українському суспільстві.

Висновки. Один з основних принципів демократичного суспільства – визнання рівних прав жінок і чоловіків у всіх галузях, що має прищеплюватися з раннього віку. Цьому, зокрема, сприяє гендерний підхід в освіті, регламентований низкою нормативних документів. Проблема гендерного підходу до навчання особистості актуальна в умовах оновлення змісту і модернізації освіти. Гендерний підхід до навчання уможливорює вирішити низку важливих соціальних завдань, і питання його покрокового впровадження під час навчання усіх предметів, зокрема й української мови, активно обговорюють в педагогічних колах. Хоча означений підхід задекларований низкою нормативних документів, в змістові освіти він, на жаль, перебуває на початковій стадії впровадження.

Труднощі в упровадженні гендерного підходу до навчання пов'язані з: неоднозначним ставленням в суспільстві в цілому й професійному середовищі педагогів зокрема; відсутністю у вчителів спеціальних знань в галузі

гендерної педагогіки; недогляди авторів / авторок / авторських колективів шкільних програм і підручників, за якими здобувачі середньої й професійно-технічної освіти навчаються ні часі, щодо належного врахування гендерного підходу до навчання й ін.

Упровадити гендерний підхід під час навчання української мови, на нашу думку, можливо лише за цілеспрямованого, вдумливого, системного й систематичного застосування вправ і завдань, що прямо й приховано утверджують гендерну рівність в українському суспільстві. Зокрема цьому може сприяти уведення до підручників з української мови рубрики на кшталт «Ознайомлення зі світом професій», тексти з якої вчителі могли б використати як для диктантів, переказів чи вправ із кожного розділу шкільної програми, так і для активізації інтересу учнів / учениць до самостійного вибору майбутньої професії, шляхи подальшого навчання, що, своєю чергою, сприятиме подоланню гендерних стереотипів, уникненню гендерної асиметрії, досягненню гендерної рівності в цілому, усвідомленню гендерно-нейтральної оцінки професій, гендерному партнерству, осучаснять профорієнтаційну роботу в ЗСО та ЗПТО.

Література

1. Гендерні стандарти сучасної освіти: збірка рекомендацій. Частина 1. / ред. рада: Кікінежді О., Власов В., Магдюк Л., Ладиченко Т. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2010. 330 с.

2. Експертиза шкільних підручників: інструктивно-методичні матеріали для експертизи електронних версій проектів підручників для учнів 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів: посібник / за заг. ред. О. Топузова, Н. Вяткіної. Київ: Педагогічна думка, 2016. 128 с.

3. Закон України №2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

---

4. Зміна № 9 до класифікатора професій ДК 003:2010 від 18.08.2020. URL: <https://cutt.ly/pWgMpKR> (дата звернення: 01.11.2021).

5. Кулик О. Д. Гендерна асиметрія в підручниках з української мови: пошуки гармонії. *Trends in the Development of Practice and Science*. Abstracts of XV International Scientific and Practical Conference. Oslo, Norway. December 28–31, 2021. Pp. 311–314.

6. Наказ МОН України № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» від 10. 09. 2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0839290-09#Text> (дата звернення: 22.09.2021).

7. Словник української мови online. URL: <http://services.ulif.org.ua/expl> (дата звернення: 25.09.2021).

Кулик О. Д.

Гендерний підхід до навчання української мови в аспекті професійного самовизначення / становлення здобувачів освіти

Анотація

У статті зосереджено увагу на актуальному для сучасної освіти гендерному підході до навчання здобувачів освіти, зокрема навчання української мови в аспекті професійного самовизначення / становлення. Доведено, що впровадити гендерний підхід під час навчання української мови можливо лише за цілеспрямованого, вдумливого, системного й систематичного застосування текстових вправ і завдань до них, що прямо й приховано утверджують гендерну рівність в українському суспільстві. Зокрема цьому може сприяти уведення до підручників рубрики на кшталт «Ознайомлення зі світом професій», тексти з якої вчителі могли б використати як для диктантів, переказів чи вправ із кожного розділу шкільної програми, так і для активізації інтересу учнів / учениць до самостійного вибору майбутньої професії, шляхи подальшого навчання. Стаття вміщує приклади таких текстів.

Keywords: гендерний підхід до навчання, підручники, українська мова, здобувачі освіти, тексти, завдання, професійне самовизначення / становлення.

Кулик Е. Д.

Гендерный подход к обучению украинскому языку в аспекте профессионального самоопределения / становления соискателей образования

Аннотация

В статье сосредоточено внимание на актуальном для современного образования гендерном подходе к обучению соискателей образования, в частности, обучению украинскому языку в аспекте профессионального самоопределения / становления учащихся. Доказано, что внедрить гендерный подход при обучении украинскому языку возможно только при целенаправленном, вдумчивом, системном и систематическом применении текстовых упражнений и заданий к ним, прямо и опосредованно утверждающих гендерное равенство в украинском обществе. В частности, этому может способствовать введение в учебники рубрики типа «Ознакомление с миром профессий», тексты из которой учителя могли бы использовать как для диктантов, изложений или упражнений в каждом разделе школьной программы, так и для активизации интереса учащихся к самостоятельному выбору будущей профессии, пути дальнейшего обучения. Статья содержит примеры таких текстов.

Keywords: гендерный подход к обучению, учебники, украинский язык, соискатели образования, тексты, задания, профессиональное самоопределение/становление.

UDC 378.015.31:172.15]:373.2.011.3-051(477+510)

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-217-232>

Training of Future Educators for Patriotic Education of Preschoolers in Ukraine and China

Oksana Mkrtychian

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Theory, Technologies and
Methodologies of Preschool Education,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

✉ 29, Alchevsky Str., Kharkiv, Ukraine, 61002

E-mail: mkrtychian79@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4962-3631>

Date of receipt of the article: September 30, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Підготовка майбутніх вихователів до патріотичного виховання дошкільників в Україні та Китаї

Оксана Альбертівна Мкртічян

доктор педагогічних наук, доцент

доцент кафедри теорії, технологій і методик дошкільної освіти
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61002

Дата надходження статті: 30 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

Education of patriotism is a factor in the consolidation of all segments of society, the revival of the country, the restoration of domestic political, economic and cultural development. Ukraine has implemented a number of measures to strengthen

patriotic education, which is expressed in the strengthening of preschool education, the introduction of new holidays, attention to historical and cultural heritage. Patriotic education in modern Ukraine deserves the most careful attention and contributes to the strengthening of patriotic work. Today we need specialists in the field of preschool education who are able to set a goal and find ways to achieve it. Therefore, the success of patriotic education of preschool children is determined by the ability of mentors to clearly follow the essence of patriotic education of preschool children of a certain age, its purpose and objectives, correct and methodologically competent selection of content, forms and methods of working with students. The feeling of patriotism arises in childhood, when the foundations of a valued attitude to the world are laid. In pedagogical work with preschoolers in each area of patriotic education, certain methods and tools are used. The attitude to native nature and small homeland is the basis of education of patriotism in preschool children. The main task of the educator is to instill in the child love and respect for native nature, to teach to see and feel the beauty of nature, to strive to preserve its riches. **The purpose of this article** is to define the key concepts of patriotic education, theoretical substantiation of issues of preparation of future educators for patriotic education of preschoolers in Ukraine and China. **Research methods** at the scientific and theoretical level included: method of analysis – analysis of scientific and methodological literature, methods of synthesis, comparison and generalization. **The results.** More and more scholars are paying attention to China's education system, in particular, the process of patriotic education. The study examines the place of patriotism in the system of higher education in China, the scope of patriotic education of future professionals. The authors analyzed the specifics of training future educators for patriotic education of preschoolers in Ukraine and China. **Conclusions.** Both Ukrainian and Chinese theory and practice of patriotism have formed a unique system of patriotic education in each country, and citizens have patriotic feelings.

Keywords: future educator, preschooler, patriotism, Ukraine, China.

References

1. Anikina, T. O. (1993). Patriotychne vykhovannia maibutnikh uchyteliv muzyky zasobamy khudozhnoho kraieznavstva [Patriotic education of future music teachers by means of art local lore]. *Abstracts of Candidate thesis*. Kyiv, Ukraine.
2. Bazhenov, V. H., Ponomarov, O. S. & Romanovskyi, O. H. (1998). Vykhovannia patriotyizmu maibutnikh kerivnykiv [Education of patriotism of future leaders]. *Vestn. Khark. hos. polytekhn. un-ta – Bulletin of Kharkiv state polytechnic university*, 22, 100-104.
3. Bekh, I. (2015). Patriotyizm u vymiri suchasnoho vykhovannia [Patriotism in the dimension of modern education]. *Osvita – Education*, 5/6, 4.
4. Van Lychun, Chzhao Khun, Chzhan Khonhian, Lun Zhunsia (2009). Universytety zdiisniuiut innovatsiine vykladannia kultury tradytsiinykh sviat [The university provides innovative teaching of traditional holiday culture]. *Chuanshan*, 3, 221-224.
5. Vashchenko, H. (1994). Vykhovnyi ideal: pidruchnyk dlia pedahohiv, vykhovnykiv, molodi i batkiv [Educational ideal: textbook for teachers, educators, youth and parents]. Poltava, Ukraine: Poltavskyi visnyk.
6. Mkrtychian, O. A. (2020). Formuvannia hotovnosti maibutnikh vykhovateliv do profesiinoi diialnosti yak psykhologo-pedahohichna problema [Formation of readiness of future educators for professional activity as a psychological and pedagogical problem]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka – Current issues of humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of Drohobych*

State Pedagogical University named after Ivan Franko. Drohobych, 33, 247-258.

7. Chzhan Lisin (2009). Osoblyvosti orhanizatsii doshkilnoho vykhovannia v KNR [Features of the organization of preschool education in China]. *Doshkilne vykhovannia – Preschool Education*, 12, 95-104.

8. Shevchenko, H. P. & Rasydova, S. S. (2012). Dukhovni osnovy patriotychnoho vykhovannia : monohrafiia [Spiritual bases of patriotic education: monograph]. Luhansk, Ukraine: Noulidzh.

9. Yun Khuei & Khun Lin (2000) Vichnyi leitmotyv – patriotychne vykhovannia v poviti Sishui [The eternal leitmotif is patriotic upbringing in Sishui County]. *The party building and ideological education in schools*, 12, 9-12.

Вступ

Проблема патріотичного виховання молодого покоління має глибоке коріння. Однак швидко мінливий соціальний світ розкриває більш складні межі, аби цей процес відбувався в системі освіти. Актуальність дослідження обумовлена тим, що рівень розвиненості патріотизму у громадян будь-якої країни має великий вплив на розвиток всіх сфер життєдіяльності людини, що обумовлює необхідність виховання зазначеної якості в особистості ще з закладу дошкільної освіти.

Метою даної статті є визначення ключових понять, теоретичне обґрунтування питань підготовки майбутніх вихователів до патріотичного виховання дошкільників в Україні та Китаї.

Так, прогресивний розвиток держави пов'язаний не лише з економікою, геополітикою, але й формуванням системи освіти або її окремих щаблів. Не винятком у цьому відношенні є Китай, який має досить своєрідну історію розвитку освіти з найдавніших часів.

Сучасний китайський дитячий садок є синтезом освітньої установи та організації з надання освітніх послуг. Країні необхідні ініціативні фахівці в галузі дошкільної освіти, здатні самостійно ставити перед собою мету та знаходити творчі способи її досягнення, творчо перетворювати педагогічну дійсність, здійснювати самоосвіту, саморозвиток. В теперішній час у Китаї пред'являються певні вимоги до професійної підготовки вихователів дитячих закладів, навчання яких здійснюється у навчальних закладах вищої (педагогічні університети) та середньої (педагогічні коледжі) освіти. Як і в Україні, в Китаї кожен вихователь в процесі своєї діяльності зобов'язаний періодично проходити перепідготовку та підвищувати свою кваліфікацію; брати участь у педагогічних форумах, конференціях та семінарах для педагогів дитячих установ, що сприяє поліпшенню якості роботи. Також китайська дошкільна освіта регламентується низкою нормативних документів і прагне досягнення Плану розвитку, проводяться заходи (конференції, форуми), спрямовані на підвищення педагогічної майстерності. Виховна система країн орієнтована на виховання громадянина й патріота, що є однією з основних завдань системи освіти.

Матеріал і методи досліджень

З посиланням на науково-методичну літературу, в якій існує велика кількість визначень поняття «патріотизм», «патріотичне виховання», які формуються та розвиваються в певних умовах освітньої діяльності, в процесі взаємодії вихователя та дитини, що передбачає застосування певних методів і засобів. Методи дослідження на науково-теоретичному рівні включали в себе: метод аналізу – аналіз науково-методичної літератури, методи синтезу, порівняння та узагальнення.

Результати та їх обговорення

Проблема патріотичного виховання дітей дошкільного віку знайшла відображення в багатьох роботах сучасних

педагогів України та Китаю (Т. Анікіна (Анікіна, 1993), В. Баженов, О. Пономарьов, О. Романовський (Баженов, Пономарьов, Романовський, 1998), І. Бех (Бех, 2015), Г. Шевченко, С. Рашидова (Шевченко, Рашидова, 2012), Чжан Лісін (Чжан Лісін, 2009), Ван Личунь, Чжао Хун, Чжан Хонгян, Лун Жунся (Ван Личунь, Чжао Хун, Чжан Хонгян, Лун Жунся, 2009), Юн Хуей, Хун Лінь (Юн Хуей, Хун Лінь, 2009). Дошкільний вік є періодом становлення людини, яка має свій потенціал і можливості для формування моральних почуттів, до яких відносимо почуття патріотизму. В такому віці закладаються основи ціннісного ставлення до оточуючих в процесі виховання поваги до рідних, до закладу дошкільної освіти тощо.

Учені зазначають про те, що «моральні почуття, до яких відноситься патріотизм, не можуть виникнути шляхом природного визрівання та розвиток залежить від засобів і методів виховання, від умов, в яких живе дитина» (Вашенко, 1994). У цьому процесі провідна роль належить дорослому – педагогу, вихователю, батькам.

Патріотизм – це високе почуття, незамінна цінність, найважливіший мотив соціальної значимої діяльності, найбільш повно проявляється в особистості, соціальної групі, що досягла вищого рівня духовно-морального та культурного розвитку.

Патріотизм починає формуватися в дошкільному дитинстві й включає в себе наступні компоненти:

1) когнітивний компонент – оволодіння певним об'ємом уявлень й понять про Батьківщину (велику й малу), про життя народу, історію країни, природу;

2) емоційний компонент – переживання особистістю позитивних емоційних почуттів і ставлення до своєї країни, краю, рідному місту (селу), гордість за трудові й успіхи народу, повагу до історії;

3) поведінковий компонент – усвідомлена поведінка в різноманітних видах роботи, що демонструє почуття

патріотизму у дитини (надання допомоги дорослим, виконання завдань дорослих, відображення отриманих знань у творчій діяльності), наявність комплексу морально-вольових якостей.

Отже, виховання патріотизму повинно здійснюватися комплексно через розвиток і збагачення цих компонентів.

У педагогічній роботі з вихованцями використовуються певні методи й засоби. Основним завданням фахівця є виховати у дитини любов та повагу до природи, навчити відчувати красу, прагнути зберегти багатства рідного краю (прогулянки в ліс, парк, поле, на ставок, до річки або моря) (Баженов, 1998: 45).

Використання в роботі з дітьми творів художньої літератури та мистецтва є джерелом наповнення уявлень і вражень про рідну природу. Також необхідно зробити акцент на її красу та різноманітність, на особливості й неповторність. Так, визначити дерево, що характерне тільки для України, квіти, які ростуть на просторах українських луків, тварини та птахи, що мешкають в лісах тощо.

Поглибленню знань щодо природи рідної країни сприяє й образотворча діяльність. Діти малюють зимовий ліс, берізку, квітучий сад тощо. Виховуючи у дошкільнят прагнення щодо збереження природи, є необхідність організації таких заходів, як догляд за кімнатними рослинами, годування птахів, тварин.

Вчені зазначають про те, що щодо виховання у дітей патріотичних почуттів, важливо надання їм розуміння про міста Батьківщини. В межах патріотичного виховання необхідно знайомити дошкільнят з подіями минулого, з містами-героями, зі столицею нашої Батьківщини, з гімном, прапором і гербом, формування уявлення про видатних людей країни. Поступово почуття поваги до рідних розширюється й переноситься на інших людей – працівників дитячого закладу, оточуючих. Тому в процесі патріотичного виховання у дітей виховується повага до праці тих, хто їх

виховує, лікує, годує, піклується про чистоту приміщень. Діти повинні прагнути берегти працю дорослих і допомагати їм (Мкртічян, 2020).

З огляду на інтерес дітей, особливо хлопчиків, до військових ігор, вихованців старшого віку знайомлять з різними видами військ, з бойовими нагородами, з іменами героїв війн. Відвідування пам'яток, покладання квітів стає традиційним. Діти охоче грають в «Школу прикордонників», в «аеродром», «військовий парад». Ці ігри використовуються для виховання у них таких якостей, як сміливість, спритність, товариство; дисциплінованість, вміння командувати й підкорятися. До теми «Збройні сили країни» вихователь звертається не тільки у час підготовки до святкування Дня захисника Вітчизни, а й протягом всього року.

Методи виховання основ інтернаціоналізму різноманітні: це розповіді вихователя та читання книг (наприклад, «Братики» А. Барто, «Країна, де ми живемо» С. Баруздіна), запрошення в заклад дошкільної освіти гостей – представників різних національностей і країн, слухання народних казок, національної музики, виконання пісень і танців, розглядання творів народної творчості. Свої уявлення про людей різних національностей діти відображають і поглиблюють в іграх з ляльками, що зображають людей різних національностей, в іграх в «подорожі» (їдуть в гості до інших країн, везуть подарунки, виступають з концертом, приймають у себе гостей тощо). Педагог допомагає в їх підготовці, організації та оформленні.

Реальна дійсність насичена яскравими фактами та подіями, які привертають увагу дошкільнят, але в яких їм ще важко самотійно розібратися. Вихователь розширює та поглиблює їх інтерес до суспільного життя країни, виховує позитивне ставлення до всього, що не є байдужим. З великої кількості подій і фактів він відбирає найбільш яскраві й доступні дітям: всенародні свята, свята про державну символіку, герб, прапор, гімн.

Педагог організовує спостереження за підготовкою до свята: увагу дошкільнят привертає краса вулиць і приміщень дитячого закладу, готують виступи на свята; зі старшими дітьми проводяться бесіди, в яких розкривається основна ідея кожного свята. Долучаючись до традиційних народних свят, дошкільнята із задоволенням їх згадують, відображають у своїй ігровій і творчій роботі.

Вікові особливості дітей вимагають застосування в роботі з патріотичного виховання ігрових прийомів, які важливі як для підвищення пізнавальної активності дітей, так і для створення емоційної атмосфери. Розгляд ілюстрацій, слухання художніх творів, бесіди, а також малювання, екскурсії, ігри-подорожі – все це допомагає вирішувати завдання патріотичного виховання дошкільнят.

Великий інтерес викликають ігри в «поїздки» та «подорожі». Кожна тема патріотичного виховання повинна підкріплюватися різними іграми, продуктивними видами діяльності (колажі, вироби, альбоми, тематичне ліплення, конструювання, малювання). Підсумки роботи над темою можуть бути представлені у час загальних свят, сімейних розваг. Так використовується принцип інтеграції освітніх галузей і видів діяльності дошкільнят та принцип комплексно-тематичного планування роботи.

Таким чином, методи патріотичного виховання дошкільнят різноманітні – словесні, наочні, ігрові, практичні. Засобом патріотичного виховання дітей є оточення (природне, соціальне), в якому вони живуть: художня література, гра, музика, праця, образотворче мистецтво та свята.

Щодо інтернаціоналізму вихователі використовують події з життя різних країн, що відображають дружбу народів: декади національного мистецтва тощо.

Зазначимо, процес патріотичного виховання в Китаї починається з дитячого закладу та впливає кожного громадянина КНР. В основному правовому документі КНР –

Конституції КНР (стаття 24) зазначається про те, що держава виступає за суспільну мораль, для якої характерна любов до Батьківщини, народу, праці, науки, соціалізму, за виховання патріотизму, колективізму та інтернаціоналізму. У статті 53 Закону про вищу освіту КНР, який набув чинності 1 січня 1999 року, також розглядаються обов'язки здобувачів вищої освіти щодо патріотизму, ідеології та моральності такі, як: дотримання законів і правил, норм поведінки та всіх правил системи управління навчального закладу, виховання патріотизму, колективізму, вивчення ідеї Мао Цзедуна, теорії Ден Сяопіна.

Так, зміст підготовки майбутніх вихователів до виховання дітей з патріотизму в Китаї включає основні положення, а саме: стимулювання прогресу, процвітання та швидкий розвиток країни з метою підвищення рівня життя народу, зокрема, освіти дошкільників; культивування національної гордості людей («Пропозиції щодо посилення пропагандистської роботи щодо виховання патріотизму», «Програма патріотичного виховання»). В програмах підготовки майбутніх вихователів пропонується розглянути значення церемонії підняття державного прапора. Державний прапор – символ країни, який мають шанувати всі громадяни держави. Церемонія підняття прапора допомагає культивувати почуття гордості, поваги та любові до своєї країни.

В процесі навчання здобувачів закладів освіти передбачено низку предметів, що дозволяють вивчити китайську культуру та історію та допомагає прищепити любов до Китаю, оцінити багатство історичної та культурної спадщини, зрозуміти менталітет. Також, участь у державних традиційних святах у Китаї один із найважливіших засобів патріотичного виховання (лекції з культури традиційних свят відкрили предмети на вибір «Фольклорна культура» або «Культура свят»).

Віртуальне життя для молоді усього світу стало щоденною реальністю. Крім інформаційної, розважальної, комунікаційної функцій Інтернету важливу роль відіграє й освітня функція, зокрема, активно підтримується виховання патріотизму.

Так, в роботі сучасного китайського вихователя активно впроваджується така форма, як віртуальне відвідування музеїв (Державна програма «Якщо національне надбання може говорити»), що формує почуття національної гордості, є запорукою патріотизму. Такі заходи можливі завдяки інтернет-технологіям, що дозволяє доставити національні скарби з музею до кожного громадянина. У порівнянні зі звичайною екскурсією віртуальні експонати, коментарі експертів та яскрава розповідь набагато краще захоплює та справляє глибоке враження на людей.

Також, створення сайтів, присвячених патріотичному вихованню («Душа нації»), забезпечує представлення молодому поколінню історії життя та діяльності відомих загиблих громадян Китаю Нової доби, особливо періоду після заснування Комуністичної партії Китаю. Сайт представлений як інтернет-музей видатних революціонерів (таких як Мао Цзедун, Чжоу Еньлай, Ден Сяопін) та відомих історичних подій (війна опору японським загарбникам, війна опору американської агресії та надання допомоги корейському народу тощо).

Також, здобувачі вищої освіти мають можливість знайти інформацію, зображення та відео патріотичної спрямованості, поставити власні питання, користуючись найбільшою пошуковою системою в Китаї Baidu.com, яка створена у 2000 році та має власну онлайн енциклопедію – «Байдупедію». Також є тематичні Інтернет-проекти, присвячені патріотичному вихованню (портал «Китайського патріотичного виховання», портал «Дім патріота», інтегрований портал «Китайське патріотичне виховання»). Портал «Дім патріота» є найхарактернішим сайтом

сучасності про патріотизм у Китаї. Він присвячений темі розвитку духу патріотизму та революційного героїзму, створений для миттєвого та всебічного висвітлення останніх новин політики, військової справи, науки та техніки та освіти.

Проаналізувавши специфіку підготовки майбутніх вихователів до патріотичного виховання дошкільників в Україні та Китаї, виникає необхідність постійного пошуку напрямів удосконалення освітнього процесу закладів вищої освіти.

Висновки

Отже, в нашому дослідженні розглянуто патріотизм як якість особистості, що виявляється в умінні захищати інтереси та духовно-моральні цінності суспільства, у вивченні історії, культури свого рідного краю.

Для дошкільнят патріотизм – це високе почуття любові до Батьківщини, до її природі, людям, традиціям. Під патріотичним вихованням розуміється взаємодія дорослих і дітей у спільній діяльності та спілкуванні (при керівній ролі педагога), що спрямоване на формування почуття патріотизму. У поняття почуття патріотизму входять когнітивний компонент (уявлення і поняття), емоційний компонент (почуття) і поведінковий компонент (вміння, навички), які реалізуються у сфері соціуму та природи. Ці компоненти патріотизму можуть служити критеріями для оцінки його рівня у дітей дошкільного віку. Успіх патріотичного виховання дітей дошкільного віку визначається здатністю педагогів чітко слідувати сутності патріотичного виховання дошкільнят певного віку, його меті та завданням, правильному та методично грамотному відбору змісту, форм і методів роботи з дітьми дошкільного віку.

Патріотизм здатний об'єднати емоції та думки народів, сформувати єдину волю, сприяє політичному, економічному, культурному розвитку країн. Тому виховання патріотичних

почуттів громадян є нагальним завданням національного відродження. Як українська, так і китайська теорія й практика патріотизму сформували унікальну систему патріотичного виховання кожної країни, а у громадян – патріотичні почуття.

Література

1. Анікіна Т. О. Патріотичне виховання майбутніх учителів музики засобами художнього краєзнавства : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 19 с.
2. Баженов В. Г., Пономарьов О. С., Романовський О. Г. Виховання патріотизму майбутніх керівників. *Вестн. Харк. гос. политехн. ун-та*. Харків, 1998. Вип. 22. С. 100-104.
3. Бех І. Патріотизм у вимірі сучасного виховання. *Освіта*. 2015. №5/6. С. 4.
4. Ван Личунь, Чжао Хун, Чжан Хонгян, Лун Жунся. Університети здійснюють інноваційне викладання культури традиційних свят. *Чуаньшань*. 2009. № 3. С. 221-224.
5. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Полтава: Полтавський вісник, 1994. 191 с.
6. Мкртічян О. А. Формування готовності майбутніх вихователів до професійної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 33. Том 2. с.247-258.
7. Чжан Лісін Особливості організації дошкільного виховання в КНР. *Дошкільне виховання*. 2009. № 12. С. 95-104.
8. Шевченко Г. П., Рашидова С. С. Духовні основи патріотичного виховання : монографія. Луганськ: Ноулідж, 2012. 197 с.
9. Юн Хуей, Хун Лінь Вічний лейтмотив – патріотичне виховання в повіті Сішуй. *The party building and ideological education in schools*. 2000. № 12. С. 9-12.

Мкртічян О. А.

Підготовка майбутніх вихователів до патріотичного виховання дошкільників в Україні та Китаї

Анотація

Виховання патріотизму є чинником консолідації всіх верств суспільства, відродження країни, відновлення внутрішньополітичного, економічного та культурного розвитку. В Україні реалізовано низку заходів щодо зміцнення патріотичного виховання, що виражається в посиленні дошкільного виховання, введенні нових свят, уваги до історико-культурної спадщини. Патріотичне виховання в сучасній Україні заслуговує на найпильнішу увагу й сприяє зміцненню патріотичної роботи. Сьогодні потрібні фахівці в галузі дошкільної освіти, що здатні самостійно ставити перед собою мету та знаходити способи її досягнення. Тому, успіх патріотичного виховання дітей дошкільного віку визначається здатністю наставників чітко слідувати сутності патріотичного виховання дошкільнят певного віку, його меті та завданням, правильному та методично грамотному відбору змісту, форм і методів роботи з вихованцями.

Почуття патріотизму виникає ще у дитинстві, коли закладаються основи ціннісного ставлення до навколишнього світу. У педагогічній роботі з дошкільниками з кожного напрямку патріотичного виховання використовуються певні методи та засоби. Ставлення до рідної природи та малої батьківщини є основою виховання патріотизму у дошкільнят. Основним завданням вихователя є виховати у дитини любов та повагу до рідної природи, навчити бачити та відчувати красу природи, прагнути зберегти її багатства.

Метою даної статті є визначення ключових понять патріотичного виховання, теоретичне обґрунтування питань підготовки майбутніх вихователів до патріотичного виховання дошкільників в Україні та Китаї.

Все більше вчених звертають увагу на систему освіти Китаю, зокрема, процесу патріотичного виховання. В дослідженні

розглянуто місце патріотизму у системі вищої освіти КНР, сфери реалізації патріотичного виховання майбутніх фахівців.

Ключові слова: майбутній вихователь, дошкільник, патріотизм, Україна, Китай.

Мкртчян О. А.

Подготовка будущих воспитателей к патриотическому воспитанию дошкольников в Украине и Китае

Аннотация

Воспитание патриотизма является фактором консолидации всех слоев общества, возрождения страны, восстановления внутривосточного, экономического и культурного развития. В Украине реализован ряд мер по укреплению патриотического воспитания, что выражается в усилении дошкольного воспитания, введении новых праздников, внимания к историко-культурному наследию. Патриотическое воспитание в современной Украине заслуживает самого пристального внимания и способствует укреплению патриотической работы. Сегодня нужны специалисты в области дошкольного образования, способные самостоятельно ставить перед собой цель и находить способы ее достижения. Поэтому успех патриотического воспитания детей дошкольного возраста определяется способностью наставников четко следовать сущности патриотического воспитания дошкольников определенного возраста, его целям и задачам, правильному и методически грамотному отбору содержания, форм и методов работы с воспитанниками.

Чувство патриотизма возникает еще в детстве, когда закладываются базы ценностного дела к окружающему миру. В педагогической работе с дошкольниками по каждому направлению патриотического воспитания используются определенные методы и средства. Отношение к родной природе и малой родине является основой воспитания патриотизма у дошкольников. Основной задачей воспитателя является воспитать у ребенка любовь и уважение к родной природе, научить видеть и чувствовать красоту природы, стремиться сохранить ее богатство.

Целью данной статьи является определение ключевых понятий патриотического воспитания, теоретическое обоснование подготовки будущих воспитателей к патриотическому воспитанию дошкольников в Украине и Китае.

Все большее внимание ученых обращают внимание на систему образования Китая, в частности, процесса патриотического воспитания. В исследовании рассмотрено место патриотизма в системе высшего образования КНР, области реализации патриотического воспитания будущих специалистов.

Ключевые слова: будущий воспитатель, дошкольник, патриотизм, Украина, Китай.

UDC 004:002.1

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-233-250>

Modern Means of Information Technologies in Document Communications

Oksana Pluzhnyk

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Senior Lecturer,

Department of Document Science and Teaching Methods

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Pereiaslav, Ukraine

✉ 30 Sukhomlynskyi Str., Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401

E-mail: oks.pluzhnik1@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8780-8288>

Denys Miroshnichenko

Doctor of Philosophy in Historical Sciences (Ph.D), Associate Professor,

Department of Document Science and Teaching Methods

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Pereiaslav, Ukraine

✉ 30 Sukhomlynskyi Street, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401

E-mail: mirosh88@i.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9552-0847>

Lyudmila Isak

Senior lecturer at the Department of Digital Learning Technologies

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

✉ 30, Sukhomlynskyi Street, Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401

E-mail: isakluda@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7466-8757>

Date of receipt of the article: September 30, 2021
Article accepted for publication: November 22, 2021

Сучасні засоби інформаційних технологій у документних комунікаціях

Оксана Василівна Плужник

доктор філософії, старший викладач кафедри документознавства та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул.Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., Україна, 08401

Денис Анатолійович Мірошніченко

кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул.Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., Україна, 08401

Людмила Марківна Ісак

Старший викладач кафедри цифрових технологій навчання Університету імені Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл., Україна, 08401

Дата надходження статті: 30 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

With the expansion of human capabilities, the discovery of the latest laws and knowledge, with the development of the economy and production, the oral method of transmitting information gradually ceased to satisfy communicative needs. The society faced the need to build a system of documentary communications, providing for the long-term storage of information on tangible media in order to record significant information. Considering the large flow of information, the solution of office work issues is possible only through the widespread use of new information technologies using computer

technology. **The purpose of the article** is to substantiate the need to use modern information technology capabilities in the process of document communications. **Methods.** In the course of the research the scientific and methodical materials, Internet sources, platforms for the theoretical substantiation of the covered problem are analyzed and generalized, so the methods of analysis and generalization are used. **The results.** In the course of the research, an overview of modern services and platforms for working with documents was carried out. Moreover the advantages of electronic document management were identified in the article. The substantiation of the need to use modern facilities information technology in the document communication process received further development. **Conclusions.** The authors stated that today's traditional professional activities are transferred in digital format, which greatly increases the efficiency and productivity of work, provides convenience and mobility of working with electronic documents, greatly facilitates and simplifies document communication. Currently, there are a lot of services for working with documents, and that is why it is quite difficult to make sense of such a variety. In the authors' opinion, in the professional training of future specialists in the relevant specialties, it is necessary to familiarize applicants with the possibilities of modern information technologies. After all, the ability to use platforms, services for working with document flow allows you to optimize and rationalize management activities in all its areas of activity. The authors concluded that information analysts, document managers should have an idea of the capabilities of such resources and instantly respond to qualitative changes in this area.

Key words: document communications, information technology, electronic document management, online environment.

References

1. ASKOD onlain. Retrieved from <https://askod.online/index.ua.html> [in Ukrainian].

2. Dilo. Retrieved from <https://www.eos.com.ua/eos/ua/products/delo/> [in Ukrainian].

3. Zbanatska, O.M. (2016) Dokument u realiiakh sohodennia [Document in the realities of our time]. *Bibliotekna planeta - Library planet*, № 3, P. 23-27 [in Ukrainian].

4. Kovalchuk, N.V. (2019). Dokumentni komunikatsii v upravlinni bibliotekoiu [Document communications in library management]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia – Library Science. Documentation. Informology*, № 4. Retrieved from <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/189853> [in Ukrainian].

5. Kuzovova, N.M. (2015). Informatiini tekhnolohii v arkhivnii spravi ta dokumentoznavstvi [Information technologies in archives and document science]. Kherson [in Ukrainian].

6. Lisina, S.O. (2013). Dokumentni resursy [Documentary resources] : navch. posibn. Seriia «Informatiia. Komunikatsiia. Dokumentatsiia», vyp. 1. Lviv: vyd-vo Lvivskoi politekhniki [in Ukrainian].

7. Prylutska, A.Ie., Karpenko, O.O., Parafiinyk, N.I. & Medved O.V. (2016) Dokumentno-informatiine zabezpechennia suchasnoi profesiinoi komunikatsii [Document and information support of modern professional communication]. Kharkiv: Nats. aerokosm. un-t «Khark. aviats. in-t» [in Ukrainian].

8. Redka, K.Iu. (2017). Dokumentna komunikatsiia v systemi informatiinoho upravlinnia [Document communication in the information management system]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 4 (44), 108-113 [in Ukrainian].

9. Solianyuk, A.A. (2000). Dokumentni potoky ta masyvy [Document streams and arrays]. Kharkiv : KhDAK, P. 8 [in Ukrainian].

10. Tkach, L.M. & Savchenko, S.V. (2019) Terminy dokumentoznavstva [Terms of document science]: navch. posibn. dlia studentiv spetsialnosti 029 Informatiina, bibliotekna ta arkhivna sprava. Vyd. 2-he, pererob. i dop. Dnipro: NMetAU [in Ukrainian].

11. Shvachych H.H., Tolstoi V.V., Petrechuk L.M., Ivashchenko Yu.S., Huliaieva O.A. & Sobolenko O.V. (2017). Suchasni informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii [Modern information and communication technologies]. Dnipro: NMetAU [in Ukrainian].
12. AlmexECM. Retrieved from <https://almexecm.com.ua> [in Ukrainian].
13. Bitrix24. Retrieved from <https://www.bitrix24.ua> [in Ukrainian].
14. Document.Online. Retrieved from <https://document.online> [in Ukrainian].
15. Google. Retrieved from: https://www.google.com/intl/uk_ua/docs/about/ [in Ukrainian].
16. M.E.Doc. Retrieved from: <https://medoc.ua/blog/5-prichin-chomu-paperovij-dokument-obig-u-minulomu> [in Ukrainian].
17. Microsoft. Retrieved from: <https://www.microsoft.com/uk-ua> [in Ukrainian].
18. OneBox. Retrieved from: <https://crm-onebox.com/ua> [in Ukrainian].

Вступ

Увійшовши в цифрову епоху, суспільство активно використовує інформаційні технології, роботизує та автоматизує всі галузі виробництва, створює інтегративну комунікаційну систему, удосконалює джерела та носії інформації, що призводить до кардинальних перетворень. З початком всеохоплюючої цифровізації сформувався інформаційний простір, який перетворив інформацію на один із найважливіших ресурсів розвитку суспільства.

Характерною рисою сучасності є зростання знань, перетворення інформації в основний предмет людської праці. Кожна інформаційна технологія орієнтована на обробку інформації певних видів. Цифрова обробка різноманітних джерел інформації, процес інформаційного обміну не має просторових і геополітичних меж. Водночас проблема

пошуку, обробки, передачі та збереження інформації була і залишається актуальною протягом усієї історії людства.

З розширенням можливостей людини, відкриттям нових законів та знань, з розвитком економіки та виробництва спосіб передачі інформації в усній формі поступово переставав задовольняти комунікативні потреби. Адже усне мовлення не дає можливості зберегти необхідну інформацію в початковому її вигляді. Тому перед суспільством постала необхідність побудови документних комунікацій, які передбачають довготривале збереження інформації на матеріальних носіях з метою фіксування значущої інформації. Зважаючи на великий потік інформації вирішення питань діловодства можливе тільки завдяки широкому використанню нових інформаційних технологій засобами комп'ютерної техніки.

Метою статті є обґрунтування необхідності використання сучасних можливостей засобів інформаційних технологій у процесі документних комунікацій.

Матеріал і методи дослідження

Особливості сучасних документних комунікацій досліджували: *Збанацька О.М.* (Збанацька, 2016), *Ковальчук Н.В.* (Ковальчук, 2019), *Лісіна С.О.* (Лісіна, 2013), *Соляник А.А.* (Соляник, 2000). Використання інформаційних технологій в документних комунікаціях вивчали та запроваджували: *Кузовова Н.М.* (Кузовова, 2015), *Прилуцька А.Є.*, *Карпенко О.О.*, *Парафійник Н.І.*, *Медведь О.В.* (Прилуцька, Карпенко, Парафійник & Медведь, 2016), *Редька К.Ю.* (Редька, 2017), *Швачич Г.Г.*, *Толстой В.В.*, *Петречук Л.М.*, *Іващенко Ю.С.*, *Гуляєва О.А.*, *Соболенко О.В.* (Швачич, Толстой, Петречук, Іващенко, Гуляєва & Соболенко, 2017) та інші. Та все ж, враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій, це питання не лише не втрачає актуальність, а і досі залишається малодослідженим.

У ході дослідження проаналізовано та узагальнено науково-методичні матеріали, інтернет-джерела, платформи для теоретичного обґрунтування висвітлюваної проблеми.

Результати та їх обговорення

Функціонування документних комунікацій передбачає постійний рух документів по комунікаційних каналах від комуніканта (створювача документної інформації) до реципієнта (споживача документної інформації). (Лісіна, 2013, С. 102).

Збанацька О. М. (2016) під терміном «документна комунікація» розуміє процес руху в суспільстві документованої інформації, закріпленої на матеріальних носіях, яка породжує взаємодію інших видів соціальних комунікацій. Створювані документи відображають реалії сьогодення й одночасно творять історію. Таким чином реалізується одна з головних функцій документа – передання інформації в просторі та часі. (Збанацька, 2016, С. 23 - 27).

Інші науковці дають таке визначення поняттю «документна комунікація»: це комунікація, яка опосередкована документом, побудована на обміні документами між двома й більше людьми, нею передбачено передавання інформації за допомогою документа. (Прилуцька, Карпенко, Парафійник, Медведь, 2016).

На думку Соляник А. А. (2000) документальна комунікаційна система забезпечує цикл життєдіяльності документів, тобто їх виробництво, транспортування, збирання, зберігання й використання. Автор зазначає, що документні комунікації відрізняються спрямованістю на різні види документально-комунікаційних систем, серед яких: генеративні, транзитні, термінальні, форми та методи їх опрацювання й надання користувачеві. (Соляник, 2000, С. 8).

Слід зауважити, що терміни «документальний» та «документний» мають різне змістове навантаження. Так «документний» означає «складається з документів» або має безпосереднє відношення до документа як до фізичного об'єкта, а «документальний» – «підтверджений документом, достовірний».

Інші науковці так розмежують ці поняття так: «документний» – це такий, що складається з документів (документний ресурс, документний фонд, документний масив, документний потік); «документальний» – це такий, що містить документ як один з елементів своєї структури (документальна система); «документований» – підтверджений документами, має посилання на документи (документована стаття; документований бібліографічний пошук). (Ткач & Савченко, 2019).

Загалом, термінологічний елемент «документний» повинен позначати те, що складається з документів, а словосполучення «документна комунікація» трактувати як «комунікація, що складається з документів». Проте комунікація складається не лише з документів, тому що елементарна структура соціальної інформаційної комунікації передбачає три елемента: мовець, реципієнт і канал комунікації між ними. Документ займає місце каналу комунікації, по якому інформація передається від комуніканта до реципієнта. Отже, документна комунікація – це комунікація, яка вміщує документ в якості одного зі своїх елементів. (Редька, 2017, С. 108-113).

Зважаючи на мету нашого дослідження, у статті будемо використовувати термін «документна комунікація», так як в основі аналізу лежить визначення можливостей обробки документів засобами інформаційних технологій.

Ковальчук Н.В. (2019) зауважує, що інформативність документної комунікації знижується у зв'язку з тим, що інформація направлена в одну сторону, тобто від джерела до приймача, і щоб вона була ефективною, необхідний зворотний зв'язок, а саме, реакція приймача, яку повинне знати джерело, щоб при наступній передачі підвищити інформативність. Це сприятиме оперативному вирішенню таких питань:

– використання отриманої інформації про зовнішнє середовище для ефективної координації управлінської діяльності;

- збільшення часу для здійснення аналізу й прийняття управлінського рішення;
- забезпечення прямого та своєчасного доступу до управлінської документації;
- формування ефективності внутрішньої взаємодії між структурними підрозділами по технологічним каналам (прийом повідомлень тощо);
- створення інформаційних каналів для обміну інформацією між певними фахівцями та групами, й координація їх завдань і дій;
- використання нових інформаційних технологій системного аналізу та проектування оперативного управління на середніх і нижніх ланках управління;
- створення й аналіз документа як об'єктивної інформації, що є основним результатом інформаційно-комунікаційного процесу;
- забезпечення його оформлення відповідно до стандартів, за встановленою формою з необхідними реквізитами, або метаданими для електронних документів. (Ковальчук, 2019).

Лісіна С.О. (2013) відмічає, що організаційна інфраструктура документної комунікації має виробничі та невиробничі компоненти. До виробничих компонентів належить видавнича, поліграфічна, документо-торговельна справа, засоби зв'язку. Невиробничі компоненти інфраструктури – це система підготовки кадрів для створення, розповсюдження та користування документними ресурсами, система адміністративного керівництва документними комунікаціями, система наукового та технологічного забезпечення документних комунікацій, сукупність систем збору, зберігання, оброблення, пошуку та надання користувачам документної інформації. (Лісіна, 2013, С. 102).

Найбільш дієвим засобом підвищення ефективності професійної діяльності у будь-якій галузі виробництва є використання інформаційних технологій.

Інформаційна технологія – це технологія обробки даних (інформаційного ресурсу), яка складається з сукупності технологічних елементів: збирання, накопичення, пошуку, обробки, передачі даних користувачам на основі сучасних технічних засобів. (Швачич, Толстой, Петречук, Іващенко, Гуляєва, Соболенко, 2017).

Сьогодні інформаційні технології займають важливе місце в повсякденному житті. Застосування комп'ютерної техніки стало звичною справою, хоча ще зовсім недавно забезпечення комп'ютером робочого місця було рідкісним явищем. Інформаційні технології дали нові можливості для діяльності та відпочинку, багато в яких аспектах полегшили працю і звичне життя кожної сучасної людини.

Науковці зазначають (Прилуцька, Карпенко, Парафійник, Медведь, 2016), що у професійній сфері застосування інформаційних технологій забезпечує:

- загальне оброблення документів, їх верифікацію й оформлення;
- збереження документів;
- дистанційну роботу співробітників з документами;
- уведення, персональне оброблення й передавання документів;
- роздрукування текстів документів;
- обмін інформацією між базами даних;
- обмін локальною й персональною інформацією;
- поліграфічне оформлення документів;
- моделювання рішень;
- інформаційну підтримку рішень.

У сучасному світі під час активного розвитку цифрових технологій, з прийняттям відповідних законодавчих актів України, що дозволяють відмовитися від документів в паперовому вигляді, все більше підприємств переходить на обмін первинними документами в електронному вигляді.

Паперовий документообіг поступово стає архаїзмом. Серед переваг електронного документообігу можна визначити такі:

1. *Оперативність та продуктивність роботи з електронними документами та звітами.* Життєвий цикл документа у середньому становить 14 днів. 90% усіх паперових документів більшу частину часу передаються від одного співробітника до іншого. Виходить, що безпосередньо продуктивній роботі над документом приділяється всього лише 10% витраченого на нього часу. При використанні електронного документообігу документи передаються від одного співробітника до іншого миттєво. Порівняйте: якщо при паперовому документообігу на доставку вхідної кореспонденції персоналу витрачається у середньому 5 год., при електронному документообігу – 5 хвилин. Час обробки документів скорочується на 90%!

2. *Зручність та мобільність роботи з електронними документами.* У системі електронного документообігу документи не дублюються. Існує один актуальний оригінал, який проходить шлях за заздалегідь визначеним маршрутом. Це означає, що при рецензуванні, обговоренні або затвердженні електронний документ миттєво потрапляє на наступний крок. Працювати з електронними документами набагато зручніше, оскільки можна працювати дистанційно з будь-якого кутка нашої планети, не прив'язуючись до конкретного місця роботи.

3. *Актуальність інформації.* Майже 60% друкованих копій документів втрачають свою актуальність в той же день! Вони або одразу потрапляють у смітник, або залишаються лежати на столі «мертвим вантажем». Немає сенсу робити величезну кількість копій одного документа, адже це веде до нецільового витрачання коштів і призводить до плутанини у величезній кількості паперів.

4. *Зберігання документів.* Електронний документ, як і його копія, вважаються оригіналом документа за наявності обов'язкових реквізитів, зокрема, електронного підпису. Такі документи мають однакову юридичну силу (ст. 7 Закону України від 22.05.2003 р. № 851-IV «Про електронні

документи та електронний документообіг»). Створення електронних архівів документів, а також їх резервних копій на різних майданчиках дозволяє таким архівам бути невразливими, а отже, захищеними від втрат інформації. Такий підхід до зберігання документів «застрахує» від одночасної втрати усіх архівів. До того ж, інформація може бути швидко відновлена. Архівування електронних документів дозволяє значно скоротити місце для їх зберігання (на різних носіях інформації).

5. *Екологія та ресурси.* Ліси є одним із головних ресурсів нашої держави (та й планети в цілому). Згідно з відкритими даними з одного дерева виробляють 12,5 тис. паперових аркушів. Але це лише 25 пачок паперу А4. (М.Е.Дос).

У теперішній час новітніх технологій створюються всі умови для полегшення професійної роботи та економії робочого часу на обробку первинних документів, забезпечення якісної документної комунікації. Сьогодні існує досить багато сервісів, платформ, програмних комплексів для роботи з документами. Розглянемо деякі з них.

Одними із найпоширеніших документних редакторів є сервіси Google.

Завдяки можливостям *Google Документів* можна:

- Створювати й редагувати текстові документи просто у веб-переглядачі без спеціальних програм.
- Створювати та редагувати документи, а також ділитися ними з таких пристроїв як iPhone, iPad або Android. А у веб-переглядачі Chrome для Mac або ПК можна працювати з документами навіть без підключення до Інтернету.
- Працювати над документом можуть кілька осіб одночасно: разом із колегами чи сторонніми спеціалістами. Зміни, які вносять інші користувачі, можна побачити в режимі реального часу. Також можна спілкуватись у вбудованому чаті та ставити запитання в коментарях.
- Імпортувати документи (включно з файлами Microsoft® Word і PDF) і відразу ж редагувати їх, а потім експортувати результати у форматах .docx, .pdf, .odt, .rtf, .txt або .html.

- Відстежувати зміни, внесені в документ, і скасовувати будь-які з них. Попередні версії зберігаються необмежений час і не займають місце на Диску. Усі зміни відразу зберігаються автоматично. В історії змін можна завжди переглянути попередні версії документа, відсортовані за датою й автором. (Google).

Потужним центром для командної роботи є *Microsoft Office Online* – це онлайн-пакет офісних додатків, який дозволяє користувачам створювати і редагувати файли, використовуючи полегшені веб-версії додатків Microsoft Office: Word, Excel, PowerPoint, OneNote. Крім цих додатків в пакет входять Sway, Outlook.com, OneDrive, додатки Люди і Календар. Корпоративна версія сервісу під назвою Office Web Apps Server може бути встановлена на приватні хмарні сховища. (Microsoft).

Ще одним рішенням є сервіси електронного документообігу *M.E.Doc* – простий та надійний спосіб автоматизації бізнес-процесів, який надає такі можливості:

- Формування власних шаблонів документів.
- Підписання та відправка документів з електронним підписом і захищеними носіями інформації.
- Автоматичну обробку документів.
- Експрес-сповіщення про отримання документів.
- Архівування та резервне копіювання Е-документів.
- Інтеграція з будь-якими обліковими системами.

Корисним модулем сервісу M.E.Doc є автоматична обробка документів, яка призначена для автоматизації ручної роботи великої кількості документів для всіх або обраних підприємств, які додані в програму M.E.Doc. Переваги автоматичної обробки документів полягають в одночасній обробці тисячі документів за декілька хвилин; простоті та зручності використання; економії часу на роботу з первинними документами. (M.E.Doc).

Існує ще багато вартих уваги інструментів, які допоможуть перевести в онлайн-середовище роботу з

документами: АСКОД (АСКОД онлайн), *AlmexЕСМ* (AlmexЕСМ), *Бітрікс24* (Bitrix24), *Діло* (Діло), *Document.Online* (Document.Online), *OneBox* (OneBox) та інші. Принцип їх роботи схожий із попередніми сервісами, а завдяки інтеграції з онлайн-сервісами Google Документ і Microsoft Office Online на цих сервісах можна відкрити, переглянути і внести зміни у файли популярних форматів .doc, .docx, xls, .xlsx, .ppt, .pptx.

Однак, як зазначає Кузовова Н.М., користувачі часто застосовують дані програмні продукти не в усю силу їх потужностей, часто без електронного цифрового підпису. Окремі програмні продукти взагалі не передбачають застосування електронного підпису. Це означає, що процеси діловодства завмирають на стадії оперативного діловодства, а всі документи, створенні без електронного цифрового підпису не матимуть жодної юридичної сили. Тож кошти, витрачені на придбання програмного забезпечення та оплату людино-днів будуть сплачені тричі: під час друку документів, при науково-технічному упорядкуванні документів та передачі на державне зберігання документів на паперовій основі. (Кузовова, 2015, С. 86).

Висновки

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, їх повсюдне застосування призводить до радикальних змін у всіх сферах життєдіяльності людства. Традиційні сьогодні види професійної діяльності переходять у цифровий формат, що значно збільшує оперативність та продуктивність праці, забезпечує зручність та мобільність роботи з електронними документами, значно полегшує та спрощує документну комунікацію. В законодавстві України немає обмежень щодо використання в установах єдиної програми, яка дозволяє створювати електронні документи, тому для організації документної комунікації підприємству достатньо придбати спеціальне програмне забезпечення для генерації

електронних підписів. Сьогодні існує дуже багато сервісів для онлайн-роботи з документами. А тому і розібратися у такій різноманітності досить складно. На нашу думку, під час професійної підготовки майбутніх фахівців відповідних спеціальностей необхідно ознайомлювати здобувачів із можливостями сучасних інформаційних технологій. Адже уміння використовувати платформи, сервіси для роботи з документообігом дає можливість оптимізувати та раціоналізувати управлінську діяльність у всіх її напрямках. Документознавці, інформаційні аналітики повинні мати уявлення щодо можливостей таких ресурсів та миттєво реагувати на якісні зміни, що відбуваються у цій сфері.

Література

1. АСКОД онлайн. URL: <https://askod.online/index.ua.html>
2. Діло. URL: <https://www.eos.com.ua/eos/ua/products/delo/>
3. Збанацька О.М. Документ у реаліях сьогодення. *Бібліотечна планета*. 2016. № 3. С. 23-27.
4. Ковальчук Н.В. Документні комунікації в управлінні бібліотекою. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019, № 4. URL: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/189853>
5. Кузовова Н.М. Інформаційні технології в архівній справі та документознавстві: навч.-метод. посібн. Херсон, 2015. С.86.
6. Лісіна С.О. Документні ресурси: навч. посібн. Серія «Інформація. Комунікація. Документація», вип. 1. Львів: вид-во Львівської політехніки, 2013. С.102.
7. Прилуцька А.Є., Карпенко О.О., Парафійник Н.І., Медведь О.В. Документно-інформаційне забезпечення сучасної професійної комунікації: навч. посіб. Харків. : Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2016. 360 с.
8. Редька К.Ю. Документна комунікація в системі інформаційного управління. *Молодий вчений*. Херсон: ТОВ «Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 4 (44). С.108-113.

9. Соляник А.А. Документні потоки та масиви : навч. посібн. для вищ. навч. закл. культури і мистецтв. Харків : ХДАК, 2000. С. 8.

10. Ткач Л.М., Савченко С.В. Терміни документознавства: навч. посібн. для студентів спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Дніпро: НМетАУ, 2019. 46 с.

11. Швачич Г.Г., Толстой В.В., Петречук Л.М., Іващенко Ю.С., Гуляєва О.А., Соболенко О.В. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології: навч. посібн. Дніпро: НМетАУ, 2017. 230 с.

12. Almeda. URL: <https://almexecm.com.ua>

13. Bitrix24. URL: <https://www.bitrix24.ua>

14. Document.Online. URL: <https://document.online>

15. Google. URL: https://www.google.com/intl/uk_ua/docs/about/

16. M.E.Doc. URL: <https://medoc.ua/blog/5-prichin-chomu-paperovij-dokumentoobig-u-minulomu>

17. Microsoft. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua>

18. OneBox. URL: <https://crm-onebox.com/ua>

Плужник О.В., Мірошніченко Д.А. Ісак Л.М.

Сучасні засоби інформаційних технологій у документних комунікаціях

Анотація

З розширенням можливостей людини, відкриттям нових законів та знань, з розвитком економіки та виробництва спосіб передачі інформації в усній формі поступово переставав задовольняти комунікативні потреби. Перед суспільством постала необхідність побудови системи документних комунікацій, що передбачають довготривале збереження інформації на матеріальних носіях з метою фіксування значущої інформації. Зважаючи на великий потік інформації вирішення питань

діловодства можливе тільки завдяки широкому використанню нових інформаційних технологій за допомогою комп'ютерної техніки. В ході дослідження проведено огляд сучасних сервісів та платформ для роботи з документами. Подальшого розвитку набуло обґрунтування необхідності використання сучасних можливостей інформаційних технологій у процесі документних комунікацій. Традиційні сьогодні види професійної діяльності переходять у цифровий формат, що значно збільшує оперативність та продуктивність праці, забезпечує зручність та мобільність роботи з електронними документами, значно полегшує та спрощує документну комунікацію. Нині існує дуже багато сервісів для онлайн-роботи з документами. А тому і розібратися у такій різноманітності досить складно. На нашу думку, під час професійної підготовки майбутніх фахівців відповідних спеціальностей необхідно ознайомлювати здобувачів із можливостями сучасних інформаційних технологій. Адже уміння використовувати платформи, сервіси для роботи з документообігом дає можливість оптимізувати та раціоналізувати управлінську діяльність у всіх її напрямках діяльності. Інформаційні аналітики, документознавці повинні мати уявлення щодо можливостей таких ресурсів та миттєво реагувати на якісні зміни, що відбуваються у цій сфері.

Ключові слова: документні комунікації, інформаційні технології, електронний документообіг, онлайн-середовище.

Плужник О.В., Мирошніченко Д.А., Исак Л.М.

Современные средства информационных технологий в документных коммуникациях

Аннотация

С расширением возможностей человека, открытием новых законов и знаний, с развитием экономики и производства способ передачи информации в устной форме постепенно переставал удовлетворять коммуникативные потребности. Перед обществом возникла необходимость построения системы документных коммуникаций, предусматривающих долговременное хранение

информации на материальных носителях с целью фиксации значимой информации. Учитывая большой поток информации, решение вопросов делопроизводства возможно только благодаря широкому использованию новых информационных технологий с помощью компьютерной техники. В ходе исследования был проведен обзор современных сервисов и платформ для работы с документами. Дальнейшее развитие получило обоснование необходимости использования современных возможностей информационных технологий в процессе документальных коммуникаций. Традиционные виды профессиональной деятельности переходят в цифровой формат, что значительно увеличивает оперативность и производительность труда, обеспечивает удобство и мобильность работы с электронными документами, значительно облегчает и упрощает документную коммуникацию. В настоящее время существует очень много сервисов для работы с документами. А потому и разобраться в таком разнообразии достаточно сложно. По нашему мнению, при профессиональной подготовке будущих специалистов соответствующих специальностей необходимо ознакомить соискателей с возможностями современных информационных технологий. Ведь умение использовать платформы, сервисы для работы с документооборотом позволяет оптимизировать и рационализировать управленческую деятельность во всех ее направлениях деятельности. Информационные аналитики, документоведы должны иметь представление о возможностях таких ресурсов и мгновенно реагировать на качественные изменения в этой сфере.

Ключевые слова: документные коммуникации, информационные технологии, электронный документооборот, онлайн-среда.

UDC 378.091

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-251-265>

Opportunities for Non-Formal Education for People With Special Educational Needs

Lidiia Tkachenko

Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor
Head of Theory and Methods of Teaching Philology Disciplines in
Preschool, Primary and Special Education Department,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine

✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.

E-mail: lidiyatkachenko45@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6375-3558>

Date of receipt of the article: September 28, 2021

Article accepted for publication: November 22, 2021

Можливості неформальної освіти для людей з особливими освітніми потребами

Лідія Петрівна Ткаченко

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії і
методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній,
початковій і спеціальній освіті

Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

✉ вул. Валентинівська 2, Харків, Україна, 61022.

Дата надходження статті: 28 вересня 2021 р.

Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Absract

The article deals with non-formal education as an environment for expanding the potential of the individual (intellectual, competence, creative, social) and the prospects of

obtaining such education by people with special educational needs. **The purpose** of the article is to reveal the possibilities of non-formal education for people with special educational needs on the basis of the analysis of scientific literature. **Methods.** To achieve the research goal, the author used such methods as analysis of scientific literature, observation; system analysis, comparative analysis, method of classification, methods of systematization, generalization, logical analysis, analogy, analysis of personal teaching experience in pedagogical higher education establishment, comparison and interpretation of results. **The results.** Based on the analysis of scientific and methodological literature, it was found that there are a number of basic documents that define equal access to education and guarantee the provision of quality educational services to categories of people with special educational needs. Such documents regulate the issues of providing non-formal education as well. Typical forms of non-formal education are defined as various courses, interest groups and public associations. Today, the forms of non-formal education have also diversified: from traditional lectures and workshops to open educational platforms, dual forms of work (combination of training and professional activities), simulators, volunteer and educational work. Webinars are especially popular as options for free communication with specialists in certain fields, who provide available theoretical material and highlight their practical experience. **Conclusions.** The article notes that people with special educational needs prefer creative forms of work, because they allow them to reveal individual abilities, but today the boundaries of social realization through non-formal education have significantly expanded. The benefit of the study is that the author stated that non-formal education has unlimited opportunities in this area, which realizes the needs of individuals in acquiring knowledge in a way convenient for them. The most common forms of non-formal education are defined as various courses, webinars, online conferences and seminars, interest groups, public associations, which allows people with special

educational needs to join the development of civil society and exercise their rights and freedoms.

Keywords: non-formal education, forms, webinars, circle, public association, inclusion, limitations, needs.

References

1. Bohdzevych, A., Yvanova, O. & Nazyna, A. (2009). Trener – hruppa – semynar: druhoy put' obrazovanyya molodezhy [Coach – group – seminar: another way of educating young people]. Berlyn: Robert Bsck Stiftung [in Russian].
2. Vsesvitnya deklaratsiya pro zabezpechennya vyzhyvannya, rozvytku ta zakhystu ditey [World Declaration on the Survival, Development and Protection of Children] (1990). Retrieved from [https:// zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 995_075#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075#Text) (data zvernennya: 22.09.2021) [in Ukrainian].
3. Devterov, I.V. (2010). Komunikatyvnyi protses i movna sytuatsiia v Interneti [Communicative process and language situation on the Internet]. *Almanakh. Filosofski problemy humanitarnykh nauk – Almanac. Philosophical Problems of the Humanities*, 17, 62-166 [in Ukrainian].
4. Deklaratsiya prav dytyny (1959) [Declaration of the Rights of the Child]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/995_384#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text) [in Ukrainian].
5. Deklaratsiia sotsialnoho prohresu (1969) [Declaration of Social Progress]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/995_116#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_116#Text) [in Ukrainian].
6. Deklaratsiya pro prava rozumovo vidstalykh osib (1971) [Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/ 995_119#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_119#Text) [in Ukrainian].
7. Deklaratsiya pro prava osib z invalidnistyu (1975) [Declaration on the Rights of Persons with Disabilities]. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 995_117#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text) [in Ukrainian].
8. Konventsiiya OON pro prava dytyny (1989) [UN Convention on the Rights of the Child]. Retrieved from

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text [in Ukrainian].

9. Konventsiya pro prava osib z invalidnistyu (2006) [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text [in Ukrainian].

10. Pro pryntsyipy zakhystu psykhychno khvorykh ta polipshennya psykhiatrychnoyi dopomohy (1992) [On the principles of protection of the mentally ill persons and improvement of psychiatric care]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_905#Text [in Ukrainian].

11. Salamanska deklaratsiia ta Ramky dii shchodo osvity osib z osoblyvymy potrebamy (1994) [Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text [in Ukrainian].

12. Sihayeva, L.YE. (2010). Rozvytok osvity doroslykh v Ukrayini (druha polovyna XX st. – pochatok XXI st.: monohrafiia [Development of adult education in Ukraine (second half of the XX century – beginning of the XXI century)]. Kyiv: TOV VD «EKMO» [in Ukrainian].

13. Standartni pravyla zabezpechennya rivnykh mozhlyvostey dlya osib z invalidnistyu (1994) [Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306#Text [in Ukrainian].

Вступ

Реформування освітньої галузі України позначилося низкою докорінних змін: від оновлення змісту навчання до вибору інноваційних форм роботи на рівні всіх учасників освітнього процесу, від декларації рівного доступу до освіти всіх членів суспільства до практичної реалізації інклюзивної, неформальної та інформальної освіти. Значно розширилися

можливості неформальної освіти, яка має на меті підвищення окремих особистісно та професійно значущих умінь і навичок. Така освіта дозволяє формувати якісно нові компетентності, які значно підвищують конкурентоздатність особистості. Незаперечними є й переваги неформальної освіти у розширенні можливостей здобути гнучкі навички, поглибити знання, сформувати компетенції людям з особливими освітніми потребами.

У сучасному світі напрацьовано чималий досвід надання освітніх послуг людям з особливими потребами, їхні права зафіксовано в низці європейських документів: Декларація прав дитини (1959); Декларація соціального прогресу (1969); Декларація про права розумово відсталих осіб (1971); Декларація про права осіб з інвалідністю (1975); Конвенція ООН про права дитини (1989); Всесвітня декларація про забезпечення виживання, розвитку та захисту дітей (1990); Про принципи захисту психічно хворих та поліпшення психіатричної допомоги (1992); Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1994); Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (1994); Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006) та відповідному українському законодавстві: ЗУ «Про освіту» (з внесеними змінами (2017)), Постанова Кабміну України «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010), «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011). Крім звичних форм освіти особи з особливими освітніми потребами все частіше обирають неформальну, як таку, що задовольняє їх потреби у професійному та особистісному зростанні.

Мета статті – на основі проведеного аналізу наукової літератури розкрити можливості неформальної освіти для людей з особливими освітніми потребами.

Матеріал і методи досліджень

У процесі роботи, для досягнення мети дослідження, були використані відповідні методи наукового пошуку: аналіз наукової літератури, спостереження, що дозволили визначити ступінь актуальності проблеми; аналіз концептуальних положень та висновків, що містяться у науково-педагогічній та фаховій літературі; системний аналіз, порівняльний аналіз, метод класифікації, методи систематизації, узагальнення, логічного аналізу, аналогії, аналіз особистого досвіду викладання в педагогічному ЗВО, порівняння та інтерпретація результатів.

Результати та їх обговорення

Визначення неформальної освіти для європейського простору розроблялося спеціалістами Ради Європи, у межах проєкту «Європейський центр знань про молодь» неформальна освіта трактується як «будь-яка організована поза формальною освітою освітня діяльність, що доповнює формальну освіту, забезпечує засвоєння тих вмінь і навичок, що необхідні для соціально та економічно активного громадянина країни. Ця освітня діяльність структурована, має освітні цілі, визначені часові рамки, інфраструктурну підтримку та проходить усвідомлено» (А. Богдзевич, О. Іванова, А. Назіна, 2009). Дослідниця Л. Сігаєва визначає неформальну освіту як «сумісне, групове навчання» та виділяє такі форми неформальної освіти: курси, гуртки за інтересами та громадські об'єднання (Л. Сігаєва, 2010). У законі «Про освіту» неформальна визначається як освіта, «яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присвоєння (присудження) визнаних державою кваліфікацій за рівнями освіти та отримання встановленого законодавством документа про освіту» (ЗУ «Про освіту», 2017). З огляду на зазначене, можемо прорезюмувати, що неформальна освіта доступна, соціально і професійно значуща, відкрита система для людей з особливими освітніми потребами.

На сьогодні скористатися послугами неформальної освіти можна на спеціальних освітніх платформах (Edera, Освіторія, Всеосвіта, Prometheus та інші), на курсах, організованих провідними фахівцями, науковцями, відомими коучами та закладами вищої освіти різних рівнів, у гуртках відповідного тематичного спрямування (творчих, художніх, прикладних, технічних тощо) та у громадських об'єднаннях, організаціях та спілках (ГО «Міжнародна фундація науковців та освітян», ГО «Українське науково-освітнє ІТ товариство», ГО «Edcamp Ukraine», ГО «Арт-терапевтична асоціація», ГО «Смарт освіта», ГО «Ветеранське братерство»; ГС «Всеукраїнське громадське об'єднання «Національна асамблея людей з інвалідністю України» та інші).

Проаналізуємо різні форми неформальної освіти. Курси як освітній контент можуть слугувати для набуття нових знань, умінь і навичок, підвищення кваліфікації, яка вже існує, напрацювання нових компетенцій. Вони орієнтуються на актуальні для сучасного суспільства проблеми та допомагають розширити і поглибити ті гнучкі навички, які потрібні конкретній людині. Для людей з особливими освітніми потребами курси забезпечують можливість постійно оновлювати професійний інструментарій та сприяють розширенню світогляду. Зручними стали курси дистанційних форматів, оскільки не потребують додаткових пересувань та фізичних навантажень. Такий підхід до розвитку потенційних здібностей особистості є найбільш оптимальним, бо не лише надає освітню послугу, а й передбачає практичну реалізацію набутих знань.

З розвитком інтернет-комунікацій широкого поширення набуло віртуальне спілкування, в тому числі й освітнє. Однією з форм такого Інтернет-спілкування є вебінари або онлайн-семінари та веб-конференції.

Цей термін має англійське походження і утворений від двох слів: web (мережа) і seminar (семінар, навчальні курси), що в дослівному перекладі означає «навчання з використання Інтернет-мережі» (І. Девтеров, 2010)

Історія вебінарів бере початок в 80-х роках минулого століття, коли з'явилися перші системи обміну текстовими повідомленнями в Інтернеті. Через десятиліття вже було розроблено програмне забезпечення для такого спілкування, а також з'явилися веб-чати. До початку XXI століття стало можливим здійснювати конференц-зв'язок через Інтернет, а також з'явилися розробки інших засобів онлайн-спілкування. Призначення вебінарів можна звести до трьох основних цілей: навчання, конференції, наради. Вебінар – це певний захід, який відбувається в мережі Інтернет в онлайн-режимі. Загалом, вебінари можна віднести до звичайних семінарів, коли виконавець приводить слухачам послідовні доповіді або показує певні демонстрації. Однак проведення вебінарів, як ми вже згадували, відбувається в Інтернеті, в режимі реального часу.

Сьогодні вебінари стали дуже популярними у системі неформальної освіти, адже це дуже зручно: слухачеві не доведеться вирушати в зал і знайомитися з інформацією. Вебінар має декілька можливостей. По-перше, це аудіо-конференція, а також багатостороннє відео. Усі учасники можуть бачити і чути організатора, а на деяких вебінарах наявна можливість спілкуватися між собою. Коли відбувається організація вебінарів, фахівці попередньо визначають, де буде відбуватися вебінар, а також якого типу він буде, а точніше, чи буде можливість підключенням відео або ж просто буде голосовий супровід. По-друге, у вебінарі існує можливість перегляду презентацій або заздалегідь підготовлених відеороликів, також може проводитися передача всім учасникам певної інформації, яка буде зберігатися у файлах. Також у вебінарі може бути текстовий чат, де учасники можуть ставити запитання або ж спілкуватися між собою. Розуміння повідомлення стосується ментальних зав'язків, які поєднують нововведення з поняттями та уявленнями в свідомості аудиторії – теж

важливий критерій ефективності інформаційного повідомлення. Оцінка засвоєння інформації вимірюється різними засобами – від простого (тестування запам'ятовування) до складного (оцінювання розуміння змісту інформації), що дозволяє долучатися до вебінарів людям, які мають різні фізіологічні обмеження. Веб-конференції схожі на звичайні семінари і проводяться в декількох цілях. Часто метою семінару є звичайна конференція, на якій учасники отримують можливість послухати виступи ораторів і обговорити їх згодом. Це можуть бути наукові, ділові, громадські та інші заходи різної тематики та напрямків. Оскільки веб-конференції проводяться через Мережу, то для їх організації потрібні відповідні технічні умови. Всі учасники повинні мати доступ до Інтернету, навушники, веб-камеру, мікрофон, колонки. Крім того, іноді їм необхідно пройти реєстрацію на сервісах, що надають послуги віртуального спілкування. Останнім часом великого поширення набули вебінари, організовані за допомогою програми Skype. Вони мають деякі переваги перед конференціями, проведеними на веб-сервісах. Зокрема, завдяки Skype люди можуть не тільки листуватися, але і спілкуватися між собою за допомогою голосових повідомлень, а також бачити одне одного у вигляді веб-камери. Для проведення таких вебінарів організатору необхідно створити груповий чат. Соціальні комунікації сучасного типу утворюють середовище, яке постійно змінюється, внаслідок чого відбувається руйнування старих і формування нових моделей соціальних комунікацій, що становить суспільну проблему, від вирішення якої залежить трансформація суспільних цінностей і становлення нової системи соціальних комунікацій в умовах глобалізації. Різноманітні форми онлайн-навчання дозволяють дистанційно отримувати знання в будь-яких напрямках, набувати нові навички та вміння. Завдяки вебінару стають

доступні вузькоспеціалізовані онлайн-курси і консультації провідних фахівців з географічно віддалених від слухача місць, на що не завжди можна розраховувати у традиційній системі навчання. В умовах, коли створюється єдиний інтелектуальний і емоційний простір засобами Інтернет технологій, нагальною проблемою стає комбінація класичних педагогічних технологій з інформаційними технологіями навчання. Технології Веб, зокрема вебінар, містять великий потенціал підвищення ефективності навчального процесу й вимагають чіткого визначення умов їх використання. Таким чином, можна не тільки оптимізувати процес неформальної освіти для людей з обмеженими освітніми потребами, але й вирішити проблему віддаленого спілкування. Крім онлайн-навчання, за допомогою веб-технологій можна вибудувати цілу систему віртуальних комунікацій – онлайн-презентації, інтернет-конференції, онлайн-зустрічі. Цікава форма онлайн-тренінгів для людей з обмеженими освітніми потребами. Отже, сервіси для проведення вебінарів є універсальним майданчиком організації різноманітних форм онлайн-навчання та приватного спілкування.

Сталою формою неформальної освіти є організація гуртків, які функціонують на базі освітніх та дозвіллевих закладів. Гурток – така форма роботи, що передбачає реалізацію навчальної програми за певним освітнім, соціальним чи творчим напрямом. Організація роботи гуртка відбувається відповідно до плану, що укладений в такий спосіб: від елементарних понять до формування стійких навичок, від репродуктивного рівня умінь до творчого вияву сформованої навички. Зазвичай, гуртки спрямовані на розвиток творчого потенціалу особистості, вони об'єднують групи за інтересами та дають змогу розширити не лише знання, а й знайти однодумців для обміну досвідом. У якості неформальної освіти сьогодні пропонуються гуртки

ораторського мистецтва, логоритміки, квітникарства, садівництва, технічної творчості та різних видів мистецтва.

Останнім часом набув поширення досвід здобуття неформальної освіти через громадські об'єднання. Громадські об'єднання є соціально-значущими осередками, а їх діяльність вирішує актуальні для сучасного суспільства проблеми. Такі об'єднання покликані сприяти вирішенню проблем та задоволення потреб певних соціальних груп. Люди з особливими освітніми потребами мають змогу набувати у громадських об'єднаннях соціально-значущих навичок: співробітництва, волонтерської діяльності, просвітницької роботи з питань правової обізнаності та культури, виховання правосвідомості, громадянських компетентностей.

Висновки

Отже, на сучасному етапі українське суспільство напрацьовує досвід надання освітніх послуг людям з особливими освітніми потребами. Необмежені можливості у цій царині має неформальна освіта, яка реалізує потреби особистості у набутті знань зручним для неї способом. Серед традиційних та найбільш поширених форм неформальної освіти доцільно виділити різноманітні курси, що можуть повністю проходити у форматі дистанційної освіти та мають певні переваги для людей з ООП. У якості найбільш поширених форм можемо назвати вебінари, онлайн-конференції та семінари. Розвитку особистісного потенціалу сприяють гуртки за інтересами. Активізувалась практика надання неформальної освіти через громадські об'єднання, що дозволяє людям з особливими освітніми потребами долучатися до розбудови громадянського суспільства та реалізовувати власні права і свободи.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в розробленні технологій соціалізації людей з особливими освітніми потребами: від раннього втручання, інклюзивної освіти, здобуття професійних компетентностей до

неформальної освіти, що забезпечує всебічний розвиток особистості.

Література

1. Богдзевич А., Иванова О., Назина А. Тренер – группа – семинар: другой путь образования молодежи. Берлин: Robert Vsch Stiftung, 2009. 139 с.

2. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, розвитку та захисту дітей (1990 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075#Text (дата звернення: 22.09.2021)

3. Девтеров І.В. Комунікативний процес і мовна ситуація в Інтернеті. *Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук*, № 17, 2010. с. 162-166.

4. Декларація прав дитини (1959 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 20.11.2021)

5. Декларація соціального прогресу (1969 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_116#Text (дата звернення: 20.11.2021)

6. Декларація про права розумово відсталих осіб (1971 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_119#Text (дата звернення: 22.09.2021)

7. Декларація про права осіб з інвалідністю (1975 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_117#Text (дата звернення: 20.11.2021)

8. Конвенція ООН про права дитини (1989 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 22.09.2021)

9. Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 22.09.2021)

10. Про принципи захисту психічно хворих та поліпшення психіатричної допомоги (1992 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_905#Text (дата звернення: 22.09.2021)

11. Саламанська декларація та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (1994). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 22.09.2021)

12. Сігаєва Л. Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст.: монографія / за ред. С.О. Сисоєвої / АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. Київ: ТОВ ВД «ЕКМО». 2010. 420 с.)

13. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю (1994 рік). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306#Text (дата звернення: 22.09.2021)

Ткаченко Л.П.

Можливості неформальної освіти для людей з особливими освітніми потребами

Анотація

У статті йдеться про неформальну освіту як середовище розширення потенційних можливостей особистості (інтелектуальних, компетентнісний, творчих, соціальних) та перспективи здобуття такої освіти людьми з особливими освітніми потребами. На підставі аналізу науково-методичної літератури з'ясовано, що існує низка основоположних документів, що визначають рівний доступ до освіти і гарантують надання якісних освітніх послуг саме категорії людей з особливими освітніми потребами. Такі документи регулюють питання надання й неформальної освіти в тому числі. Визначено, що типовими формами неформальної освіти є різноманітні курси, гуртки за інтересами та громадські об'єднання. Сьогодні урізноманітнилися і форми здобуття неформальної освіти: від традиційних лекцій і практикумів до відкритих освітніх платформ, дуальних форм роботи (суміщення навчання і професійної діяльності), тренажерів, волонтерської та просвітницької роботи. Особливо популярними

є вебінари як варіанти вільного спілкування з фахівцями певних галузей, які доступно подають теоретичний матеріал та висвітлюють свій практичний досвід. У статті зазначено, що люди з особливими освітніми потребами надають перевагу творчим формам роботи, оскільки саме вони дозволяють розкрити індивідуальні здібності, але сьогодні значно розширилися межі й соціальної реалізації засобами неформальної освіти.

Ключові слова: неформальна освіта, форми, вебінари, гурток, громадське об'єднання, інклюзія, обмеження, потреби.

Ткаченко Л.П.

Возможности неформального образования для людей с особыми образовательными потребностями

Аннотация

В статье говорится о неформальном образовании как среде расширения потенциальных возможностей личности (интеллектуальных, компетентностных, творческих, социальных) и перспективах получения такого образования людьми с особыми образовательными потребностями. На основании анализа научно-методической литературы установлено, что существует ряд основополагающих документов, определяющих равный доступ к образованию и гарантирующих предоставление качественных образовательных услуг именно категории людей с особыми образовательными потребностями. Такие документы регулируют вопросы предоставления и неформального образования в том числе. Определено, что типичными формами неформального образования есть разные курсы, кружки по интересам и общественные объединения. Сегодня разнообразились и формы получения неформального образования: от традиционных лекций и практикумов до открытых образовательных платформ, дуальных форм работы (совмещения обучения и профессиональной деятельности), тренажеров, волонтерской и просветительской работы. Особенно популярны вебинары как варианты свободного общения со специалистами определенных отраслей, которые доступно представляют теоретический материал и освещают свой

практический опыт. В статье отмечено, что люди с особыми образовательными потребностями предпочитают творческие формы работы, поскольку именно они позволяют раскрыть индивидуальные способности, но сегодня значительно расширились границы и реализации средствами неформального образования.

Ключевые слова: неформальное образование, формы, вебинары, кружок, общественное объединение, инклюзия, ограничения, потребности.

UDC 004.771:378.14

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-266-286>

The Use of Network Services Based on Cloud Technologies in the Virtual Educational Environment of Higher Education Establishment

Larysa Shchevchuk

Doctor of Pedagogical Sciences (Dsc), Associate Professor,
Head of the Department of Mathematics, Informatics and Teaching
Methods,

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

✉ 30 Sukhomlynskohoho Str., Pereiaslav, Kyiv region, Ukraine, 08401

Email: sheld65l@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8405-1168>

Borys Shevchuk

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Department of Information Systems and Technologies

National Pedagogical Dragomanov University

✉ 9 Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine, 01601

Email: sh.bera04@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4406-1011>

Serhii Yashanov

Doctor of Pedagogical Sciences (Dsc), Professor,
Head of the Department of Information Systems and Technologies
National Pedagogical Dragomanov University

✉ 9 Pyrohova Str., Kyiv, Ukraine, 01601

Email: yashanovs@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8958-9007>

Date of receipt of the article: September 28, 2021
Article accepted for publication: November 22, 2021

Використання мережевих сервісів на основі хмарних технологій у віртуальному освітньому середовищі закладу вищої освіти

Лариса Дмитрівна Шевчук

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри математики, інформатики та методики
навчання,

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

✉ вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, Київська обл.,
Україна, 08401

Борис Вікторович Шевчук

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

✉ вул. Пирогова, № 9, м. Київ, Україна, 01601

Сергій Микитович Яшанов

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри інформаційних систем і технологій,
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

✉ вул. Пирогова, № 9, м. Київ, Україна, 01601

Дата надходження статті: 28 вересня 2021 р.
Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Abstract

Today in the digital society it is important to use virtual learning environments in the educational process of both higher and general education establishments, because the education of highly qualified, competent teachers in the digital field, their continuous self-improvement and lifelong learning throughout teaching activities, and the use of telecommunications and digital technologies for improving the learning process together with solving educational problems cannot be realised without the tools of a virtual educational environment. In the educational market

of Ukraine, the practice of creating so-called virtual universities, distance learning centers has existed for over a decade, but in recent years education has got more evident features of a virtual environment. The article is devoted to the problems of application of network services on the basis of cloud technologies in the virtual educational environment of a higher education institution. **The research purpose** is to analyze the educational aspects of the use of modern network services based on cloud technologies in the virtual educational environment of higher education. To achieve these goals, the following **research methods** were used: analysis of domestic and foreign psychological and pedagogical literature on the research problem, synthesis and comparison. **The results.** Cloud technologies provide a wide range of educational services for scientific and creative activities of all participants in the educational process. Using cloud technologies students have the opportunity to receive a modern education that meets new technologies and standards. The article highlights educational and practical tasks that can be solved with the help of network services based on cloud technologies, grounding on the needs of the training system. The use of cloud technologies in education allows expanding the scope of e-learning, taking into account the individual characteristics of students' perception of a material and improving the teaching system as a whole. With this approach, education will be available to almost all students, simplify the communication process of all the members of the educational environment, increase the level of savings on educational costs for technical equipment and teaching materials. **Conclusions.** The use of cloud technologies in the educational process will increase the cognitive interest and activity of students in learning, achieve high academic results and deepen their knowledge in the field of modern information technology. Learning in the information educational environment with the use of cloud technologies will provide an opportunity to organize educational activities of students in accordance with modern requirements and taking into account the effectiveness of innovative technologies in learning.

It will be possible to organize the learning process at an accessible level, with developed technical backwardness and methodological base, as well as in accordance with the individual characteristics of students in the framework of learning using modern cloud systems.

Keywords: cloud technologies, educational process, network services, innovative technologies, e-education, blended learning.

References

1. Vakaliuk, T.A. (2015). Khmaro oriientovane navchalne seredovyshe: katehoriino-poniatiinyi aparat [Cloud-oriented learning environment: categorical-conceptual apparatus]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 35, 38–41 [in Ukrainian].

2. Zaharova, I.G. (2003). *Informatsionnyie tehnologii v obrazovanii [Information technologies in education]*. Moskva: Akademiya [in Russian].

3. Zhuk, O. & Sirenko, S. (2011). Virtualnaya obrazovatel'naya sreda vuza kak faktor lichnostno-professionalnogo razvitiya budushego spetsialista [The virtual educational environment of a university as a factor of personal and professional development of a future specialist]. *Pedagogicheskata sreda v universiteta kato prostranstvo za profesionalno-lichnostno razvitie na b'deschiya spetsialist – The pedagogical environment at the university is a space for professional and personal development for a visiting specialist*, 1. Retrieved from <http://elib.bsu.by/handle/123456789/4979> [in Russian].

4. Krechetnikov, K.G. & Krechetnikova, I.V. *Sotsialnyie setevyie servisyi v obrazovanii [Social networking services in education]*. (n.d.). Retrieved from [http://ido.tsu.ru/other_res/pdf/3\(39\)_45.pdf](http://ido.tsu.ru/other_res/pdf/3(39)_45.pdf) [in Russian].

5. Kryvonos, O.M. & Korotun, O.V. (2015). Zmishane navchannia yak osnova formuvannia IKT kompetentnosti

vchytelia [Blended learning as a basis for the formation of ICT teacher competence]. *Naukovi zapysky – Scientific notes*, 8, 2, 19–23 [in Ukrainian].

6. Lytvynova, S.H. (2014). Poniattia y osnovni kharakterystyky khmaro oriientovanoho navchalnoho seredovyshcha serednoi shkoly [The concept and main characteristics of the cloud-based learning environment of high school]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*, 2 (40), 26–41 [in Ukrainian].

7. Semerikov, S.O., Striuk, M.I. & Moiseienko, N.V. (2012). Mobilne navchannia: istoryko-tekhnolohichniy vymir [Mobile learning: historical and technological dimension]. *Teoriia i praktyka orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv – Theory and practice of organization of independent work of students of higher educational institutions*, (pp. 188–242). Kryvyi Rih [in Ukrainian].

8. Skurativska, M.O. & Popadiuk, S.S. (2019). Virtualne osvितnie seredovyshche v systemi inshomovnoi pidhotovky suchasnoho zakladu vyshchoi osvity [Virtual educational environment in the system of foreign language training of a modern higher education institution]. *Pedahohichni nauky – Pedagogical sciences*, LXXXVII, 198–203 [in Ukrainian].

9. Spivak, S.M. (2018). Vykorystannia khmaro oriientovanoho personalizovanoho navchalnoho seredovyshcha v orhanizatsii navchalnoho protsesu [The use of cloud-based personalized learning environment in the organization of the learning process]. *Open Educational E-environment of modern university – Open Educational E-environment of modern university*, 4, 83–90 [in Ukrainian].

10. Striuk, A.M. & Rassovytska, M.V. (2014). Systema khmaro oriientovanykh zasobiv navchannia yak element informatsiinoho osvितno-naukovoho seredovyshcha VNZ [The system of cloud-based learning tools as an element of the informational educational and scientific environment of the university].

Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids, 4 (42), 150–158 [in Ukrainian].

11. Shevchuk, L.D. & Shevchuk, B.V. (2020). Vprovadzhennia tsyfrovyykh osvitynykh tekhnolohii u pidhotovku maibutnykh uchyteliv v umovakh dystantsiinoho navchannia [Introduction of digital educational technologies in the training of future teachers in the conditions of distance learning]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Drohobych*, (34), T. 5. 255–263. [in Ukrainian].

12. About the Open Course Ware Consortium. MIT Open Course Ware. *Ocw.mit.edu*. Retrieved from <http://ocw.mit.edu/about/ocw-consortium>.

13. Bonk, C.J. (2009). *The World is Open: How Web Technology is Revolutionizing Education*. San Francisco: Jossey-Bass Inc.

14. Etro, F. (2012). The Economics of Cloud Computing. *The IUP Journal of Managerial Economics*, IX, 2, 7–22. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=2018109>.

15. Lipeikiene, J. (2003). Virtual Learning Environments as a Supplement to Traditional Teaching. *Informatics in Education*, 2, 1, 53–64.

16. Miller, M. (2008). *Cloud Computing: Web-based applications that change the way you work and collaborate online*. Indianapolis.

17. MIT Open Course Ware. *Ocw.mit.edu*. Retrieved from <http://ocw.mit.edu/index.htm>.

18. NIST Definition of Cloud Computing v15. *Csrc.nist.gov*. Retrieved from <http://csrc.nist.gov/groups/SNS/cloud-computing/cloud-def-v15.doc>.

19. Škerlak, T., Kaufmann, H. & Bachmann, G. (2014). *Lernumgebungen an der Hochschule auf dem Weg zum Campus von morgen [Learning environments at the university on the way to the campus of tomorrow]*. Münster; New York: Waxmann Verlag GmbH.

Вступ

Сьогодні в цифровому суспільстві актуальним є застосування в освітньому процесі як закладів вищої так і загальної освіти віртуальних навчальних середовищ, адже виховання висококваліфікованого, компетентного педагога в цифровій галузі, його постійного самовдосконалення і безперервного навчання протягом всієї педагогічної діяльності; відбір відповідного навчального матеріалу і відповідних засобів цифрових технологій для його подання; створення методичних ресурсів; використання засобів телекомунікації та цифрових технологій для вдосконалення навчального процесу та вирішення освітніх завдань не може відбуватись без інструментів віртуального освітнього середовища. На освітньому ринку України практика створення так званих віртуальних університетів, центрів дистанційного навчання існує вже понад десятиліття, проте саме в останні роки освіта набуває все більш виразних рис віртуального середовища [8, с. 199]

Метою статті є аналіз освітніх аспектів використання сучасних мережевих сервісів на основі хмарних технологій у віртуальному освітньому середовищі закладу вищої освіти

Матеріал і методи дослідження

Різні аспекти проблеми освітнього середовища представлені у психолого-педагогічних дослідженнях, як класичних (Я.А. Коменский, Д.Ж. Локк, Ж.Ж. Руссо, І.Г. Песталоцці та ін.), так і сучасних (С. Дерябо, В. Лебедева, В. Орлова, В. Панова, М. Князева, Ю. Мануйлов, В. Ясвін та ін.). Віртуальну реальність в освітньому середовищі досліджували А. Бюль, М. Вейнстейн, Д. Ланье, А. Крокер; застосування ІКТ в організації систем відкритого та дистанційного навчання А.П. Єршов, В.П. Зінченко, М.П. Лапчик, В.Ю. Биков, В.М. Глушков, М.І. Жалдак, В.С. Михалевич, Ю.І. Машбиць, А.Т. Кузнєцов, І.А. Новик, О.М. Спірін, С.М. Яшанов та ін.)

Для досягнення поставлених цілей використовувались наступні методи дослідження: аналіз вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження з метою визначення рівня розробленості досліджуваного питання; синтез і порівняння, що дало можливість визначити теоретико-методологічні засади, сутність і структуру досліджуваного феномену.

Результати та обговорення

Сьогодні віртуальна складова освітнього процесу вважають Т. Шкерлак, Х. Кауфманн, Г. Бахманн стає інтегральним складником навчального середовища, компонентом навчання на лекції, при проведенні практичних, лабораторних робіт самостійній роботі студента при складанні іспиту і тд. [19, с. 21]

На думку Джоана Ліпейкіне віртуальне освітнє середовище, це програмне забезпечення, що розміщується на певному сервері та створене для того, щоб керувати різними аспектами навчання [16, с. 55]

У Вікіпедії віртуальне навчальне середовище (ВНС) (*virtual learning environment (VLE)*) розглядається як програмна система, створена для підтримки процесу дистанційного навчання з наголосом саме на навчання, на відміну від керованого навчального середовища, для якого властивий акцент на управлінні процесом навчання.

Науковці О. Жук та С. Сіренко під віртуальним освітнім середовищем розуміють мережевий комунікаційний простір, що забезпечує організацію освітнього процесу, його методичну та інформаційну підтримку, документування, взаємодію між всіма суб'єктами освітнього процесу (студенти, викладачі, деканат), а також керування ним [3].

Основою для проектування віртуального освітнього середовища українського закладу вищої освіти сьогодні зазвичай є відкрита платформа Moodle, яка і була створена для здійснення мережевого навчання.

В умовах, коли поширення інновацій влаштовано по мережевому принципу, то мережева інформаційна взаємодія стає одним з найбільш ефективних механізмів розвитку науково-освітньої діяльності та вирішення актуальних завдань модернізації освіти, розвитку віртуальної мобільності в освіті [2, 10].

Прикладами мережевих сервісів, які застосовуються або можуть бути успішно застосовані в освітній діяльності, є: потокове медіа і відео конференції; дистанційне навчання; додатки web 4.0; онлайн-класи для підтримки професійного розвитку; онлайн-оцінювання та безпечне подання даних; мультимедійні додатки та інші додатки, які навчаються можуть також вивчати самостійно, маючи доступ до них в будь-якому місці і в будь-який час використовуючи будь-який мобільний пристрій, наприклад, нетбук, планшет або навіть смартфон і доступ до мережі Інтернет.

Розглянемо основні тенденції, що формують навички, необхідні в 21 столітті і позитивно впливають на освіту і відкривають безліч нових можливостей для учнів і педагогічних працівників.

– *Пошук в мережі Інтернет.* Мережа Інтернет на сьогодні є сховищем, в якому практично все відкрито для доступу. Тому навички пошуку в мережі Інтернет є важливими складовими ІКТ-грамотності учнів та студентів в цифровому світі.

– *Змішане навчання.* Вміння працювати з електронними освітніми ресурсами, ресурсами мережі Інтернет сьогодні ставиться в один ряд з навичками читання і письма, презентаційними та технологічними навичками виходячи з того що навчання відбувається у змішаній формі. Змішане навчання має на увазі не тільки спілкування «віч-на-віч» та «групове спілкування», але і взаємодія в режимі реального часу з використанням сучасних інформаційних технологій [5].

– *Студенти як викладачі.* Теперішній час вимагає від студентів постійної ініціативи та самовдосконалення, адже

вони повинні вміти користуючись сучасними цифровими засобами самостійно вивчати матеріал, корисний для їх освіти.

– *Електронна співпраця*. При організації навчального процесу формуються навички електронного співробітництва при використанні відповідного інструментарію (бібліотеки, календарі, форуми, плани, карти місцевості та ін.).

– *Програмне забезпечення з вільним / відкритим кодом (F/OSS (free / open-source-software))* можна використовувати в освітніх організаціях в рамках вивчення дисциплін, як супроводжуюче програмне забезпечення, а також для удосконалення різних навичок (програмування, надання інформації за допомогою мультимедіа технологій та ін.) [7].

– *Open Courseware*. Навчальні матеріали, що містяться на подібних ресурсах, корисні як педагогічним працівникам, викладачам так і студентам. Головним провайдером OpenCourseWare став Массачусетський технологічний інститут [11, 16].

– *Навчальні портали* зараз є досить розвиненими і дозволяють студентам, як вивчати новий матеріал, так і розвивати свої знання в різних наукових галузях [4].

– *Віртуальна та доповнена реальність* – ця технологія віртуальної надає учням та студентам можливість глибше вивчати предмети, моделювати ситуації із реального життя, аналізувати наслідки світових подій, змушуючи учнів та студентів шукати і приймати власні рішення.

– *Мобільне навчання (mobile learning, MLearning)* як сучасний напрям розвитку систем дистанційного навчання, що використовує в якості засобу навчання мобільні телефони, смартфони, КПК, електронні книжки. Мобільне навчання передбачає наявність системи дистанційного навчання, яка містить підсистему доступу до локального та віддаленого контенту [7, с. 195].

– *Мережі персоналізованого навчання PLE (Personal learning environment)* Електронне персоналізоване навчальне

середовище розглядається як система, яка надає можливість самостійно встановлювати цілі навчання, контролювати та керувати процесом та змістом власного навчання, співпрацювати з іншими людьми в процесі навчання, тобто здійснювати неформальне навчання [9, с.84].

– *Хмарні технології* (Cloud technology) – це «розподілені технології», тобто дані опрацьовуються з використанням не лише одного комп'ютера, а опрацювання розподіляється по декількох комп'ютерах, які підключені до мережі Internet [1, с. 39]. Хмарні технології надають освітнім організаціям безкоштовні хмарні сервіси, які можна використовувати в освітньому процесі. Концепцію «обчислювальної хмари» активно застосовують різні компанії, наприклад, Google і Microsoft [14].

Професор Міланського університету Федеріко Етро зазначив, що cloud computing (CC) – нові інтернет-орієнтовані технології, що дозволяють зберігати дані на серверах і надавати послуги на вимогу клієнтів[12].

Майкл Міллер вважає, що комп'ютинг в тому вигляді, в якому ми його знаємо, змінився. Сучасні технології дозволяють не купувати дороге програмне забезпечення для установки на комп'ютер, можна розгортати хмарну інфраструктуру і мати доступ до неї з будь-якого місця, з будь-якого обладнання, підключеного до мережі Інтернет. Слід зазначити, що доступ до «хмари» можуть мати одночасно тисячі людей, що мають права доступу [16].

Пітер Мелл та Тімоті Гренс з Національного інституту стандартів і технологій США визначив «хмарні обчислення» як модель, яка дає можливість зручного доступу за допомогою мережі до загальних налаштованих обчислювальних ресурсів (наприклад, мережі, серверів, систем зберігання, додатків, послуг) [18]. У цьому ж документі зазначено, що модель «хмари»:

– містить три сервісні моделі програмне забезпечення як послуга (SaaS), платформа як послуга (PaaS),

---

інфраструктура як послуга (IaaS) і чотири моделі розгортання (приватні хмари, групові хмари, публічні хмари, гібридні хмари). Аналогічні моделі виділяються також і іншими авторами [1, 6, 7, 11].

Програмне забезпечення як сервіс (SaaS) – призначене для роботи з даними з різних пристроїв. Такі технології надають можливість працювати з документами у вікні браузера а також вести бухгалтерію, управляти складом і т.д.

Прикладом додатків як сервісу може бути що забезпечують спільну роботу офісні пакети Документи Google, Google Apps for Educations, Office Online, Office 365, Zoho Office та ін.

Платформа як сервіс (PaaS). Цей сервіс більшою мірою призначений для розробників програмного забезпечення Платформа орієнтована на певну мову програмування, наприклад, Java або Python.

Прикладом платформи як сервіс може служити Force.com від Salesforce.com , Microsoft Azure, Google App Engine, Cloud Foundry від VMWare, Oracle PaaS Platform і ін.

Інфраструктура як сервіс (IaaS). Постачальники IaaS зазвичай надають: апаратне забезпечення; комп'ютерну мережу; платформу віртуалізації; угоди сервісного обслуговування; інструменти обліку обчислень. В даніому сервісі застосовується технологія віртуалізації, яка полягає в розбитті фізичного сервера на віртуальні і надання віртуальних частин сервера різним споживачам, наприклад таким як Amazon Web Services, Terremark, Rackspace Cloud, GoGrid, Scalaxy.

У своїй роботі під *хмарними технологіями* будемо розуміти методи зберігання інформації і способи надання програмного забезпечення та сервісних послуг через мережу Інтернет. Хмарні технології використовують у своїй інфраструктурі мережеві можливості, при використанні яких обмін даними, виконання дій зберігання та інші операції виконуються на стороні сервера, а не клієнта (користувача),

що дозволяє не мати потужні і ресурсомісткі машини і використовувати будь-які доступні засоби, в тому числі і мобільні з можливістю доступу до мережі Інтернет.

Виділяють п'ять основних характеристик, яким повинен відповідати будь-хмарний продукт [10]:

– *Самообслуговування на вимогу* (On-demand self service). Користувач може при потребі отримати в потрібному обсязі обчислювальні ресурси і управляти ними без допомоги системних адміністраторів.

– *Мережева доступність* (Ubiquitous network access). Хмарний сервіс є доступним в будь-якій точці світу з будь-якого пристрою і в будь-який час.

– *Вимірювані сервіси* (Metered use). Оплачується лише та обчислювальна потужність, яку користувач дійсно використовує.

– *Еластичність* (Elasticity). Можливість миттєвого зміни кількості і часу використання обчислювальних ресурсів, що виділяються споживачеві.

– *Незалежність від апаратного забезпечення* (Resource pooling). Хмарні послуги не залежать від працездатності конкретного апаратного вузла.

В даний час без сучасних інформаційних технологій не може ефективно працювати жодний освітній заклад і як показує досвід розвинених зарубіжних країн [15, 16, 17, 18] рішенням вище описаних проблем є впровадження в навчальний процес технології хмарних обчислень.

Мережних технологій і використання мережевих соціальних сервісів мережі Інтернет в освіті присвячено багато робіт вітчизняних і зарубіжних авторів. Наприклад, основні соціальні мережеві сервіси мережі Інтернет описали К.Г. Кречетникова і І.В. Кречетникова [4].

Грендон Джил в своїй роботі [17] виокремлює особливості використання мережі Інтернет в якості освітньої технології в системі вищої освіти, дає рекомендації до їх застосування.

У перерахованих вище роботах веб-сервіси розглядаються як мережеве програмне забезпечення, що підтримує групову взаємодію. На відміну від розглянутих в перерахованих вище роботах мережевих сервісів (блоги, вікі-сторінки, месенджери, відеосервіси і ін.), хмарні технології дозволяють використовувати в якості сервісу як програмне забезпечення, так і дані, і навіть комп'ютери. У працях [2, 6, 11] описано, яким чином можна ефективно використовувати хмарні технології в освітньому процесі та підготовки учнів.

Хмарні технології надають широкий спектр освітніх послуг для наукової і творчої діяльності всіх учасників освітнього процесу. Використовуючи хмарні технології в учнів з'являється можливість отримувати сучасну освіту, що відповідає новим технологіям і стандартам. Виходячи з потреб системи навчання виділимо навчально-практичні завдання, які можливо вирішувати за допомогою мережевих сервісів на основі хмарних технологій (табл. 1).

Таблиця 1

Завдання із зазначенням можливих для використання мережевих сервісів на основі хмарних технологій.

	Навчально-практичні завдання	Мережеві сервіси на основі хмарних технологій
1.	Використання хмарно-орієнтованих операційних систем і віртуальних робочих столів для організації індивідуального освітнього простору	Google Chrome OS, CloudTop, Joli Cloud, Cloudo, xOS, Zim Desk, ZeroPC
2.	Використання хмарно-орієнтованих технологій комунікації для організації дистанційного навчального процесу	Zoom, Google Meet, Microsoft Teams
3.	Використання платформ для розробки додатків і хостингу електронних освітніх ресурсів і навчальних матеріалів	Microsoft Azure, Google App Engine, Amazon Elastic Compute Cloud
4.	Використання сервісів зберігання та спільного використання даних для колективного або індивідуального використання навчальних матеріалів	Яндекс Диск, Диск Google, Dropbox, OneDrive, Box, Classroom
5.	Спільне використання інтегрованих офісних пакетів, що включають текстові і табличні редактори, а також редактори презентацій, для візуалізації навчальних матеріалів і результатів самостійної роботи	Документи Google, Office Online, Zoho Office

Продовження таблиці 1

6.	Використання сервісів для роботи з мультимедійними презентаціями для подання навчального матеріалу	SlideRocket, Prezi.com, Slideshark, Slides
7.	Використання графічних редакторів для візуалізації даних і побудови моделей	малюнки Google, Pixlr, SumoPaint. - Janvas, SVG-edit., Autodesk Tinkercad, AutoCAD.
8.	Використання систем управління базами даних для створення і модифікації баз даних	Zoho Creator, MyTaskHelper, DoMyAppgFlow, Intuit Quick Base, Caspio Bridge, Amazon RDS
9.	Використання і створення спільних навчальних класів і сайтів спільнот для розміщення навчального матеріалу	Google Сайти, Zoho Wiki, Zoho Sites
10.	Використання хмарних технологій в антивірусного захисту для вивчення базових функціональних можливостей хмарно-орієнтованих антивірусних програм для забезпечення інформаційної безпеки	PrevX, Immundet, Panda Cloud Antivirus
11.	Використання хмарних сервісів для організації та проведення електронного тестування	Google Формы, Office Online

Використання хмарних технологій в сфері освіти має багато позитивних переваг. Особливо значущими з них можна вважати *дидактичні переваги*, пов'язані з наданням широкого спектру онлайн-інструментів і послуг, які забезпечують безпечно з'єднання і можливості мережевої взаємодії і співпраці педагогічних працівників та учнів:

- можливість організації спільної науково-освітньої діяльності педагогічних працівників та учнів; можливість для учасників мережевої взаємодії спільно використовувати і публікувати документи різних видів і призначення;

- швидке включення різних сервісів в мережеву взаємодію через відсутність територіальної прив'язки користувача сервісу до місця його надання;

- організація інтерактивних форм мережевої взаємодії;
- дотримання учнями колективних проектів, в умовах відсутності обмежень на «розмір аудиторії» і «час проведення проектів»;

- взаємодія і проведення спільної роботи в мережі незалежно від їх місцезнаходження;

- переміщення в «хмару» використовуваних інфраструктур підтримки і супроводу систем управління навчанням;
- нові можливості по організації доступу, розробці і поширенню нових програмних продуктів [6, 7, 10].

Висновки

Використання хмарних технологій дозволяє розширити рамки отримання електронної освіти з урахуванням індивідуальних особливостей сприйняття матеріалу учнями та вдосконаленням системи викладання в цілому. При такому підході освіта стане доступним практично для всіх учнів, спроститься процес спілкування всіх членів освітнього середовища, підвищиться рівень економії на освітні витрати при технічному оснащенні та на навчальні матеріали.

Впровадження хмарних технологій в освітній процес дозволить збільшити пізнавальний інтерес і активність учнів при навчанні, домогтися високої результативності з навчальних дисциплін і поглибити знання учнів в області сучасних інформаційних технологій. Навчання в інформаційній освітньому середовищі з використанням засобів хмарних технологій дасть можливість організувати освітню діяльність учнів відповідно до сучасних вимог і з урахуванням ефективності застосування інноваційних технологій при навчанні. Організувати процес навчання на доступному рівні, з розвинутою технічною відсталістю та методичною базою, а також відповідно до індивідуальних особливостей учнів стане можливим в рамках навчання з використанням сучасних хмарних систем.

Література

1. Вакалюк Т.А. Хмаро орієнтоване навчальне середовище: категорійно-понятійний апарат. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. № 35. Ужгород, 2015. С. 38–41.

2. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2003. 192 с.

3. Жук О., Сиренко С. Виртуальная образовательная среда вуза как фактор личностно-профессионального развития будущего специалиста. *Педагогическата среда в университета като пространство за професионално-личностно развитие на бъдещия специалист*: сборник научных статей: в 2 т. Габрово, 2011. Т. 1. URL: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/4979> (дата звернення: 20.09.2021).

4. Кречетников К.Г., Кречетникова И.В. Социальные сетевые сервисы в образовании. URL: [http://ido.tsu.ru/other_res/pdf/3\(39\)_45.pdf](http://ido.tsu.ru/other_res/pdf/3(39)_45.pdf) (дата звернення: 12.02.2021).

5. Кривонос О.М., Коротун О.В. Змішане навчання як основа формування ІКТ компетентності вчителя. *Наукові записки*. Вип. 8. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Ч. 2. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2015. С. 19–23.

6. Литвинова С.Г. Поняття й основні характеристики хмаро орієнтованого навчального середовища середньої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. №2 (40). С. 26–41.

7. Семеріков С.О., Стрюк М.І., Моїсеєнко Н.В. Мобільне навчання: історико-технологічний вимір. *Теорія і практика організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів*: монографія. Кривий Ріг, 2012. С. 188–242.

8. Скуратівська М.О., Попадюк С.С. Віртуальне освітнє середовище в системі іншомовної підготовки сучасного закладу вищої освіти. *Педагогічні науки: зб. наук. праць*. 2019. Вип. LXXXVII. С. 198–203.

9. Співак С.М. Використання хмаро орієнтованого персоналізованого навчального середовища в організації навчального процесу. *Open Educational E-environment of modern university*. 2018. № 4. С. 83–90.

---

10. Стрюк А.М., Рассовицька М.В. Система хмаро орієнтованих засобів навчання як елемент інформаційного освітньо-наукового середовища ВНЗ. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. №4 (42). С. 150–158.

11. Шевчук Л. Д., Шевчук Б. В. Впровадження цифрових освітніх технологій у підготовку майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. №34. Т. 5. С. 255–263.

12. About the Open Course Ware Consortium. MIT Open Course Ware. 2012. URL: <http://ocw.mit.edu/about/ocw-consortium> (дата звернення: 13.03.2021).

13. Bonk C.J. The World is Open: How Web Technology is Revolutionizing Education. San Francisco: Jossey-Bass Inc., 2009.

14. Etro F. The Economics of Cloud Computing (March 8, 2012). *The IUP Journal of Managerial Economics*. Vol. IX. № 2. P. 7–22. May 2011. URL: <https://ssrn.com/abstract=2018109> (дата звернення: 13.03.2021).

15. Lipeikiene J. Virtual Learning Environments as a Supplement to Traditional Teaching. *Informatics in Education*. 2003. Vol. 2. №1. P. 53–64.

16. Miller M. Cloud Computing: Web-based applications that change the way you work and collaborate online. Indianapolis, 2008. 312 p.

17. MIT Open Course Ware. URL: <http://ocw.mit.edu/index.htm> (дата звернення: 13.03.2021).

18. NIST Definition of Cloud Computing v15. URL: <http://csrc.nist.gov/groups/SNS/cloud-computing/cloud-def-v15.doc> (дата звернення: 13.03.2021).

19. Škerlak T., Kaufmann H., Bachmann G. Lernumgebungen an der Hochschule auf dem Weg zum Campus von morgen. Medien in der Wissenschaft, Band 66. Münster; New York: Waxmann Verlag GmbH, 2014. 367 p.

Шевчук Л.Д., Шевчук Б.В., Яшанов С.М.

Використання мережевих сервісів на основі хмарних технологій у віртуальному освітньому середовищі закладу вищої освіти

Сьогодні в цифровому суспільстві актуальним є застосування в освітньому процесі як закладів вищої так і загальної освіти віртуальних навчальних середовищ, адже виховання висококваліфікованого, компетентного педагога в цифровій галузі, його постійне самовдосконалення і безперервне навчання протягом всієї педагогічної діяльності; використання засобів телекомунікації та цифрових технологій для вдосконалення навчального процесу та вирішення освітніх завдань не може відбуватись без інструментів віртуального освітнього середовища. На освітньому ринку України практика створення так званих віртуальних університетів, центрів дистанційного навчання існує вже понад десятиліття, проте саме в останні роки освіта набуває все більш виразних рис віртуального середовища.

Описані основні компоненти мережевих сервісів на основі хмарних технологій у віртуальному освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Визначено головні аспекти використання сучасних мережевих сервісів на основі хмарних технологій у віртуальному освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Доведено, що хмарні технології надають широкий спектр освітніх послуг для наукової і творчої діяльності всіх учасників освітнього процесу. Використовуючи хмарні технології в учнів з'являється можливість отримувати сучасну освіту, що відповідає новим технологіям і стандартам. В статті виокремлено навчально-практичні завдання, які можливо вирішувати за допомогою мережевих сервісів на основі хмарних технологій, виходячи з потреб системи навчання.

Впровадження хмарних технологій в освітній процес дозволить збільшити пізнавальний інтерес і активність учнів при навчанні, домогтися високої результативності з навчальних дисциплін і поглибити знання учнів в області сучасних

інформаційних технологій. Навчання в інформаційному освітньому середовищі з використанням засобів хмарних технологій дасть можливість організувати освітню діяльність учнів відповідно до сучасних вимог і з урахуванням ефективності застосування інноваційних технологій при навчанні.

Ключові слова: хмарні технології, освітній процес, мережеві сервіси, інноваційні технології, електронна освіта., змішане навчання.

Шевчук Л.Д., Шевчук Б.В., Яшанов С.М.

Использование сетевых сервисов на основе облачных технологий в виртуальной образовательной среде высшего образования

Сегодня в цифровом обществе актуально применение в образовательном процессе как заведений высшего так и общего образования виртуальных учебных сред, ведь воспитание высококвалифицированного, компетентного педагога в цифровой отрасли, его постоянное самосовершенствование и непрерывное обучение на протяжении всей педагогической деятельности; использование средств телекоммуникации и цифровых технологий для усовершенствования учебного процесса и решения образовательных задач не может происходить без инструментов виртуальной образовательной среды. На образовательном рынке Украины практика создания так называемых виртуальных университетов, центров дистанционного обучения существует уже более десяти лет, однако именно в последние годы образование приобретает все более выразительные черты виртуальной среды.

Описаны в статье основные компоненты сетевых сервисов на основе облачных технологий в виртуальной образовательной среде высшего образования.

Определены главные аспекты использования современных сетевых сервисов на основе облачных технологий в виртуальной образовательной среде высшего образования.

Доказано, что облачные технологии предоставляют широкий спектр образовательных услуг для научной и творческой

деятельности всех участников образовательного процесса. Используя облачные технологии в учеников появляется возможность получать современное образование, отвечающее новым технологиям и стандартам. В статье выделены учебно-практические задачи, которые можно решать с помощью сетевых сервисов на основе облачных технологий исходя из потребностей системы обучения.

Внедрение облачных технологий в образовательный процесс позволит увеличить познавательный интерес и активность учащихся при обучении, добиться высокой результативности по учебным дисциплинам и углубить знания учащихся в области современных информационных технологий. Обучение в информационной среде с использованием средств облачных технологий позволит организовать образовательную деятельность учащихся в соответствии с современными требованиями и с учетом эффективности применения инновационных технологий при обучении.

Ключевые слова: облачные технологии, образовательный процесс, сетевые сервисы, инновационные технологии, электронное образование, смешанное обучение.

UDC 378.147.091

DOI <https://doi.org/10.31470/2415-3729-2021-14-287-312>

Forms and Means of Information and Communication Support for Students of Mathematics in the Pedagogical Institution of Higher Education

Oksana Shtonda

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D),
Assistant Professor of Mathematics Department,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.
E-mail: stonda.oksana@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7601-487X>

Oleksii Proskurnia

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D),
Assistant Professor of Mathematics Department,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.
E-mail: o.i.proskurnia@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3111-3417>

Tamara Deinichenko

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Associate Professor of Mathematics Department,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine
✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.
E-mail: gdeinic@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4117-1503>

Gennadii Deynychenko

Doctor of Philosophy in Pedagogy (Ph.D), Associate Professor,
Associate Professor of Education and Innovative Pedagogy,
H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
✉ 2 Valentynivska Str., Kharkiv, Ukraine, 61022.
E-mail: gdeinic@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1497-0513>

Date of receipt of the article: September 30, 2021
Article accepted for publication: November 22, 2021

Форми та засоби інформаційно-комунікаційної підтримки студентів-математиків у педагогічному ЗВО

Оксана Григорівна Штонда

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математики,
Харківський національний педагогічний університеті
імені Г.С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61022.

Олексій Іванович Проскурня

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри математики,
Харківський національний педагогічний університеті
імені Г.С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61022.

Тамара Іванівна Дейніченко

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри математики,
Харківський національний педагогічний університеті
імені Г.С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61022.

Геннадій Володимирович Дейніченко

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри освітології
та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університеті
імені Г.С. Сковороди,

✉ вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна, 61022.

Дата надходження статті: 30 вересня 2021 р.
Стаття прийнята до друку: 22 листопада 2021 р.

Absract

The article is devoted to the forms and means of information and communication support for students of mathematics in the pedagogical institution of higher education.

The main purpose of the article is to define and characterize the forms and means of information and communication support

for teaching mathematics in a pedagogical institution of higher education. To achieve this goal, the authors used the following **research methods**: analysis and generalization of scientific and methodological sources, government documents on the research topic for theoretical justification of the problem, modeling, synthesis of data. **The results**. The introduction to this article presents a theoretical analysis of educational technologies, in particular, highlights the «information technology» and defines the essence of this concept. The authors define the pedagogical goals of the use of information technology, as well as provide a classification of pedagogical software. The article highlights and substantiates computer training programs used in higher education institutions in the study of some disciplines, which by their purpose are divided into control (tests, questionnaires, etc.), reference and information (databases, dictionaries), modeling and electronic textbooks. In the process of analysis, the means of information and communication support for teaching mathematics in a pedagogical institution of higher education are identified: computer training and control programs (electronic textbooks, workshops, test systems, simulators), expert systems, electronic libraries, telecommunications, e-mail, teleconferences) and multimedia systems. **Conclusions**. The authors proved that spreadsheets and integrated mathematical packages can also be widely used in teaching students of mathematical disciplines. Integrated mathematical packages such as Matlab, MathCad, Maple, Mathematica are singled out and briefly described. It is noted that one of the leading types of ICT is computer telecommunications, in the system of mathematics education the use of the following types of computer telecommunications as teleconferencing, e-mail, electronic bulletin board and other Internet capabilities is quite possible. So, modern MultiMedia tools allow you to create a variety of information environments that increase the level of emotional perception of information, and to develop the ability to implement various forms of independent activities for information processing.

Keywords: learning process, information technologies, ICT tools, mathematical packages.

References

1. Beznosiuk, O. O. (2011). Novi informatsiini tekhnolohii navchannia, yak zasib aktyvizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti [New information technologies of learning as a means of activating educational and cognitive activities]. *Vymiriuvalna ta obchysliuvalna tekhnika v tekhnolohichnykh protsesakh – Measuring and computing equipment in technological processes*, 7, 267–267 [in Ukraine].

2. Buhaichuk, K.L. (2011). Elektronnyi pidruchnyk: poniattia, struktura, vymohy. [Electronic textbook: concept, structure, requirements]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*, № 2 (22). Retrieved from <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/437> [in Ukraine].

3. Bulashenko, A.V. (2010). Pobudova vektornykh diahram za dopomohoiu matematychnoho paketu MathCAD [Construction of vector diagrams using the mathematical package MathCAD]. *Scientific and methodical conference of teachers, staff and students of SSU*, 2, 10–13 [in Ukraine].

4. Hurevych, R.S. & Kademiia, M.Iu. (2006) Informatsiino-telekomunikatsiini tekhnolohii u navchalnomu protsesi ta naukovykh doslidzhenniakh [Information and telecommunication technologies in the educational process and research]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukraine].

5. Hurin, R.S. (2016). Pidhotovka maibutnoho vchytelia humanitarnoho profilu do zastosuvannia novykh informatsiinykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi zahalnoosvitnoi shkoly [Preparation of future teachers of humanities for the use of new information technologies in the educational process of secondary school]. Odesa [in Ukraine].

6. Zhaldak, M.I. (2003). Pedagogichnyi potensial kompiuternoorientovanykh system navchannia matematyky [Pedagogical potential of computer-based mathematics teaching

systems]. *Kompiuternoorientovani systemy navchannia – Computer-based learning systems*, 5, 313 [in Ukraine].

7. Zhernovnykova, O.A. (2017). Psykholohichnyi aspekt realizatsii dystantsiinykh osvitnikh tekhnolohii u navchalnyi protses maibutnikh uchyteliv matematyky. [Psychological aspect of the implementation of distance learning technologies in the educational process of future teachers of mathematics]. *Scientific notes of Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical sciences*, 2, 219–225 [in Ukraine].

8. Kostenko, R.V. (2011). Vyznachennia sutnosti poniat «kompiuterni tekhnolohii» ta «informatsiini tekhnolohii» u naukovo-pedahohichnii literaturi. [Defining the essence of the concepts of «computer technology» and «information technology» in the scientific and pedagogical literature]. *Naukovyi visnyk Pivdenoukrajinskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni K.D. Ushynskoho – Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after KD Ushynsky*, 3–4, 248–256 [in Ukraine].

9. Ramskyi, Yu. & Ramska, K. (2016). Pro rol matematyky i deiaki tendentsii rozvytku matematychnoi osvity v informatsiinomu suspilstvi [On the role of mathematics and some trends in mathematical education in the information society]. *Scientific journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 2. Computer-based learning systems*, (6 (13), 12–16 [in Ukraine].

10. Romanovskiy, O., Hrynova V., Zhernovnykova O., Shtefan, L. & Fazan V. (2018). Formuvannia tsyfrovoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv matematyky: konstatuvalnyi etap [Formation of digital competence of future teachers of mathematics: ascertaining stage]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*, 65(3), 184–200. Retrieved from <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2412> [in Ukraine].

11. Synytsia, M.O. (2014). Vykorystannia multymediinykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi VNZ yak zasib formuvannia pedahohichnykh znan [The use of multimedia technologies in the educational process of higher education as a means of forming pedagogical knowledge]. *Professional pedagogical education: formation and development of pedagogical knowledge: monograph* [in Ukraine].

12. Skyba, I.P. (2019). Fenomen informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii. [The phenomenon of information and communication technologies]. *Philosophical horizons*, 42, 62–67 [in Ukraine].

13. Shybeniuk, M.O. (2008). Formuvannia informatsiinoi kultury i vprovadzhennia tekhnolohichnykh innovatsii v osvitu [Formation of information culture and implementation of technological innovations in education]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems*, 18, 44–48 [in Ukraine].

14. Shyshkina, M.P. (2006). Tendentsii rozvytku ta vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii v konteksti formuvannia osvitnoho seredovyscha [Trends in the development and use of information technology in the context of the formation of the educational environment]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information technologies and teaching aids*, 1(1). Doi: <https://doi.org/10.33407/itlt.v1i1.287> [in Ukraine].

15. Ponomarova, N., Gulich, O., Zhernovnykova, O., Olefirenko, N. & Masych, N. (2021). Conditions of blended learning implementation in H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University: experience of Physics and Mathematics Faculty. *Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2021)*, 1–8.

16. Zolotukhina, S., Bashkir, O. & Zhernovnykova, O. (2018). Stages of Training Future Mathematics Teachers in The Field of Pedagogical Improvisation. *Science and education*, 4, 80–86.

Вступ

Одним з основних завдань сучасної освітньої системи є пошук відповідних технологій, спрямованих на професійно-особистісний розвиток студента, що забезпечують фундаменталізацію і гуманізацію освіти.

Поряд з такими педагогічними освітніми технологіями як технології особистісно-орієнтованого, модульного, проблемного, диференційованого навчання та ін., потрібно шукати і розробку науково-обґрунтованих цілісних дидактичних систем освіти на базі застосування новітніх методів і засобів навчання, які об'єднують і концентрують у собі всі набуті раніше досягнення. Виникає проблема оновлення технологічного забезпечення навчального процесу навчання на основі переосмислення всіх традиційних технологій у вітчизняній вищій школі, а також потреба в розробці універсальних освітніх технологій.

До розгляду освітніх технологій сьогодні необхідно підходити з точки зору побудови на їх основі процесу навчання, що забезпечує не тільки засвоєння студентами певних знань, але і сприяє їх професійно-особистісному розвитку. До таких технологій, що задовольняють зазначеним вимогам відносяться інформаційні технології навчання.

У наявній літературі з проблем інформатизації, до сьогодні є розбіжності у визначенні поняття «інформаційні технології». Як правило, сутність даного поняття різні автори трактують по-різному. Так, М. Шишкіна під інформаційною технологією розуміє «процес, що використовує сукупність засобів і методів збору, обробки і передачі даних для отримання інформації нової якості про стан об'єкта, процесу або явища (інформаційного продукту)» (Шишкіна, 2006). На думку І. Скиби С. Орденова та Н. Ченбай, інформаційними технологіями є сукупність методів і засобів, що становлять технологічний ланцюжок, дозволяють забезпечити збір даних, обробку, зберігання, транспортування і відображення

інформаційного продукту з мінімальними витратами і відповідно до закономірностей того середовища, де вона розвивається (Скиба, 2019). М. Шибенюк інформаційну технологію навчання інтерпретує як «педагогічну технологію, яка використовує спеціальні способи, програмні та технічні засоби для роботи з інформацією» (Шибенюк, 2008). Р. Костенко вважає, що інформаційні технології навчання є процесом підготовки і передачі інформації студентам за допомогою комп'ютера (Костенко, 2011).

Змістовний аналіз визначень категорії «інформаційна технологія навчання», що зустрічаються в педагогічній літературі, дозволив виділити серед них два явно виражених підходи до її трактування в контексті освіти. Як вважає Р. Гуревич (Гуревич, 2006), в першому підході інформаційна технологія навчання представляється як дидактичний процес, побудований на застосуванні сукупності абсолютно нових методів і засобів обробки навчальної інформації, тобто фактично мова йде про процес навчання. У другому підході до поняття інформаційної технології навчання підходять з точки зору створення технічного середовища навчання, з ключовим місцем в ній спеціальних програмних і технічних засобів.

Ми будемо керуватися першим із зазначених вище підходів, оскільки розгляд інформаційно-комунікаційних технологій навчання тільки з точки зору впровадження їх в навчальний процес звужує рамки розуміння самої суті інформатизації вищої освіти.

Мета статті – визначити та охарактеризувати форми та засоби інформаційно-комунікаційної підтримки навчання математики в педагогічному ЗВО.

Методи дослідження

Серед використаних методів дослідження визначальними були такі: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел, державних документів з теми дослідження задля теоретичного обґрунтування висвітлюваної проблеми, моделювання, синтез отриманих даних.

Результати та їх обговорення

На основі аналізу науково-методичних джерел визначимо *інформаційну технологію навчання* як дидактичний процес, що супроводжується наповненням і модифікацією змісту освіти, перетворенням педагогічних процесів на основі впровадження в освітній і виховний процес інформаційної продукції, засобів, технологій, спрямований на кінцевий результат – формування компетентного випускника ЗВО, здатного адаптуватися в сучасному інформаційному суспільстві.

У науковій і методичній літературі з проблем інформатизації освіти, поряд з поняттям «інформаційні технології навчання», можна зустріти такі синоніми як «сучасні інформаційні технології навчання», «нові інформаційні технології в навчанні» тощо. Поняття «нові інформаційні технології» (НІТ) є досить широким поняттям, прикметник «нові» акцентує увагу на новаторській діяльності, тобто принципово на такій, що відрізняється від попередньої діяльності, кардинально змінює зміст різних видів діяльності.

Основна властивість НІТ – вони є раціональним засобом в розвитку творчих здібностей студентів, надають широкі можливості для організації самостійної та спільної творчої діяльності викладача та студента, дозволяючи знайти принципово нові вирішення актуальних педагогічних проблем.

Таким чином, в системі освіти можна використовувати такі переваги НІТ:

- можливість проектування кожному студенту власної траєкторії навчання у відкритій системі освіти;
- кардинальну зміну організації самого процесу пізнання, зміщення його в бік системного мислення;
- можливість організації активної пізнавальної діяльності індивіда в ході процесу навчання;

– можливість здійснення дистанційного навчання різного рівня (Гурін, 2004).

Для того щоб застосовувати інформаційні технології в навчанні, необхідні апаратні і програмні засоби, які називають засобами нових інформаційних технологій (ЗНІТ). О. Безносюк до ЗНІТ відносить «програмно-апаратні засоби і пристрої, що функціонують на базі обчислювальної техніки, а також сучасні засоби і системи інформаційного обміну, що забезпечують функції збору, продукування, накопичення, зберігання, обробки, передачі інформації» (Безносюк, 2011).

В науковій літературі (Безносюк, 2011) виділені педагогічні цілі використання засобів інформаційних технологій:

1. Інтенсифікація всіх рівнів освітнього процесу.
2. Розвиток особистості індивіда і підготовка його до життя в сучасному інформаційному суспільстві:
  - формування і розвиток інформаційної культури;
  - формування і розвиток умінь моделювати завдання, знаходити його оптимальне вирішення в нестандартних ситуаціях;
  - здійснення естетичного виховання засобами комп'ютерної графіки, мультимедійних технологій.

Розглядаючи перераховані вище цілі в аспекті інформатизації математичної освіти, М. Жалдак вказує на можливість виконання соціального замовлення сучасного суспільства «за рахунок залучення студентів до використання ІКТ як засобу, що удосконалює навчальну діяльність» (Жалдак, 2003).

Можливості комп'ютера в процесі навчання реалізуються з допомогою сукупності комп'ютерних програм, що називаються програмними засобами навчального призначення або педагогічними програмними засобами (ППЗ). Єдиної класифікації ППЗ на сьогодні немає, проте дуже часто за основу при їх кваліфікації береться

педагогічна спрямованість, тобто використання тих чи інших дидактичних функцій, що виправдовують введення ППЗ, при цьому виділяють наступні типи:

1. Навчальні програми, які здійснюють передачу знань студентам і забезпечують рівень їх засвоєння. Реалізація діалогу з ЕОМ: студент отримує певні знання від ЕОМ – за запитом ЕОМ він повідомляє їй відповіді. Від відповіді залежать подальші дії програми.

2. Програми-тренажери, спрямовані на закріплення знань, практичних умінь і навичок, а також рекомендуються для самопідготовки студентів.

3. Контролюючі програми, призначені для здійснення контролю за засвоєнням теоретичного матеріалу студентами.

4. Демонстраційні програми, необхідні для наочної візуалізації окремих елементів навчального матеріалу описового характеру, а також певних процесів і явищ при поясненні нового навчального матеріалу.

5. Інформаційно-довідкові програми, які здійснюють висновок необхідної інформації зі спеціально організованого сховища інформації (банку даних).

6. Імітаційні та моделюючі програми, що дозволяють візуально відтворити і змодельовати складні або реально неможливі процеси і явища на екрані монітора. Застосування таких програм дозволяє студентам легше сприймати різні абстрактні поняття.

М. Жалдак (2003) здійснив типологізацію ППЗ за:

- 1) тематичним принципом (предметний зміст програм: історія, математика, фізика тощо);
- 2) принципом цільового призначення (навчальні, діагностичні та контролюючі);
- 3) ступенем активності студента, в залежності від характеру діяльності (конструюючі і демонстраційні програми);
- 4) рівнем комунікативності (предметно і комунікативно-орієнтовані – мережева комунікація);

5) цільовою групою користувачів – інструментальні педагогічні засоби (редактори, бази даних, комп'ютерні журнали і конспекти).

Розглянемо деякі перспективні засоби інформаційно-комунікаційної підтримки навчання математики в педагогічному ЗВО (Табл. 1). Огляд почнемо з навчальних і контролюючих комп'ютерних програм.

Таблиця 1

**Засоби інформаційно-комунікаційної підтримки
навчання математики в педагогічному ЗВО**

№	Назва ІКТ	Можливі форми застосування ІКТ
1.	Комп'ютерні навчальні і контролюючі програми (електронні підручники, практикуми, тестові системи, тренажери)	Лекції, практичні заняття, поточний і підсумковий контроль
2.	Експертні системи	Аудиторна та позааудиторна робота
3.	Електронні бібліотеки	Самостійна робота
4.	Засоби телекомунікації (електронна пошта, телеконференції) і системи мультимедіа	Участь у телеконференціях, публікація матеріалів на сайтах в INTERNET

У вищих навчальних закладах при вивченні деяких дисциплін застосовуються комп'ютерні навчальні програми. За своїм призначенням їх можна розділити на контролюючі (тести, опитувальники тощо), довідково-інформаційні (бази даних, словники), моделюючі та електронні підручники. Розглянемо їх більш детально.

Електронний підручник (ЕП) – це програмна система комплексного призначення, що відображає основний науковий зміст навчального курсу, містить теоретичний і практичний матеріал, що дозволяє здійснювати різні види навчальної діяльності. «Теоретичний матеріал, піднесений в традиційній формі лекцій або пояснень, можна доповнити електронним підручником, що дозволяє не тільки самостійно вивчати теоретичну частину предметної області, а й опрацювати лекційний матеріал за наявним конспектом, представленим в електронній формі» (Бугайчук, 2011).

ЕП з математичних дисциплін може включати в себе теоретичний і практичний матеріал, контрольні завдання і питання, завдання для самостійної роботи, глосарій та інші компоненти.

До переваг ЕП віднесемо: простоту, доступність звернення; можливість зберігання та розміщення достатньої кількості інформації; візуалізацію навчального матеріалу, що дозволяє інтенсифікувати процес мислення; можливість здійснювати різноманітну навчально-пізнавальну діяльність (навчати, закріплювати, тестувати тощо); можливість організувати взаємозв'язок між різними поняттями за допомогою гіперпосилань, в результаті чого звичайний текст перетворюється в гіпертекст; інтерактивність; простоту оновлення змісту інформації та її коригування; доступність широкому колу читачів за рахунок інтегрування в глобальну світову мережу Інтернет.

В електронний довідник може включатися навчальна інформація як доповнююча матеріал, так і дублююча матеріал ЕП і представляє собою список термінів, які використовуються в математичному курсі. Кожна одиниця списку гіперактивність – її активізація, дозволяє за гіперпосиланням перейти до тлумачення терміну, поняття тощо.

Контролюючі програми представляють собою тестуючі програми, що надають учневі завдання у вигляді питань і реєструють відповіді на них. По закінченню процедури контролю програма видає оцінку або висновок в текстовій формі.

У навчанні студентів математичних дисциплін можна широко використовувати і електронні таблиці, що є зручним інструментом для подання, відображення і обчислення кількісної інформації.

Призначення електронних таблиць різноманітне: від визначення значень і складання формул до моделювання математичних залежностей або відносин між змінними.

М. Жалдак (Жалдак, 2003) виділяє ряд математичних тем, при вивченні яких доцільно використовувати MS Excel: перетворення графіків; обчислення суми ряду; табулювання функції; розв'язання систем лінійних рівнянь методом послідовного виключення невідомих та ін.

Провідним спеціалізованим програмним забезпеченням з математики, досить зручним при вирішенні різних математичних задач, є інтегровані математичні пакети. Під інтегрованим математичним пакетом будемо розуміти інформаційну технологію, призначену для автоматизації обчислювальних дій при розв'язанні різних математичних задач, що включає в себе зручний інтерфейс користувача, аналітичні та чисельні методи розв'язування математичних задач, засоби візуалізації результатів обчислень.

Слово «інтегрований» означає, що в подібних системах є зручна оболонка, редактор текстових коментарів і висловів, графічний програмний процесор, що є досить привабливим з точки зору практики навчання.

Головною перевагою математичних пакетів, як зазначає Ю. Рамський, є те, що «з'являється можливість досліджувати більш складні математичні завдання, ... студенти позбавляються від страху при роботі з громіздкими обчисленнями і набувають впевненість в символічних обчисленнях ...» (Рамський, & Рамська, 2008). Сьогодні ринок програмних продуктів представлений такими інтегрованими математичними пакетами, як Matlab, MathCad, Maple, Mathematica та ін.

Однією з ретельно перевірених часом систем автоматизації математичних розрахунків є система MATrix LABoratory (матрична лабораторія MatLab). Вона, очевидно, повинна знайти найширше застосування в навчальному процесі з алгебри, геометрії, математичного моделювання та в інших темах і дисциплінах математичної підготовки. В системі містяться засоби для інженерно-технічних розрахунків (виконання операцій над комплексними

числами, матрицями, векторами і многочленами), обробки зображень тощо.

На відміну від MatLab, програма MathCad – це простий редактор математичних текстів, що має двигун символічних з пакета Maple з величезними можливостями (зручний інтерфейс і великі візуальні можливості). »Так само, як з олівцем в руці, вирішується завдання на аркуші паперу, можна оформити і відповідний Mathcad-документ, тобто вид документа на екрані максимально наближений до загальноприйнятої математичної нотації» (Булашенко, 2010). Математичний пакет забезпечений докладною документацією, підказками.

Дамо коротку характеристику обчислювальним можливостям програми Mathcad:

- виконання числових операцій: сумування, добуток, логічні диференціювання та інтегрування;
- чисельне обчислення тригонометричних, експоненційних, гіперболічних та інших функцій;
- представлення векторів і матриць у вигляді масивів дозволяє здійснювати такі операції лінійної алгебри як знаходження власних значень і власних векторів лінійного оператора та ін.;
- обробка даних, в тому числі і статистичними методами, можливість будувати вірогідну модель розподілу.

Однак, незважаючи на перераховані вище обчислювальні можливості в області комп'ютерної алгебри, пакет MathCad поступається таким математичним системам як Maple, Mathematica, MatLab.

Програма Maple вважається патріархом в сімействі систем символічної математики і займає провідні позиції серед них. Робота з математичним пакетом здійснюється в режимі інтерпретатора. Система Maple має наступні обчислювальні можливості: виконує операції над комплексними числами, розв'язує рівняння і їх системи тощо.

В системі Maple є пакети підпрограм для розв'язання задач лінійної алгебри (наприклад, знаходження власних значень і власних векторів лінійного оператора, матричних норм та ін.); розв'язання завдань теорії чисел, теорії груп, евклідової і аналітичної геометрії, математичної статистики та теорії ймовірностей, а також завдань фінансової математики та ін. Тому дану систему можна застосовувати і в навчанні, і в самоосвіті при вивченні різних розділів математики, починаючи з її азів і до самих вершин. Графічні можливості Maple, пов'язані з побудовою графіків конформних перетворень функцій з комплексними числами, поверхонь і кривих в тривимірному просторі, в тому числі поверхні, задані явною і параметричною функціями, що виділяють її серед інших математичних пакетів.

Математичний пакет Mathematica відноситься до математичних систем високого рівня і є потужним математичним інструментарієм, що надає допомогу інженерам, науковцям, викладачам ЗВО, студентам і навіть школярам. В даний час велика кількість навчальних дисциплін на основі цього математичного пакету викладається в більшості ЗВО. Mathematica є засобом надзвичайної сили і дивовижною простотою використання. Практично будь-яку математичну задачу можна розв'язати за допомогою пакету Mathematica: множення великих матриць, розв'язання складних рівнянь, розкладання многочленів на множники, обчислення від 1000 знаків після коми, побудова складних графіків функцій тощо.

Досить розвинені графічні можливості системи забезпечують наочність і повну візуалізацію результатів математичних обчислень в різних формах уявлення. Високу репутацію серед інших систем комп'ютерної математики система Mathematica завоювала завдяки її графічним можливостям, що досягається за рахунок невеликого числа вбудованих функцій графіки.

Перерахуємо дидактичні властивості системи Mathematica, які можна реалізувати в навчанні.

Інформативність, що дозволяє виробляти передачу необхідної для навчання інформації. Забезпечується можливістю вбудовування в документ різних видів блоків: тексту, формул, графіків, анімації.

Динамічність системи Mathematica дозволяє створити комп'ютерні моделі різних процесів, анімаційні кліпи, здійснювати відеодемонстрацію дослідження властивостей математичних об'єктів.

Інтерактивність. Система Mathematica дозволяє при зміні параметрів досліджуваного об'єкта відразу ж побачити результат.

Різні математичні пакети надають педагогам гнучкий і потужний математичний інструмент, який може суттєво вплинути на утримання і методи викладання математики в ЗВО і школі.

Електронні бібліотеки – це розміщення різних інформаційних джерел (книг, журналів тощо) в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. Електронні бібліотеки та електронні бібліотечні каталоги з розподіленими і централізованими видавничими системами будуть корисні студентам у процесі пошуку: необхідної літератури з математики в електронному бібліотечному каталозі за автором або ключовим словом; інформації в електронних журналах; статей в друкованих виданнях журналів.

Одним з провідних видів ІКТ є комп'ютерні телекомунікації, оскільки вони є потужним інструментом пізнання навколишнього світу і найбільш значущими, перспективними для освіти в цілому. З розвитком традиційних електронних засобів масової інформації паралельно відбувався розвиток абсолютно нової інформаційно-комунікаційної структури – комп'ютерних мереж, що дозволяють самому користувачеві формувати інформаційні запити, залучаючи сотні тисяч комп'ютерних

систем усього світу. Дивовижна гнучкість та інтерактивність в задоволенні індивідуальних запитів споживачів є саме тими відмітними принциповими властивостями, які відрізняють комп'ютерні мережі від звичайних засобів масової інформації.

Комп'ютерні телекомунікації – це розвиваючий вид ІКТ, що використовує глобальні комп'ютерні мережі та інтелектуальні комп'ютерні системи.

В системі математичної освіти можливе застосування наступних видів комп'ютерних телекомунікацій: телеконференції, електронна пошта, електронна дошка оголошень та інші можливості Інтернету. Дослідження, проведене нами, показало, що всі види навчальної діяльності студентів в мережі Інтернет в основному зводяться:

1) до пошуку необхідної інформації в базі даних, довідкових системах тощо, що супроводжує такі види навчальної роботи, як написання рефератів, курсових і кваліфікаційних робіт, збір матеріалу за темою тощо;

2) до спілкування за допомогою електронної пошти, чатів, форумів, відеоконференцій;

3) до публікації в мережі своїх розробок на створених тематичних веб-сторінках, сайтах.

Комп'ютерна мережа дає можливість роботи з електронною поштою, яка є засобом дистанційного доступу і включає наступні властивості мережі Інтернет, корисні в навчальному процесі:

- можливість передачі різних типів інформації на значні відстані;
- можливість зберігати і структурувати передану або отриману інформацію на комп'ютерах відправника і одержувача;
- можливість комп'ютера провайдера даної послуги відстежувати доставку електронних листів (Гуревич, 2006).

З електронною поштою користувачі можуть працювати асинхронно, тобто в зручний для себе час.

Електронна дошка оголошень BBS (Bulletin Board System) є технологією, найбільш близькою за своїм функціональним призначенням до телеконференції і дозволяє оперативнo і централізовано направляти повідомлення багатьом користувачам.

Однією з найбільш ефективних телекомунікаційних технологій в системі математичної освіти, яка передбачає використання активної форми навчальної діяльності, є телеконференція. Вона передбачає вирішення спільними зусиллями поставлених проблем, завдання один одному найрізноманітніших питань, обмін своїми ідеями і думками.

Відеоконференція – візуальне спілкування двох або кількох осіб, що знаходяться в різних географічних точках, за допомогою системи комунікацій і комп'ютерних технологій. Здійснюючи відеоконференцію, викладач може одночасно працювати з декількома аудиторіями, а камери, що знаходяться в них, надають учасникам можливість задавати питання безпосередньо в прямому ефірі.

Комп'ютерні телекомунікації забезпечують можливість:

- необмеженого доступу до самих різних джерел інформації через мережу Інтернет;
- здійснювати різні спільні телекомунікаційні проекти, в тому числі міжнародні, телеконференції, обмінюватися думками з будь-яким учасником даного курсу, викладачем, консультантами та ін.;
- реалізовувати методи дистанційної творчості (колективні навчальні проекти, дослідницькі роботи, ділові ігри, віртуальні екскурсії тощо).

Комп'ютерні телекомунікації спрямовані на створення специфічного навчально-пізнавального середовища, придатного як для масового, так і для індивідуального навчання, основними характеристиками якого є:

а) інтерактивність, яка визначається як активна взаємодія студентів один з одним і з мережевими інформаційними ресурсами;

б) інформативність, що характеризується насиченістю середовища інформацією, зручністю її використання;

в) відкритість з точки зору доступу до неї;

г) оперативність, що забезпечена досить високою швидкістю обміну інформацією, можливістю контролювати процес навчання і підтримувати зворотний зв'язок;

д) інтегративність, що передбачає інтеграцію даного середовища з системою математичної освіти у ЗВО, як на рівні змісту, так і на рівні організації.

У сфері ІКТ стрімко розвивається новий перспективний напрямок – медіа-освіта. Перерахуємо відмітні ознаки даної технології:

- можливість об'єднати різноманітні види інформації (текст, звук, теле- і відеоінформацію, мову і музику) із застосуванням різноманітних засобів її обробки;
- інтерактивність, тобто споживач мультимедіа-продуктів активно бере участь в процесі сприйняття, при цьому, виконуючи усвідомлений вибір відтворюваних фрагментів.

На основі використання систем мультимедіа викладач реалізує активні методи і форми навчання, які підвищують рівень емоційного сприйняття інформації, дозволяють сформуванню вміння реалізовувати різні форми самостійної діяльності з обробки інформації. Викладач може зосередити свою увагу на наданні індивідуальної допомоги студенту, обговоренні інформації, розвитку у студентів повного і глибокого за змістом набору знань з предмету.

Сучасні засоби MultiMedia дозволяють створювати різноманітні інформаційні середовища. При використанні мультимедійної програми, студентам надається інформація в найрізноманітніших формах: звук, зображення, гіпертексти, відеофільми, що різко підвищує ефективність її

сприйняття. Мультимедійні технології, на думку М. Синиці (Синиця, 2014), дозволяють створювати високоефективні педагогічні програмні засоби навчання: електронні книги, мультимедіа-енциклопедії, бази даних, що дозволяють об'єднувати текстову, графічну, аудіо- та відеоінформацію.

Висновки

Узагальнюючи вищевикладене, можна сказати, що застосування засобів інформаційно-комунікаційної підтримки навчання математики дозволить:

1) розширити сферу самостійної діяльності учнів за рахунок можливості організації різноманітних видів навчальної діяльності на основі використання цілого арсеналу засобів ІКТ;

2) озброїти студента-математика стратегією засвоєння навчального матеріалу або вирішення завдань певного класу за рахунок реалізації можливостей систем штучного інтелекту;

3) сформуванню інформаційну культуру, підготувати випускника ЗВО, який володіє сучасними засобами ІКТ, до майбутнього життя в сучасному інформаційному суспільстві.

Разом з тим, менш помітною є можливість використання мережі Інтернет для здійснення самого освітнього процесу. Значний потенціал у цьому напрямку пов'язаний з появою і поширенням сервісів Web 2.0, особливістю яких є надання користувачу можливості не тільки отримувати, але й створювати самим учнем інформацію, інформаційні ресурси.

Література

1. Безносюк О.О. Нові інформаційні технології навчання, як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності. *Вимірвальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*. 2011. Вип. 7. С. 267–267.

2. Бугайчук К.Л. Електронний підручник: поняття, структура, вимоги. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2011. № 2 (22). URL: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/437>.

3. Булашенко А.В. Побудова векторних діаграм за допомогою математичного пакету MathCAD. *Науково-методична конференція викладачів, співробітників і студентів СумДУ*. Суми : СумДУ, 2010. Ч.2. С. 10–13.

4. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології у навчальному процесі та наукових дослідженнях: навчальний посібник. Київ: Освіта України. 2006. 390 с.

5. Гурін Р.С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи: навчальний посібник. Одеса, 2016. 230 с.

6. Жалдак М.І. Педагогічний потенціал комп'ютерноорієнтованих систем навчання математики. *Комп'ютерноорієнтовані системи навчання*. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова. 2003. Вип. 5. С. 313.

7. Жерновникова О.А. Психологічний аспект реалізації дистанційних освітніх технологій у навчальний процес майбутніх учителів математики. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: зб. наук. праць*. Бердянськ: БДПУ, 2017. Вип. 2. С. 219–225.

8. Костенко Р.В. Визначення сутності понять «комп'ютерні технології» та «інформаційні технології» у науково-педагогічній літературі. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2011. № 3–4. С. 248–256

9. Рамський Ю., Рамська К. Про роль математики і деякі тенденції розвитку математичної освіти в інформаційному суспільстві. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання*. 2016. Вип. (6 (13)). С. 12–16.

10. Романовський О., Гриньова В., Жерновникова О., Штефан Л., Фазан В. Формування цифрової компетентності майбутніх учителів математики: констатувальний етап. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2018. Том 65 (№3). С. 184–200. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2412>.

11. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія*, 2014. С. 418–438.

12. Скиба І.П. Феномен інформаційно-комунікаційних технологій. *Філософські обрії*. Вип. 42. Київ ; Полтава, 2019. С. 62–67.

13. Шибенюк М. О. Формування інформаційної культури і впровадження технологічних інновацій в освіту. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ, 2008. Вип. 18. С. 44–48.

14. Шишкіна М.П. Тенденції розвитку та використання інформаційних технологій в контексті формування освітнього середовища. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2006. № 1. Doi: <https://doi.org/10.33407/itlt.v1i1.287>.

15. Ponomarova N., Gulich O., Zhernovnykova O., Olefirenko N., Masych N. Conditions of blended learning implementation in H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University: experience of Physics and Mathematics Faculty. *Second International Conference on History, Theory and Methodology of Learning (ICHTML 2021)*. Kryvyi Rih, Ukraine, May 12-14, 2021. P. 1–8.

16. Zolotukhina S., Bashkir O., Zhernovnykova O. Stages of Training Future Mathematics Teachers in The Field of Pedagogical Improvisation. *Наука і освіта*. Одеса, 2018. №4. 80–86.

**Штонда О.Г., Проскурня О.І., Дейніченко Т.І.,
Дейниченко Г.І.**

Форми та засоби інформаційно-комунікаційної підтримки студентів-математиків у педагогічному ЗВО

Анотація

У вступі даної статті представлено теоретичний аналіз освітніх технологій, зокрема, виокремлено «інформаційні технології» та визначено суть даного поняття. Основною метою статті є визначення та характеристика форм та засобів інформаційно-комунікаційної підтримки навчання математики в педагогічному закладі вищої освіти. Для досягнення поставленої мети, авторами статті використані такі методи дослідження: аналіз та узагальнення науково-методичних джерел, державних документів з теми дослідження задля теоретичного обґрунтування висвітлюваної проблеми, моделювання, синтез отриманих даних. Авторами визначено педагогічні цілі використання засобів інформаційних технологій, а також надана класифікація педагогічних програмних засобів. У статті виокремлено та обґрунтовано комп'ютерні навчальні програми, що застосовуються у вищих навчальних закладах при вивченні деяких дисциплін, які за своїм призначенням поділяються на контролюючі (тести, опитувальники тощо), довідково-інформаційні (бази даних, словники), моделюючі та електронні підручники. В процесі проведеного аналізу визначено засоби інформаційно-комунікаційної підтримки навчання математики в педагогічному закладі вищої освіти: комп'ютерні навчальні і контролюючі програми (електронні підручники, практикуми, тестові системи, тренажери), експертні системи, електронні бібліотеки, засоби телекомунікації (електронна пошта, телеконференції) і системи мультимедіа. Авторами доведено, що у навчанні студентів математичних дисциплін можна широко використовувати також і електронні таблиці та інтегровані математичні пакети. Виокремлено та коротко охарактеризовано такі інтегровані математичні пакети, як Matlab, MathCad, Maple, Mathematica. Зазначено, що одним з провідних видів ІКТ є комп'ютерні

телекомунікації, а саме в системі математичної освіти можливе застосування наступних видів комп'ютерних телекомунікацій: телеконференції, електронна пошта, електронна дошка оголошень та інші можливості Інтернету, тобто сучасні засоби MultiMedia дозволяють створювати різноманітні інформаційні середовища, які підвищують рівень емоційного сприйняття інформації, дозволяють сформувати вміння реалізовувати різні форми самостійної діяльності з обробки інформації.

Ключові слова: процес навчання, інформаційні технології, засоби ІКТ, математичні пакети.

**Штонда О.Г., Проскурня А.И., Дейниченко Т.И.,
Дейниченко Г.В.**

Формы и средства информационно-коммуникационной поддержки студентов-математиков в педагогическом ВУЗ

Аннотация

Во введении данной статьи представлено теоретический анализ образовательных технологий, в частности, выделено «информационные технологии» и определено сущность данного понятия. Основной целью статьи есть определение и характеристика форм и средств информационно-коммуникационной поддержки обучения математике в педагогическом заведении высшего образования. Для достижения поставленных целей, авторами статьи использованы следующие методы исследования: анализ и обобщение научно-методических источников, государственных документов по теме исследования для теоретического обоснования освещаемой проблемы, моделирование, синтез полученных данных. Авторами определено педагогические цели использования средств информационных технологий, а также классификация педагогических программных средств. В статье выделено и обосновано компьютерные учебные программы, применяемые в высших учебных заведениях при изучении некоторых дисциплин, которые по своему назначению делятся на контролирующие (тесты, опросники и т.п.), справочно-информационные (базы данных, словари), моделирующие и

электронные учебники. В процессе проведенного анализа определено средства информационно-коммуникационной поддержки обучения математике в педагогическом заведении высшего образования: компьютерные учебные и контролирующие программы (электронные учебники, практикумы, тестовые системы, тренажеры), экспертные системы, электронные библиотеки, средства телекоммуникации (электронная почта, телеконференции) и системы мультимедиа. Авторами доказано, что в обучении студентов математических дисциплин можно широко использовать также и электронные таблицы и интегрированные математические пакеты. Выделено и кратко охарактеризовано такие интегрированные математические пакеты, как Matlab, MathCad, Maple, Mathematica. Отмечено, что одним из ведущих видов ИКТ есть компьютерные телекоммуникации, а именно в системе математического образования возможно применение следующих видов компьютерных телекоммуникаций: телеконференции, электронная почта, электронная доска объявлений и другие возможности Интернета, то есть современные средства MultiMedia позволяют создавать разнообразные информационные среды, повышающие уровень эмоционального восприятия информации, позволяют сформировать умение реализовывать разные формы самостоятельной деятельности по обработке информации.

Ключевые слова: процесс обучения, информационные технологии, средства ИКТ, математические пакеты.

Наукове, науково-виробниче,
навчальне видання

PROFESSIONAL EDUCATION: Methodology, Theory and Technologies.
ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології

Збірник наукових праць

Випуск 14

Редакційна колегія залишає за собою право редагувати та скорочувати текст.
У разі передруку посилання на видання «Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології» обов'язкове.

Адреса редакції: Україна, 08401 м. Переяслав, Київської обл.,
вул. Сухомлинського, 30, кафедра професійної освіти (ауд. 322).
E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

П 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології : зб. наук. праць / Університет Григорія Сковороди в Переяславі. – Переяслав: Домбровська Я. М., 2021. – Вип. 14. – 314 с.

Збірник містить наукові статті з викладом результатів теоретичних і експериментальних досліджень актуальних проблем професійної освіти в Україні та світі.

Видання адресовано науковцям, молодим дослідникам, педагогам, усім, хто цікавиться національною практикою та світовими тенденціями і новаціями в освітній галузі.

Автори несуть відповідальність за достовірність представленої у статтях інформації, точність назв, цифр, прізвищ та цитат.

УДК 378:001.8(082)

П 84

Scientific, scientific and production,
educational edition

PROFESSIONAL EDUCATION: Methodology, Theory and Technologies.
ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА: методологія, теорія та технології

The collection of scientific papers

Volume 14

The Editorial Board reserves the right to edit and streamline the text.

In the case of a reprint, a reference to the publication «Professional education: methodology, theory and technologies» is mandatory.

Address of the editorial office: 08401, Ukraine, Kyiv reg., Pereiaslav,
30, Sukhomlynskyi Str., The Department of Professional Education (off. 322).
E-mail: phdpu.nfv@gmail.com

P 84 Professional Education: Methodology, Theory and Technologies. Професійна освіта: методологія, теорія та технології (2021). Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav. Volume 14. 314 p.

The collection includes the scientific works with the results of theoretical and experimental research on the current problems of professional education in Ukraine and the world.

It is addressed to scholars, young researchers, teachers, and everyone who is interested in national practice and world tendencies and innovations in the field of education.

The authors are responsible for a verity of the information given in the articles, an accuracy of titles, numbers, names and citations.

UDK 378:001.8(082)
P 84

Підписано до друку 22.12.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет. Гарнітура Times New Roman. Наклад 100.
Зам. № 250. Ум. друк. арк. 11,5.

Виробник ФОП Домбровська Я.М Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-он., с. Вільне,
e-mail: devis519@ukr.net
